

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

ÇOCUKLARA ARKADAŞ DERGİSİ
(METİN- İNCELEME)

ARİFE ERDOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. ZEHRA GÖRE

Konya 2009

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm

Anife ERDOĞAN
Öğrencinin Adı Soyadı

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

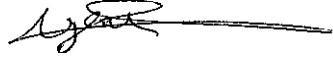
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Arife ERDOĞAN tarafından hazırlanan Çocuklara Arkadaş (Metin - İnceleme) başlıklı bu çalışma 15/07/2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir

Unvanı, Adı Soyadı Başkan
Doç.Dr. Mehmet KIRBİYİCİ

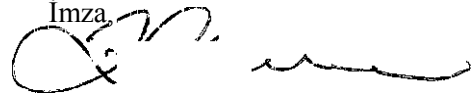
Unvanı, Adı Soyadı Üye
İmza

İmza

Unvanı, Adı Soyadı Üye

İmza

ÖN SÖZ

Türkçe eğitiminin en önemli amaçlarından biri çocuklara ana dil eğitimini en doğru biçimde vermek, onlara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmaktır. Hiç şüphesiz bu amaçlara ulaşmada çocuk dergilerinin büyük bir önemi vardır.

Çocuk dergilerinin gelişme süreci toplumun çocuğa bakış açısını gösterir. Çocuğun toplumdaki yerini ortaya koyar. Bu dergiler çocuğa bilgi vermek, ahlaki değer kazandırmakla kalmaz, onu hayata da hazırlar. Çocuğa olaylar karşısında nasıl durması gerektiğini, gelişmeleri nasıl takip etmesi gerektiğini öğretir. Ayrıca anne babalara da çocuğa nasıl yaklaşılması ve eğitim verilmesi gerektiği hususunda yardımcı olur.

Ülkemizde çocuk dergiciliğinin başlangıcı sayılan eski harfli çocuk dergileri, basın tarihimiz, eğitim tarihimiz ve edebiyat tarihimiz için önemli bir kaynaktır. Ayrıca eski harfli çocuk dergileri dönemin sosyal hayatıyla ilgili de önemli bilgiler vermektedir. Bu sebeple bu dergiler üzerinde ciddiyetle durulmalıdır.

Çocuk edebiyatının önemli parçası olan çocuk dergilerinin edebiyatımızdaki gelişim sürecini öğrenmek maksadıyla eski harfli çocuk dergileri içinde önemli bir yeri olan Çocuklara Arkadaş dergisi çalışmamızın konusu olarak belirlenmiştir.

Çocuklara Arkadaş dergisi kayıtlara göre, Atıf Efendi Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Belediye Kütüphanesi, Ankaradaki Milli Kütüphane, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, Ankara İl Halk Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfeddin Özege Kitaplığı'nda tam koleksiyon olarak bulunmaktadır. Çalışmamız için Çocuklara Arkadaş'ın nüshalarının büyük bir bölümü Ankaradaki Milli Kütüphane'den temin edilmiştir. Ancak bazı sayılarda eksik ve yıpranmış sayfalar bulunduğu için bu eksik sayfalar Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden tamamlanmıştır.

Araştırmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Girişte, çocuk dergilerinin dünyada ve Türkiye'de gelişme süreci üzerinde durulmuştur. Eski harfli çocuk dergilerinin kronolojik olarak tanıtımlarını yapılmıştır

Birinci bölümde, Çocuklara Arkadaş dergisinin genel özellikleri belirtilmiş, çıkış amacı açıklanmış, derginin yazar kadrosu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Yine bu

bölümde dergide yer alan bütün yazıların türlerine göre sınıflandırılması yapılarak, türlerle ilgili açıklamalar yapılmıştır.

İkinci bölümde, Çocuklara Arkadaş dergisi içinde yer alan metinlerin çocuk eğitimi açısından incelemesi yapılarak, bu metinlerin bilgilendirme, eğitme, ahlaki değer kazandırma ve eğlendirme yönünü ortaya koyulmuştur. Sonuçta derginin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, Çocuklara Arkadaş dergisinin sayılarının metni kronolojik olarak aktarılmıştır. Tez çalışması sırasında başvuru eserlerin listesi Kaynaklarda gösterilmiştir. Eklerde, dergiyle ilgili fikir vermesi bakımından derginin birinci sayısının tamamı verilmiştir.

Metinleri günümüz alfabetiyle aktarırken, Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında, uzun ünlülerin gösterilmesine dikkat edilmiştir. Ancak hemze ve ayın işaretleri gösterilmemiştir. Fakat bazı kelimelerin yazımıyla ilgili bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Türkçe kelimelere bazı eklerin gelmesiyle oluşan ses olayları günümüz yazım kurallarına göre ifade edilmiştir. Noktalama işaretlerinin konmasında metinlerin aslına sadık kalınmıştır.

Tez konusunun seçiminden başlayarak bana her konuda yardımcı olan ve çalışmalarım sırasında değerli vakitlerini ayırarak yol gösteren kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Zehra GÖRE' ye ve Selçuk Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği bölümündeki bütün hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Konya 2009

Arife ERDOĞAN

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Arife ERDOĞAN	Numarası 064213011004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi Türkçe Öğretmenliği	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Zehra GÖRE	
Tezin Adı		Çocuklara Arkadaş (Metin- İnceleme)	

ÖZET

Çocuklara Arkadaş dergisi; muhteva ve üslubuyla 19. yüzyılda yayınlanmış önemli çocuk dergilerinden biridir. Dergi 1881-1882 yılları arası toplam on iki sayı yayınlanmıştır.

Dergide yer alan hikâye, fabl, fıkra, sohbet, mektup, makale ve özlü sözler türü metinlerde çocuklara çeşitli konularda dersler verildiği ve onlara doğru olanın gösterilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ancak dergide şiir, tiyatro metni, roman, masal gibi edebî türler bulunmamaktadır. Dergide ele alınan konular üzerinden bir asırdan fazla zaman geçmesine rağmen güncelliğini korumaktadır. Bu metinlerin çocuk dergiciliğinin gelişmesi, çağdaş seviyeye ulaşmasında katkıları olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple Çocuklara Arkadaş dergisi çocuk dergiciliği ve edebiyatı için önemlidir.

Araştırmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Girişte; çocuk dergilerinin dünyada ve Türkiye’de gelişme süreci üzerinde durulmuştur. Eski harfli çocuk dergilerinin kronolojik olarak tanıtımları yapılmıştır.

Birinci bölümde; Çocuklara Arkadaş dergisinin genel özellikleri belirtilmiş, çıkış amacı açıklanmış, derginin yazar kadrosu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Yine bu bölümde dergide yer alan bütün yazıların türlerine göre sınıflandırılması yapılarak, türlerle ilgili açıklamalar yapılmıştır.

İkinci bölümde, Çocuklara Arkadaş dergisi içinde yer alan metinlerin çocuk eğitimi açısından incelemesi yapılarak, bu metinlerin bilgilendirme, eğitme, ahlaki

değer kazandırma ve eğlendirme yönü ortaya koyulmuştur. Sonuçta derginin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, Çocuklara Arkadaş dergisinin sayılarının metni kronolojik olarak aktarılmıştır.

Tez çalışması sırasında başvuru eserlerin listesi Kaynaklarda gösterilmiştir. Eklerde, dergiyle ilgili fikir vermesi bakımından derginin birinci sayısının tamamı verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuklara Arkadaş, Çocuk Eğitimi, Çocuk Dergileri.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Arife ERDOĞAN	Numarası 064213011004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi Türkçe Öğretmenliği	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Zehra GÖRE	
Tezin İngilizce Adı		Çocuklara Arkadaş (Topic – Examination)	

SUMMARY

The magazine called “Çocuklara Arkadaş”, or Company to Children, is one of the prominent children’s magazines with its content and style published in the 19th century. A total of 12 issues were published between 1881 and 1882.

It is observed that children are taught lessons in various topics via texts such as stories, fables, jokes, conversations, letters, articles and maxims, and an effort is made to teach them what is right. However, the magazine in question does not contain literary genres such as poetry, theatre plays, novels and tales. The topics covered in the magazine still maintain their relevance despite a time interval of more than a hundred years. It is believed that this magazine contributed to the development of children’s magazines and their attainment of contemporary standards. Therefore, the magazine “Çocuklara Arkadaş” is very important for children’s magazines and literature.

Our study comprises an introduction and three chapters.

The Introduction part focuses on the developmental process of children’s magazines in the world and in Turkey. Children’s magazines published in the Arabic script are introduced in chronological order.

Chapter One describes general features of the magazine “Çocuklara Arkadaş”, explains reasons for its publication and provides information about its writers. This chapter also classifies all the articles in the magazine by genre and gives information about the genres.

Chapter Two examines the texts in the magazine in terms of children's education and describes their functions in aspects of providing information, educating, teaching moral values and entertaining information. The conclusion part makes an overall evaluation of the magazine.

Chapter Three of the study provides a chronological ordering of the texts of the issues of the magazine "Çocuklara Arkadaş". A list of the sources used during the preparation of the thesis is given in the References section while samples of the original copies of the magazine are given in the Appendices section.

Key Words: Çocuklara Arkadaş, Children's Education, Children's Magazines.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
TEZ KABUL FORMU	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
SUMMARY	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1. ÇOCUK DERGİCİLİĞİ	1
1.1. Dünyada Çocuk Dergiciliği	2
1.2. Türkiye’de Çocuk Dergiciliği	4
1.3. Eski Harfli Çocuk Dergilerinin Kronolojik Kısa Tanıtımı	6

I. BÖLÜM

1. ÇOCUKLARA ARKADAŞ DERGİSİ	22
1.1. Derginin Genel Özellikleri	22
1.2. Derginin Çıkış Amacı	23
1.3. Derginin Yazar Kadrosu	24
1.4. Yazıların Türlerine Göre Dağılımı	26
1.4.1. Hikâye	26
1.4.2. Fabl	33
1.4.3. Fıkra	34
1.4.5. Makale	36
1.4.6. Sohbet	39
1.4.7. Özlü Sözler	41
1.4.8. Mektup	42

II. BÖLÜM

2. ÇOCUKLARA ARKADAŞ DERGİSİNDE ELE ALINAN KONULAR VE ÇOCUK EĞİTİMİ.....	45
2.1. Bilgilendirme	45
2.1.1.Tarihî Bilgiler Veren Yazılar	45
2.1.2. İstanbul'daki Mekânlarla İlgili Bilgi Veren Yazılar	46
2.1.3.Fenle İlgili Bilgi Veren Yazılar	49
2.1.4.Tabiatla İlgili Bilgi Veren Yazılar	50
2.1.5. Hayvanları Tanıtan Yazılar	51
2.1.6.Bitkileri Tanıtan Yazılar.....	52
2.1.7. Nesne - Araç Tanıtan Yazılar	53
2.1.8. Kabile Tanıtan Yazı	54
2.2. Ahlaki Değer Kazandırma	55
2.2.1. Dinî ve Toplumsal Değerler.....	56
2.2.2. Olumsuz Davranışların Eleştirisi.....	63
2.3. Eğitim ve Öğretim.....	69
2.4. Eğlendirme.....	72
SONUÇ	73

III. BÖLÜM

1. ÇOCUKLARA ARKADAŞ DERGİSİNİN METNİ.....	77
KAYNAKLAR	215
EKLER	219
ÖZ GEÇMİŞ	228

KISALTMALAR

- C.** :Cilt
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
N. :Numara
s. :sayfa
vb. : ve benzeri
vs. : vesaire

GİRİŞ

1. ÇOCUK DERGİCİLİĞİ

Çocuk dergiciliği; gerek amaç gerek konu olarak genel dergicilikten farklı bir alandır. Çocuk dergileri hem eğitim hem de edebiyatla doğrudan ilişkili eserlerdir. Çünkü çocuk dergileri; okul öncesinden başlayarak çocuğun ergenliğe eriştiği zaman dilimini kapsayan bir dönemi içine alır ve içinde onların eğitim, edebiyat ihtiyaçlarını karşılayacak türde eğitsel amaçlı yazılar, hikâyeler, masallar, biyografiler, anı vb. türden yazılar bulunur.

Çocuk dergileri, basın tarihi içerisinde yer almaktadır. Başlangıçta toplumun belli kesimlerine hitap eden basın, zaman içerisinde toplumun tüm kesimlerine hitap etme arayışına girmiştir. Sadece toplumun tamamına yönelik bir haberleşme aracı yerine kadınlara, gençlere, çocuklara, değişik ilgi ve meslek gruplarına yönelik gazeteler ve dergiler çıkarılmaya başlanmıştır. İşte çocuk dergileri bu ayrışmanın sonucu olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir (Şimşek, 2002: 14).

Çocuk dergileri özellikle 18. yüzyıldan itibaren çocukluk anlayışında değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çocuk dergilerinin ve diğer çocuklarla ilgili edebiyat türlerinin ortaya çıkmasında en önemli etken; çocukluğun keşfiyle beraber, çocukların gerçekleri algılayış biçimlerinin yetişkinlerden farklı olduğu düşüncesidir. Bu yeni anlayışa göre çocukların eğlenme, yaşam gücünü arttırma, hayatı keşfetme, rehberlik alma, yaratıcı etkinlikte bulunma, güzel bir dile sahip olma gibi ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar çocuklar için yazılabilecek eserler sayesinde karşılanabilecektir (Oğuzkan, 2001: 207). Çocuk dergilerinin en önemli özellikleri; bir haftalık, on beş günlük veya bir aylık süre içinde çocukların dünyasını ilgilendiren haber, olay ve gelişmelerin yansıtıldığı iletişim aracı olmalarıdır. Yani çocuk dergileri çok boyutlu bir çocuk edebiyatı ürünüdür. Edebiyatçılar, çocuğa yönelik eserlerin; onların hayal ve kültür gücünün gelişmesine ve okuma alışkanlığı kazanmasına katkıda bulunacak, çocukların ve gençlerin gereksinim duyduğu eğitsel ve estetik değerleri onlara sunacak özellik taşıması gerektiğini vurgulamışlardır (Yalçın ve Aytaş: 2000: 81).

Çocuk dergilerinin çocuklara kazandırdıkları başlıca özellikler şunlardır:

- 1) Çocuk dergileri hem hoş vakit geçirir, hem de yeni şeyler öğretir. Aynı zamanda okuma, düşünme, okuduğunu anlama gibi alışkanlıklar kazandırır.
- 2) Çocuğun hayatı tanınmasına yardımcı olur. Çocuğun hayata hazırlanması ve çeşitli bilgilerin kazandırılması konusunda çocuğa rehberlik eder.
- 3) Çocuğa dilin inceliklerini kullanma beceresi kazandırır.
- 4) Güncel olayları izleyerek çocuk, kendisini ilgilendiren olaylar hakkında bilgi sahibi olur.
- 5) Yazmaya, çizmeye, yorum yapmaya yardımcı olarak, çocuğun eleştirel ve estetik gücünün gelişmesini sağlar (Oğuzkan, 2001: 207).

Çocuk dergiciliğinin tarihi gelişimi, Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Dergiciliği başlıkları altında incelenmiştir.

1.1. Dünyada Çocuk Dergiciliği

Dünyada çocuklar için süreli yayınlar ilk olarak 18. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Bunların en ünlüleri Juvenile Magazine (1788) ve The Children’s Magazine (1799) dir. 1852’de yayınlanan The Charm gerçek anlamda çocuk dergisi kabul edilmektedir. Dergide ahlaki öğretici yazılardan çok hayale ve yaratıcılığa ait yazılara yer verilmiştir.

1824’te yayınlanmaya başlanan The Child’s Companion adlı dergi yayını yirminci yüzyıla kadar sürdürmüştür. En önemli çocuk dergilerinden biri olan “The Children’s Friend ise 1826’da yayınlanmaya başlamış, 1860 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. 18. ve 19. yüzyılda yayınlanan bu dergilerde bilgi vermek ve öğretmek temel amaçtır.

1860’lı yıllarda çocuk dergileri yayın alanındaki yerlerini sağlamlaştırmıştır. Eğitimciler ve anne babalar çocuk dergilerinin, çocuk eğitimindeki önemi konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bu dönemde yayın hayatına giren dergilerden bazıları şunlardır: Aunt Judy’s Magazine, Good Word’s for the Young, Young Folk’s.

İngiliz çocuk dergiciliğine yön veren dergi 1879’da yayınlanan The Boy’s Own Paper adlı dergi olmuştur. Dergi hemen hemen bütün yazılarında yiğitlik ve doğallık konularını işlemiştir. Dergide okul hikâyeleri, duygusal hikâyeler, serüven

ve bilim kurgu hikâyeleri yer almıştır. İngiliz kültür hayatına derginin önemli katkıları olmuştur (Azim, 2000: 6).

Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk çocuk dergisi 1826'da yayınlanmış olan The Juvenile Miscellany adlı dergidir. Siyasi bazı olumsuzluklardan dolayı dergi, 1854 senesinde kapanmak zorunda kalmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bazı dinî hareketlerin ortaya çıkışına bağlı olarak çeşitli dinî toplulukların düşüncesini yansıtan çocuk dergileri yayınlanmıştır. Bu dergilerden bazıları şunlardır: The Children's Magazine, Youth's Magazine, The Child's Friend.

Amerika Birleşik Devletleri'nde çocuk dergiciliği alanında en önemli gelişmeler 19. yüzyılın ikinci yarısında görülmüştür. Dergiler bir yandan çocukların okuma ihtiyaçlarını karşılayacak bir içerik kazanırken diğer yandan çocuklar üzerinde etkilerini arttırmışlardır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yayınlanmış olan diğer çocuk dergilerinin en önemlileri şunlardır: The Riverside Magazine, St. Nicholas Magazine, Harper's Young People, The American Boy (Şimşek, 2002: 7).

The American Boy dergisi 1929'da The Youth's Companion dergisiyle birleşerek Amerika Birleşik Devletleri'nin en uzun ömürlü dergisi olmuştur. Dergiye yazı verenler arasında Mark Twain, Jack London gibi isimler bulunmaktadır.

Fransa'da çocuk dergilerinin artışı 19. yüzyılın sonlarına rastlar. Bu dergiler arasında en önemlisi Magasin d'Education et de Recreation dergisidir.

Almanya, çocuk dergiciliği açısından öncü bir yere sahiptir. 18. yüzyılda Almanya'da çok sayıda çocuk dergisi yayınlanmıştır. Çocuk dergiciliğinin başlangıcını ahlaki dergiler oluşturmaktadır. İlk çocuk dergisi, 1722 yılında yayınlanan Leipziger Wachenblatt für Kinder adlı dergidir. İçeriğinde hikâyeler, fabllar, tabiat bilgisi konuları, mektuplar ve temsiller bulunmaktadır. Yine aynı yıl Nidergaschisches Wochenblatt für Kinder adlı çocuk dergisi yayınlanmıştır. İlk dergiler; ebeveynleri gençlerin eğitimi için yardımcı olmaya çağırılmış, ailelere ve çocuklara yönelik ahlaki öğütlere yer vermişlerdir (Şahinbaş, 1991: 105).

Çocuk dergileri 19 yüzyılın ilk yarısında daha çok öğretici yazılara, masal ve hikâyelerle dinî konulara önem vermiştir. Yüzyılın ikinci yarısında ise hayal ürünü yazılar yanında olgusal ve gerçekçi yazılara öncelik tanımışlardır. Çocuk dergileri

başlangıçta seçkin tabakaya seslenirken, içerik yönünden meydana gelen gelişmeler sonucu halk çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya da önem vermeye başlamışlardır (Azim, 2000: 6).

1.2. Türkiye’de Çocuk Dergiciliği

Osmanlı Devleti 18. yüzyıldan itibaren batılılaşma çabasına girmiştir. 1839 Tanzimat Fermanı ile bu çabalar resmîleşir. Bu dönem özellikle siyasal, sosyal alanda ve eğitim alanında birtakım gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu iki dönemdeki eğitim gelişmeleri içerisinde okulun ve sınıf ortamının düzenlenmesi, yeni ders araç gereçlerinin kullanılmaya başlanması, yeni öğretim yöntemlerinin uygulanmaya konması ilk akla gelenlerdir. Tanzimat’la başlayan bu süreç, birtakım eğitim düzenlemeleriyle sınırlı kalmamıştır. Sosyal hayatta belirgin bir hareketlilik, kültürel alanda da bir canlanma meydana getirmiştir. Kültürel alanda en belirgin gelişme süreli yayınların yaygınlaşmasıdır. Süreli yayınların eğitsel işlevi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Sayıları belirgin bir biçimde artan gazete ve dergiler, bir taraftan toplumsal bilgilenme sürecini hızlandırırken, diğer taraftan günlük siyasi gelişmeler ve toplumsal sorunların tartışılmasını sağlamıştır. Bu dönemde süreli yayınların en sık vurguladıkları kavramlar eğitim ve ilerlemedir. Giderek yaygınlaşan modern eğitim kurumları, öğretmen ve öğrencilerden oluşan yeni bir dinamik kitlenin oluşmasını sağlamıştır. Bu yeni kitle süreli yayınları izlemeye başlamış, böylelikle etkileşim ve gelişim artmıştır (Şimşek, 2001: 3). Osmanlı toplumuna Avrupa’nın da etkisiyle giren süreli yayınların ilk örneği 1849 yılında yayınlanan “Vaka-yı Tıbbiye” adlı bilim dergisidir.

Gündelik hayatın hemen her alanında yaşanan Batı kaynaklı değişme ve gelişmelere çocukları da yetişkinler kadar etkilemiştir. Tanzimat Fermanı’ndan 20. yüzyılın başına kadar Osmanlı çocukları; eğitimden sağlığa, kıyafetten oyuncaklara kadar birçok alanda Batı tipi hayat tarzıyla karşı karşıya gelmiştir Kadın ve çocukların toplumda söz sahibi olmaya başlamasıyla beraber onlar için hazırlanmış süreli yayınlar ortaya çıkmaya başlar. İlk kadın dergisi “Terakki” (1869) ile aynı sene yayın hayatına başlayan “Mümeyyiz” bilinen ilk çocuk dergisidir.

19. yüzyıl çocuk dergilerinin ortak özelliklerini eğitim amacını ön planda tutmaları oluşturmaktadır. Dergiler çocukları ahlaki yönden eğitmek ve okul derslerine yardımcı olmak için çaba göstermişlerdir. İlk çocuk dergileri günlük gazetelerin ekleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu dergilerin hemen hemen hepsi amaçlarının çocukların fikirlerini aydınlatmak, ahlakını düzeltmek, fennî, edebî bilgiler vererek yenileşmeyi sürekli kılmak olduğunu söylerler. Dergilerin hemen hemen hepsi zor şartlarda hayatlarını sürdürmüşlerdir. Dönemin siyasi ve sosyal şartlarından dolayı ömürleri kısa olmuştur. Birkaçı haricinde büyük bir bölümü yirminci sayıya dahi gelememiştir. Çocuk gazete ve dergilerinin uzun ömürlü olamayışlarının sebepleri şu maddeler altında sıralanabilir:

- 1) Çocuk gazete ve dergilerinin çoğuna, çocuklar için yazılmasından dolayı pek rağbet edilmemiştir. Bu dergiler değer verilip alınmadığından uzun süre yaşayamamıştır.
- 2) Gazete ve dergilerin bazıları yayınladıkları yazılarda çocuklar için uygun seviyeyi ayarlayamadığından uzun ömürlü olamamışlardır.
- 3) Çıkan gazete ve dergilerin çoğu satılamadığından, zaten zor şartlar altında bulunan gazete ve dergi çıkaranlar uzun süre bu işi devam ettirememişlerdir.
- 4) Özellikle Balkan ve Birinci Dünya Harbi'nin çıkmasıyla gazete ve dergi çıkaranların askere gitmesi, savaş dolayısıyla ekonomik sıkıntının yaşanması gibi hususlar dergilerin uzun ömürlü olamamasına sebep olmuştur.
- 5) Dönemin siyasi şartları da dergilerinin ömürlerini etkilemiştir. Bu dönemde hükümet tarafından lağvedilen dergiler de vardır. Arkadaş ve Çocuk Bahçesi bu dergiler arasındadır (Emiroğlu, 1992: 18).

Eski harfli çocuk dergilerinin çoğu İstanbul'da çıkmıştır. Bunun yanında İzmir, Bursa, Selanik, Ankara gibi şehirlerde çıkanları da vardır. Bu dergiler dönemin siyasi ve sosyal şartlarına göre hareket etmişler. Toplumun aksayan yönlerini ılımlı şekilde dile getirmişlerdir. Haftalık, on beş günlük ve aylık periyodlarla yayınlanan çocuk dergileri “ gazete, mecmua, risale, ceride, mevkute ve risale-i mevkute gibi kelimelerle isimlendirilmiş ve bu kavramlar birbirinin yerine kullanılmıştır. Çocuk dergilerinin hemen hepsinde okuyucu mektup köşeleri vardır.

Bu mektuplar çocuklar ya da velilerden gelmiştir. Genellikle dergiyi öven ve ülkede eğitimde, sağlıkta aksayan yönleri vurgulayan mektuplar yayınlanmıştır (Okay, 1999: 16).

Bu çocuk dergilerinin isimleri, günlük gazetelerin çocuklar için çıkardığı ekler ve okul yayınları dışında, genellikle çocukların sevebileceği ve onlarla ilgili şeyleri hatırlatan kelimelerden seçilmiştir. Bu dergiler çocukları yarının büyükleri olarak görmüştür. Çocukları bu yaştan başlayarak memleket meseleleriyle ilgilenmelerine çalışmışlardır (Kür, 1991: 3).

Eski harfli çocuk dergilerinde ağırlıklı olarak terbiye, ahlak, eğitim gibi konular işlenmiştir. Eğitici özellik taşıyan bu dergilerde bilgi verici ve ahlaki yazılara, okullardan haberlere, okuyucu mektuplarına, bilmecelere, hikâyelere, eşya ve hayvan tanıtlarına, Osmanlı ve Avrupa basını hakkında bilgilere, yeni gelişmelere, keşiflere, tarih, geometri, hesap, coğrafya bilgileri ve özlü sözlere, İstanbul ve semtlerine, tarihi yapılara ve Avrupa medeniyetine ait bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca ülke ve dünyadan haberler, fıkralar çocuk şiirleri, masallar, çocuklar için yazılmış tiyatro eserleri, sağlık, spor ve izcilik yine bu dergilerde yer alan başlıklardır. Bu dergilerde yer alan yazılar, eğlendirerek eğitime amacı gütmektedir (Şimşek, 2002: 143).

1.3. Eski Harfli Çocuk Dergilerinin Kronolojik Kısa Tanıtımı:

Mümeyyiz

İlk Osmanlı çocuk dergisi kabul edilen “Mümeyyiz” 1869 yılında yayınlanmıştır. Derginin yayıncısı Sıtkı Bey, basım yeri İstanbul’dur. Fiyatı; büyük nüshası kırk, küçük nüshası yirmi paradır. Dergi çıkış amacının çocuklara iyi ahlak, terbiye, tahsil konularında bilgi vermek, bunları çocukların anlayacağı bir dille yazmak olduğunu belirtir. Derginin yayın kadrosu içinde Tefik (hikâye ve eğitim ağırlıklı yazılar), Ahmet Faik (çeşitli makale ve hikâyeler), Latif, Rıfat, Emin, Nedim, Süleyman Faik ve Hulusi gibi isimler yer almaktadır (Şimşek, 2001: 152).

Dergide küçük hikâyeler, eğitici yazılar, okullardan haberler, okuyucu mektupları gibi başlıklar vardır. Bazı dönemler politik haberlere de yer verilmiştir.

Hikâyelerden alınması gereken ders kıssadan hisse bölümünde verilmiştir (Okay, 1999: 34). Dergi bulmaca ve suallere doğru cevap verenlere çeşitli ödüller sunmuştur. Çocukların dikkatini çekmek için her sayı farklı renkte basılmıştır. Dili dönemine göre oldukça sadedir, noktalama işaretleri kullanılmıştır (Kür, 1991: 9).

Hazine-i Etfal

Hazine-i Etfal dergisi Kandiyeli Ali Refik ve Çengelköylü Şerafeddin tarafından İstanbul'da çıkartılmıştır. İlk müstakil çocuk dergisidir. Fiyatı elli paradır. Derginin tarih kaydı bulunmadığı için çıktığı yıl tam olarak belli değildir. Derginin sayılarında reklamı yapılan yayınların çıktığı yıllardan hareketle dergi 1873-1874 yıllarında çıktığı düşünülmektedir. Dergi elde bulunan tek sayısında yayın amacını; çocukların canını sıkmaksızın onlara bilgi vermek, onlara her türden yazılarla yardımcı olmak olduğunu söyler. Derginin içinde eğitici ve ahlaki yazılar bulunmaktadır (Okay, 1999: 38).

Sadakat

Sadakat, 1875 yılında İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. Yayıncısı Tahsin Efendi'dir. Fiyatı 10 paradır. Dergi dört sayfadan oluşmaktadır ve içinde küçük hikâyeler, soru cevaplar, okuyucu mektupları, durub-ı emsal gibi bölümler vardır. Derginin ilk sayısı çok ilgi görmüş, iki baskı yapmıştır. İlk baskısı bin beş yüz, ikinci baskısı bin rakamına ulaşmıştır (Okay, 1999: 41). Dergi altıncı sayısından itibaren "Etfal" adıyla çıkar. Dergide öğretici konulara ağırlık verilmiştir. Dergi lisanımızın Türkçe olduğunu sık sık belirterek, yazılarında sade bir dil kullanmıştır (Kür, 1991: 27).

Etfal

Etfal dergisi Sadakat dergisinin devamı olarak 1875 senesinde çıkmıştır. Yayıncısı yine Tahsin'dir. Dergi haftada bir olarak, on altı sayı yayınlanmıştır. Sadakat ile beraber yirmi iki sayı etmektedir. Dergide Sadakat'te olduğu gibi

hikâyeler, tabiat, coğrafya, matematik, sağlık ve dinle ilgili yazılar, mektuplar, soru ve cevap bölümleri yer almaktadır (Okay, 1999: 42). Dergi çıkış amacını okullarda verilen eğitimi desteklemek olarak belirler (Şimşek, 2001:165). Derginin bütün yazılarında öğüt verme amacı vardır. Başlangıçta sade dil kullanırken, giderek bundan vazgeçer (Kür, 1991: 38).

Ayine

Ayine, İstanbul dışında yayınlanan ilk çocuk dergisidir. Sahibi Mahmud Hamdi'dir. Selanik'te yayınlanan "Zaman" gazetesinin kadın ve çocuklara yönelik ilavesidir. 1875'te yayınlanmıştır. Amacının kadınları ve çocukları eğitmek olduğunu belirtir. Dergide ağırlıklı kadınlar için yazılar bulunmakla beraber, çocuk eğitimiyle ilgili yazılar da vardır. Derginin içinde çocuklara için yazılmış kısa eğlenceli hikâyeler, sualler, nasihatler bulunmaktadır. Dergi kırk bir sayı yayınlanmıştır Dergide ayrıca Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri olaylarına ve dış ülkelere ilişkin kısa haberlere de yer verilmiştir (Şimşek, 2002:112).

Arkadaş

Arkadaş, 1876 yılında İstanbul'da yayınlanmaya başlar. Sahibi ve muharriri Mehmed Şemseddin'dir. Haftalık olarak çıkar ve nüshası yirmi paradır. On üç sayı yayınlanmıştır. Dergi çıkış amacını vatan evlatlarına hizmet olarak belirlemiştir. Tüm yazılar Mehmed Şemseddin'e aittir. Arkadaş'ta güzel sözler, küçük hikâyeler, hayvanlar ve eşyalar hakkında resimli bilgiler, Osmanlı ve Avrupa basını hakkında haberler yer almaktadır. Dergi şekil ve içerik yönünden batılı anlamda ilk çocuk dergisidir. Arkadaş, öğretici yanı sıra ağır basan bir dergidir. Öğretici konuları anlatırken bile çocukların ilgisini çeken, sade bir dil kullanmıştır (Kür, 1991: 63).

Aile

Aile dergisinin muharriri Şemseddin Sami'dir.1880 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. Dergi amacının ailelere hizmet etmek olduğunu vurgular. Aile,

ağırlıklı olarak kadın dergisi görünümündedir. Dergi; aile, insan anlayışı, kadın anlayışı ve eğitim konularına yer vermiştir. Dergide çocuklara yönelik hikâyeler, oyunlar ve bilmecelere yer verilmiştir. Derginin üç nüshası bulunmaktadır (Şimşek, 2001: 174).

Tercüman-ı Hakikat

Dergi, “Tercüman-ı Hakikat” gazetesinin rüştiye talebeleri için haftalık neşrettiği ilavedir. 1880 yılında, İstanbul’da yayın hayatına başlamıştır. Mehmed Cevdet tarafından neşrolunmuştur. Yirmi altı sayı yayınlanmıştır. Tercüman-ı Hakikat dergisi eğitim ve öğretim konularına geniş yer vermiştir. Diğer dergilerde olmayan mesleki rehberlik ve yönlendirme gibi konular dergide işlenmiştir. İçinde tercüme hikâyeler, fabl türü masallar, öğrenci mektupları, politika ve eğitim haberleri, coğrafya, tarih, matematik bilgileri, çeşitli oyunların tanıtımı yer almaktadır (Okay, 1999: 49).

Bahçe

Bahçe, ilim ve fenden bahseden çocuk dergisidir. Haftada bir çıkar. Derginin imtiyaz sahibi Kemal Efendi, yazı işleri müdürü Nihal Avni’dir. Dergi 1880- 81 yılları arasında kırk sayı yayınlanmıştır. Nüshası kırk paradır. Derginin içinde eğitici yazılar, batı dillerinden tercüme hikâyeler, spor ve sağlık haberleri, milli bilinç kazandıran yazılar, Avrupa ülkelerinden haberler, Fransızca öğreten seri halinde yazılar, çeşitli hayvanları tanıtan yazılar bulunmaktadır (Okay, 1999: 53).

Mecmua-i Nevresidegan

Dergi, 1881 yılında İstanbul’da çıkmaya başlar. Dergiyi yayına hazırlayanlar; H.Tayfur, S.Asaf, Y.Vasfi’dir. Rüştiye ve idadiler için okuldaki derslere yardımcı olmak amacıyla çıkarılan bir dergidir. Dört sayısı kütüphanelerde bulunmaktadır. Dergide tarih, hesap, coğrafya ve din dersiyle alakalı yazılar ve sorular yer almaktadır (Okay, 1999: 54).

Çocuklara Kıraat

Çocuklara Kıraat, ilkokul öğrencileri ve sıbyan mektebi öğrencilerinin okuması amacıyla İstanbul'da, 1881 yılında, Mehmed Ziya tarafından yayınlanmaya başlanmıştır. Her nüshası kırk paradır. Dergide kız ve erkek çocukları için terbiyeye ve eğlenceye dair bendler, resimli hikâyeler, kız çocukları için örgü, biçki ile ilgili yazılar, okul haberleri, okuyuculardan gelen mektuplar, özellikle eğitim öğretim ile ilgili yazılar bulunmaktadır. Ayrıca dergide Avrupa şehirleri ve Avrupa eğitim sistemini tanıtan yazılara da yer verilmiştir. Dergi on sekiz sayı yayınlanmıştır (Okay, 1999: 61).

Vasıta-ı Terakki

Vasıta- Terakki dergisinin muharrirleri Ahmed Fahri, Salih Hasan ve İsmail Hakkı'dır. Dergi İstanbul'da 1882 yılında yayın hayatına başlamıştır. Derginin içinde ahlak ve coğrafya ile ilgili yazılar, çocuklara yönelik türünde yazılar ve mektuplar yer almaktadır. Ancak derginin dili çocuklara göre ağırdır. Vasıta-ı Terakki toplam dört sayı yayınlanmıştır (Kür, 1991: 89).

Çocukların Cuma Günü Mektebi

Çocukların Cuma Günü Mektebi'nin dergi olup olmadığı tam bir kanaate bağlanmamıştır. Özege'ye göre "Çocukların Cuma Günü Mektebi" bir kitaptır. Seksen altı sayfadan oluşması bu kanaate yol açmıştır.

Mehmed Şemseddin bu kitabında; kitabını dört cilt olarak yazdığını, artık Cuma günlerinin daha eğlenceli geçeceğini söyler. Geri kalan üç cildi çıkmayan bu eser, cumaları yayınlandığı için süreli yayın olarak kabul edilmektedir. Derginin içinde küçük hikâyeler, yararlı bilgiler, dünyanın çeşitli bölgelerinden haberler, eğitici yazılar yer almaktadır (Okay, 1999: 67).

Etfal

1886 yılında İstanbul'da yayınlanmaya başlayan derginin yönetimini Doktor Memduh Bey, tahririni de Ziya Efendi yapmıştır. Derginin nüshası altmış paradır. Giriş yazısında dergi, sırf çocuklara değil, rüştiye ve idadilerdeki öğrencilere de hitap etme gayretinde olduğunu bildirmiştir. Derginin içinde eğitici ve ahlaki yazılar, çok güzel resimlerle süslenmiş hikâyeler, Avrupa ve medeniyeti hakkında açıklamalı yazılar, hayvan ve bitki tanıtları, coğrafi yazılar, atasözleri, sağlık, ticaret hakkında bilgi veren yazılar, ünlü sanatçıların tanıtları bulunmaktadır. Dergi yirmi üç sayı yayınlanmıştır (Okay, 1999: 70).

Numune-i Terakki

Numune-i Terakki dergisinin imtiyaz sahibi Mehmed Nadir'dir. Dergi aynı adı taşıyan okulun eğitim amaçlı yayın organıdır. Mehmed Nadir, derginin umumi kısım, iptidai kısım, rüşti kısım, ve âli kısımlardan oluşacağını belirtmiştir. Derginin âli kısmında, ağır cebir problemleri, fenle ilgili yazılar ve sorular bulunmaktadır. Rüşdi ve idadi kısımlarında formüller, hesaplamalar, fen konuları gibi genel konular vardır. İptidai kısımda, basit hikâyeler ve nasihatler yer almaktadır. Eğitim dergiciliğine öncülük etmesi "Numune-i Terakki"yi diğer dergilerden farklı kılmaktadır (Okay, 1999: 76).

Debistan-ı Hired

Derginin imtiyaz sahibi ve sermuharriri Giridi H. Tahsin'dir. Dergi İstanbul'da 1887 yılında yayınlanmıştır. Nüshası altmış paradır. Debistan-ı Hired, Debistan-ı İraniyan adındaki okulun yayın organıdır. Amacı; çocukların tahsiline hizmet etmek, onların terbiye ve edeplerini yükseltecek bilgiler ve nasihatler vermektir. Dergide rüşdiye ve yüksek sınıf öğrencileri için ahlak, hendese, coğrafya, sağlık, tarih hakkında bilgiler yer almaktadır. Derginin içeriği ve dili çocukların ilgisini çekebilecek seviyede değildir. (Okay, 1999: 83)

Çocuklara Talim

İstanbul'da 1887 yılında çıkan derginin naşiri Kitapçı Arakel, muharriri Mehmed Şemseddin'dir. Mecmuada yer alan yazılar ve hikâyelerin bir bölümü Mehmed Şemseddin'in daha önce çıkardığı dergilerden alınmıştır. Bu dergide yazar, çocuklar için eğitici yazıları ön plana almıştır (Okay, 1999: 87). Dergide resimli hayvan tanıtımları, ahlaki yazılar, hesap bilgileri, çeşitli ülkelerin tanıtımı ve öğüt veren hikâyeler bulunmaktadır. Dergi, Türkçe sözcükleri açıklamış; Arapça ve Farsça karşılıklarını vermiştir. Dilde sade Türkçe kullanmayı tercih etmiştir (Kür, 1991: 115).

Çocuklara Mahsus Gazete

Çocuklara Mahsus Gazete'nin imtiyaz sahibi İbnülhakkı Mehmed Tahir'dir. 1896 yılında İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. Nüshası on paradır. Çocuklara Mahsus Gazete, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi de dahil olmak üzere eski harfli çocuk dergileri içinde en uzun ömürlü olanıdır. 1896'dan 1908'e kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Altı yüz yirmi altı sayı yayınlanmıştır. Dergide bulunan kaliteli resimler ve başarılı sayfa düzeni dikkat çekmektedir. Dergide, çoğu Avrupa dergilerinden alınmış kaliteli resimli hikâyeler, fıkralar, eğitici ve öğretici yazılar, şiirler, eğlendirici küçük hikâyeler, Avrupa ve dünya şehirlerinin tanıtıldığı bölümler, monologlar, tefrika romanlar, çocuk sağlığı hakkında bilgiler, yurttan haberler, kısaca dönemin çocuklarına hitap edecek her bilgi mevcuttur. Tespit edilen çocuklar için yazılmış ilk tiyatro metni de bu dergi de yayınlanmıştır (Okay, 1999: 90).

Resimli romanın başlangıcı olarak bu dergideki resimli hikâyeler gösterilebilir (Kür, 1991: 136).

Çocuklara Rehber

1897'de Selanik'te çıkmaya başlayan Çocuklara Rehber dergisinin imtiyaz sahibi ve müdürü Ahmed Midhat'tır. Derginin birinci sayısında, çocuklara boş vakitlerinde nasıl eğlenmeleri gerektiği yönünde rehberlik yapmak istendiği, bu

sebeple adının “Çocuklara Rehber” konulduğu belirtiliyor. Derginin hemen her sayısında çocuk şiirleri, daha küçük çocuklar için yazılmış manzumeler, çocuklar için yazılmış tiyatro metinleri, çocuk şarkıları, hikâyeler, bitki ve hayvan tanıtları, çeşitli okullar hakkında bilgiler, medeniyet bilgileri yer almaktadır. Bu dergiyi diğer çocuk mecmualarından ayıran en önemli özellik, çocuk edebiyatına katkıda bulunmuş olmasıdır. Dergi yüz altmış altı sayı yayınlanmıştır. Dili dönemine göre sadedir (Kür, 1991: 166).

Çocuk Bahçesi

Çocuk Bahçesi, amacının okul dersleriyle uğraşan çocuklara biraz istirahat vermek, faydalı şeylerle meşgul etmeye yardımcı olmak olduğunu belirtir. Dergi, 1905 yılında Selanik’te yayınlanmaya başlar. Derginin imtiyaz sahibi, N. Necati, müdürü A. Medhi’dir. Dergide, M. Emin, T. Fikret, R.Tevfik, A.Ulvi, H.Cahid, C.Sahir gibi imzalar bulunmaktadır. İçinde mektep tiyatroları, okullardan verilen haberler, hikâyeler, çocuk terbiyesine dair yazılar, şiirler, tefrika romanlar, monologlar, fıkralar, bilmece yer alır. Dergi dönemin sorunlarına geniş yer veren dergi çocuklarla beraber büyüklere de hitap etmektedir (Okay, 1999: 97).

Musavver Küçük Osmanlı

Derginin imtiyaz sahibi ve mesul müdürü, A.Şerif; sermuharriri A.Vasfi’dir. Dergi 1909 sensinde İstanbul’da çıkmıştır. Nüshası yirmi paradır. Üç sayı yayınlanan derginin, ikinci nüshası kütüphanelerde bulunamamıştır. Dergide, ahlak, tarih, coğrafya ile bilgi veren yazılar ve özlü sözler yer almaktadır. Dergi fikirleri, bilgileri, öyküleri soru cevap şeklinde anlatmıştır (Kür, 1991: 205).

Mekteplilere Arkadaş

Amacının çocuklara faydalı olmak, onları aydınlatarak hoş vakit geçirtmek, boş geçirtmemek olduğunu söyleyen Mekteplilere Arkadaş 1910 yılında İstanbul’da yayın hayatına başlamıştır. Derginin müdürlüğünü Midhat Sadullah yapmış, yazı

işleri müdürlüğünü de Osman Fahri yürütmüştür. Nüshası bir kuruştur (Okay, 1999: 102). Dergide sohbetler, eğlenceler, tiyatrolara dair yazılar, derslerle ilgili bilgiler, milli tarih ile ilgili yazılar, sağlık yazıları, romanlar, şiirler ve bilmeceler bulunmaktadır. Dergide yer alan bazı ünlü kişiler şunlardır: C. Şehabettin, T. Fikret, F.Ahmet, H.Suad... (Kür, 1991: 243).

Çocuk Dünyası

Çocuk Dünyası dergisi 1913 yılında İstanbul'da Tevfik Nureddin müdürlüğünde yayın hayatına başlamıştır. Derginin nüshası on paradır. Derginin sayfalarında, Balkan Harbi'nin çıkması sebebiyle devamlı öç, intikam gibi duygular ön plana çıkmaktadır. Dergide yer alan yazılar ve şiirlerde sürekli vatan, millet konuları işlenmiştir (Okay, 1999: 107). Derginin yazar kadrosu içinde Z.Gökalp, Aka Gündüz, E.Nejad, M.Emin, A. Ulvi gibi şöhretli isimler yer almaktadır. Dergi dilde sadeleşme çabası içindedir. Dilimizde yer alan Arapça, Acemce kelimeler yerine Türkçe sözler bulabilmek için yarışma düzenlemiştir (Kür, 1991: 261).

Ciddi Karagöz

Elde tek sayısı bulunan dergi; Bursa'da 1913 senesinde yayınlanmıştır. Derginin sahibi ve müdürü A. Nuri İsmet'tir. Dergi, Hacivat ile Karagöz arasında geçen muhavere ile başlamıştır. Dergide dönemin güncel olaylarından, mahalli gelişmelerinden bahsedilmiştir. Dönemin problemleri dile getirilip, tenkitlerde bulunulmuştur. İçeriğinde öğüt veren yazılar, şiirler, hikâyeler, yemek tarifi yer almaktadır. Dergi çocuklar kadar anneler de hitap etmektedir. Dergi milli duyguları canlı tutma amacıyla harp ile ilgili bir makale tercümesi yayınlamıştır (Okay, 1999: 114).

Çocuk Yurdu

1913 yayın hayatına giren "Çocuk Yurdu" dergisinin imtiyaz sahibi, Giridî Rahmi; mesul müdürü, Mehmet Nevzad'dır. Basım yeri İstanbul, fiyatı on paradır.

Dergide çocuklara vatan sevgisi aşılacak isteyen şiirler, tiyatro oyunları, bilmeceler, hikâyeler, dönemin aktüel konusu Balkan Harpleri ilgili görüş bildiren yazılar yer almaktadır (Okay, 1999: 115).

Mektepli

Dergi rüşdi ve idadi kız ve erkek öğrencileri için 1913 yılında İstanbul'da çıkmıştır. Derginin sahibi ve mesul müdürü Hüseyin Hamid, sermuharriri Emin Haki'dir. Otuz dokuz sayı yayınlanmıştır. Dergide dönemin şartlarına uygun olarak savaş, vatan ve millet gibi konular işlenmiştir. Derginin içinde okuldaki derslere yardımcı olmak için seçilen yazılar, şiirler, oymacılık, el işleri, sağlıkla ilgili makaleler, çeşitli güncel problemleri anlatan yazılar yer almaktadır (Okay, 1999: 118). Dergide memleket sorunlarına çocukların dikkatini çekmek amaçlanmıştır (Kür, 1991: 292).

Talebe Defteri

Derginin müessisi ve müdürü, Ahmed Halid'dir. Dergi 1913 yılında İstanbul'da yayınlanmaya başlanmıştır. Dergide çocuklar için yazılmış yazılar bulunmasına rağmen, bu yayın daha çok sultani ve idadilerin yüksek sınıflarını kendilerine muhatap kabul etmiştir Talebe Defteri'nde Osman Fahri, Suad Fahir, Rıza Tevfik, Celal Sahir, Enis Behiç, Faik Ali gibi birçok edebi şahsiyet yer almıştır. Dergide 1913 yılının gündemi olan; öç, intikam, Balkan toprakları ve Müslüman boykotajı gibi konular işlenmiştir. Dergi toplam altmış sekiz sayı yayınlanmıştır (Okay, 1999:120).

Çocuk Duygusu

İstanbul'da 1913 yılında yayın hayatına başlayan derginin imtiyaz sahibi, Leon Lütfi, sermuharriri Baha Tevfik'tir. Derginin nüshası on paradır. Dergi amacının çocukları eğlendirmek, eğlendirerek onların ahlakını düzeltmek ve bilgilerini arttırmak olduğunu söyler. Altmış bir sayı yayınlanan dergide; vatan

konulu şiirler, küçük hikâyeler, oyunlar, resimli hikâyeler, hayvan masalları, yeni icatlar, eşyalar hakkında bilgiler, tarihi bilgiler, öğüt veren yazılar yer almaktadır (Okay, 1999: 125). Çocuk Duygusu o dönemin diğer dergilerine göre milliyetçilik duygularının ön plana daha az çıkarıldığı dergidir. İçinde insan hakları ile ilgili yazılar bulunmaktadır (Kür, 1991: 317).

Türk Yavrusu

Toplam iki sayı yayınlanan derginin müdürlüğünü Gündüz Alp yapmıştır. Dergi İstanbul'da 1913 yılında çıkmıştır. Dergide çalışmak, vatan konulu şiirler, düşmanların zalimliklerini anlatan yazılar, küçük hikâyeler, muhavereler, çeşitli ülkelerden eğitim ile ilgili bilgiler, iç ve dış haberler ve çeşitli bilmece yer almıştır (Okay, 1999: 127).

Çocuklar Âlemi

Çocuklar Âlemi dergisinin mesul müdürü Mustafa Efgani'dir. Dergi 1913 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. Derginin on sayı çıktığı kaydedilmiştir. Çocuklar Âlemi öğretmenler tarafından yayınlanan eğitim amaçlı dergidir (Okay, 1999: 128).

Çocuk Bahçesi

Çocuk Bahçesi dergisinin mesul müdürü Mehmed Zihni'dir. Nüshası on paradır. Birlik beraberliğin önemi, memleket sömürenler, sanayileşmenin önemi işlenen konulardandır. Bu konuları söyleşi, öykü, masal, şiir, fıkra, özdeyiş, bilmece halinde çocukların dikkatini çekecek tarzda anlatmıştır (Okay, 1999:133). Dergide imla kurallarına uyulmuş, noktalama işaretlerine önem verilmiştir.

Çocuk Dostu

Çocuk Dostu dergisinin mesul müdürü, Tevfik Nureddin'dir. Dergi İstanbul'da 1914 yılında çıkmıştır. Tanesi on paradır. Eski harfli çocuk dergileri

içinde olabilecek en küçük yaş grubunu hedef kitle olarak belirleyen dergidir. Dergide çok büyük, bazen bütün sayfayı kaplayan resimler, çok büyük puntolarla yazılmış yazılar, basit kelimelerle anlatılmış, kolay anlaşılabilir hikâyeler, masallar ve bilmeceler bulunmaktadır (Okay, 1999: 134). Derginin elde on bir sayısı mevcuttur. Okul öncesi çocukları için yararlı olan bir dergidir (Kür, 1991: 360).

Mini Mini

İstanbul'da 1914 yılında çıkmaya başlayan Mini Mini dergisinin mesul müdürü Mehmed Fazıl'dır. Dergi; Balkan Harplerinin sürdüğü ve ülkenin Birinci Dünya Harbine sürüklendiği dönemde çıktığı için çocuklara Türklük, vatan, millet sevgisi, ülkenin kurtuluşu gibi konuları işlemiştir. Dergide hayvan hikâyeleri, çocuklara öğüt veren söyleşiler, tarihi sohbetler, gülünç fıkralar, bilmeceler yer almıştır. Dergide diğerlerinden farklı olarak ilaveler bulunmaktadır. Bu ilavelerde bilmeceleri bilenlerin ismi, reklam ve ilanlar vardır. Mini Mini ilk çocuklar arası güzellik yarışmalarından birini düzenlemiştir (Okay, 1999: 141).

Küçükler Gazetesi

Sekiz sayı yayınlanan Küçükler Gazetesi'nin mesul müdürü Aziz'dir. Dergi 1918'de İstanbul'da çıkmıştır. Dergide dünya hakkında bilgi veren yazılar, sohbetler, marşlar, çocuklara yönelik şiirler, fıkralar, haberler, din dersleri, sağlık bilgileri, çocuklardan gelen hikâyeler yer almaktadır. Derginin edebiyat bölümünde Y.Nezihe, M. Memduh, Zeki, Nureddin, M. Cihad gibi imzalar bulunmaktadır (Okay, 1999: 146).

Hür Çocuk

Müessisleri; Mehmed Asaf, Hüseyin, Kasım olan derginin muharriri Avanzade Mehmed Süleyman'dır. Dergi 1918 senesinde İstanbul'da çıkmıştır. Nüshası beş kuruştur. Dergi ağırlıklı olarak sıhhi ve terbiyevi konulara yer vermiştir.

Renklerin özellikleri, terbiyenin önemi işlenen konulardır. Dergi çocuklardan çok ailelerin eğitimine önem vermiştir. Üç sayı yayınlanmıştır (Okay, 1999: 148).

Haftalık Çocuk Gazetesi

1919 yılında Bursa'da yayınlanmaya başlanan derginin mesul müdürü Ahmed Hilmi'dir. Fiyatı altmış paradır. Dergi amacını; yavrulara yeşil Bursa'yı tanıtmak, memlekette olan biteni anlatmak, doğru yolu göstermek, güzeli, çirkini ayırtmaktır, şeklinde açıklamaktadır. Dergide tabiatla ilgili bilgi veren yazılar, fıkralar, tercüme hikâyeler, mahalli haberler, bilmece, nasihat veren şiirler, masallar, sağlıkla ilgili öğüt veren yazılar bulunmaktadır. Derginin dili ve üslubu çocukların anlayabileceği seviyededir (Okay, 1999: 155).

Lane

Sahip ve muharririnin Ercümen Ekrem olduğu dergi; 1919 senesinde İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. Fiyatı beş kuruştur. Dergi amacının; çocukları eğlendirip faydalandırmak olduğunu açıklamaktadır. Dergide; hikâyeler, şiirler, fıkra köşeleri, mektep haberleri, fotoğraflı olan çeşitli ülkelerden haberler yer almaktadır. Dergi çocuklar için ödüllü yarışmalar düzenlemiştir (Okay, 1999: 161).

Hacıyatmaz

Tek sayısı mevcut olan Hacıyatmaz dergisi, 1920 yılında Diken Neşriyat tarafından çıkarılmıştır. Dergi yayınlanış amacını; küçük okuyucularını eğlendirmek olarak açıklamaktadır. Dergide resimli hikâyeler, romanlar, fıkralar, güncel haberler yer almaktadır. İçerik ve anlatım yönünden zayıf bir dergidir (Okay, 1999: 167).

Bizim Mecmua

İstiklal Harbi'nin devam ettiği yıllarda 1922'de yayınlanan dergi, yayınlanan son Osmanlı çocuk dergisi denilebilir. Derginin mesul müdürü, Hulusi'dir. Dergide

şiiirler, hikâyeler, masallar, bilmeceler, dünyadan haberler, kitap tanıtımları, çocuklar için manzumeler, tiyatrolar ve promosyonlar vardır. Dergi çeşitli zamanlarda yayınlarına ara vermiş, toplam yetmiş dört sayıya ulaşmıştır (Okay, 1999: 172).

Yeni Yol

Yüz on üç sayıyla en uzun süre yayınlanan çocuk dergilerinden olan Yeni Yol'un imtiyaz sahibi; Nedim, mesul müdürü; İhsan Altay ve sermuharriri E. Şevket'tir. 1923 yılında yayınlanmaya başlayan dergi; sırasıyla Bolu, Akhisar ve İstanbul'da çıkmıştır. Dergide küçük hikâyeler, tarihi bilgiler, sağlık bilgileri, ahlaki yazılar, fenni eğlenceler, çocuk temsilleri gibi bölümler yer almaktadır. Her sayıda çok çeşitli yerlerden gönderilmiş yazılar yayınlanmıştır. Ayrıca dergide Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Kazım Karabekir, Refet Bele gibi devlet büyüklerinin tanıtımı yapılmıştır (Kür, 1991:437).

Musavver Çocuk Postası

Cumhuriyetin ilanından önce çıkan dergilerden olan Musavver Çocuk Postası'nın mesul müdürü Süleyman Tevfik'tir. Dergi İstanbul'da 1923 senesinde yayınlanmaya başlamıştır. Sayısı yüz paradır. Dergide; sağlık konular, kısa hikâyeler, fıkralar, atasözleri, şiirler, okullardan haberler, masallar, bilmeceler bulunmaktadır. On sekiz sayı çıkan derginin resimleri ve karikatürleri kalitelidir (Okay, 1999: 179).

Çıtı Pıtı

Çıtı Pıtı; cumhuriyet ilan edilmeden evvel yayınlanan son çocuk dergilerindedir. Derginin aile-i tahririyesi, Hüseyin Hüsnü, Aziz Naci, Fahreddin Hemmam, H. Burhan; sahibi ve mesul müdürü ise, İbnülhilmî Vasfi'dir. Derginin sayısı yüz paradır. Derginin içeriğinde; manzumeler, sultanlardan bahseden yazılar, fıkralar, hikâyeler, mektuplar, manzum piyesler ve öğrencilerden gelen yazılar bulunmaktadır. Derginin en olumlu yönü öğrencileri yazmaya teşvik etmesidir. Dergi toplam dört sayı yayınlanmıştır (Okay, 1999: 186).

Haftalık Resimli Gazetemiz

Sahip ve mesul müdürü Tahsin Demiray olan Haftalık Resimli Gazetemiz 1924 yılında İstanbul'da yayınlanmaya başlamıştır. Nüshası üç kuruştur. Yedi sayı yayınlanan derginin içinde; arka arkaya gelen kısa hikâyeler, fıkralar, dünyadan haberler, bulmacalar yer almaktadır. Dergi, diğer çocuk dergileri gibi Türk toplumuyla ilgili sorunları yansıtmamıştır (Okay, 1999: 190).

Resimli Dünya

Resimli Dünya dergisi 1924 yılında İstanbul'da yayınlanmaya başlamıştır. Derginin mesul müdürü Orhan Seyfi'dir. Fiyatı beş kuruştur. Bol resimli ve karikatürlü çocuk dergisi olan Resimli Dünya'da fıkralar, uzun hikâyeler, dünyadan haberler, insanlarla röportajlar, bulmacalar, sağlıkla ilgili köşeler bulunmaktadır. Dergi yirmi bir sayıdan sonra halk gazetesine dönüşmüştür (Okay, 1999: 193).

Sevimli Mecmua

Başmuharririnin Sabiha Zekeriya'nın olduğu dergi; 1925 yılında İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. Fiyatı on kuruştur. Sevimli Mecmua, resimli ve bol yazılı bir dergidir. Dergide şiirler, oyun tarifleri, resimli hikâye ve karikatürler, tercüme tefrika romanlar, piyesler yer almaktadır. Dergi on üçüncü sayısı ile yayın hayatından çekilmiştir (Okay, 1999: 196).

Mektepliler Alemi

İzmir'de 1925 yılında çıkan derginin imtiyaz sahibi Muallim İlyas Bahri; mesul müdürü Hüsnü Bey'dir. Dergide bolca resimler, uzun süren resimli hikâyeler, dönemin önemli devlet ve sanat adamlarını tanıtan yazılar bulunmaktadır. Dergi promosyona çok önem vermiş, oldukça pahalı ödüller vaat etmiştir (Okay, 1999: 200).

Türk Çocuğu

İmtiyaz sahibinin Kırklareli Mebusu Doktor Fuad, mesul müdürünün Doktor Ali Vahid olduğu dergi 1926 senesinde Ankara'da yayınlanmaya başlanmıştır. Dergide sağlık konuları ön planda tutulmuş, çocukların iyi yetiştirilmesi için anne babalara öğütler verilmeye çalışılmıştır. Kimsesiz ocuklar, ocuk hakları, ocuk bakımı, ocuk eğitimi, dergide işlenen ana konulardır. Derginin sayılarında çocuklar için oyunlar, şiirler, ocuk müsabakaları, ödüllü sorular yer almıştır. Dergi eski harflerle yirmi dört sayı yayınlanmıştır (Okay, 1999: 205).

ocuk Dünyası

Kütüphanelerde otuz sayısı bulunan ocuk Dünyası dergisinin sahibi ve müdürü, Muallim Ahmed Halid Bey'dir Dergi 1926 yılında İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. Derginin fiyatı beş kuruştur. Bol resimli ve büyük yazılı olan dergide; şiirler, tercüme hikâyeler, resimli küçük hikâyeler, bilmeceler, oyunlar, okul haberleri yer almaktadır. Dergide ayrıca çocuklara yönelik müsabakalar düzenlenmiştir. Yaşar Nabi, İrfan Emin, Yusuf Ziya, Abdullah Ziya gibi isimler dergide bulunmaktadır. Dergide çokça kitap tanıtımları yapılarak çocuklara okuma alışkanlığı verilmeye çalışılmıştır (Bayat, 2002: 274).

ocuk Yıldızı

Hocaoğlu Salim'in sahip ve müdürü olduğu dergi; 1927'de İzmir'de çıkmaya başlamıştır. Fiyatı beş kuruştur. Dergide tarihi bilgiler, şiirler, hikâyeler, spor ve izcilik konuları, fıkralar, masallar gibi başlıklar vardır. Hikâyeler genellikle tercümedir. Derginin kütüphanelerde on sayısı bulunmaktadır (Kr,1991:522).

I. BÖLÜM

1. ÇOCUKLARA ARKADAŞ DERGİSİ

1.1. Derginin Genel Özellikleri

Çocuklara Arkadaş, I. Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkan çocuk dergilerindedir. Dergi, hicri takvime göre 1 Cemaziyelevvel 1298 / 22 Zilkade1299; miladi takvime göre 1 Nisan 1881/ 5 Ekim 1882 tarihleri arasında on iki sayı yayınlanmıştır. Yayın yeri İstanbul'dur. Dergide kapak bulunmamaktadır. Derginin ilk sayısında künyesi ile ilgili şu bilgiler yer almıştır. "*Çocuklara Arkadaş, Muharriri Sıhhiyye Ketebesinden Mehmed Şemseddin, Numara 1, Her On beş Günde Bir Musavver Çıkar, Cild 1, Fi 1 Cemaziyelevvel 1298* " (C.I, N. 1, s.1) Derginin künyesi ile ilgili bilgiler bazı küçük değişiklikler dışında hemen hemen her sayıda korunmuştur. Sadece 1298 yılında yayınlanan derginin son numarasında derginin muharriri Mehmed Şemseddin'in yanında derginin tâbı olarak Mehmed Esad ve Ohannis isimleri geçmektedir. Dergi ilk yılda on bir sayı, ikinci yılda bir sayı yayınlanmıştır.

Dergi her yönüyle sade bir görünüm arz etmektedir. Derginin yazarı Mehmed Şemseddin gösterişe yer vermeden çocuklara hizmet etmeyi hedeflemiştir. Hatta derginin ücretinin ne kadar olduğunu bile belirtmemiştir. Eni sekiz buçuk, boyu on dört santim olan ve on altı sayfadan oluşan derginin hemen hemen bütün sayılarında resimlemeler yer almıştır. Çocuklara Arkadaş; dergi içindeki yazılarda resimlemelere yer veren ilk çocuk dergisidir. Dergide, hikâyenin bir bölümünü açıklayan, çeşitli eşyaları ve tarihî yerleri gösteren, birtakım icatları açıklayan ve doğa olaylarını gösteren resimlere yer verilmiştir. Bu yönüyle kendinden sonra çıkacak çocuk dergilerine örnek olmuştur. Dergide, hikâye, fabl, makale, sohbet, özlü sözler ve mektup türünde yazılar bulunmaktadır. Ancak dergide şiire yer verilmemiştir. Çocuklara Arkadaş eğitim ve öğretimin üzerinde önemle durduğu için; eğitici yönü ağır basan, ders verici türleri yayınlamaya gayret etmiştir. Dergi içindeki bütün yazılarda asıl gaye bir şeyler öğretmektir. Bütün hikâye ve makalelerde bu amaç açıkça görülmektedir.

Çocuklara Arkadaş, dilin sade olmasına, anlatımın çocuklara uygun olmasına oldukça dikkat etmiştir. Bu sebeple uzun tamlamalar kurmaktan kaçınmış ve yazılarda yer alan Arapça ve Farsça kelimelerin karşılıklarını yazı başlığının hemen altında açıklamıştır. Ayrıca verilen bu kelimeler yazının ana fikrini ortaya koyar niteliktedir. Bundan dolayı okuyuculardan övgüler almıştır. Ancak okuyucuların gönderdiği mektup ve makalelerde dilin çocuklara göre ağır olduğu görülmektedir.

Dergide yer alan türler; türlerin şekil ve muhteva özellikleri araştırmanın ikinci bölümünde detaylı olarak incelenmiştir.

1.2. Derginin Çıkış Amacı

Çocuklara Arkadaş'ın ilk sayısında, derginin muharriri Mehmed Şemseddin "İbtidâ" başlığı altında derginin çıkış amacını açıklar. Mehmed Şemseddin, vatan çocuklarını okuma ve yazmaya teşvik etmek amacıyla bu dergiden önce Arkadaş adıyla on üç sayılık gazete neşrettiğini ve bazı çeşitli sebeplerden dolayı yayına ara vermeye mecbur kaldığını söyler. Mehmed Şemseddin, tekrar bir dergi çıkarma sebebini şöyle ifade etmiştir: "*Çocuklara Arkadaş ismiyle etfâl-i vatanın tahsîl-i ilme hâhişlerini arttırır bir yolda, edebiyâttan güzel güzel makâlerle ve hikâyeler yazmak üzere, her on beş günde bir kere bu varakpâreyi yalnız başına tahrîr ve neşre mütecâsir oldum.*" (C. I, N.1, s.1).

Mehmed Şemseddin'in daha önce çıkardığı Arkadaş dergisi, dönemin hükümeti tarafından lağvedildiği için yazar, yönetimle ilişkilerini iyi tutmaya çalışır. Yazının diğer kısımlarında padişah Abdülhamid Han'a şükranlarını sunar ve devletin, milletin ilerlemesi için her türlü hizmetten geri kalmayacağını belirtir. Ön sözden anlaşıldığına göre Mehmed Şemseddin dergiyi tek başına çıkarmıştır. Derginin çıkış amacına uygun olarak dergide; ahlaki ders veren yazılar, hikâyeler, bilgi verici yazılar yer almıştır. İkinci sayıdan itibaren okuyuculardan gelen mektuplar da derginin beğenildiğini ve amacına ulaştığını göstermiştir.

İkinci sayıda yer alan Mustafa Safiyüddin, mektubunda dergi hakkında şu görüşleri belirtmiştir: "*Hakkâ ki işbu kitâb hayli zamândan beri nâçar ve yalnız kalmış birtakım usûl-i atıkada bulunan güç güç kitâbların kırâatından bıkmış ve usanmış olan ve edeb ü maârife hâhişger ve heveskâr bulunan etfâl-i vatana fazl ü*

kemâlin kadr ü meziyetini efhâm eden nesâyih ü hikâyat-i müfide ve malûmât-ı nâfia-yı muhtevî bir refik-i sâdik u müstetâb bulunmuş olmağla böyle bir eser-i celile muvaffakiyetinizden dolayı hissese düşen tebrîk ve takdîri ifâ ile berâber öyle olur olmaz mevânia kulak vermeyerek telif ve neşri husûsunda devâm ve sebât buyurmalarını çocuklar nâmına niyâz ve ricâ eylerim.” (C. I, N. 2, s. 20).

Yine ikinci sayıda M. Celal isimli okuyucu derginin başarısından çok memnuniyet duyduğunu, dergiye bazı faydalı yazılar göndermek istediğini belirtmiştir (C. I, N. 2, s. 20).

Eğiticiliğe çok önem veren dergi, okuyuculardan gelecek yazıları yayınlamaktan memnun olacağını belirtmekle beraber, onlara bazı şartlar da sunmuştur. “... Beş portakalı iki kişiye taksîm etmenin yolu veya üç kere dokuzun ne eder gibi sahîfeler doldurmak ve zihin yormaktan başka bir fâidesi olmayan şeylerden maada, fennî ve edebî her nev gönderilecek âsârı maa’lmemnûniyye kabûl ve derc ederim.” (C. I, N. 2, s. 21). Daha sonraki sayılarda okuyuculardan gelen makale, hikâye, fabl türü yazıları yayınlayarak okuyucu yazılarına gösterdiği değeri ortaya koymuştur.

1.3. Derginin Yazar Kadrosu

Çocuklara Arkadaş’ın ilk sayısında yayınlanan ön sözünde Mehmed Şemseddin derginin yazarının ve yayıncısının kendisinin olduğunu belirtmiştir. Derginin içindeki yazıların büyük bir kısmında yazar adı verilmemiştir. Ön sözden hareketle yazar ismi verilmeyen bu yazıların Mehmed Şemseddin’e ait olduğu düşünülmektedir.

Mehmed Şemseddin; 19. yüzyılın çocuklar için gazete çıkaran, gençler için oyunlar yazan önemli şahsiyetlerindedir. Hayatı hakkında kaynaklarda bol bilgiye rastlanmayan yazar, İngiliz lakabıyla tanınan Kaymakam Yusuf adlı bir deniz subayının oğludur. Yayın hayatına Avrupai tarzda ilk dergi olan Arkadaş ile başlamıştır. Mehmed Şemseddin, çocuklar için gazete çıkarmanın gerekliliğini Arkadaş dergisinde şu şekilde açıklar: “...Çocuklar insanların küçüğüdür. İnsanlar, yemekte, içmekte, giyinmekte, kuşanmakta her neye muhtaçsalar çocuklar dahi onlara muhtaçtır. İşte çocukların insanlıkça ihtiyacı büyükler gibi olduğu meydanda

olunca gazeteye ihtiyacı dahi meydana çıkar... Ben çocukların gazeteye muhtaç olduklarını katiyen hükmettim. Bu işe başladım.” (N. I, s.1). Bu sözlerden Mehmed Şemseddin’in gazeteyi çocuklar için eğitim aracı olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Yayınladığı ikinci dergi tezimizin konusu olan Çocuklara Arkadaş’tır. Çocuk dergiciliğinin batılılaşması sürecinde önemli yeri olan bu iki dergi dışında yazar; Çocuklara Talim, Mektep ve Çocukların Cuma Günü Mektebi adlı dergiler de yayınlamıştır. Kaynaklar yazarın Çocuklara Talim dergisinde, daha önce yayınladığı dergilerle verdiği bilgiye dayanarak, Mehmed Şemseddin’in bir de “Mektep” adlı dergi çıkardığını belirtse de bu dergiye henüz rastlanmamıştır.

Yazarın çocuklar için yayınladığı süreli yayınları o dönem çocuk dergiciliği için önemli bir açılım olmuştur. Yazar, dönemin çocuk dergiciliğinde çağdaş bir anlayışı benimseyerek yayın hayatını devam ettirmiştir. Yayınladığı dergiler, o dönem yayınlanan diğer dergiler için de örnek teşkil etmiştir.

Yazar çocuklar için yazdığı hikâyeleri, Çocukların Gece Eğlencesi eserinde toplamıştır. Bunlardan bazıları daha önceden gazetelerinde yayınladığı hikâyelerdir.

Mehmed Şemseddin’in dil üzerine yazdığı eserleri de bulunmaktadır. Yazarın bu sahadaki eserleri, Anahtar (4 cüz, Türkçe sarf ve nahiv), Anahtar Halkası (Türkçede kullanılan Arapça kelimelerin kurallarını anlatır), Çocuklara Kılavuz (Elifba) ve Lugat-ı Şemseddin (1889, yarım kalmıştır) dir.

Üç tiyatro oyunu bulunan Mehmed Şemseddin, bunları Şemsi adıyla yayınlamıştır. Bunlar “Tedbirde Kusur (1290), Mücazat (1291) ve Kendim Ettim Kendim Buldum (1292)” oyunlarıdır. Bu eserlerin hepsinde yazar, sevda ve evlilik meselelerini ele almıştır (Enginün, 2004: 35).

Mehmed Şemseddin’in dışında dergide; Üsküdar Altunizâde Rüştüyesi Muallimi İbrahim Hilmi, İsmail Hakkı, Mehmed Hulusi, Mehmed Mümin, Mehmed Esad, Mehmed Hurşid ve Hulusi Efendi imzaları bulunmaktadır. Bu kişiler genellikle çeşitli okullarda görev yapan öğretmenler ve rüştüye öğrencileridir. Ayrıca dergiye Mustafa Safiyüddin, Abdi ve M. Celal isimli kişiler derginin çıkışından dolayı duydukları memnuniyeti belirten mektup göndermişlerdir.

1.4. Yazıların Türlerine Göre Dağılımı

Çocuklara Arkadaş dergisi yazı türleri bakımından zengin bir çeşitlilik arz etmemektedir. Derginin on iki sayısında, hikâye, fabl, makale, sohbet, mektup ve özlü sözler türünde yazılar bulunmaktadır. Dergide edebi türler içinde önemli bir yeri olan şiir yoktur. Çocuklara Arkadaş eğitim ve öğretimin üzerinde önemle durduğu için; eğitici yönü ağır basan, ders verici türleri yayınlamaya gayret etmiştir. Dergi içindeki bütün yazılarda asıl gaye bir şeyler öğretmektir. Bu sebeple öğretici yanı ağır basan hikâye ve makaleler yayınlamayı tercih etmiştir. Sadece bazı düşünce yazılarında, düşünceyi daha etkili sunmak için çeşitli şiirlerden beyitler alınmıştır. Dördüncü sayıda yer alan Ay ve Yıl adlı makalede yazar Şeb-i Yelda' yı açıklamak için şu beyitten faydalanmıştır: “Şeb-i Yeldâ'yı müneccimle muvakkit ne bilir. Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç saâttir.” Şiir dışında tiyatro, roman, masal gibi türlerde dergide bulunmamaktadır.

Dergi içinde yer alan türler ayrı ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

1.4.1. Hikâye

Çocuklara Arkadaş dergisi, ön sözünde edebiyattan güzel hikâyelere yer vereceğini belirtmiştir. Derginin birinci sayısında üç, ikinci sayısında dört, üçüncü sayısında dört, dördüncü sayısında iki, beşinci sayısında üç, yedinci sayısında iki, sekiz, dokuz ve onuncu sayılarında bir, on birinci sayısında iki olmak üzere toplam yirmi üç hikâye yayınlanmıştır. Altıncı sayı ve ikinci yılın birinci sayısında hikâye yer almamıştır.

Dergide yer alan hikâyelerin birçoğunda yazarın ya da gönderenin adı bulunmamaktadır. Derginin büyük bir bölümünü Mehmed Şemseddin kendi kaleme aldığından, bu hikâyelerin de ona ait olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında dergide; çeşitli dillerden tercüme edilmiş hikâyelerle bazı okurlar tarafından gönderilmiş hikâyeler yer almaktadır. Ancak hikâyelerin hiçbirinde başlık bulunmayıp sadece başında hikâye olduğu belirtilmiştir. Dergide yer alan bütün hikâyeler düz olay örgüsüyle yazılmıştır ve hakim bakış açısını yansıtır. Anlatıcının zaman zaman diyaloglarla ilgili açıklamalarda bulunduğu, kahramanın iç dünyasıyla

ilgili yorumlar yaptığı görülür. Böylece okuyucuların hikâyeyi daha iyi anlaması sağlanmak istenmiştir. Hikâyeler genellikle kısadır, tasvir ve tahlillerde ayrıntı kullanılmamıştır.

Dergide bulunan bütün hikâyeler, ahlaki ders vermektedir. Bu hikâyeler yoluyla çocukların iyi ve kötüyü karşılaştırarak doğruyu bulmaları hedeflenmiştir. Bu hikâyeler; Çocuklara Arkadaş'ın her sayısında ayrı ayrı konuları işleyen başyazıların ana fikirlerinin pekiştiricisi niteliğindedir.

Birinci sayıda İtaât adlı başyazıda çocuklara ilk önce Allah'a, Peygamber'e, daha sonra padişaha, anne babaya ve kendilerinden büyük bütün insanlara itaat etmeleri, kimsenin kalbinin kırmamaları, herkesin sevgisini kazanmaları öğütlenmiştir. Hemen arkasından gelen hikâyede de yaşlı insanlara yardım etmenin doğruluğu, ihtiyar adama yardım eden ve etmeyen çocukların durumu karşılaştırılarak anlatılmıştır. Hikâyenin sonunda da yapılan doğru davranış övülmektedir. Hikâyeden çıkarılacak sonuç da yazının sonunda özlü sözle belirtilmiştir.

“Fenâlık eden harâb olur

İyilik yapan hayır bulur.” (C.I, N.1, s. 4).

Yine ikinci sayının başyazısı Kanâat'te; bütün insanların sahip oldukları maddi, manevi kazançlara kanaat etmeleri gerektiği anlatılmıştır. Kanaat etmeyen haset sahibi insanların her iki dünyada da mutlu olamayacakları ifade edilmiştir. Bu temaya uygun olarak bu sayıda yer alan bir hikâyede de elindeki varlığa kanaat edip başkasının malını ihtiyacı olduğu halde almayan fakir bir çocuğun durumu anlatılmıştır. Çocuğun davranışı takdir edilmiştir. Başaklarının malının izinsiz alınmayacağı ana fikri verilmeye çalışılmıştır (C.I, N.2, s. 25).

Derginin dokuzuncu sayısında yer alan Adâlet isimli başyazıdan sonra; çocuklara adalete önem vermeleri, kendi haklarını nasıl savunuyorlarsa başkalarının haklarına da öyle saygı göstermeleri gerektiği çiftçi ve kadı arasında geçen bir hikâyeye anlatılmıştır. Hikâyede; bir gün çiftçinin biri kadının yanına gider ve kendi öküzlerinden birinin kadının koyununu öldürdüğünü söyler, koyunun değeri ne kadarsa vermek istediğini söyler. Kadı, çiftçinin davranışından çok hoşnut kalır ve koyunun yerine bir koyun getirmesini söyler. Bunun üzerine çiftçi isteğinin bu işin

şeran karşılığını anlamaktı diyerek, aslında kadının öküzünün kendi koyununu telef ettiğini söyler ve yerine bir koyun verilmesini ister. Kadı duyduklarından sonra biraz düşünür ve çiftçiye fetvaya tekrar bakalım der. Buna karşılık çiftçi: “*Acâyib! Adâlet denilen şey böyle midir? Bir insân kendi hakkını nasıl tanır ise, başkalarının hakkını da öylece tanımalıdır zanneder isem, şer-i şerîfte böyle emreder.*” der (C.I, N.9, s.130).

Çocuklara Arkadaş dergisinde yer alan hikâyelerde yer alan başlıca temalar şunlardır: Büyüklere saygı, yalan söylemenin verdiği zararlar, güç durumdaki insanlara yardım etmek, alçakgönüllü olmak, insanları küçük görmemek, sahip olunanları paylaşmak, hile yapmamak, ilim sahibi olmak için okumak, tatlı dilli olup; kötü söz söylememek, çalışkan olmak, hatalardan ders almak, yapılacak işlerde kararlı olmak, kıskançlık etmemek, tembel olmamak, insanlar arasında adaletli olmak, büyüklerin nasihatlerini dinlemek, hayvan ve bitkilere zarar vermemek vb.

Hikâyelerde dil sadedir ve hikâyenin içinde yer alan bütün Arapça, Farsça kelimelerin karşılıkları verilmiştir. Karşılıkları verilen bu kelimeler, işlenen konunun özetini içermektedir. Mesela birinci sayıda yer alan bir hikâyede aşağıdaki kelimelerin anlamları verilmiştir. Bu kelimeler metnin içinde işaretlenerek çocukların dikkati bu kelimeler üzerine çekilmeye çalışılmıştır.

<u>Talîm</u>	<u>Tahsîl</u>	<u>Nidâ</u>	<u>Kelâm</u>
Öğrenmek	Öğrenmek ve almak	Bağırarak	Lakırdılar

“*Bir fakîr kimsenin bir papağanı var idi. “Ona şüphe yok” sözlerini söylemeklik papağana talim* edilmiş idi. İşte yalnız bu lakırdıları söylemekliği tahsîl* edebilmiş olduğundan bütün gün ya ıslık çaldığı, yâhûd “ Ona şüphe yok!”- “Ona şüphe yok!” dediği işitilebilirdi. Bu sebeple bu kuş her sorulan şeye kezalik – “Ona şüphe yok” diye cevâb verir idi. Bir gün satmak için sâhibi bunu pâzâra götürüp “Papağanımı kim alır? Papağanım yirmi liradır!” diye nida* eyledi. Bir adam, bu kuşa bu kadar yüksek fiyat istenildiğini işittikte papağana dönüp, “Papağan, yirmi lira değer misin?” dedi. Papağan “Ona şüphe yok” diye cevap verdi. Bu kelâm* adamın hoşuna gittiğinden kuşu alıp doğruca evine götürdü. Biraz vakit sonra, kuşa bu kadar para verdiğine keder etti. Ve papağanın kafesinin yanında durarak “Ben ne divâne imişim ki bu kadar çok parayı sokağa atmışım!” dedi*

Papağan “Ona şüphesiz yok!” diye haykırdı. İşte papağan bu defa doğrusunu söyledi” (C.I, N.1, s.13).

Dergi bütün metinlerde kelime verme tekniğini kullanmaktadır. Şüphesiz bunun bir amacı vardır. Bu amaçlardan biri çocukların kelime hazinesini zenginleştirmektir. Diğeri de verilen anahtar kelimeler yoluyla çocukların yazının ana fikrine ulaşmasını kolaylaştırmaktır. Bu hikâyeye yukarıda karşılıkları verilen üç kelime üzerine kurulmuştur: Öğrenmek, öğretmek ve konuşmak. Hikâyede anlatılmak istenen düşünce de öğrenmek ve öğretmektir. Görüldüğü gibi bu karşılığı verilen kelimeler, hikâyenin bütününün anlaşılmasına ve hikâyeden sonuç çıkarılmasına yardımcı olmaktadır.

Yedinci sayıda yer alan bir hikâyede çalışkanlığın yararları, tembelliğin zararları; babaları tarafından kendilerine verilen fidan verilen iki çocuktan birinin çalışkan olup fidanına bakması ve meyvesini alması; diğerin de tembellik sonucu fidanın hiç meyve vermesi ve sonucunda üzümlü pişman olması, ertesi yıl fidanına bakarak istediği meyveleri alması anlatılmaktadır (C.I, N.7, s.100). Hikâyenin başında anlamları verilen kelimeler şunlardır:

<u>Müşfikâne</u>	<u>Memlû</u>	<u>Meyve</u>	<u>İtâ</u>
Acıyıp esirgeyiciye	Dolu	Yemiş	Vermek
<i>lâyık sûrette</i>			

<u>Mücâzât</u>	<u>Say</u>	<u>Birader”</u>
Cezâ etmek	Çalışmak	Karındaş

Hikâyede anlamı verilen bu kelimeler hikâyenin özetini verir mahiyettedir. Bu anahtar kelimeler çocukların yazıda işlenen düşünceyi derli toplu algılamalarına, yazının bütününden uzaklaşmalarına yardımcı olmaktadır.

Çocuklara Arkadaş'ta hikâyelerin bir kısmı çocuklarla büyükler, bir kısmı çocuklar arasında geçer. Bir kısmında da olay örgüsü içinde hayvanlar bulunmaktadır. Ancak bu tür hikâyelerde hayvanlar kahraman değildir, sadece hikâyenin ana fikrini geliştirmek için hayvanların hal ve hareketleri örnek olarak gösterilmiştir. Bu tür hikâyelerin hepsi diğ dillerden tercümedir.

Çocuklarla büyükler arasında geçen hikâyelerde; çocuklarla yetişkinler arası ilişkiler ele alınır. Bu tür hikâyeler çocukların nasıl eğitileceği konusunda aile fertlerini bilgilendirmektedir.

Dergide yer alan bir hikâyede, çocuğa tabiattaki değişimlerin hangi dille anlatılacağı konusu işlenmektedir. Söz konusu bu hikâyede; yaz aylarında bir çocuk arkadaşlarıyla dışarıya gitmeye hazırlanırken yağmur yağmaya başlar. Çocuk bu duruma çok üzülerek somurtur ve ağlamaklı olur. Bir müddet sonra hava hafif hafif yükselir. Etraf yağmurun verdiği tazellekle çok güzel olur. Çocuğun babası onu alıp kırlara götürür ve ona şu soruyu sorar: “*Çocuğum bak ortalık ne kadar değişti. Dün âkşâm ve bu sabâh toprak yanmış gibi olmuş, çimenler ve çiçekler dahi bayılmış, solmuş idi. Şimdi ise ortalık bir tatlılığa geldi. Acabâ bu fark neden oldu?*” Çocuk gördüklerinden sonra sabahki yaptığı davranışlarından utanır. Bu güzelliği yağmura borçlu olduklarını itiraf eder (C.I, N.7, s.108). Bu hikâyeye anne babalara çocuk eğitimi ile ilgili bazı ipuçları vermektedir. Çocukların bazı davranışlar kazanmaları için gerçekleri bizzat görmeleri gerektiği, ebeveynlerin de çocuklara nazik bir dil kullanarak onlara yardımcı olmaları gerektiği vurgulanmıştır.

Dördüncü sayıda yer alan aşağıdaki hikâyede ailesi tarafından iyi ahlaki eğitim alan bir çocuğun, hata yapsa bile bundan pişman olup tekrar o hatayı yapmamaya gayret edeceği anlatılmıştır. Hikâyenin kahramanı Münib herkesçe iyi tanınan bir çocuktur. Bir gün eve çok mutsuz gelir, annesi onun durumunu merak eder ve oğluyla konuşur. Çocuk oynadığı ceviz oyununda hile yaptığını ve bu sayede kazandığını söyler. Ama yaptıklarından çok pişmandır. Annesi, bu kötü davranışın için Allah’tan af dilersen ve bunu bir daha yapmazsan günahların silinir, der. Çocuk böyle kötü şeyler yapmayacağına söz verir, ertesi gün giderek yaptığı hileyi arkadaşına anlatır (C.I, N.4. s.51). Çocuğun yaptığı kötü davranıştan pişman olup doğruyu bulmasıyla ilgili yazar hikâyenin sonunda “*Aferîn Münîb*”! şeklinde doğru davranışı takdir ettiğini bildirerek hikâyeye müdahale etmiştir. Yazarın yaptığı bu yorumlar, hikâyelerini yazma amacını da ortaya koymaktadır.

Çocuklar arasında geçen hikâyelerde genellikle çocukların bir kısmı iyi, bir kısmı da kötüdür. Kötü çocuk daima hatasını anlayarak iyi çocuk olmaya çalışır.

Yedinci sayıda yer alan hikâyeye kısaca şöyledir: Hasan ve Ahmed adlı iki kardeşe babaları bir gün bahçedeki iki fidanı gösterir ve o iki fidanı yetiştirip

büyütmelerini ister. Hasan gayet müşfikane bakar. Ama Ahmed yaramaz çocuk olduğundan hiç fidanın yanına uğramaz. Yılsonunda Hasan'ın ağacının meyvelerle dolu olduğunu görünce tembelliğinden pişman olup ağacına bu sefer gözü gibi bakar ve mükâfatını alır (C. I, N. 7, s.100). Bu hikâyede görüldüğü gibi kötü huylu çocuk pişman olup, kendini düzeltme çabasına girmektedir. Beşinci sayıda; kıskançlığın ne kadar kötü huy olduğu dört kardeş arasında geçen hikâyeye anlatılmaktadır. Bu dört kardeşten üçü birbirinin ihtiyacı olduğu zaman sahip oldukları baltaları vermezken, en küçük kardeş iyi huyluluk edip baltasını kardeşleriyle paylaşır. Çocukların babası da küçük çocuğu bu davranışından dolayı kutlar (C. I, N. 5, S.67). Bu hikâye çocuklar arası ilişkisinin nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır.

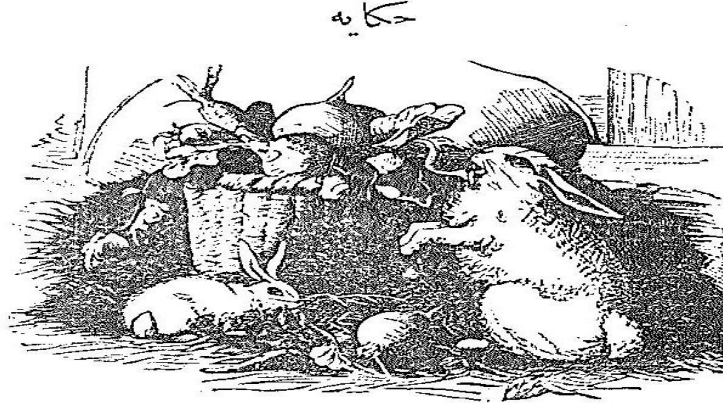
Çocuklara Arkadaş'ta hikâyelerin bir bölümünde olay örgüsü içinde hayvanlar da bulunmaktadır. Ancak bu hayvanlar hikâyenin ana fikrini ortaya koymada araç niteliğindedir, hikâyelerin kahramanları değildir. Bu hikâyeler diğer dillerden tercümedir ve bu hikâyeler yoluyla çocuklara farklı ülkelerde bulunan hayvanlarla ilgili bilgi sahibi olma fırsatı sunulmuştur.

Beşinci sayıda İngilizceden tercüme hikâyede Amerika'da külah satmaya çıkan bir gemicinin, ormanda külahları maymunlara kaptırması ve zekasını kullanarak geri kazanması anlatılmıştır. Bu hikâye yoluyla maymunun insan davranışlarını taklit eden bir hayvan olduğu ilgili bilgi verilmektedir (C.I, N.5, s.74).

Hintçeden tercüme edilmiş bir hikâyede ise, hayvanlara zarar veren insanların bunun karşılığında katlanacakları anlatılmıştır. Hikâyede Hindistan'ın Delfi şehrinde terzilik yapan bir kadının her gün karnını doyurduğu file bir gün kızarak iğne batırması ve bunun karşılığında filin hortumundan gelen sularla sırlıklam olması ifade edilmiştir (C.I, N.11, s.171). Bu hikâye yoluyla çocuklara, hayvanlara nazik davranmaları gerektiği anlatılmıştır.

Çocuklara Arkadaş, ilk resimli dergilerdendir. Dergide yer alan hikâyelerin bir bölümünde, o hikâyede bulunan bazı sahneler resimlenmiştir. Derginin ikinci, üçüncü, beşinci ve on birinci sayılarının her birinde resimli hikâyeler bulunmaktadır. Hikâyede anlatılanların bir bölümünün görsel olarak verilmesi çocuğun anlatılanları daha çabuk anlamasına, çok yönlü düşünmesine, yorum yeteneğinin artmasına yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle dergi kendinden sonra çıkan dergilere örnek olmuştur.

İkinci sayıda yer alan hikâyede; Hakkı Bey adında bir çocuğu kendine aldığı tavşanların kümesinden kaçıp havuç ve şalgam dolu sepeti devirip yiyecekleri yemeleri, büyük tavşanın küçük tavşanın daha kolay yiyebilmesi için ona yardım etmesi anlatılmaktadır. Bu hikâyede büyük tavşanla küçük tavşanın havuç ve şalgamları yemeleri resmedilmiştir.

(C. I, N. 2, s. 26)

Ayrıca hikâyede yazar “Resimde onları görüyor musunuz? Büyük tavşan arka ayaklarının üstüne oturmuş, sepetin tepesine uzanıyor. Bakın! O nasıl şalgamı çekip yere düşürmüştü? Küçük tavşan hemen koşup şalgamı yemeye başlıyor.” (C. I, N. 2, s. 26). sözleriyle çocukların dikkatini resme yönlendirmek istemiştir. Böylece çocuklar resimle anlatılan hikâye arasında ilişki kurmaları daha kolay olacaktır.

Yine üçüncü sayıda yer alan İngilizceden tercüme hikâyede; maymunun insan davranışlarını taklit eden bir hayvan olduğu anlatılmıştır.

(C. I, N. 5, s. 74)

Hikâyenin başına maymun resmi de konularak çocukların görsel olarak da maymunu tanıyabilmeleri ve hikâyeyle bağlantı kurabilmeleri sağlanmak istenmiştir.

Çocuklara Arkadaş dergisinde geçmişte yaşanmış bilgin kişiler arasında geçen öğüt verici olayları anlatan hikâyeler de vardır. Mehmed Hurşid Efendi tarafından gönderilen aşağıdaki hikâyede; bütün insanların tabiatında kötü huylar olduğunu, insanın aklını kullanarak bu kötü huylardan uzaklaşabileceğini, bütün insanların ilim öğrenerek akıl sahibi olmaları gerektiği fikri açıklanmıştır (C. I, N. 3, s. 37).

Çocuklara Arkadaş dergisinde yer alan bütün hikâyelerin amacı; çocukları sıkmadan, eğlendirme yoluyla eğitmek, ahlaki davranış kazandırmak ve yeni kelimeler öğretmek okuma alışkanlıklarını geliştirmektir. Resimli olsun veya olmasın bütün hikâyeler bu amaca hizmet etmektedir.

1.4.2. Fabl

Kahramanları tamamen hayvanlardan oluşan ve ders verici niteliği olan fabl türü yazılar da dergide bulunmaktadır. Ancak dergide fabllar, hikâye başlığı altında verilmiştir. Bundan anlaşıldığına göre o dönemde hikâye, fabl ayrımı yoktur. Ayrıca fablların kimden tercüme edildiği veya alındığı belirtilmemiştir. Dergide yayınlanan fablların hepsi okuyucular tarafından gönderilmiştir. Okuyucular, çocuklara birtakım toplumsal ve ahlaki öğütler verirken çocukların dikkatini en kolay tür olan fabllardan faydalanmışlardır.

On birinci sayıda Mehmed Hulusi tarafından gönderilen, kahramanlarının kurbağa ve kazlar olduğu fablda, kendimizden tecrübeli olanların nasihatlerini dinlemenin önemi vurgulanmıştır. Fablda sulak bir yerde yaşayan kazlar, avcılarının hedefinden kurtulmak için başka yerlere göç etmek için hazırlık yaparlar. Bunu duyan kazların arkadaşı kurbağa, onlardan kendisini de götürmelerini ister. Kazlar göç ederken konuşmaması şartıyla bu isteği kabul ederler. Kurbağanın ağzına bir değnek verirler, değneğin bir tarafından kendileri tutarlar. Tam bir köyün üstünden geçerken, kurbağa dayanamayıp konuşur ve yere düşerek paramparça olur. Bu fabldan çıkarılacak sonuç dergide şöyle anlatılmıştır: *İşte şu hikâye; kendisinin iyiliğini isteyen ahbâblarının sözlerini tutmayan, ve kendisinden büyüğünün*

nasihatini kulağına koymayan kimselerin, âkıbet bir belâya giriftâr olarak, asla halâs bulamayacaklarını meydâna kor güzel bir misâldir.” (C.I, N.11, s.166).

İsmail Hakkı Bey tarafından derginin beşinci sayısına gönderilen Kaplumbağa ve Tavşan, La Fontain’in bir fablıdır ve günümüz hikâyeye ve ders kitaplarında da bulunmaktadır. Ancak fablı gönderen kişi, fablı kimden aldığını belirtmemiştir. Bu fablın ana fikri de metnin sonunda verilmiştir. *“İşte çocuklar siz de zekâvetinize güvenip de tembellik etmeyiniz. Gece ve gündüz derslerinize çalışıp, dâimâ ileri gitmeye say ve gayret ediniz. Eğer siz de tavşan gibi uyuyup kalır iseniz, refikleriniz sizi geçip nâil-i mükâfat olduklarını gördüğünüz vakit pişmân olursunuz, fakat bu nedâmetin fâide vermeyeceğini şimdiden derhâtır ediniz.”* (C. I, N. 5, s.78).

Dergide yayınlanan fabllarda da, hikâyelerde olduğu gibi çocukların alması gereken ders gönderici tarafından açıklanmıştır.

1.4.3. Fıkra

Çocuklara Arkadaş dergisinin ikinci, yedinci ve on birinci sayılarında Mudhikât başlığı altında fıkra özelliği taşıyan küçük mizahi yazılar yayınlanmıştır. Bu yazıların altında imza bulunmamaktadır. Bu tür yazıların amacı da çocukları güldürürken onlara ahlaki, sosyal dersler vermektir.

Fıkraların birçoğu büyüklerin kendi aralarında konuşmalara dayanır. Bu tür fıkralarda uyanıklık, işbilirlik ya da hilekârlık gibi özellikler mizah unsuru olarak kullanılmıştır. *“Adamın biri, henüz pederinin pek çok mîrâsına nâil olmuş bir kimseye gidip: ‘Efendim nâil olduğunuz mîrâsın yarısı benimdir. Çünkü ben sizin karındaşınızım.’ demiş. Mîrâsyedi ‘Acâyib, ne sebep ile benim karındaşım olursunuz’ diye sordukta adam ‘Allah Allah hepimiz Hazreti Âdemin neslinden değil miyiz, bu cihetle cümlemiz bir pederin evlâdı olmayız mı?’ diye cevâb verdikte; mîrâsyedi ‘Anlaşıldı’ deyip çıkarmış adama bir lirâ vermiş. Adam bir lirayı görünce, ‘Bu nedir? Bu kadar bin liralık mîrâsın yarısı bir lirâ mıdır?’ deyince, mîrâsyedi ‘Sus! Sesini kes. Eğer öbür karındaşlarımız duyacak olursa, pâyınıza bu bir lirâ da düşmez.’ deyip adamı def etmiş.”* (C. I, N. 7, s.111).

Köylü insanlarla şehirli insanlar arasında geçen diyaloglar da bu yazılarda yer almıştır. Aşağıdaki fıkra örneğinde de karşısındaki insanı küçümseyen kişinin zeki

bir cevapla mahçup olması anlatılmıştır. *“Bir köylü bir bankanın önünden geçerken çok kimselerin içeri girip dışarı çıktığını görmüş olduğundan, merâktan bankanın kapısından içeri bakmış imiş, mâla metâa dâir hiçbir şey görmemiş; o esnâda içeriden çıkan birisine “Burada ne alınıp satılır.” diye sorduğunda çıkan adam” Burada eşek kafaları satılır.” diye cevâb verince, köylü “Acâyip demek olur ki bu mâl o kadar çok satılıyor imiş; zîrâ hepsi satılmış da yalnız kendi kafanız kalmış.” Diye merkûm adamı hayt etmiştir. Adam ise beğenmediği köylünün kendinden akıllı, kendinden zekî olduğunu anlayıp mahçûb olmuştur.”* (C. I, N. 2, s. 30).

Çocuklarla büyük insanlar arasında geçen olayları anlatan fıkralar fazla değildir. Bu fıkra da hilekâr insanın düştüğü kötü durum açıklanmıştır. *“Bir küçük çocuk, yirmi paralık ufak bir somun almak için, etmekçi dükkânına gitmiş; somunlardan birini eline alıp hafif gördükte, etmekçiye “Gâlibâ bu etmek eksiktir.” demiş. Etmekçi “Şaşkın eksik olduğu daha iyi ya: Götürürken ağırlık duymazsın; yorulmadan götürürsün.” diye cevâb vermiş. Çocuk “Gerçek öyledir.” deyip somunu almış ve dükkânın pîş tahtasına on beş para bırakıp gitmiş. Etmekçi arkasından “Bana bak! Parayı eksik verdin. Beş para daha vereceksin.” diye bağırırken, çocuk “Hay şaşkın! Eksik olduğu sence daha iyi ya: Çünkü sayarken zahmet çekmezsin; yirmi paradan, on beş parayı daha kolay, daha çabuk sayarsın.” diye somuncuyu cevâbsız bırakmış.”* (C. I, N. 7, s.111).

Fıkraların bazılarında tahsil sahibi insanların verdiği hazır cevaplar kullanılmıştır. *Meşhûr müelliflerden biri bir kitâb yapmakta iken uşağı odasına birden girip “Efendim hânemiz yanyor.” diye haber verdiğinde müellif “Benim işim değildir, umûr-ı beytiyeye karışmam, zevceme haber veriniz.” diye cevâb verip bilâfütûr telifinde devâm eder.”* (C. I, N. 2, s. 30).

Hayvanların konuşturulması yoluyla anlatılmış fıkralara da az olsa dergide rastlanmıştır. *“Fareye demişler ki, bulunduğun delikten çıkıp da, bir adım ötedeki deliğe girebilir isen; sana tulum peyniri var. Fare düşünmüş ki, bir delikten öbür deliğe kadar mesâfe pek azdır. Mükâfât ise pek çoktur. Bu vechile bunda bir hîle olduğuna akli kesip, bir tulum peynire tama edip de bulunduğu delikten dışarı çıkmamıştır.”* (C. I, N. 7, s.112).

Dergide yayınlanan fıkra türü küçük bir hikâye biçimindedir ve güldürmekten ziyade ders verici niteliktedir.

1.4.4. Makale

Çocuklara Arkadaş'ta yayımlanan düşünce yazılarının büyük bir bölümü, makale türüne örnek gösterilebilir. Bu yazılarda bilimsel olma ve ispatlama gayesi güdülmemekle birlikte çeşitli konularda çocukları bilgilendirme amaçlanmıştır. Dergide yer alan makaleler, çeşitli yenilikleri ve gelişmeleri anlatan yazılar ve çocuklara dinî, ahlaki, sosyal değerler kazandırmayı amaçlayan yazılar olmak üzere iki başlık altında toplanabilir.

Çocuklara Arkadaş, toplumun yaşamını kolaylaştıran bazı icatları, teknik yenilikleri çocuklara tanıtmayı amaçlamıştır. Böylece çocukların hem ülkelerindeki hem de diğer ülkelerdeki bilimsel yenilikleri yakından takip etmelerine yardımcı olmuştur. Ayrıca çocukların bilimsel çalışmalara katılma hususunda isteklerini arttırmaya çalışmıştır.

Dergide, demiryolu, gazete, takvim, telgraf, vapur gibi insan hayatının kolaylaşmasında önemli yeri olan icatlara yer verilmiş, bu icatların gelişim safhaları açıklanmış ve bu icatların ortaya çıkmasında emeği geçen bilim adamlarından da bahsedilmiştir. Özellikle İlim adlı makalede; dünyada meydana gelen birçok gelişmenin İstanbul'da da görüldüğü, vapurların ve trenlerin çalışması sayesinde mesafelerin kısaldığı, telgrafın kullanılmaya başlanmasıyla da haberleşmenin kolaylaştığı anlatılmıştır. Makalenin sonunda çocuklara küçük yaştan itibaren ilim öğreterek bu tür çalışmalarda yer almaları gerektiği öğütlenmiştir (C. I, N. 8, s.113).

Gazeteyi tanıtan başka bir makalede ise; gazetenin Avrupa'da ortaya çıkışından, diğer ülkelere yayılışından ve Osmanlı Devleti'nde yerini alışından bahsedilmiştir. Ayrıca ülkedeki ilk yayımlanan gazetelerin isimleri verilmiştir (C. I, N.11, s.169).

Çocuklara Arkadaş'ın hemen hemen her sayısının başında Mehmed Şemseddin tarafından kaleme alınmış, dinî, ahlaki, sosyal konular içeren başyazılar bulunmaktadır. Bu yazıların türü belirtilmemiştir. Ancak konuların işleniş biçimi, anlatım tarzı münasebetiyle bu yazılar makaleye örnek gösterilebilir. Bunun dışında okurlar tarafından dergiye gönderilmiş dinî, ahlaki konuları içeren yazılar Makale başlığı altında dergide yayımlanmıştır.

Derginin birinci sayısında yer alan İtâat başlıklı yazıda; itaatin tanımı yapılmış, kimlere itaat edileceği hususunda bilgiler verilmiş, itaatin toplum içinde kazandırdığı faydalar örneklerle anlatılmıştır. *“İtâat, yaşta ve rütbede ve ilimde kendimizden büyük olanların emirlerinin hilâfında bulunmamak demektir. Evvelâ, yerleri ve gökleri ve bunca şeyleri yoktan var eden Tanrı Teâlâ hazretlerine, sonra peygamberimiz (Muhammed Mustafa) Aleyhi’s-salâvat ve’s-sellâm efendimiz hazretlerine ve badehu hâmî-i* şerîat ve hâdim-i dîn-i Ahmed bulunan pâdişâhımız efendimiz hazretlerine ve badehu ana ve baba ve ulemâ ve üdebâyâ ve üstâda, vesâir bizden büyük olanlara itâat ve hürmet etmek üzerimize farz ve vâcibdir...İtâatin nihâyetsiz faydaları vardır, meselâ: Kimseyi incitmemek ve kimsenin düşmanlığını kazanmamak için herkesle hoş geçinmek dahi bir türlü itâat olduğundan insan için saâdet ve selâmetin birinci sebeblerinden bulunduğu cihetle cümlemizin buralara dikkat ve riâyet etmemiz elzemdir.”* (C. I, N.1, s. 2).

Derginin ikinci sayısında bulunan Kanâat adlı makalede de; kanaatin ne olduğu anlatılmış, kanaat etmenin maddi manevi öneminden bahsedilmiş, dinimiz açısından kanaatin faydaları açıklanmıştır. Kanaatsizliğin sebepleri şöyle ifade edilmiştir: *Kanâatsizlik hırs ve emelin çokluğundandır, yanî “Benim itibârım niçin herkesinkinden büyük değildir?” yâhûd “Halk bana ne sebebdten ziyade riâyet ve hürmet etmiyorlar?” veyâhûd “Neden başkalarından benim rütbem aşağıdır?” diye birtakım nefsâni ve şeytâni ve beyhûde fikirlerdendir. Bu ise pek kötü bir hâldir. İşte dâimâ tok gözlü olup da hâlimize ve varımıza hamd etmeye gayret eder isek, bu fenâ huyu tez elden terk edebilmiş oluruz.”* (C. I, N. 2, s.17).

Dördüncü sayıda Ahlâk adlı bir makale kaleme alınmıştır. Bu makalede, ahlakın tanımı yapılmış, iyi ve kötü huyların tanımı yapılmış, iyi huyların insana kazandırdıkları, kötü huyların kaybettirdikleri anlatılmış, çocuklara iyi huylu olmaları yönünde öğütlerde bulunulmuştur (C. I, N. 4, s. 49).

Nezâfet başlıklı altıncı sayıda bulunan başyazıda da temizliğin tarifi yapılmış, temiz olmanın insanlar için niçin gerekli olduğu açıklanmış, temiz insanın toplumda kazanacakları örneklerle anlatılmış ve dinimizin temizliğe verdiği önem açıklanmıştır. Çocuklara temiz olmaları yönünde nasihatlerde bulunulmuştur (C. I, N. 6, s. 81).

Yedinci sayıda yer alan Say başlıklı başka bir makalede de, insanların üzerine farz olan görevler anlatılmış, çalışmanın faydaları, tembelliğin zararları misallerle anlatılmış, insanın hem kendisi hem de çevresi için her konuda gayretli olması gerektiği vurgulanmıştır (C. I, N. 7, s. 97).

Adâlet adlı dokuzuncu sayıda yer alan makalede de; adaletin insanlar arasında huzurun sağlanmasındaki öneminden, adalet olmayan yerlerde meydana gelen karışıklıklardan bahsedilmiş ve çocuklara adil olmaları öğütlenmiştir (C. I, N. 9, s.128).

İkinci yılın birinci sayısında yer alan “İlm ü Marifete Mahabbet” başlıklı yazıda da okuma, yazma bilmenin çocuklar için yararlarından bahsedilmiş, çocukların aileleri tarafından okumaya heveslendirilmesi gerektiği, tahsil etmeyen çocukların ileride pişmanlık duyacakları anlatılmıştır (C. II, N.1, s.1).

Çocuklara Arkadaş’ın beşinci, dokuzuncu, on ve on birinci sayılarında da okurlardan gelen makalelere yer verilmiştir. Beşinci sayıda Altunizade Rüştüyesi Muallimi İbrahim Hilmi Efendi’nin göndermiş olduğu makalede, çocukların çalışkan olması ve ilim öğrenmesi gerektiği vurgulanmıştır. İskender’in karanlık memleketlerde ab-ı hayatı bulmak için ettiği mücadele sonunda kıymetli mücevherlere ulaşması hikâyesinden yola çıkarak, ilim sahibi insanın da gayretleri sonunda dünyada birçok nimetle mükâfatlandırılacağı anlatılmıştır.

Mehmed Mümin adlı bir rüştiye öğrencisi tarafından dokuzuncu sayıya gönderilen makale ise yine okumak ve ilim tahsil etmekle ilgilidir. Makalede; dinimizin okumaya verdiği önemden, okumanın insana faydalarından bahsedilmiş; ünlü ilim adamları Platon ve İbn-i Sina örnek gösterilerek ilim sahibi insanlara her zaman saygı duyulacağı belirtilmiş, çocukların sokakta boş oyunlar oynamak yerine, onları hem eğlendiren hem de bilgilendirecek tiyatro, roman, tarih, edebiyat kitapları okumaları tavsiye edilmiştir (C. I, N. 9, s.139). Onuncu sayıda yine Mehmed Mümin Efendi’nin dokuzuncu sayıda yazdığı makalenin devamı neşredilmiş; okuyan insan ve cahil insan arasındaki fark örneklerle anlatılmıştır.

On birinci sayıda İbrahim Hilmi Efendi tarafından yazılan makalede ilmin faydaları üzerinde durulmuş, âlim kişilerin vücutları yok olsa bile eserleriyle yaşayacakları hadis-i şeriflerle açıklanmış, Gazali gibi ünlü bilginlerin insanlığa

yararları anlatılmıştır. Tarih, coğrafya kitapları okumanın çocuklara sağlayacağı faydalardan bahsedilmiştir (C. I, N. 11, s.171).

1.4.5. Sohbet

Çocuklara Arkadaş dergisinde yer alan bazı düşünce yazıları başta başyazılar olmak üzere, makaleye göre daha serbest biçimde kaleme alınmıştır. Bu yazıların türü belirtilmemesine rağmen konu ve anlatım yönüyle bunları sohbet türüne örnek gösterilmesi uygun bulunmuştur. Çocuklara Arkadaş dergisi çocuklar bilgi vermeyi ve onları ahlaki yönden eğitmeyi kendine amaç edinmiştir. Bu amaçları yerine getirirken çocuklara yakın olmaya, onları sıkmamaya, onların anlayacağı dille bilgiler vermeye özellikle dikkat etmiştir.

Derginin üçüncü sayısında bulunan Bizi Kim Halk Etti başlıklı başyazıda çocuklara dinî bilgi vermek amaçlanmıştır. Yazıda insanları ve bütün kâinatın yaratıcısının Allah olduğu belirtilmiş, insanların ona itaatli ve hayırlı kul olmamız gerektiği anlatılmıştır. Yazının çocuklar için daha anlaşılır ve etkili olması için başyazar Mehmed Şemseddin konuyu soru cevap şeklinde anlatmayı tercih etmiştir: *“Bizi ve dünyadaki insânları kim yarattı? İşitmeklik için iki kulak, görmeklik için iki göz, koklamak ve nefes almak için bir burun, söylemeklik ve tatmaklık için bir ağız, tutmaklık ve iş işlemeklik için iki kol iki el, yürümeklik için iki bacak ve iki ayak, iyiyi ve kötüyü bilmeklik için akıl, bunların hepsini bize kim verdi? ((Allah Teâlâ Hazretleri.))”* (C. I, N. 3, s. 33).

Beşinci sayıda yer alan Benim İsmim Nedir başlıklı başka bir başyazıda da; güneşin özelliklerini ve faydalarını kişileştirme sanatından yararlanılarak anlatılmıştır. Özelliği sayılan varlığı çocukların tahmin etmesini istenmiştir. *“Söyle bana çocuk, ben neyim ve benim adım nedir? Ben şark tarafından doğarım ve ben doğunca gündüz olur. Altın gibi cilâli* gözüm ile pencerelerinizden içeri bakarım ve uykudan kalkmak vakti olduğunu size söylerim; yatağınıza yatıp uyuyacağınız vakit size aydınlık vermem, lakin uykudan kalkıp iş işlemeye ve okumaya ve gezmeye gideceğiniz zamân sizi tenvîr* ederim.”* (C. I, N. 5, s. 65). Yazıda güneş tanıtılırken doğadaki birçok canlıdan ve çeşitli ülkelerden bahsedilmektedir. Yazar bu yazıda hem çocukları eğlendirmiş, hem de çeşitli konularda bilgiler vermiştir. Bunu

yaparken de içten bir dil kullanmıştır. Yazının başında anlamı verilen Arapça ve Farşça kökenli kelimeler tek başına parçayı anlamaya yeterlidir. Yazar, çocuklara yeni kelimeler öğretirken anahtar kelimeler sayesinde yazının bütününe anlaşılmasını sağlamak istemiştir.

Onuncu ve on birinci sayılarda yer alan Nasihat isimli başyazılarda samimi bir üslupla çocuklara ahlakî dersler vermeye çalışılmıştır. Onuncu sayıda; çocuklara yalan söylememeleri, yapamayacakları şeyleri vaat etmemeleri, kötü söz kullanmamaları, suçlarını inkâr etmemeleri, hayvanlara zarar vermemeleri, vicdanlı ve merhametli olmaları konusunda öğütler verilmiştir. *“Asla hilâf söylemeyiniz. – Görmüş veya yaşanmış olduğunuz bir şeyi naklederken, doğrusu ne ise anı söyleyiniz. Bir güzel şey söyleyeceğiniz zannıyla, kendiliğinizden bir harf değiştirmeyiniz ve katmayınız. Eğer görmüş veya yaşatmış olduğunuz şeyden birazını unutmuş iseniz, unutmuş olduğunuzu beyân etmeyiniz. Herkesler doğru olanı sever, sakın şaka ile bile yalan söylemeyiniz.”* (C. I, N. 10, s.144). Bu yazıda çocuklara özellikle hayvan sevgisi aşılanmaya çalışılmış, hayvanlara da insanlara olduğu gibi saygılı olunması öğütlenmiştir. On birinci sayıda da Nasihat başlıklı yazının konusu sabırdır. Yazıda insan hayatında sabrın önemi ve kazandırdıkları, Allah katında sevapları, hiddet karşısında insanın nasıl sabırlı olması gerektiği anlatılmıştır. Yazıda sabırla ilgili şiirlere de verilmiştir.

“Sabırda lütf u ihsân Hudâ'dır.

Acele mekr-i şeytân hem Hudâdır.

Sabrı kim kıldı ise buldu selâmet

Acele kim eder ise buldu melâlet” (C. I, N.11, s.161).

Yine bu yazıda arkadaşlığın önemi ve güzelliği *“Arkadaş, karındaştan iyidir”* sözüyle açıklanmıştır. Özelliği okul arkadaşlarının ilim sayesinde kazandıkları terbiye sonucu ömür boyu muhabbet ve saygı içinde olacakları anlatılmıştır. Bu düşünceyi daha iyi açıklamak için de bir hikâyeden yararlanılmıştır. Hikâyede iki iyi okul arkadaşının mezun olduktan sonra birbirlerinden çok uzak yerlerde işe başlamaları, birinin hastalığa yakalanması ve vefat etmesi sonucu ailesinin tesadüfen arkadaşına rastlaması, arkadaşının da aileyi düştükleri zor durumdan kurtarması anlatılmaktadır (C.I, N.11, s.163). Bu hikâyeye arkadaşın bazı durumlarda kardeşten yakın olduğu açıklanmıştır.

1.4.6. Özlü Sözler

Çocuklara Arkadaş dergisinde, çocuklara rehber olabilecek birçok özlü söz derginin Mülâhâzat başlığı altında yayımlanmıştır. Derginin birinci, dördüncü, sekizinci, onuncu ve on birinci sayıları olmak üzere toplam beş sayısında çocukların örnek alabileceği düşünceleri bulunduran cümlelere yer verilmiştir.

Mülâhazât başlığı altında yer alan bölümlerde çocuklara çalışkan olma, ilim tahsil etme, kanaat sahibi olma, yalan söylememe, hile yapmama, eğitim, doğruluk, arkadaşlık, Allah sevgisi, adaletli olma, alçakgönüllülük gibi çok çeşitli konularda ahlakî, dinî ve sosyal mesajlar verilmiş; çocukların bu değerlere sahip olması amaçlanmıştır.

Dergide ilim tahsil etme, cahil kalmama ile ilgili yer alan sözlerin bazıları şunlardır:

“Câhillik kötü hûyların anasıdır, zîrâ her fenâlık, her kötülük ondan doğar.

Çocuk iken ilim ve terbiye öğrenmeye cehd et, çünkü fidân tâze iken doğrulur.” (C. I, N. 4, s. 63)

İlim, mâl vermekle yani para ile alınmaz, ancak çalışmakla kazanılır (C. I, N. 8, s.127).

Câhil kimse sağ bulunanların ölüsüdür, çünkü her zamân, doğru olan şeylerden haberdâr olmadığı cihetle, ölü sayılır (C. I, N.10, s.157).

Çocuğa çalışkan olmayı, tembellikten uzak durmayı öğütleyen özlü sözlerin bazıları şu şekildedir:

Tenbel el adamı fakîr eder, çalışkan el insanı zengîn eyler (C. I, N.1 s.15).

Tenbel çocuk bugünkü okuyacağını yarına bırakır (C. I, N. 4, s. 63).

Adeletli olma, hile yapmama, eli açıklık, iyi huylu olma, doğruluk gibi ahlakî konuları içeren özlü sözlerin örnekleri şöyledir:

Kâmil olan çocuğu herkes sever, hilekâr ve yalancı olan çocuğa kimse itibâr etme. (C. I, N.1, s.15).

Doğruluk insânı hiçbir vakitte utandırmaz (C. I, N. 4, s. 63).

Zulüm ile yapılan bir binâdan adâletle kurulan çâdir daha kavîdir.

İyiliğe kemlik edenin iki yakası bir araya gelmez.

Adam var ki mâlını dağıtır ammâ bereket bulur, adam var ki lâyıkindan ziyâde esirger ammâ fakîr olur.

Helâl ve adâletle biriken mâl selâmet bulur, harâm ve zulüm ile cem olan tez perişân olur.” (C. I, N.10, s.157).

Dergide yer alan bazı özlü sözler de arkadaşlık ve komşuluk gibi sosyal konularla ilgilidir.

Dâimâ berâber bulunduğun arkadaşından ne fikirde adam olduğun belli olur. Bin dostun var ise pek azdır, bir düşmanın var ise pek çoktur (C. I, N. 4, s.63).

Komşunun evine ayağını seyrek bas ki, senden çabuk usanması. (C. I, N. 8, s.127).

Arkadaşlarıyla güzel geçin ki sıkıntın olduğu zamânda sana yardım etsinler (C. I, N.10, s.157).

Allah sevgisi ve din ile ilgili öğütler veren özlü sözlerin örneklerinin bir kısmı şu şekildedir:

Mâlına güvenen berbâd olur, Allah’a dayanan her hâlde feyz bulur (C. I, N. 8, s.127).

Fâsid adamlar hakkı anlamazlar, Allah’ı arayanlar hakkı tanırırlar.

Cenâb-ı Hak âdil olanlara her zaman inâyet kılar. Lakin zâlimlerin varını perişân eder (C. I, N. 1, s.15).

İyi adam Allah’ın lütfuna nâil olur, fenâ fikirli adam Tanrı’nın itâbına duçar olur (C. I, N. 4, s. 63).

Hakkı meydâna çıkaran sabr u zamândır, yani hakkını kazanmak için zamânını beklemek lâzımdı. (C. I, N. 10, s.157).

Derginin her sayısını başında yer alan makaleler dinî, ahlaki ve sosyal konuları içeren bilgiler vermektedir. Dergilerin sonların yer alan bu özlü sözler de makalelerde anlatılan konuları ve verilmek istenen dersi özetler niteliktedir.

1.4.7. Mektup

Çocuklara Arkadaş dergisinin içinde edebî tür olarak mektup örneği bulunmamaktadır. Dergi sadece okuyuculardan gelen mektuplara yer vermiştir.

Bunlar derginin yayın hayatına başlamasından dolayı memnuniyeti belirten mektuplardır. Derginin ikinci sayısında iki, üçüncü ve son sayısında bir olmak üzere toplam dört okuyucu mektubu dergide yayınlanmıştır. Mehmed Şemseddin bu mektuplara Mukâbele başlığı altında cevaplar vermiştir.

İkinci sayıda Mustafa Safiyüddin imzalı mektup “*Şimdi evlâd-ı vatan buldu güzel bir arkadaşı*” hitabıyla başlamaktadır. Mektup çocuklara göre ağır bir dille yazılmıştır. Mustafa Safiyüddin derginin çıkışından duyduğu memnuniyeti, derginin okumaya hevesli çocuklara kıymetli yazı ve hikâyeleriyle çok faydalı olacağını belirtmiş ve derginin sebatla devam etmesini rica etmiştir. Mehmed Şemseddin bu mektuba cevabında, derginin beğenilmesinden dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir (C. I, N.2, s.20). İkinci sayıda M. Celâl imzalı mektupta; vatan evlatlarının eğitiminde dergilerin çok önemli yeri olduğu, ana babaların çocuk eğitimi hususunda bilgilendirilmesi için birçok risaleye ihtiyaç duyulduğu, vatan çocuklarının o dönemde zamanlarını sokakta ceviz oynayarak boş işlerle geçirdiği ve bunun üzüntü verici olduğu belirtilmiş; derginin çocuklara faydalı bilgiler vereceği inancı dile getirilmiş ve derginin teşvikinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir (C. I, N.2, s.20). Mektubun hemen arkasından yine Mukâbele bölümünde Mehmed Şemseddin takdire şayan bulunmasından duyduğu memnuniyeti ve teşekkürünü bildirmiştir (C.I, N. 2, s.21).

Derginin üçüncü sayısında İbrahim Hilmi Efendi tarafından gönderilen mektupta, derginin yayınlanmasından duyulan memnuniyet dile getirilmiştir (C.I, N. 3, s.36).

Ayrıca mektupta; birinci sayıda İtâat adlı makaleyle ilgili düşüncelerini anlatmıştır. Mehmed Şemseddin’in bu mektuba cevabı şu şekildedir: “*Evlâd-ı vatanın istifâdelerine hidmet-i maksad-ı hâlisiyle vâki olan şu teşebbüs-i nâçizânem; nezd-i maârif-perverîlerinde rehîn takdîr ile şâkirdân efendileri kitâbımın mütâlaasına tergîb ve teşvîk edîşiniz ve böyle muâvenet kılmaya da dahi bulunuşunuz; intişâr-ı maârife olan ikdâm-ı fâzilânelerinin semeresi olduğundan bilhâssa teşekkür ederim.*” (C. I, N.3, s.38).

Derginin ikinci yılın ilk sayısında, yani yayınlanan son sayısında da Selanik Bulgar Mektebi muallimi Abdi tarafından gönderilmiş bir mektup yer almaktadır. Mektupta Abdi; çocukların ahlakını güzelleştirmek maksadıyla çıkan dergiyi

Selanik'te sahaflardan temin ettiklerini, derginin Müslüman ve gayrimüslim çocuklar tarafından sevilerek okunduğunu, dergide yer alan çocukların terbiyelerine yönelik hikâyelerin etkili olduğunu belirtmiş ve teşekkürlerini sunmuştur (C.II, N.1, s.4). Bu mektuptan anlaşıldığına göre dergi İstanbul'dan çok uzak yerlerde de temin edilebilmekte ve sevilerek okunmaktadır.

Çocuklara Arkadaş yazı türlerinin çeşitliliği açısından zengin bir dergi değildir. Derginin on ki sayısında hikâye, fabl, fıkra, makale, sohbet, mektup ve özlü sözler türünde yazılar vardır.

Hikâyeler kısadır ve ders verme amacıyla yazılmışlardır. Hikâyenin sonunda yazar çocukların çıkarması gereken dersi kendi cümleleriyle aktarmıştır. Dergideki hikâyelerin hiçbirinin adı ve yazarı belirtilmemiştir, bunların hepsi Hikâye başlığı altında toplanmıştır. Sadece okuyuculardan gelen hikâye örneklerinde gönderenin ismi bulunmaktadır.

Dergide yayımlanan düşünce yazıları; çeşitli konularda bilgi vermek, dinî, ahlaki, sosyal konuları açıklamak için yazılmıştır. Bu yazıların birçoğunda tür tasnifi yapılmamıştır. Konuların işleniş tarzından ve kullanılan üsluptan hareketle bu yazılar makale türüne dahil edilmiştir. Hikâyelerde olduğu gibi yalnız okuyucularından gelen düşünce yazıları Makale başlığı altında toplanmış ve yazarın ismi belirtilmiştir.

Sohbet yazıları da çocuklara dünya, çevre, geleneklerimiz hakkında bilgiler vermektir. Ancak bu yazılarda kullanılan dil, diğer bilgi veren yazılardan daha samimi olduğu için bunlar sohbet türüne örnek gösterilmiştir.

Dergide okuyuculardan gelen mektuplar dışında mektup türüne giren yazı bulunmamaktadır. Edebî mektuplar dergide yer almamıştır.

Çocuklara Arkadaş; içinde özlü sözlere oldukça fazla yer vermiştir. Hemen hemen bütün yazıların sonunda o yazının ana düşüncesini destekleyen özlü sözler yer almıştır.

II. BÖLÜM

2. ÇOCUKLARA ARKADAŞ DERGİSİNDE ELE ALINAN KONULAR VE ÇOCUK EĞİTİMİ

2.1. Bilgilendirme

Çocuklara Arkadaş çocukların bilgilerini arttırmayı kendine hedef belirlemiştir. Derginin on iki sayısında çeşitli konularda bilgi veren çok sayıda yazı bulunmaktadır. Bu yazılar işlediği konulara göre; Tarihî Bilgi Veren Yazılar, İstanbul'daki Mekânlarla İlgili Bilgi Veren Yazılar, Fenle İlgili Bilgi Veren Yazılar, Tabiatla İlgili Bilgi Veren Yazılar, Hayvanları Tanıtan Yazılar, Bitkileri Tanıtan Yazılar, Nesne - Araç Tanıtan Yazılar, Kabile Tanıtan Yazı olmak üzere sekiz alt başlıkta toplanmıştır.

2.1.1.Tarihî Bilgi Veren Yazılar

Çocuklara Arkadaş dergisinin üzerinde önemle durduğu konulardan biri de çocuklara tarihî bilinç kazandırmaktır. Derginin ilk sayısından itibaren tarihle ilgili konulara yer verilmiştir. Derginin ikinci yılında yayınlanan ilk sayısında yer alan “Târîh” adlı yazıda tarihin tanımı yapılmış, tarihin başlangıcına neden olaylar açıklanmış, takvimlerin sınıflandırılması ve tarihlerin nasıl kaydedildiği hakkında bilgiler verilmiştir. Dergi tarihi şu şekilde tanımlamıştır: “*Târîh, vukû bulan bir şeye vakit tayîn etmeğe derler.*” (C. I, N.1, s.2). Tarihin nasıl başladığı ile ilgili dergide şu bilgilere yer verilmiştir: “*Târîh denilen şey, bir günde gâyet bir emr-i garîb, ve emsâli görülmemiş ve insâna hayret verir derecede meselâ: tufân, ve hıfzanallah! Gâyet büyük yangın, ve zelzele gibi şeyler vukû bulur, ve o günden başlanılarak, târîh itibâr olunur. Ve o gün târîhin birinci senesi olur.*” (C. I, N.1, s. 2). Yazıda tarihin ikinci bir tanımının da “*eskilerde vuku bulan olayların kaydedildiği kitap*” olarak yapılmıştır. Tarihin çeşitli çağlara ayrıldığı belirtilmiş, çağların ayrılmasına sebep olan olaylar açıklanmıştır.“*Bu târîhi karûn-ı evvelî, karûn-ı vasatî, karûn-ı ahîrî diye başlıca üç kısma taksîm etmişlerdir. Karûn-ı evvelî târîhi, Hazreti*

Âdem'den peygamberimiz Muhammed Aleyhisselâm'ın vaktine yakın vukû bulan şeyleri beyân eder. Karûn-ı vasatî, peygamber efendimizin vaktinden İstanbul'un fethine kadar olan şeyleri yazar. Karûn-ı ahirî, İstanbul'un fethinden şimdilere kadar vukû bulan ahvâli beyân eyler.” (C.I, N. 1, s. 2).

Dergide ayrıca tarihî yerler ve eserlerle ilgili de yazılar bulunmaktadır. Özellikle İstanbul tarihi hakkında uzun açıklamalar yapılmıştır. Sekizinci sayıda yer alan İstanbul adlı yazıda İstanbul'un kurulma tarihi, tarihteki isimleri, bu şehre hükmeden devletler ve hükümdarlar, bu şehre sahip olmak için yapılan savaşlar, Türklerin bu şehre sahip oluşu anlatılmıştır. Yazıda ayrıca şehrin adının oluşum hikâyesi de anlatılmıştır. Dergi çocuklara tarihi bilgi verirken dil ile ilgili bilgi vermeyi de ihmal etmemiştir. İstanbul kelimesinin nasıl oluştuğu da yazıda açıklanmıştır. *“İstanbul”a İstanbul denilmesinin sebebi şudur ki: Rumca'da “polı” kelimesi şehir ve memleket manâsına “tin”lafzı ise harf tarîfidir; “İs” dahi edat-ı intihâdır ki, ye ve ya manâlarını ifâde eder. Bu hâlde şu lafızlar birleştirildiği hâlde “İstanpolu” terkîbi hâsıl olur ki, “şehir” manâsını ifâde eder. Bundan anlaşıldığına göre bu şehir Rumlar'da iken etrâf köylerinden şehre gidenlere –nereye gidiyorsun– diye sorulduktaki “İstanpolu” yanî şehre gidiyorum cevâbı verilirmiş giderek İstanpolu lafzı bu şehre alem olmuş ve bade'l feth İstanpolu terkîbi “İslambol” sözüne tahvîl olunmuş ise de, sonraları terkîbin aslına nisbetle “İstanbul” denmeğe başlanmış ve elyevm işte “İstanbul” sözü el sine ve aklâmda istimâl olunmakta bulunmuştur.*” (C. I, N. 8, s.118). Dergi tarihî mekânları tanıtmaya da önem vermiştir. Bu tarihi mekânlar İstanbul'dan seçilmiştir. Mekânların inşa tarihi, inşasında emeği geçen devlet adamları ve kişiler, mekânların yapı özellikleri detaylı açıklanmıştır. Kız Kulesi, At Meydanı gibi tarihi önemi olan yerlere çocukların dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Bu yerlerin tamamı “İstanbul'daki Mekânlarla İlgili Bilgi Veren Yazılar” başlığı altında açıklanmıştır.

2.1.2. İstanbul'daki Mekânlarla İlgili Bilgi Veren Yazılar

Çocuklara Arkadaş dergisinde üçüncü sayıdan itibaren İstanbul ve İstanbul'un bazı tarihi mekânların tanıtımı ile ilgili yazılar yayınlanmaya başlanmıştır.

Derginin üçüncü sayısında tanıtılan mekân Ayasofya Camisi'dir. Caminin yapılma aşamasından başlayarak cami hakkında çok detaylı bilgiler verilmiştir. *“Bu câmi-i şerîfi en ibtidâ “Kostantin*” tahtadan olarak yaptırmış ve adını dahi Allah’ın hikmeti manâsında olan “Ayasofya” koymuştur. Bu ibâdethâne bir hayli zamândan sonra yandığından, o zamân kral bulunan “Tudusuyus” yeniden yaptırmıştır.”* (C.I, N.3, s.41). Caminin mimari özellikleri de ayrıntılarıyla tanıtılmıştır. *“Câmi-i Şerîfin yanlarında büyük kemerlerin altında, aşağı katta kırk, yukarıda altmış direk vardır. Bu direkler yirmi iki arşın yüksekliğinde, nâdide mermer ve somâkî taşlardandır. Ve bu taş direkler “Ayasluk, Atina, Roma ve Çanakkale’sinde” “Eski İstanbul” gibi memleketlerdeki eskiden kalma binâların enkâzından* getirtilmiştir. “Ayasofya’nın” duvarları, kadın mahfili tabîr olunan yukarı katın kemerlerine kadar, türlü türlü kıymetli taş levhaları ile örtülüp, pervâzlarına taştan yapraklar ve çiçekler işlenmiştir. Ondan yukarısı ve alt katın dahi kemerleri “moseyûn” ve “mosâik” denilen yaldızlı ve renkli sırçalar ile zîynetlenmiştir. Büyük kubbenin altında dört köşede melâike ve binâyı tamîr eden kralların resimleri varmış ise de, melâike resimlerinden başkasının üzerilerine yaldız suvanmıştır.”* (C.I, N.3, s 41).

Altıncı sayıda yer alan İstanbul’daki Camiler adlı yazı çocuklara kültürel değerlerimizin öğretimi bakımından önemlidir. Bu yazıda verilen bilgilere göre, *“İstanbul’da 1881 senesinde biri altı, ikisi dört ve yirmisi ikişer minareli olmak üzere yirmi üç selatin cami mevcuttur.”* (C.I, N.6, s. 83). Camiler tanıtılırken yeri, yapılma tarihi, yaptıran padişah ya da kişiler hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca camilerin mimari özellikleri ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Camilerin minare ve şerefe sayıları, külliyele, müştemilatı, şadırvanları, medreseleri, imarethaneleri gibi bütün çevresi tanıtılmıştır. Camilerin birbirine yakınlık, uzaklıkları da tarif edilmiştir. Yine camilerin o tarihteki durumu da yazılarda belirtilmiştir. Eserler tarihte yangın, deprem gibi felaketlerden etkilenmişse o da açıklanmıştır. Yazıda tanıtılan ilk camii Sultan Ahmed Cami-i Şerîfi’dir. Caminin mimari özellikleri, kim tarafından yaptırıldığı açıklanmıştır. Ayrıca bu caminin resmi de yayınlanmıştır. Böylece çocukların tarihi yapılara karşı hayranlık kazanmaları amaçlanmıştır. Tanıtılan diğer camiler; Sultan Mehmed yahut Fatih, Sultan Beyazıt, Sultan Selim, Süleymaniye, Şehzade, Yeni Cami, Nur-ı Osmani ve Laleli camileridir. Cami tanıtımları yapılırken; camilerin etrafında yapılan kültürel faaliyetler hakkında da bilgiler

verilmiştir. Fatih Camisi ile ilgili olarak “*Her sene ramazân-ı şerîfnde bu havlunun derûnuna her nev eşyâ bulunur, güzel sergiler kurulur.*” (C. I, N. 6,s. 83). şeklinde açıklama yapılmıştır.

Dergide cami tanıtımlarından başka, yine altıncı sayıda İstanbuldaki Dikili Taşlar başlığı altında İstanbul’da tarihî değeri olan taşlar hakkında da geniş bilgiler aktarılmıştır. Yazıda; Osmanlı Devletinden evvel İstanbul’da hükmeden Rum imparatorlarının ustalıkla yapılmış birçok taş diktirdikleri, bu taşlardan birçoğunun bakımsızlıktan yıkılıp sadece altısının ayakta kaldığı anlatılmıştır. At Meydanı’ndaki üç taşın özellikleri açıklanmıştır ve resimleri verilmiştir. Taşların nerden, hangi imparator tarafından getirildiği, taşların cinsi, üzerindeki yazıların ve resimlerin anlamı, taşların o zamanki fiziki durumları beyan edilmiştir. “*Bu üç dikili taşın biri “Mısır” dan getirilmiş, yekpâre ve her yeri kızıl somâki taşıdır. Eski Mısır yazısıyla üzerinde “Şu eser-i cüzimi Mısır ve Saîd hükümdârı ve dünyâyı yaratan Cenâb-ı Hakkın varlığına itikâd eden, kavli imparator “Tutmuzis” bu taşı Tanrı Teâlâ’nın şân-ı azamatini isbât için yaptırmıştır.*” diye yazılıdır” (C. I, N. 6, s. 91) Mısır ve Mora’dan getirilen tarihî taşların tanıtımı çocuklara uygarlıkların gelişimi hakkında bilgi vermesi yönünden önemlidir.

Dergi dokuzuncu sayıda altıncı sayıda ileride bahsedeceği diğer üç dikili taşın tanıtımını yapmıştır. Bunlar Çemberli Taş, Kız Taşı ve Semun Direği’ dir. Altıncı sayıda olduğu gibi bu yazıda da taşların fiziki özellikleri, tarihi değerleri ve o anki durumları açıklanmıştır.

Çocuklara Arkadaş’ın onuncu sayısında “İstanbul “ un Bazı Mevâkına Dâir Malûmât” adlı yazıda İstanbul’un önemli mekânları tanıtılmıştır. Bunlar At Meydanı, Binbir Direk, Beyoğlu ve Kız Kulesi’dir. Yazıda At Meydanı ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: “*İstanbul, daha Osmanlıların eline geçmezden evvel, Rum halkının gâyetle mecbûr oldukları – at ve araba yarışları bu meydânda icrâ olunduğu için, orasına “At Meydânı” tesmiye olunmuştur. O vakitler bu meydânın dört tarafı duvarla kapalı imiş. İçerisinde seyir mahali olmak üzere, mermerden mamûl yerleri imparatorlara mahsûs mahfiller var imiş. Binâyı Kostantina yanî –İstanbul’un ilk yapılmışa başlandığı zamânın– yortusu günü, bu mahfiller allı, yeşilli yapraklar ile donatılır ve meydânda cânbâz, pehlivân ve daha sâir oyuncular seyr ü temâşâ olunmuş. Bu meydân-ı vasiin bir tarafına Sultân Ahmed Câmî-i Şerîfi, karşı*

tarafına da defterhâne, mehterhâne ve bir cehtine dahi kılıçhâne (şimdi Mekteb-i Sanâyi)” yapılarak, ehyevm dikili taşların bulunduğu az bir meydânlığı kalmıştır.” Binbir Direk ile ilgili olarak; burada ipek büken esnafın bulunduğunu, aslında iki yüz yirmi direk olmasına rağmen mübalağa edilerek Binbir Direk denildiği anlatılmıştır.

Beyoğlu tanıtılırken de o mahale niçin Beyoğlu denildiği açıklanmış ve tarihi ile ilgili bilgi verilmiştir. *“Fâtih Sultân Mehmed Hazretlerinin emriyle, ol vakit Trabzon kralı “Kominiyinus”un oğlu “Aleksi” Galata’nın üst tarafında iskân edildiğinden orasına “Beyoğlu” denilmiştir.”* (C. I, N.10, s.153).

Çocuklara Arkadaş tarihi bilgiler aktarırken bile zaman zaman tarihi hikâye ve efsanelerden yararlanmışır. Böylece tarihimizi çocukların sıkılmadan öğrenmesini sağlamak istemiştir.

2.1.3. Fenle İlgili Bilgi Veren Yazılar

Çocuklara Arkadaş dergisinde fen konularıyla ilgili insan hayatını kolaylaştıran birtakım teknik yenilikleri tanıtan yazılara yer vermiştir. Özellikle sekizinci ve on birinci sayılarda o dönemde yapılmış icatlarla ilgili bilgiler verilmiştir. Bunlardan biri sekizinci sayıda yer alan Demir Yolu’ dur. Yazıda demir yolunun ilk önce İngiltere’de icat olduğundan ve yavaş yavaş gelişip diğer Avrupa ülkelerine yayıldığından bahsedilmiştir. Ayrıca demiryolunun çeşitli dillerdeki isimleri de yer almıştır (C. I, N. 8, s.123).

On birinci sayıda yer alan Hurufât Basması adlı yazıda da matbaanın icat edilmesi ile ilgili bilgi verilmiştir. Yazıda matbaanın gelişme aşamaları sırasıyla açılmış, icat olunmasında emeği geçen insanların isimlerinden tek tek bahsedilmiştir.

Dergide çeşitli madenlerin özelliklerini veren yazılara da yer verilmiştir. Birinci sayıda yer alan Maâdin adlı yazıda altın, gümüş, bakır, demir, çelik, kalay gibi madenlerin nerelerde çıkarıldığı, hangi amaçla kullanıldığı hakkında bilgiler verilmiştir. Madenler tanıtılırken soru cevap şeklinde anlatım yöntemi kullanılarak yazının ilgi çekmesine, akılda kalmasına dikkat edilmiştir. *“Altının rengi sarıdır, pek güzel ve parlaktır. Başka şeylerin ekserisinden çok ziyâde ağırdır. İnsan onu yerden çıkarır. Yıldız nedir? Yıldız pek ince dökülmüş altın varakıdır.”* (C. I, N. 1, s.7).

Dördüncü sayıda bulunan Ay ve Yıl adlı yazıda da ay ve yıl hesabı, hicrî, rumî ve miladî takvimler arasındaki farklardan bahsedilmiştir. Aylar tek tek tanıtılarak, bu ayların bazı önemli günleri ve isimleri açıklanmıştır (C. I, N. 4, s. 54).

Dokuzuncu sayıda “Gazete” başlıklı yazıda da gazetenin ortaya çıkışı ve tarihi gelişimi hakkında bilgiler verilmiştir. İngiliz, Fransız, Alman gazetelerinden örnekler sayılmış; Osmanlı Devletinde gazetenin ortaya çıkışı açıklanmıştır. *“İstanbul” da en ibtidâ 1247 senesinde “ Takvîm-i Vakâyi” isminde resmî yani devlet tarafından bir gazete çıkmıştır. Bu gazete hâlâ ara sıra çıktıkta ise de, işe yarar bir şey yazmadığı için esef olunur. Takvîm-i Vakâyi’den sonra 1256’da “Çorçil” isimli bir İngilizlinin imtiyâzı altında “ Cerîde-i Havâdis” nâmiyle neyim resmî yani aylık alır bir gazete daha çıkararak hâlâ devâm etmektedir.”* (C. I, N. 9, s.136).

2.1.4. Tabiatla İlgili Bilgi Veren Yazılar

Çocuklara Arkadaş dergisi; çocuklara hem tabiatla ilgili bilgi kazandırmak hem de onlara doğa sevgisi ve doğayı koruma bilinci aşlamak amacıyla birtakım yazılar yayınlamıştır. Dergide yer alan tabiatla ilgili olarak mevsimleri tanıtan yazılara yer verilmiştir. Yaz, güz, bahar mevsimleri tanıtılmıştır.

Birinci sayıda bahar mevsiminin güzellikleri, doğadaki değişim ve bu mevsimde yapılan işler betimleyici bir anlatımla etkileyici bir biçimde anlatılmıştır. Çiçek üzerinde bir kuş resmiyle de anlatılanlar görsel hale getirilmiştir. *“Bahâr geldi, her bir şey kış uykusundan uyanıyor. Çayırılar, tarlalar taze ve yeşil esvâblar giyinmişler. Ağaçların üzerlerinde goncalar var, çiçekler tekrar açılmaya başladılar. İlk önceki bahâr çiçekleri beyâz kar taneleri gibidirler. Bahâr nasıl sevimli bir zamândır!”* Yazıda yer yer kişileştirmeler ve alıntılar da yapılarak anlatıma samimilik ve güzellik katılmıştır (C. I, N. 1, s. 6).

Yaz mevsiminin tanıtıldığı bir diğer yazıda da; bu mevsimde insanların ve diğer varlıkların yaşama biçimindeki değişimler anlatılmış, tabiatın durumu kış mevsimiyle karşılaştırılarak açıklanmıştır. *“Ağaçlarda yapraklar doludur. Ve bâhçeler çiçekler ile şenlenmiştir, tarlalarda orakçılar meşgûldürler. Otlar kemâle* ermiş – otları, buğday ve arpa vesâir nebâtâtı, tırpanlar ve oraklar ile biçerler.*

Köylerde kadınlar ve kızlar, çayırlarda biçilmiş otları kurumak için savururlar. Yeni biçilmiş nebâtât nasıl güzel kokar!” (C. I, N. 7, s. 106).

Dokuz numaralı dergide de güz mevsiminde doğa da meydana gelen değişmelerden bahsedilmiştir. *“Güz geldi. Yapraklar solmağa başladı; anlardan bazıları ağaçlardan düşmekte ve mahv* olup gitmektedirler. Şimdi meyve vaktidir. Elma, armut, ayva, üzüm vesâir her dürlü meyveler bu zamân kemâle* ererler. Zahîreler* ziyâdesiyle olmuşlardır. Orakçılar anları biçmeğe başlıyorlar. Bakın uzun saplar güneşte nasıl baş sallayıp dağlanıyorlar!”* (C. I, N. 10, s.148).

Dergide ayrıca yağmur anlatılmıştır. Yağmurun oluşumu, yağmur yağarken gökyüzünün durumu samimi bir üslupla kaleme alınmıştır. *“Yağmur bulutlardan geliyor. Bakın gökte şimdi siyah bulutlar vardır. Onlar boyuna nasıl çabuk gidiyorlar! Görüyor musunuz güneşi sakladılar. Yüzünüzün üzerine bir şey koyduğunuz hâlde, çehreniz nasıl örtülür ise, bulutlar da güneşi öylece setr* ettiler.”* (C. I, N. 2, s. 23).

2.1.5. Hayvanları Tanıtan Yazılar

Çocuklara Arkadaş'ın üzerinde durduğu konulardan biri de hayvan tanıtımlarıdır. Dergide; deve, ada balığı, mercan, baykuş, kırlangıç kuşu, kanarya, tavşan, kurt ve arı tanıtılan hayvanlardır. Hayvanlar tanıtılırken fiziki özellikleri, yaşam koşulları, insana yararları hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci sayıda deve tanıtılırken; devenin çöllerin bulunduğu yerlerde yaşadığı, açlığa ve susuzluğa dayanıklı olduğu, etinden, sütünden, tüyünden faydalandığı belirtilmiştir. Çölde sahibinin her eşyasını götürebildiği için ona çöl gemisi denildiği de ifade edilmiştir (C. I, N. 1, s. 9).

“Ada Balığı Avı” başlıklı yazıda; ada balığının; balık cinsinden değil at, inek cinsinden bir hayvan olduğu bu sebeple daima su yüzünde yaşadığı ve çabuk avlandığı anlatılmıştır. Ada balığından insanların nasıl faydalandıkları şöyle açıklanmıştır: *“Avrupa’da ada balığının yağını çıkarırlar ve her memlekete gönderirler. Bu hayvânın damağındaki, yani ağız içinin tavanında bulunan kemikleri dahi çıkarıp, çok şeyler yaparlar.”* (C. I, N. 5, s. 69).

Onuncu sayıda tavşan şöyle tanıtılmıştır. “*Bu hayvân, mazlûm ve zararsız bir hayvândır. Ekser diyârda rengi sarıca kırdır. Fakat soğuk memleketlerde rengi beyâz olduğundan, karada gezer iken kolay görülüp tutulmaz. Tavşanın kuyruğu kısa ve karadır. Ve üst dudağı tüylü ve yarık olup anı bir düziye oynatır. Ard ayakları ön ayaklarından çok ziyâde uzun bulunduğundan, pek hızlı koşar. Hattâ ilk koşuşta tazıdan ziyâde koşar. Lakin tazı kuvvetli bulunduğu cihetle, asla yorulmaz, tavşan ise çabuk yorulduğundan, âkıbet tazıya tutulur.*” (C.I, N.10, s.149).

Mercan balığı tanıtılırken de soru cevap yoluyla bu hayvan hakkında bilgi verilmiştir.

2.1.6. Bitkileri Tanıtan Yazılar

Dergide günlük hayatta çok karşılaşılmayan bazı bitkilerin tanıtımı da yapılmıştır. Bitkiler tanıtılırken görünüş özellikleri, yetiştirildikleri yerler, kullanım alanları, fayda ve zararları gibi özellikler dikkate alınmıştır. Dergide tanıtılan bitkiler; tütün, kahve ve çaydır.

Birinci sayıda tütünün ilk defa Amerika'nın yerli halkında görüldüğü, tütün içmeyi adet haline getirenlerin İspanya'lılar olduğu ve onlardan diğer ülkelere yayıldığı açıklanmıştır. Yazıda tütünün insan sağlığına zararlı olduğu şu şekilde açıklanmıştır: “*Pek çok içildiği hâlde insanın beynine uyusukluk verir; kuvve-i hâfızasına dokunur; yani bir şeyi aklında tutamayıp, pek çabuk unutmaklığa sebep olur.*” (C. I, N. 1, s.13).

Kahvenin keşfedilmesi ve yayılması iki numaralı dergide, şu şekilde anlatılmıştır: “*Kahveyi en evvel bulan Arablar olduğu rivâyet olunur. Şöyle ki: Habeş taraflarında bir Arap çobanı keçi ve koyunlarını otlatırken hayvânların kısa kısa fidânların yapraklarını yedikleri sırada, yerin âteş gibi kızgın bulunduğunu gördüğünde bunun nasıl bir nebât* olduğunu merâk ederek bir miktâr alıp şehre götürmüş, ondan sonra artık kahve, Yemen vesâir yerlere yavaş yavaş yayılmıştır.*” (C.I, N.2, s. 27). Yazıda bazı tabiplerin kahve içilmesini zararlı buldukları belirtilmiş, kahve içilse bile az içilmesi tavsiye edilmiştir.

Çayın da ana vatanının Çin olduğu, bütün dünyaya bu ülkeden yayıldığı, en güzel çayın yine Çin'de olduğu belirtilmiştir. Metinde çayın toplanıp, içmeye hazır

hale getirildiği şöyle anlatılmıştır: “Çay koparılmak zamânı gelince, çiftçi ve çoluğu çocuğu pek meşgûl dur. Şöyle ki, ağaçlardan yaprakları yani çayları koparıp sepet içine atarlar, sepetler dolunca evlerine taşırlar. Bade toplanılan yapraklar tava içinde olarak âteş üzerinde kurutulur; kurutulur iken erkekler ve kadınlar tavayı bir düziye çevirirler; çayın kuruduğunu anladıklarınca tavayı âteşten indirip, kurumuş yaprakları bir sofranın üstüne yayarlar ve hemân mümkün olduğu kadar çayı sıkıp şiresini çıkarırlar. Bade yapraklar rûzgârda kurutulduktan sonra, tekrâr tavaya konulup âteş üzerine vaz* edilir ki, görmekte olduğumuz kıvrık bükük heyete bu zamânda girer.” (C. I, N. 8, s.124). Çayın o dönemden yetmiş seksen sene önce çok pahalı olduğunu ancak; şimdi herkes tarafından içilebildiği belirtilmiştir.

2.1.7. Nesne - Araç Tanıtan Yazılar

Çocuklara Arkadaş dergisi sayılarında eğitim öğretim hayatı için gerekli bazı nesnelere tanıtımını da yapmıştır. Bunlar kâğıt, kurşun kalem, zamk-ı Arabi, tutkal ve gazetedir.

Birinci sayıda tanıtılan nesne kâğıttır. Kâğıdın hangi maddelerden, nasıl imal edildiği soru cevap yoluyla açıklanmış ve kâğıt çeşitleri hakkında bilgiler verilmiştir. “... Pirinç kâğıdı nedir? Pirinç fidanının özünden yâhûd kabuğundan yapılan kâğıd, pirinç kâğıdıdır. Mukavvâ nasıl yapılır? Birkaç kâğıt tabakaları bir araya getirilip mengeneden geçirilir, olur mukavvâ. Saman ve gübreden dahi bir türlü kaba mukavvâ yapılır.” (C. I, N.1, s.11).

İkinci sayıda kurşun kalemi ve zamk-ı arabiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Yine bu eşyaların neyden, nasıl imal edildiği, nerelerde kullanıldığı açıklanmıştır. Yazar bu maddeler hakkında bilgi verirken adeta karşısında soru soran bir çocuk varmış gibi davranmıştır. “Kurşun kalemi ne ile imâl olunur? Kalem kurşunu tabir edilir bir nev madin ile yapılır. “Servâzâd” tesmiye olunur bir cins ağacı kesip, ufacık ufacık yuvarlak kalem gibi yaparlar ve ortasını bir uçtan bir uca delip sonra kurşun maâdinini deliklerden akıtırlar, olur kurşun kalemi.” (C.I, N.2, s.30).

Dergide bu nesnelere başka sünger, mühür balmumu, cam, şeker, tuz, ipek, balina ile alakalı da tanıtıcı yazılar bulunmaktadır. Birinci sayıda tanıtımı yapılan süngerin bir deniz hayvanının kuruşu olduğu, çoğunlukla Akdeniz’den çıkarıldığı

anlatılmıştır. Mühür balmumu da *“Temizlik” denilir bir türlü çam sakızı ile Venedik terementisi ve yanmış fil dişinden mamûl bir cins boya yahut al boyadan yapılır yapışkan bir maddedir.*” (C. I, N. 2, s. 29).

Üçüncü sayıda da cam tanıtılarak; camın kum taşından özel fırınlarda imal edildiği, camdan bardaklar, sürahiler, aynalar yapıldığı ifade edilmiştir (C.I, N.3 s.47).

Ayrıca ipek ve inci gibi, hayvanlardan elde edilen nesnelere de dergide tanıtılmıştır. *“İncü nedir? “incü istiridyesi” tabîr olunan bir cins deniz kabuğu içinde hâsıl olan sert ve parlak cevherdir. Sedef nedir? İnci istiridyesinin kabuğundan imâl* edilir.”* (C. I, N. 4 s. 67).

Beşinci sayıda ipek tanıtılırken, ipeğin; ipek böceği kozasından yapıldığı, ilk kez Çin’de ortaya çıktığı, Osmanlı Devleti’nde de Bursa, İzmit, Amasya’da imal edildiği, ipekten kadife, bürümcek, canfes kumaşlarının yapıldığı aktarılmıştır (C.I, N. 5 s.76).

Dergide tanıtılan ilginç bir nesne de balınadır. Balina; ada balığının ağzındaki saçaklarının kaynamasıyla oluşan bir maddedir. Şemsiye yapımında kullanılır (C. I, N. 5 s. 76).

2.1.8. Kabile Tanıtın Yazı

Çocuklara Arkadaş dergisinde, Afrika’da yaşayan ilginç bir kabileyi tanıtan belgesel niteliğinde yazı da yayınlanmıştır. Bu yazının amacı çocuklara farklı millet ve kültürler ilgili bilgiler kazandırmak, o milletlerin ilginç yaşam koşullarını göstermektir.

Altı numaralı dergide yayınlanan Açınti Milletinin Garîb Âdetleri başlıklı yazının devamı yedi numaralı dergide de devam etmiştir. Açınti milletinin tanıtıldığı yazının başında dünya üzerinde çok farklı milletlerin olduğu belirtilerek, bu yazıda Açınti milletinin garip adetlerinden bahsetmeden önce coğrafi bilgiler verileceği belirtilmiştir. Onların ekonomik yapısı, dinî ve kültürel yaşamları hakkında bilgi verilmiştir. *“Açınti ülkesi Afrika kıtasının garb* tarafındadır. Ahâlîsi üç milyona yakındır. Bu diyârın pâytahtı “Komasi” şehridir. Arâzîsi* pek mahsûldârdır. Ve çok madinleri dahi var ise de, ahâlîsi bunlardan pek fâidelenemez. Sanatları pamuk*

dokumak ve boyamaktan ibâret gibidir. Lakin evlerini pek hünerli bir sûrette yaparlar. Başlıca mezhepleri Mecûsî mezhebidir.” (C. I, N. 6 s. 93).*

Yazıda Açıntı milletinin doğum, nişan, evlenme, ölüm gelenekleri ve bu gelenekleri uygularken yaptıkları garip âdetler tasvirler yapılarak anlatılmıştır. Açıntıların ölüm ile ilgili garip inançları şu şekilde ifade edilmiştir: “*Açıntılar vefât eyledikleri zamân, cânları tıpkı bu dünyâyâ benzer başka bir dünyâyâ gidip, bu dünyâda ne rütbede, ne hıdmette ve ne işte bulunurlar iseler, orada dahi o rütbede, o hıdmette ve o işte bulunacaklarını itikâd ederler. Bu itikâdları içindir ki, adam kurbân ederler.” (C.I, N.7, s.103).*

2.2. Ahlaki Değer Kazandırma

Çocuklara Arkadaş dergisi; çocukların ilme ve tahsile isteklerini arttırmayı kendine gaye edinmiştir. Eğitici yönü ağır basan dergi, çocukların toplumda kabul gören değerleri ve davranışları kazanmalarına yönelik birtakım telkinlerde bulunmuştur. Dergide dinî ve ahlaki değerler kazandırmayı amaçlayan birçok yazı bulunmaktadır. Derginin her sayısı dinî, ahlaki ve sosyal bir değeri konu edinen bir başyazı içermektedir. Bu yazılarda çocuklara doğru davranışlar kazanmaları için bazı açıklamalar yapılmış, günlük hayattan olumlu ya da olumsuz çarpıcı örnekler verilmiş, öğütlerde bulunulmuştur.

Dergi özellikle doğruluk, iyilik, arkadaşlık, temizlik, çalışkanlık, adalet, kanaatkârlık, yardımseverlik, itaatkârlık gibi değerleri çocuklara benimsetmeye çalışmıştır. Bu değerler makalelerle açıklanmış, hikâyelerle örneklendirilmiş ve özlü sözlerle de çocukların çıkaracağı sonuç ifade edilmiştir.

Dergide çocuklara kazandırılmaya çalışılan ahlakî değerler; Dini ve Toplumsal Değerler, Olumsuz Davranışların Eleştirisi başlıkları altında incelenmiştir.

2.2.1. Dinî ve Toplumsal Değerler

Çocuklara Arkadaş dergisi çıkış amacıyla belirttiği gibi çocuklara birtakım değerleri benimsetmeye çalışmıştır. Derginin üzerinde durduğu başlıca değerler, çocuğun toplumsal hayata uyumunu sağlayanlardır.

Dergi, o dönemin toplumsal hayatı ve toplumda kabul gören ahlaki davranış ve değerleri de gözler önüne sermektedir. Bu sebeple her bir sayısında farklı bir ahlaki değeri açıklamaya, çocuklara bu değeri kazandırmaya önem vermiştir. Derginin üzerinde durduğu başlıca değerler şunlardır:

İtaat: Dergi, toplumda huzurun sağlanmasında itaati başlıca etken olarak görmüştür. Herkesin barış ve kardeşlik içinde yaşamaları için birbirlerine itaat etmeleri gerektiğini savunmuştur. İtaat, başlıklı makalede itaatin ne manaya geldiği açıklanmış, kimlere itaat edilmesi gerektiği sebepleriyle belirtilmiş, itaat eden insanların göreceği faydalar günlük yaşamdan örneklerle açıklanmıştır (C.I, N.1 s. 2). Makalede özellikle padişaha itaat üzerinde durulmuştur. Padişahın bir milletin başı olduğu belirtilmiş, vatanın rahat ve huzur içinde olması için padişahların adaletli ve hakkaniyetli olması gerektiği ifade edilmiş, padişah Abdülhamid Han'ın da görevini tam olarak yerine getirdiği, bu sebeple ona herkesin itaat etmesinin bir borç olduğu anlatılmıştır (C. I, N.1, s.2).

Kanaat: dergide vurgulanan bir başka değer de kanaatkârlıktır. Dergide kanaat etmenin hem maddi hem manevi önemi üzerinde durulmuştur. İnsanlar sahip olduğu her şey için Allah'a şükretmelidir. Sahip olduğu şeylerin kıymetini bilerek hayattan lezzet almaya bakmalıdır. İnsanlar hırs ve emellerine gem vurup daima tok gözlü olmalıdır. *“Kanâat etmemekten gelecek fenâlıklar pek çok olup cümleden biri hasettir; haset ise çaresi bulunmayan bir illettir. Böyle olduğu sûrette, musîbetli zamânlarımızda dahi hâlimize şükretmek lâzımdır. Zîrâ bize uğrayan keder ve musîbetlerin Cenâb-ı Hak'tan geldiğini bilip hayra tebdilini kendisinden istemeliyiz. Ve yine tevekkülü ve kanâati elden bırakmamalıyız.”* (C. I, N. 2, s.17).

Ahlaklı Olmak: Dergide “Ahlâk” başlıklı makalede ahlakın tanımı yapılmış, insanlarda iyi fena huylu olanların bulunduğu belirtilmiş, hiddet, haset gibi başlıca kötü huylar açıklanarak böyle huylu çocukların başına neler gelebileceği anlatılmıştır. Ayrıca cömertlik, alçakgönüllülük, sabırlı olma gibi iyi huylar

açıklanarak, çocuklara iyi huylu olmaları kötülüklerden uzak durmaları öğütlenmiştir (C. I, N. 4, s. 49).

Temiz Olmak: Derginin üzerinde durduğu önemli konulardan biri de temizliktir. Nezâfet başlıklı makalede temizliğin dinî ve hayati yönden öneminden bahsedilmiştir. İnsanın üstü başı ve vücudunu temiz tutmasının toplumda ona itibar kazandıracağı bundan daha önemlisi insanı sağlıklı kılacağı açıklanmıştır. Temizliğin manevi öneminden de bahsedilmiştir. *“İnsan vücudunu temiz tutmaya gayret eder ise; yüreğini de fenalıklardan temizleme çaresine bakacağı”* vurgulanmıştır (C. I, N.6, s. 81).

Çalışkan Olmak: Dergi insanın hem kendine hem de yaşadığı topluma faydalı olabilmesinin tek yolunun her konuda çalışkan olmak olduğunu belirtmiştir. Nitekim Say başlıklı makalede insanların üzerine farz olan görevleri eksiksiz yerine getirmeleri öğütlenmiştir. Makalede yine çalışkanlığın faydaları, tembelliğin zararları açıklanarak insanın kendi ve çevresi için çalışması gerektiği anlatılmıştır. Makalede ayrıca çalışkan olmanın toplumda kazandıracağı itibar açıklanmış, çalışkan insanlardan kimseye fenalık gelmeyeceği belirtilmiştir. *“Boş gezen kimse, serseri sayılacağından, o makûleler itibârları olmadıktan başka herkes yanında dahi hâr u hakîrdiler. Çalışkanlığın makbûl ve tenbelliğin mekrûh olması şunun içindir ki, say ve gayreti olan adamdan herkes emîn olur; yanî bu gibiler dâimâ işiyle gücüyle meşgûl olacaklarından, kendilerinden hîle ve desîse ve fesâd gibi fenâ şeyler mâmûl olunmaz.”* (C. I, N. 7, s. 97).

Adil Olmak: Dergide adaletin, toplumda huzur ve barışın sağlanmasındaki faydaları üzerinde durulmuştur. Adalet olmayan toplumlarda çıkacak karışıklardan bahsedilmiştir. Milyonlarca insanın adalet için kanunlara uyduğu belirtilmiş, adalet olmazsa ahaliyi zapt etmeye kimsenin gücü yetmez ve bin bir türlü fenalıklar ortaya çıkar, denilmiştir. İnsanların kıskançlık duygusundan uzak, adalet içinde olmalarının önemi makalede şöyle açıklanmıştır: *“Bizim birbirimize edeceğimiz adâlet, hakkâniyet ve garazsızlıktan ibârettir. Eğer bunlara riâyet etmeyip de, birbirimize garazlı ve haksız olarak muâmele edecek olur isek, bundan Mâzallah Teâlâ! Birbirimizi döğmek ve sövmek ve belki öldürmek gibi büyük büyük fenâlıklar zuhûr edeceği misillü, daha ilerisi düşünülür ise, bir milletin arasına karışıklık girmesi böyle melhûz*dur. Bu hâlde ise Tanrı göstermesin! Görülecek zarara nihâyet*

yoktur.” (C.I, N.9, s.128). Dergide insanlar kendi haklarını nasıl gözetiyorsa başkalarının haklarını da o şekilde gözetmeleri yani, adil olmaları hususunda kadı ile çiftçi arasında geçen bir hikâyeye de yayınlanmıştır. Hikâyede, kadının öküzü tarafından koyunu öldürülen çiftçi kadının huzuruna varır. Kadının adil olup olmadığını denemek için ilk önce benim öküzüm sizin koyununuzu öldürdü, ne yapmak gerekir diye sorar. Kadı adamın davranışını beğenir yerine aynı koyundan koyması gerektiğini söyler. Çiftçi bundan sonra gerçekte kadının öküzünün kendi koyununu öldürdüğünü söyler. Bunun üzerine biraz önceki söylediğinden vazgeçerek fetvaya tekrar bakalım, der. Kadının adil olmadığı böylelikle meydana çıkar (C.I, N.9, s.130).

Sabırlı Olmak: Dergide sabır; insanın başına gelen iyi ve kötü bütün olayların Allah’tan geldiğini bilip, onlara tahammül etmektir şeklinde tanımlanmıştır. İçinde bulunduğu duruma sabır gösteren insanların rahata ereceği, birçok dostluklar kuracağı, ayrıca Allah katında sevap kazanacağı anlatılmıştır. “Sabrın sonu selamettir” özlü sözü hatırlatılarak sabrın, insanlar arası düşmanlığı yok ettiği vurgulanmıştır. İnsan da yaratılış olarak sabır vardır. Bunun yanında bunun tam zıttı hiddet de vardır. İnsan hiddetine yenilmeyip sabrı ön plana çıkarmalıdır (C. I, N.11, s.161). Dergide sabırla ilgili şu dörtlüğe yer verilmiştir:

“Sabırda lütf u ihsân Hudâdır.

Acele mekr-i şeytân hem Hudâdır.

Sabri kim kıldı ise buldu selâmet

Acele kim eder ise buldu melâlet” (C. I, N.11, s.162).

Arkadaşlık: Dergide çocuklara aşılınmaya çalışılan önemli bir değer de arkadaşlıktır. İnsanlar arası arkadaşlığın önemi *“İnsan arkadaşlarını gücendirmemelidir. Zîrâ arkadaş var ki karındaştan iyidir.”* sözüyle özetlenmiştir. Özellikle okulda kazanılan dostluğun ömür boyu devam edeceği savunulmuştur. *“Çünkü mektep, ilim sâyesinde görecekları güzel terbiyeler; onlara dâimâ birbirleriyle karındaş gibi geçinmek, ve birbirine karındaş misillü muhabbet edip, hiçbir kere gücendirmemek yollarını öğretir.”* (C.I, N.11, s.163). Okul arkadaşlığının güzelliği; yıllar sonra iki mektep arkadaşının vatanlarından çok bir yerde birbirini bulması ve birbirilerine yardım etmelerini konu edinen bir hikâyeye açıklanmıştır. (N. I, 11, s.163).

İnsanlara İyilik Yapmak ve Yardımda Bulunmak: Çocuklara Arkadaş dergisinin üzerinde önemle durduğu konulardan birisi de insanlara iyilik yapip kötülükten kaçınma ve güç durumda olan insanlara yardım etmektir. Dergide insanlara yardımcı olmak ve iyiliklerde bulunma ile ilgili birçok hikâyelere yer verilmiştir. Bu hikâyelerde insanlara yardım eden çocukların mükâfatını bulacağı; kötülük edenlerinse insanlar içinde mahçup kalacağı vurgulanmıştır. Dergide yer alan bir hikâyede, rüzgârlı bir günde sokakta yürüyen ihtiyar adamın fesini düşürmesi, yanından geçen oğlan çocuklarının ona yardım etmeyip dalga geçmeleri, ancak küçük bir kızın koşarak ihtiyara fesini uzatması anlatılmıştır. Küçük kız durumu gören öğretmeni tarafından ödüllendirilmiştir, ihtiyarla dalga geçen çocuklar da arkadaşları yanında mahçup olmuştur. Hikâyeden çıkarılacak sonuç hikâyenin son kısmında şu şekilde özetlenmiştir:

“Fenâlık eden harâb olur

İyilik yapan hayır bulur.” (C. I, N.1, s. 4).

Dergide büyüklerin kendilerinden küçüklere yardım etmeleri gerektiği de vurgulanan değerlerden biridir. İki tavşan arasında geçen hikâyede; büyük tavşan yiyecek dolu sepeti devirerek küçük tavşanın karnını doyurmasına yardımcı olmuştur. Küçük hanım ve efendilerin de bu tavşanlardan ders almalarının iyi bir şey olduğu ifade edilmiştir. (C. I, N. 2, s.26)

Azimli Olmak: Dergi azimli ve gayretli olma hususuna ayrıca önem vermiştir. Dergide yer alan birçok makale ve hikâyede çocuklara gayretli olmaları, çalışkan olmaları ve hiçbir zaman güçlükler karşısında pes etmemeleri öğütlenmiştir. Say isimli makalede, insanların hem kendi hem de devlet ve milleti için çalışması gerektiği vurgulanmış, gayretli insanların herkes yanında itibarı bulunacağı, tembel insandan türlü türlü fenalıklar geleceği anlatılmıştır. İnsanın çocukluğundan itibaren hamaratlığa alışması gerektiği vurgulanmış, çocuklara miskinlikten uzak durmaları gerektiği öğütlenmiştir (C. I, N. 7, s. 97).

Günümüz ders kitaplarında yer alan, gayretli olanın bütün engelleri aşacağını açıklayan Kaplumbağa ile Tavşan fablıyla dergide, çocuklara azmin sonunda başarının geleceği açıklanmıştır. Hikâyede kaplumbağa ile tavşan yarış yapmaya karar vermişler. Tavşan vücudunun seriliğine güvenerek yolda uyumuş, kaplumbağa ise vücudunun ağırlığına rağmen gayret edip ve yarışı önce bitirmiştir. Tavşan

uyanınca tembellik ettiğinden dolayı büyük pişmanlık duymuştur (C. I, N. 5, s. 78). Dergide çocuklara şu tavsiyelerde bulunulmuştur: *“İşte çocuklar siz de zekâvetinize güvenip de tembellik etmeyiniz. Gece ve gündüz derslerinize çalışıp, dâimâ ileri gitmeye say ve gayret ediniz. Eğer siz de tavşan gibi uyuyup kalır iseniz, refikleriniz sizi geçip nâil-i mükâfat olduklarını gördüğünüz vakit pişmân olursunuz, fakat bu nedâmetin fâide vermeyeceğini şimdiden derhâtır ediniz.”* (C. I, N.5, s. 78).

Doğa Sevgisi: Dergi tabiat sevgisini çocuklara aşlamaya da ayrıca önem vermiştir. Dergide bulunan makale ve hikâyelerde doğanın güzelliği, doğa sevgisi ve doğanın korunması gibi konular işlenmiştir. Bahar, yaz, güz mevsimi tanıtılarak, bu mevsimlerde doğada meydana gelen değişiklikler ve insanların yaşama koşullarındaki değişimler anlatılmıştır.

Benim İsmim Nedir isimli başyazıda; güneşin dünyayı aydınlatıp ısıttığı, çiçeklere, ağaçlara canlılık verdiği, bütün tabiatı uykudan uyandırdığı, meyvelerin olgunlaşmasını sağladığı güneşin ağzından anlatılmıştır. Güneş çocuklara *“Söyle bana çocuk, ben neyim ve benim adım nedir?”* sorusunu sorarak kendini tahmin etmelerini istemiştir. Güneş doğunca doğada meydana gelen değişiklikler şu şekilde anlatılmıştır: *“Ben sabâhleyin tulû edince, çayır kuşu bana kavuşacağım diye yuvasından uçar ve tatlı tatlı havâda öter. Benim tulû edeceğimi horoslar yüksek ses ile öterek herkese haber verirler: lakin baykuşlar ve yarasalar benim geldiğimi görünce kaçarlar ve kendilerini harâb duvarlar arasına ve ağaç kovuklarına saklarlar. Arslanlar, kaplanlar inlerine girerler ve onların hepsi akşâma kadar uyurlar. Ben her yerlere ziyâ veririm.”* (C. I, N. 5, s. 65).

Yağmur adlı yazıda da; yağmur başlamadan önce havanın kapanması, yağmurun başlaması ve yağmur dindikten sonra doğadaki canlılık çocuksu bir dille anlatılmıştır. *“İşte bârân* başlıyor. Damlaları ne büyük! Ördekler pek mesrûrdurlar*”; fakat kuşlar mesrûr değildir, onlar ağaçların dalları altlarında kendilerini saklıyorlar. İşte yağmur bitti, çünkü bir hafif sağanak idi, geçti. Şimdi şems* meydâna çıkar. Çiçekler tatlı kokarlar ve küçük kuşlar tekrâr öterler.”* (C.I, N.2, s. 23). Yağmurun çevreye faydasını işleyen bir hikâyede; çocuk arkadaşları ile seyre gitmek için hazırlanırken birden bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başlar. Çocuk bunu görünce somurtarak ağlamaya başlar. Akşama doğru bulutlar dağılıp güneş açınca babası onu kırlara götürür. Yağmurun doğaya verdiği güzellikle

çocuğun içi neşeyle dolar. Babası çocuğa; “Çocuğum bak ortalık ne kadar değişti. Dün âkşâm ve bu sabâh toprak yanmış gibi olmuş, çimenler ve çiçekler dahi bayılmış, solmuş idi. Şimdi ise ortalık bir tatlılığa geldi. Acaba bu fark neden oldu?” der. Çocuk sabahki ağlamasına pişman olarak, yağmurun doğaya verdiği güzelliği anlamış olur (C.I, N.7, s.108).

Hayvan Sevgisi: Çocuklara Arkadaş dergisinin diğer dergilerden farklı yönlerinden birisi de çocuklara hayvan sevgisini kazandırmaya çok önem vermesidir. Dergide yer alan makalelerde hayvanların insanlara faydaları ve hayvanlara nasıl davranılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Onuncu sayıda yer alan Nasihat isimli başyazıda insanların olduğu gibi hayvanların da canını acıtmanın çok kötü davranış olduğu belirtilmiştir. Yazıda inek, koyun, keçi, koyun, sığır gibi hayvanların sadece yemek için kesildiği, Allah’ın da buna izin verdiği açıklanmıştır. İnsanlara zarar veren pire, tahtakurusu, fare gibi hayvanların da zararlarından kurtulmak için öldürülebileceği anlatılmıştır. Ancak insana hiçbir zararı olmayan hayvanların öldürülmesinin dini olarak günah olduğu, akılca da mantıksız olduğu vurgulanmıştır. Makalede bazı çocukların kelebeklerin, sineklerin yok yere kanatlarını kopardıkları, bunun ne kadar merhametsiz bir davranış olduğu açıklanmıştır (C. I, N.10, s.144). Derginin bütün sayılarında ayrıca kurt, baykuş, tavşan, deve gibi birçok hayvanların tanıtımı yapılmıştır. Zaman zaman bu hayvanların resimleri de konularak çocukların bu hayvanları tanıması kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

Çocuklara Arkadaş’ta Allah inancına ve dinî duyguların pekiştirilmesine yönelik eğilim belirgin olarak görülmektedir. Dergide yer alan makale ve hikâyelerde çocuklara Allah sevgisi ve dinî yönden olumlu olan davranışlar kazandırılmaya çalışılmıştır. Dinî olarak uygun görülmeyen davranışlardan da kaçınılması gerektiği belirtilmiştir. Bizi Kim Halk Etti adlı makalede; insanların yaratıcısının Allah olduğu ve insanlara Allah tarafından birçok nimet verildiği, bunun için yaratılmışların daima Allah’a şükür içinde olmaları gerektiği ifade edilmiştir. İtaat isimli makalede ise; ilk önce yerlerin ve göklerin ve bunca sahip olunan şeyin yaratıcısı Allah’a ve son peygamberimiz Muhammed Mustafa’ya itaat etmek gerektiği vurgulanmıştır. Yedinci sayıda yer alan Mesâil isimli bölümde de; İslam’a göre miras paylaşımı, insan öldürme ve sarhoşluk gibi konulardaki sorulara cevap verilmektedir. “...*Kimdir*

o adam ki, Cenâb-ı Hakkın emrini yapar ise âsîdir, yapmazsa da yine âsîdir? Serhûş kimsedir; çünkü serhûşluk hâliyle namâz kılsa âsîdir. Kılmaz ise, terk-i salât ettiği için yine âsîdir.” (C. I, N. 7, s. 110).

Dergide özellikle hikâyelerde dinî değerler her fırsatta vurgulanmıştır. İçinde Allah korkusu olan ahlaki değerlere sahip çocuk portresi çizilmeye çalışılmıştır. Oynadığı oyunda arkadaşına hile yapan çocuğun pişman olması ve Allah'tan af dilemesinin anlatıldığı hikâyede annesi çocuğa Allah'ın affediciliği ile ilgili şu sözleri söylemektedir: *“Azîz ve akıllı çocuğum, kabâhatlerine ve günâhlarına gerçekten pişmân olanları ve dâimâ doğru şeyleri yapmaya niyet edenleri, Cenâb-ı Hak affetmeye her ne zamân hazırdır. Hâydi, günâhlarını affetmesi için ulu “Tanrı'ya” yalvar ki seni affetsin ve bir daha kabâhat etmemeye ve günâh işlememeye gayret et; zîrâ tekrâr edecek kabâhat ve işlenecek günâh, belki evvelkilerden daha büyük olur.”* (C. I, N. 4, s. 51).

Özellikle Mülâhâzat bölümünde; Allah inancı, Allah'ın emir ve yasakları, kâmil insan, dinî değerler konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur.

Cenâb-ı Hak âdil olanlara her zaman inâyet kılar. Lakin zâlimlerin varını perişân eder (C. I, N.1, s. 16).

Helâl ve adâletle biriken mâl selâmet bulur, harâm ve zulüm ile cem olan tez perişân olur (C. I, N. 10, s.157).

İyi adam Allah'ın lütfuna nâil olur, fenâ fikirli adam Tanrı'nın itâbına duçâr olur (C. I, N. 4, s. 63).

Kendi kendini beğenip arkadaşlarına hakâret etme, Allâh Teâlâ hazretlerinden utan ve herkese fenâlık eyleme (C. I, N. 5, s. 79).

Çocuklara Arkadaş, yayınladığı makaleler, hikâyeler aracılığıyla dinî değerlere önem veren, vatanını, milletini seven, geleneklerine saygılı, kendine ve çevresine faydalı, içinde insan ve doğa sevgisi olan çocuklar yetişmesine yardımcı olmayı amaçlamıştır.

Ülkenin o zamanki siyasi ve sosyal şartları düşünüldüğünde birlik ve beraberliğe, çalışmaya, ahlaka en çok ihtiyaç olduğu dönemde çıkan dergi, yayınladığı yazılarla çocukların eğitilmesi konusunda üzerine düşen vazifeyi yapmıştır.

2.2.2. Olumsuz Davranışların Eleştirisi

Çocuklara Arkadaş dergisi, okuyucularına doğru davranışlar kazanmaları için telkinlerde bulunmakla beraber, hatalı ve toplum tarafından kabul görmeyen davranışların eleştirisini de yapmaktadır. Derginin üzerinde durduğu başlıca kötü huylar; yalancılık, hilekârlık, boş konuşma, kıskançlık, kendini büyük görme, tembellik, suçunu inkâr etme, kötü söz söyleme ve hiddettir. Dergi gerek makale gerekse hikâyelerin de çocukların bu tür kötü davranmışlardan uzak durması gerektiğini belirtmiş, bu davranışlar sonunda çocukların düşeceği kötü durumları açıklamıştır.

Yalancılık: Çocuklara Arkadaş, yalancılığı kötü huyların başında saymaktadır. Bu huyu diğer kötü huyların tetikleyicisi olarak görmekte, çocukların yalancılıktan uzak durup her durumda doğruyu söylemeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Dergi Nasihat isimli yazıda çocuklara yalan söyleme ile ilgili şu öğütlerde bulunmaktadır: *“Asla hilâf söylemeyiniz. – Görmüş veya yaşanmış olduğunuz bir şeyi naklederken, doğrusu ne ise anı söyleyiniz. Bir güzel şey söyleyeceğiniz zannıyla, kendiliğinizden bir harf değiştirmeyiniz ve katmayınız. Eğer görmüş veya yaşatmış olduğunuz şeyden birazını unutmuş iseniz, unutmuş olduğunuzu beyân etmeyiniz. Herkesler doğru olanı sever, sakın şaka ile bile yalan söylemeyiniz.”* (C. I, N.10, s. 144). Dergide yalan söyleyen çocukların düştüğü kötü durumu ve duydukları pişmanlıkları anlatan birçok hikâye yayınlanmıştır. Bir hikâyede; Sıddık adlı bir çocuğa babası oynaması için balta verir, çocuk da baltayla bahçeye girip taze kiraz fidanlarını keser, babası bu durumu görünce çocuk yalan söyler ve kiraz fidanlarını kimin kestiğini bilmediğini söyler. Kısa bir süre sonra yalan söylediği için pişman olur. *“Babacığım! Yalan söyleyemem– onu ben yaptım.”* der ve babası çocuğu affeder. Hikâyenin sonunda çocukların genellikle doğru söylemeye meyilli oldukları belirtilmiş, hiçbir zaman kabahatlerini gizlemek için yalan söylememeleri gerektiği vurgulanmıştır (C. I, N.10, s.146). Başka bir hikâyede de; öğretmeni tarafından okul bitiminde iki saat alıkonunan bir çocuk eve gelince annesine arkadaşlarıyla top oynadığı için geç kaldığını söyler. Fakat bir zaman sonra yaptığının yanlış olduğunu fark eder. Annesinden özür dileyerek gerçeği söyler. Annesi de çocuğunun bu kötü huydan vazgeçmesine memnun olur (C. I, N. 1, s. 10).

Yalanın kötülüğünü anlatan sözlere de dergide yer verilmiştir.

İyi hûylu çocuk asla yalan söylemeyip, dâimâ doğru söylemeğe cehd eder (C.I, N. 8, s. 127).

Hile Yapma: Dergide çocuklara çeşitli yazılar ve hikâyelerle hile yapmanın, insanları aldatmanın çirkin bir huy olduğu belirtilerek, her zaman dürüst olmaları gerektiği öğütlenmektedir. Bir hikâyede, herkes tarafından iyi huylu olarak bir tanınan çocuk bir gün evine çok üzgün bir halde gelir ve odasına çekilir. Kız kardeşine annesini çağırmasını söyler, annesi gelince ona sarılarak ağlamaya başlar. O gün arkadaşıyla ceviz oynarken hile yaptığını, arkadaşının bunu fark etmediğini, ancak o zamandan beri kendini çok kederli hissettiğini anlatır. Annesi de çocuğun yaptığı hatayı görüp pişman olmasından mutluluk duyar. Bir daha böyle kabahatler işlememesini söyler. Çocuk ertesi gün arkadaşına gidip hile yaptığını anlatır ve hileyle kazandığı cevizleri geri verir. Bir daha böyle kabahatler işlememeye söz verir (C. I, N. 4, s. 51).

Üçüncü sayıda yer alan bir hikâyede; midillisi kaçan Zeki adındaki çocuk onu yakalamak için bahçeye iner ve fesine ot koyarak midillinin ota gelmesini sağlamaya çalışır. Orada bulunan bir adam da fesi boş tutmasını, çünkü atın boş feste arpa olduğunu zannedeceğini ve daha çabuk yakalanacağını söyler. Çocuk “ *Öyle yapmış olsam ona hîle etmiş olurum; hayır, ben bir hayvâna değil bir ferde* bile hîle etmesini sevmem.* ” diye cevap verir. Hileye başvurmadan midillisini yakalar ve evine getirir (C. I, N. 3, s.34).

Dergide hileyle ilgili şu özlü sözlere yer verilmiştir:

Kâmil olan çocuğu herkes sever, hilekâr ve yalancı olan çocuğa kimse itibâr etmez (C. I, N.1, s. 16).

Hilekâr adam her zamân hatâyâ dūçâr olur (C. I, N. 10, s. 157).

Boş Konuşma: Çocuklara Arkadaş, çocuklara her zaman yerinde konuşmak gerektiği, gereksiz konuşmanın insanın kendisine zarar vereceği hususunda birtakım telkinlerde bulunmaktadır. Onlara hiçbir zaman yapamayacakları şeylerin sözünü vermemeleri gerektiğini öğütlemektedir. Gereksiz konuşmanın verdiği zararlar bir fablda şöyle anlatılmaktadır: Gölde yaşayan kazlarla bir kurbağa arkadaş olmuşlar. Kazlar bir müddet sonra oradaki avcılardan rahatsız olup göç etmeye karar vermişler. Kurbağaya vedalaşmaya geldiklerinde kurbağa ağlayarak kendisini de gittikleri yere

götürmelerini istemiş. Kazlar, nasihatlerini tutması şartıyla kurbağayı götüreceklerini söylemişler. Kurbağa kabul etmiş. Bunun üzerinde bir değnek getirip bunun ucundan ağzıyla tutunmasını, havaya kalktıklarında da hiç konuşmamasını tembih etmişler. Kurbağa ağzında değnekle bir köyün üstünden geçerken köylüler kazların kurbağayı götürüşüne şaşmış kalmışlar. Kurbağa çenesini tutamayıp onlara cevap vermek için ağzını açınca yere düşerek helak olmuş (C.I, N.11, s.166). Fablın sonunda her çocuğun büyüklerinin nasihatlerini tutarak boş konuşmamaları gerektiği tavsiye edilmiştir.

Kıskançlık: Dergide kıskançlık ve fesatlığın çok zararlı bir huy olduğu çevrelerindeki kişileri kıskanan çocukların itibar görmeyecekleri vurgulanarak çocuklara kıskançlıktan sakınmaları, alçak gönüllü olmaları öğütlenmiştir.

Kardeşler arasında paylaşmanın önemini, kıskançlığın kötü bir huy olduğunu anlatan hikaye şöyledir: Vaktiyle ormanda bir şeyler kesmekle vakitlerini geçiren dört kardeş varmış. Bu kardeşlerin sadece büyüğünün elinde balta varmış. Bir gün kardeşlerden biri biraderlerinden baltayı istemiş ama biraderi baltayı vermemiş. Aradan birkaç gün zaman geçtikten sonra tekrar istemiş fakat yine vermemiş. Bunun üzerine diğer kardeşler aralarında para toplayıp bir balta almışlar. Bir gün deniz kenarında oynarken büyük kardeş baltasını kaybetmiş. Kardeşlerine giderek baltalarını ödünç vermelerini istemiş. Kardeşleri daha önce biraderlerinin kendilerine baltasını vermediğini hatırlatarak şimdi de kendilerinin vermeyeceğini söylemiş. Ancak en küçük kardeş alçakgönüllülük göstererek baltayı kardeşine vermiş ve biraderi yaptığı kıskançlıktan utanarak kardeşine gözleri dolu olarak teşekkür etmiş. Hikâyenin sonunda çocukların babaları büyük kardeşin yaptığı kıskançlık karşısında küçük kardeşin alçakgönüllülüğüne teşekkür etmiş. Ve kardeşler ömürleri boyunca dayanışma içinde olmuşlar (C. I, N. 5, s. 67).

Kendini Büyük Görme: Dergide hoş karşılanmayan davranışlardan biri de kibirlenme, diğer insanları küçük görmedir. Kendini diğer insanlardan üstün gören insanlar bir gün mutlaka zor ve gülünç duruma düşeceği belirtilmiştir. Çoban ile Beyzade hikâyesinde, insanın hiçbir zaman varlığına güvenip diğer insanları küçük görmemesi, kendisinden yardım isteyen kişilere yardım etmesi gerektiği öğütlenmiştir. İnsanın ne zaman kötü duruma düşeceğinin belli olmayacağı, küçük gördüğü insanlara muhtaç olabileceği ifade edilmiştir.

Hikâyede; Konya’da yaşayan bir beyzadenin bir gün kapısına yorgun bir çoban gelir ve bir miktar para ister. Beyzade “*Sana verecek bir param yoktur*” der. Ardından çoban ekmek ve su ister ve beyzade tekrar “*Haydi defol şuradan köpek çoban*” diyerek onu kovar. Aradan bir zaman geçtikten sonra beyzade ormana avlanmaya gider ve orada yolunu kaybeder. Karanlıkta bir çoban kulübesi görür ve oraya gider. Çobana şehre nasıl gidebileceğini sorar. Çoban şehrin çok uzakta kaldığını, karanlıkta gitmenin tehlikeli olduğunu, sabahı beklemesini söyler. Beyi kulübesinde yatırır. Sabah olunca beyin önünde yol göstererek onu şehre götürür. Sonunda beye kendisini tanıyıp tanımadığını sorar. Bey görmüşlüğü olduğunu söyler. O da kendisini kapısından kovduğunu söyler. Bey çoban karşısında çok mahçup olur. Çoban beyzadeye şu tavsiyelerde bulunur: “*Ne zamân kapınıza aç ve susuz bir fakîr gelir ise, haydi defol şuradan köpek, demeyiniz.*” (C. I, N. 2, s. 22).

Derginin farklı sayılarında kibirlenmeme, alçakgönüllü olma ile ilgili güzel sözler yer almaktadır.

“Kendi kendini beğenip arkadaşlarına hakâret etme, Allâh Teâlâ Hazretlerinden utan ve herkese fenâlık eyleme.

Dünyâ ziynetine aldanma, zîrâ hepsi geçicidir.

Kibir eden ahmaktır, zîrâ akıllı olan kendisinden büyük Cenâb-ı Hak bulunduğunu ve kendisinin ednâ bir kul olduğunu bir dakîka hâtırından çıkarmaz (C. I, N. 5, s. 79).

Mâlna güvenen berbâd olur, Allah’a dayanan her hâlde feyz bulur.” (C.I, N.8, s. 127).

Tembellik: Çocuklara Arkadaş dergisinde bütün kötülüklerin tembellikten kaynaklandığı vurgulanarak çocuklara bu kötü huydan daima uzak durmaları gerektiği ifade edilmiştir. O dönemde çocukların ekserisinin sokaklarda ceviz oynamak gibi vakitlerini boş işlerle geçirdikleri belirtilmiştir. Geleceğin ümidi evlatların bu durumundan büyük üzüntü duyulduğu ifade edilmiştir (C.I, N.2,s 20). Say adlı makalede; tembel insanların herkes yanında hakir görüldüğü, boş gezen insanların işsizlikten ne yapacaklarını bilemeyip türlü türlü fenalıklara sapacakları ifade edilmiştir. Makalede tembelliğin getirdiği zararlar şöyle ifade edilmiştir: “*İnsanın çocukluğunda kazanacağı bir fenâ hâl var ise, o da tembelliktir. Zîrâ tembellikten pek çok fenâlıklar hâsıl olur. Cümleden biri tenbel adam miskîn olur;*

miskînlik ise insâna pek çok zarar getirir. Meselâ: Miskîn bir adam lâzım olan ve lâzım olamayan herhangi iş olsa, o işe kayıtsızlıkla bakar; bugün yüzünden pek çok fâide göreceği işi, üşenerek sabâha bırakırsa, bu cihetle o fâideden geri kalır. Eğer bu tembellik ve miskînlik insânı ziyâdeyle bastırırsa, artık işinden gücünden alıkoyup sonraları pek sıkıntı çekmesine sebep olur.” (C.I, N. 7, s. 97). Yazıda ailelere; çocuklarını küçüklükten çalışkanlığa alıştırmaları, tembellikten uzak tutmaları öğütlenmiştir. Dergide tembelliğin vereceği zararlar hikâyelerle de ifade edilmiştir. Bir hikâyede, Ahmet ve Hasan adlı iki kardeşe, babaları tarafından bakıp büyütmeleri için iki fidan verilmiştir. Ahmet çalışkanlık edip her gün düzenli fidanına gerekli bakımı yapmıştır. Ama kardeşi Hasan tembellik etmiş, yıl boyunca fidanın yanına uğramamıştır. Yıl sonunda kardeşinin ağacını meyve dolu görünce de çok üzülüp pişman olmuştur (C. I, N. 7, s.100). Bu hikâyede çocuklara sonunda pişman olmamak için tembellik etmeyip verilen işi zamanında yapmaları öğütlenmiştir. Başka bir hikâyede de, tembellik ederek okula gitmek istemeyen, zamanını oyunla geçirmek isteyen bir çocuğun çevresindeki arı, at, kuş gibi hayvanların sürekli çalışma içinde olduğunu görmesi tembellik ettiği için pişman olması anlatılmaktadır (C.I, N. 3, s. 44).

Çocuklara Arkadaş'ta tembellikten uzak durmak gerektiği ile ilgili birçok özlü söz yayınlanmıştır.

Tenbel el adamı fakîr eder, çalışkan el insanı zengîn eyler (C.I, N.1, s. 16).

Tenbelliği terk eyle ki fakîr olmayasın, çalışkan ol ki aç kalmayasın.

Tenbel çocuk bugünkü okuyacağını yarına bırakır.

Uykudan başını kaldırmayan kimse, her zamân ârzûsundan mahrûm kalır. (C.I, N.4, s. 63).

Suçunu İnkâr Etme: Çocuklara Arkadaş dergisinde çocukların tabiatında doğru söyleme olduğunu belirtmiş; ancak çocukların zaman zaman kabahat işlediklerinde suçlarını inkâr edebildiklerini ifade etmiştir. Dergide çocuklara suçunu inkâr etmeme konusunda şu tavsiyelerde bulunulmuştur. “*Suç ettiğiniz zamân inkâr etmeyiniz, eğer söylemekten korkar iseniz bile inkâr etmeyiniz, zîrâ inkâr ettiğiniz için âzârlanırsınız. Eğer yapmış olduğunuz suç için pişman olmuş iseniz; bir daha o gibi kabâhatları yapmamağa gayret ediniz. Bu hâlde herkes size pek nâdir darılır ve doğru söylediğiniz için sizi severler ve bir de kendinizi tekdîr olunmaktan ve cezâ*

çekmekten esirgemek ister iseniz, dâimâ kabâhat işlememeğe cehd ediniz.” (C. I, N.10, s. 144). Dergide yer alan bir hikâyede, bir adam oğluna bir şeyler kesmesi için testere vermiştir. Çocuk babasından ayrıldıktan sonra testereyi yere atıp kırdı. Ve kendi kendine, testereyi ben kırmadım, kendi kırıldı diyerek suçunu inkâr etti. Babası gelip testereyi kırık gördüğünde suçunu inkâr etmekten vazgeçerek doğruları anlattı (C. I, N. 3, s. 28). Bu hikâyede çocuklara yaptıkları hataları inkâr etmemeleri, doğru söyleyerek onu bir daha yapmamaya gayret etmeleri öğütlenmiştir.

Kötü Söz Söyleme: Dergi çocuklara hiçbir zaman dillerini kötü kelimelerle kirletmemelerini, kötü sözlere kulaklarını tıkamalarını, kötü söz duydukları zaman o sözü unutmaya çalışmalarını, unutmasalar bile dile getirmemelerini tavsiye etmektedir.

“Kem Söz, Kem Akçe Sahibinindir” başlığı altında yayınlanan hikâyede de kötü söz söyleyenlerin dilerinden çıkan her kelimenin vereceği rahatsızlıkların yine kendilerine döneceği anlatılmıştır. Hikâyede bir çocuk orman kenarında oynarken “hu, hu” diye bir ses çıkarır. Buna karşılık ormandan “hu, hu” diye bir akis gelir. Çocuk aksin ne olduğunu bilmediğinden bu sese bir anlam veremez. Tekrar, kimdir o diyerek bağırır aynı cevabı alır. Bunun üzerine çocuk öfkelenerek kötü sözler söylemeye başlar. Ama söylediği her söz ona geri döner. Çocuk cevabın kimden geldiğini anlayamadığı için koşarak eve gelir ve babasına, ormanda birisi her ne söyledimse bana geri söyledi, benimle eğlendi, birçok kötü sözler söyledi, der. Babası durumu anlayarak, ormanda duyduğunuz sözlerin hepsi kendi sözlerindir. Çünkü iyi, kötü ne söylemişsen akis san o sözleri geri getirmiştir, der (C. I, N. 3, s. 43).

Hiddet: Dergide hiddet yani öfkenin insanın hem kendine hem de başkasına zarar veren kötü huyların başında geldiği vurgulanarak, çocuklara her durumda sabır gösterip öfkeden uzak durmaları gerektiği öğütlenmiştir. Nasîhat adlı yazıda insanın tabiatında öfkenin var olduğu; fakat insanın mantığını kullanarak sabrını hiddetine galip getirmesi gerektiği, böylece hiddetin vereceği zararlardan kendimizi koruyabileceğimiz ifade edilmektedir (C. I, N.11, s. 161).

Çocuklara Arkadaş dergisi, çocuklara toplumda kabul görmeyen davranışları makalelerle açıklayarak bu tür davranışların sonuçlarını hikâyeler yoluyla çocukların

görmelerini sağlamaya çalışmıştır. Böylelikle çocukların doğru davranışları, gerçek hayattan sonuçlar çıkararak kazanmaları hedeflenmiştir.

2.3. Eğitim ve Öğretim

Çocuklara Arkadaş dergisinin üzerinde en çok durduğu konulardan biri de çocukların eğitilmesini sağlamak, onlara yararlı bilgiler öğretmektir. Derginin çıkış amacının belirtildiği yazıda da çocukların ilim tahsil etmeye heveslerini arttırmak için edebiyattan güzel makaleler ve hikâyeler yayınlayacağını açıklamıştır (C. I, N.1, s. 1). Dergi her fırsatta ilim öğrenmenin sağlayacağı faydalardan, bilgisiz kişilerin düştüğü durumlardan bahseder. Çocukların küçük yaştan itibaren okuyarak ilim öğrenmeleri gerektiğini vurgular. *“İnsân dünyâda ne öğrenir ve ne bilir ise, çocukluk zamânında öğrenilir. İsteddiği şeyin öğrenmesini çocukluk zamânında sonraya bırakanlar, büyüdüğü vakit hiçbir şey kazanamadıktan başka, ömrü bitinceye kadar çocukluk zamânını kaçırmış olduğuna acınır ammâ fâide vermez.”* (C. I, N. 4, s. 63). Dergi ilim öğrenmenin gerekliliğini sık sık açıklamıştır. İlim ismiyle yayınlanan makalede, insana iyi ve kötüyü fark ettiren; dünya ve ahiretçe hal ve hareketleri rehber olan ilimdir denilmiştir. Yine insanın başına her ne kötülük gelirse cehalet sebebiyle geleceği belirtilerek, ilmin aydınlığa, cehlin karanlığa benzediği vurgulanmıştır. Bu sebeple insanların küçük yaştan itibaren âlim kimselerden ilim öğrenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca kendisinden toplumun hiçbir fayda görmediği âlim kişinin de cahil insandan hiçbir farkı olmadığı söylenmiştir. Öyle ise insan ilmi kendi ve toplum yararına kullanılmalıdır. Ayrıca ilmin ihtiyaçları karşılamada yaşamsal önemi olduğu vurgulanmış ve o dönemde hayatı kolaylaştıran icatlardan örnekler verilmiş ve ilim öğrenmenin gerekliliği belirtilmiştir. Makalenin sonunda genç yaşlı, fakir zengin herkesin tembellikten uzak durup ilim öğrenmek için çabalamaları gerektiği ifade edilmiştir. *“Öyle ise ilmi öğrenelim. İlerletelim. Büyüğümüz kahvehânelerde birtakım laklakayât ile ve küçüğümüz mahalle aralarında cevîz ve kaydırak oyunlarıyla beyhûde vakit geçirmekten artık vâzgeçelim. Elimizdeki birkaç kurûşa güvenip de alıştığımız tenbellikten çocuklarımızı da hissâdâr etmeyelim. Çocuklarımızın muhtâc oldukları ve torunlarımızın muhtâc olacakları ilm*

ü marîfete dört el ile sarılalım. Biz öldükten sonra onların hâllerinden emîn olalım. Hâsıl-ı kelâm; âlim ü âmil, hakîm ü kâmil olmağa cehd edelim.” (C. I, N. 8, s. 116).

Çocuklara Arkadaş'ta ilmin yararlarını anlatan birçok hikâye yayınlanmıştır. Bir hikâyede, fakir balıkçının sohbet eden iki talebeden öğrendiği bir kelime sayesinde padişah'tan kazandığı ödül anlatılmıştır. Hikyenin sonunda âlim kişilere hizmet edilmesi, onların bilgilerinden istifade edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (C. I, N. 8, s.116). Mehmed Mümin tarafından kaleme alınan bir makalede de; dinimizin okumaya verdiği önem ve ilim öğrenmenin dünya ve ahret için faydalarından bahsedilmiş, ilim tahsil etmenin gereği, cahilliğin kötülüklerinden örnekler verilmiştir. Ünlü ilim adamları, Platon, İbn-i Sina'dan bahsedilerek, ilim sahibi kişilerin hiçbir zaman unutulmayacakları ifade edilmiştir. Makalede çocukların sokaklarda boş oyunlar oynamak yerine onları her konuda bilgi sahibi edecek kitaplar okumaları gerektiği belirtilmiş, tiyatro, roman, tarih, coğrafya kitapları okuyarak hem eğlenip hem de öğrenebilecekleri anlatılmıştır. Ayrıca çocukların ahlaki gelişimi için de bolca kitap okumaları gerektiği söylenmiştir (C. I, N. 9, s. 139).

İbrahim Hilmi Efendi tarafından yazılan bir makalede yine ilim okumanın önemi ve âlim kişilerin vücutları ölse bile eserleriyle yaşayacakları, Gazali gibi ünlü bilginlerin hayatından verilen örneklerle açıklanmıştır. Özellikle tarih, coğrafya okumanın yararlarından bahsedilmiştir (C. I, N. 11, s. 169).

Tahsil ü Mütâlaa ile Vakit Geçirmek adlı yazıda da çocukların okuldan gelip kendileri için gerekli işleri yaptıktan sonra, kalan vakitlerini haylazlıkla değil de hem güzel hem eğlenceli hem de faydalı iş olan okuyup öğrenmekle geçirmeleri gerektiği söylenmiştir. Bu zamanlarda kütüphaneyi açıp, fen, eğitim, edebiyat, tarih, hikâye kitaplarından birini seçerek çocukların hem eğleneceklerini hem de kendilerine fayda sağlayacak bilgiler kazanacakları belirtilmiştir (C. I, N. 11, s. 173).

İlm ü Mârifete Mahabbet isimli makalede, okumanın, yazmanın çocuklar için öneminden, onların okumaya heveslendirilmesi gerektiğinden, tahsil etmenin faydalarından bahsedilmiştir. Makalede ilmi sevmenin çocuğun aklının büyüklüğünü gösterdiği, herkesin akıllarını güzel ve faydalı şeylerde kullanması gerektiği, bunun da ilim sayesinde olabileceği belirtilmiştir. Bazı insanların ilmin sıkıntı çekilerek öğrenildiğini savundukları söylenmekte, bunun yanlış ve çocukları ilimden soğutan

bir düşünce tarzı olduğu savunulmaktadır. “Bazı akli az ve ilimden zevk almamış adamlar, çocukları gûyâ okumağa ve yazmağa heveslendirmek için ‘Okuyup yazmanın, şimdi sıkıntısını çekeceksiniz ammâ, sonra râhatlığını görürsünüz.’ derler ki evvelden güç ve sıkıntılı bir şey olduğunu anlatırlar; ve bu sözler ile çocukların hevesini kaçırtırlar da haberleri olmaz. Hâlbuki ilim tahsîl etmeğin hiçbir güçlüğü, hiçbir sıkıntısı olmadıktan başka, ilimde olan zevk ve lezzet o kadar çoktur, ki bilmeyene anlatmak mümkün değildir.” (C.I, N.11, s.173). İnsanın dünyada kendini sıkıntıdan kurtarıp rahata ermesi için mutlaka ilim öğrenmesi gerektiği yazıda vurgulanmıştır.

Çocuklara Arkadaş dergisinde eğitimin, okumanın önemini anlatan birçok özlü söz yayınlamıştır.

Çocuk iken ilim ve terbiye öğrenmeye cehd et, çünkü fidân tâze iken doğrulur. Âkil ve âlim yani okumuş çocuğu herkes sever (C. I, N. 4, s. 63).

İlim bir şehenşâhdır ki, pâdişâhlar bile ona tâbidir. Çünkü ilimsiz hiçbir memleket bâkî ve pâyidâr olamaz.

İlim bir hazînedir ki, devletler bile mâlik değildir. Zîrâ sarf edilmekle tükenmez.

İnsânı sâir insânlardan mümtâz ve muazzez eden para değil ilimdir.

Bir adamın şöhretini şarktan garba ve garbdan şarka götüren ilimdir (C. I, N. 8, s. 113).

İlm ü marifet tahsîl eden kimsenin, tahsîl eylediği ilm ü marifet altun ve gümüş ticâretinden daha fâidelidir (C. I, N.11, s. 182).

İnsân bilmediğini öğrenmekte hicâb etmemelidir. “Bu husûsta (İlimde âr olmaz, âr beherdâr [berhüdâr] olmaz) meselini derhâtır etmek iktifâ eder (C. I, N.1, s. 3).

İlim, mâl vermekle yanî para ile alınmaz, ancak çalışmakla kazanılır. (C. I, N. 8, s. 127)

İlmin, hiçbir adamı bulunduğu hâlden ziyâde fenâ ettiği yoktur. Fakat daha iyi yaptığı pek çoktu. (C. I, N.10, s. 157).

Dergide yayınlanan hikâyeler, makaleler, okuyuculardan gelen mektup ve yazılar; ilim öğrenmenin faydalarını çocuklara açıklamıştır. Dergi ülkenin ve milletin

geleceğinin parlak olmasını eğitime bağlamıştır. Çocuklara da bu yolda çalışmalarını için öğütlerde ve telkinlerde bulunmuştur.

2.4. Eğlendirme

Çocuklara Arkadaş dergisi yayın hayatı boyunca çocukları sıkmadan bilgilendirmeyi ve eğitmeyi hedeflemiştir. Bu sebeple çocukları eğlendirirken, onları ahlaki ve sosyal yönden eğiten kısa güldürücü yazılara yer vermiştir. Bu yazılar dergide Mudhikât başlığı altında toplanmıştır. Yine bu yazılarda ana amaç çocuklara toplumda kabul gören ve görmeyen davranışları öğretmektir.

Fıkra türü bu yazıların bir kısmında kendini diğer insanlardan büyük gören, karşısındaki dinlemeyen, insanlara karşı alaylı tavır takınan insanların eleştirisi yapılmıştır. Hilekârlık, işbilirlik fıkralarda en çok işlenen temalardır. Bazı fıkralarda bilgin kimselerin hazır cevaplarına yer verilmiştir. Hayvanların konuşturulması yoluyla oluşan fıkralar da dergide yer almıştır.

Ancak Çocuklara Arkadaş dergisinde bilmece, bulmaca, tekerleme, oyun gibi çocukları zihnen geliştirirken eğelendiren türlere yer verilmemiştir. Özellikle dergi çocukların oyun oynayarak vakit geçirmesine çok karşıdır. Oyunu zaman öldürme olarak görmektedir. Onun yerine çocuklara hem eğiten hem eğlendiren hikâye, roman, tiyatro türü kitaplar okumaları tavsiye edilmiştir.

SONUÇ

Dünyada bilinen ilk çocuk dergisi 1788'de İngiltere'de yayınlanan Juvenile Magazine'dir. Türk toplumunda ilk çocuk dergileri çeşitli sosyal gelişmelere paralel olarak Tanzimat döneminde görülmeye başlanmıştır. Türkiye'de yayınlanan ilk çocuk dergisi Mümeyyiz 1869 senesinde yayın hayatına başlamıştır. Bu dergiden sonra cumhuriyet dönemine kadar eski harfli birçok çocuk dergisi yayınlanmıştır. İlk çocuk dergilerinin ortak özelliği eğitmeyi ve bilgilendirmeyi ön plana çıkarmalarıdır.

Bu dergiler arasında önemli bir yeri olan Çocuklara Arkadaş 1881- 1882 yılları arasında yayımlanmıştır. Derginin ilk sayısı 1 Nisan 1881, son sayısı 5 Ekim 1882 tarihini taşır. Dergi ilk yıl on bir ikinci yıl bir sayı olmak üzere toplam on iki sayılık yayın hayatına sahiptir. Dönemin zor siyasi ve sosyal şartları uzun soluklu dergiler çıkmasını engellemektedir. Çocuklara Arkadaş on beş günde bir çıkan dergidir ve her sayı toplam on altı sayfadan oluşmuştur.

Çocuklara Arkadaş dergisi kendinden önceki dergilerden ayıran en önemli fark kapak hariç sayılarında resimlemeleri kullanan ilk çocuk dergisi olmasıdır. Ayrıca yayınladığı hikâyeler ve yazılarda konuların ve dilin çocuklara uygun olmasına dikkat etmiştir. Yayınlanan bütün yazılarda metnin içinde bulunan Arapça ve Farsça kelimelerin anlamları verilerek hem çocukların kelime hazinesi zenginleştirilmeye hem de yazıların anlaşılır olması sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca anlamı verilen kelimeler metnin ana fikrini ortaya koyar niteliktedir. Böylece metnin bir bütün olarak anlaşılması sağlanmak istenmiştir. Çocuklara Arkadaş gerek içeriği gerek dili gerekse resim kullanması yönüyle Avrupai tarzda yazılmış ilk çocuk dergisi kabul edilmektedir.

Derginin muharriri Mehmed Şemseddin'dir. Dergideki yazıların büyük bölümünü kendi kaleme almıştır. Zaman zaman okurların göndermiş olduğu mektup, hikâye ve makalelere de dergide yer vermiştir.

Çocuklara Arkadaş dergisinin ilk sayısında yayınlanan ön sözde, Mehmed Şemseddin; vatan evlatlarının ilim tahsil etmeye isteklerini artırmak için edebiyattan güzel hikâyeler ve makaleler yazacağını ifade eder. Dergide, yayın hayatı boyunca bu doğrultuda yazılar yayınlanmıştır.

Dergide makale, hikâye, fabl, fıkra, mektup, sohbet, özlü sözler türünde de yazılar bulunmaktadır. Dergide bazı düşünce yazılarında verilen beyitlerden başka şiir örneğine rastlanılmamıştır. Bunun sebebi de derginin çocuklara bilgi vermek, eğitmek amacıyla çıkarılmış olmasıdır.

Çocuklara Arkadaş dergisinde dönemin diğer dergileri gibi, ağırlıklı olarak eğitici ve öğretici konulara yer vermiştir. Dergi, çocukların ahlaki ve terbiyevi yönden gelişmesi için ilim tahsil etmeye yönlendirmeye çalışmıştır. Dergide, başta padişah olmak üzere bütün büyüklere itaat göstermeleri, yalandan, kıskançlıktan ve hileden uzak durmaları, arkadaşlarıyla iyi geçinmeleri, dürüst, çalışkan ve vatanına, milletine yararlı olmaları, doğayı sevmeleri, hayvanlara zarar vermemeleri hususunda öğüt veren birçok türde metinler yayınlanmıştır.

Çocuklara Arkadaş dergisinde tarih, coğrafya, bitkiler, hayvanlar, eşyalar, icatlar, çeşitli milletlerle ilgili yazılar yayınlanarak okuyucuların genel kültür ve çeşitli konularda bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Bu yazılarda özellikle çocuğun ilgisini çekebilecek ayrıntılara yer verilmiştir. Bilgiler aktarılırken hikâyeleştirme ve soru cevap anlatım yöntemlerinden yararlanılarak yazıların sıkıcılıktan uzak tutulması hedeflenmiştir.

Tarihle ilgili bilgi veren yazılarda; tarihin ortaya çıkışı, tarihe yön veren olaylar, İstanbul kuruluş tarihiyle ilgili önemli açıklamalar yapılmıştır. Dergide çeşitli tabiat olaylarının aktarımı, madenler, takvimlerin oluşumu gibi coğrafi bilgilere de yer verilmiştir.

Diğer dergilerden farklı olarak Çocuklara Arkadaş'ta dünyada pek tanınmayan kabilelerin tanıtımına, onların ilginç adetlerinin ortaya konulmasına da yer verilmiştir.

Bitki ve hayvan tanıtan yazılarda bilinmeyen türlerin tanıtımına ve çocukların ilgisini çekebilecek özelliklerin ifade edilmesine dikkat edilmiştir. Ayrıca dergide yayınlanan yazılarda çocuklara doğa ve hayvan sevgisinin aşılması için birtakım telkinlerde bulunulmuştur.

Dergi; döneminde gerçekleşen toplumsal hayatı kolaylaştıran gelişmelerden, yapılan icatlardan çocukları haberdar etmek çabasında olmuştur. Hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki bilimsel ve kültürel ilerlemelerden sayılarında bahsetmiştir.

Dergide özlü sözler olarak değerlendirebileceğimiz Mülahazat başlıklı yazılar birçok sayıda yayınlanmıştır. Bu yazılarda çocuklara ahlaki olarak olumlu değerler kazandırılıp hoş görülmeleyen davranışların eleştirisi yapılmıştır.

Çocuklara Arkadaş yayın hayatı boyunca, okurlarla iyi ilişkiler içinde olmaya gayret etmiştir. Okurlardan gelen beğeni mektuplarına karşılık vermiş, okuyuculara teşekkürlerini iletmış, ahlaki konularda yazılan makalelere ve çeşitli dersler veren hikâyelere sayfalarını ayırmıştır.

Dergi yayınladığı fıkra türündeki yazılar ve güldürücü hikâyelerle toplumda görülen aksaklıkları ortaya koymuş ve onların eleştirisini yapmış, çocukların her konuda duyarlı birer vatandaş olarak yetişmelerini sağlamaya çalışmıştır. Ancak dergi bulmaca, bilmece, oyun gibi çocukları eğlendirirken eğiten türlere yer vermemiştir. Hatta çocukların oyun oynayarak geçirdikleri vakitleri boşa zaman harcamak olarak nitelemiştir.

Dergi dönemin dil anlayışına uygun olarak anlaşılır olmayı kendine hedef seçmiştir. Okurlar tarafından gönderilen bazı ahlakî yazılar dışında dergide yayınlanan bütün yazıların bu anlayış doğrultusunda olduğu görülmektedir.

Dergiciliğinin tarihi çizgisi içinde; Çocuklara Arkadaş; çocuk dergiciliğine atılan ilk adımlar arasında yer almaktadır. Bu dergiden sonra yayınlanan dergiler incelendiği derginin biçim, içerik ve anlatım yönüyle diğer dergileri etkilediği anlaşılmaktadır. Bu çalışma çocuk dergiciliğinin gelişimi hakkında atılan ilk adımlardan birine ışık tutmaya çalışmıştır.

Çocuklar için dergi yayımlamak, gerek dil gerek muhteva yönünden çocuk seviyesine inebilmek kolaya bir iş değildir. Çocuk dergilerinin ilk örneklerinden olması sebebiyle eksiklerine rağmen döneminde çocuklarla arkadaş olmayı başarmıştır.

III. BÖLÜM

ÇOCUKLARA ARKADAŞ DERGİSİNİN METNİ

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1

Her on beş günde kere bir musavver çıkar

NUMARA 1

Fi 1 Cemâziyelevvel

1298

İBTİDÂ

Bi'ismihi sübhâne ve bi'hamdihi

Etfâl-i vatanı okuyup yazmağa teşvîk ve tergîb etmek maksad-ı mücerrediyile birkaç sene akdem “Arkadaş” nâmiyla edebî bir gazetenin tahrîrine şurû edip on üç nüshasına kadar neşr eylemiş idim. Ah ne çâre ki bazı gûne esbâb-ı mânianın zuhûrundan nâşî bi'z-zarûre tatîl-i işgâle mecbûr olmuş idim.

Maamâfih her husûsta nâil-i terakkiyât olmaklığımız matlûb-ı âlî-cenâb (Abdülhamîd) Hânı olan şu asırda itikâd-ı âcizânemce az ve çok herkes iktidârı derecesinde maârif ve umûr-ı devlet ü millete nâfi her nev hıdmetten geri durmamak lâzım gelir.

İşte buna binâen ve “Anahtar” nâm eser-i kemterânemin birinci kitâbının ibtidâsında elimden geldiği kadar hıdmetten geri durmamağa azmim pek kavîdir - dediğime imtisâlen bu defa da Çocuklara Arkadaş ismiyle etfâl-i vatanın tahsîl-i ilme hâhişlerini arttırır bir yolda, edebiyâttan güzel güzel makâlelerle ve hikâyeler yazmak üzere, her on beş günde bir kere bu varakpâreyi yalnız başına tahrîr ve neşre mütecâsir oldum.

Ümidvârım ki şu hıdmet-i âcizânemden dolayı mazhar u teşvîk ve taltif buyrulurum. Tevfîk Allahü Teâlâ Hazretlerindedir.

Mehmed Şemseddîn

İTÂAT

<u>Hilâf</u>	<u>Hâmî</u>	<u>Tefekkür</u>	<u>Şefik</u>
Zıt	Esirgeyici	Düşünmek	Acıyıp esirgemek
<u>Mahabbet</u>	<u>Vikâye</u>	<u>Mültezem</u>	
Sevmek	Esirgemek	Elzem	

İtâat, yaşta ve rütbede ve ilimde kendimizden büyük olanların emirlerinin hilâfında bulunmamak demektir.

Evvelâ, yerleri ve gökleri ve bunca şeyleri yoktan var eden Tanrı Teâlâ hazretlerine, sonra peygamberimiz (Muhammed Mustafa) Aleyhi's-salâvat ve's-sellâm efendimiz hazretlerine ve badehu hâmî-i* şerîat ve hâdim-i dîn-i Ahmed bulunan pâdişâhımız efendimiz hazretlerine ve badehu ana ve baba ve ulemâ ve üdebâyâ ve üstâda, vesâir bizden büyük olanlara itâat ve hürmet etmek üzerimize farz ve vâcibtir.

Cenâb-ı Hak bizi yoktan var etmiş ve hakkımızda bunca şeyler inâm u ihsân eylemiş olduğundan, kendisini hâlik ve sâhibimiz bilerek itâat etmelidir. Ve peygamberimiz dahi Allahu Teâlâ Hazretlerinin her bir emir ve irâdesini bize beyan buyurarak, câhillikten kurtarıp ve putlara tapmanın faydasız ve neticesiz bir şey olduğunu bildirerek hak ve hakîkati anlatıp dünyada selâmet ve saâdetle yaşamamız ve âhirette dahi bunca nimet ve inâyetlere nâil olacağımıza sebep olduğu için kendilerini benî-ümmet ve menbâ-ı şefâat tanıyarak her bir emirlerini yerine getirmeye ve nehiyelerinden kaçınmaya dikkat ve gayret eylemelidir.

Sâir gelmiş ve geçmiş ve dîn kurmuş bunca peygamberlere dahi hürmet etmek ve her birini hak peygamber tanımak her bir islâm için elzemdir.

Pâdişâha gelince: Pâdişâh umûm bir milletin hâkimi yanî en büyüğü olduğu cihetle, umûm bir milleti bir vücûd farz ederek, pâdişâh da milletin bir peder-i şefikidir*. Şefkatli bir babanın ise evlâdının saâdeti için ne fedâkârlıklar ettiği aşağıda söylendiği gibi, pâdişâhlar da evlâdı hükmünde olan milletin hukûk ve can ve ırz ve mâllarını muhâfaza ve vikâye* ile bekâ ve selâmetlerini temin etmek için, her bir işlerde adâlet ve hakkâniyet icrâ etmeleri lâzımdır. Pâdişâhımız Sultan

Abdülhamîd Hân-ı Sâni hazretleri ise, bu vazîfeleri tamâmıyla ifâ eylemeye say eden bir pâdişâh-i adâlet-güster olduklarından hakîkaten milletin peder-i şefiki ve hâmî-i hukûkudur. İşte her hâlde ve zamânda pâdişâhımıza itâat eylemek boynumuza borçtur. Ve şerâtimizin de emri böyledir.

Vâlîde ve peder, insanın vücûda gelmesine sebep oldukları ve doğduğundan ta kendini bilinceye kadar tahammül olunmaz bunca eziyet ve mihnet ve meşakkati çekip ve varını yoluna sarf edip ve fukarâ iseler çalışıp çabalayıp besleyerek meydâna getirdikleri cihetle onların hakkı pek büyüktür. Bunun için anaya babaya her ne kadar ve ne yolda mahabbet ve itâat olursa yine haklarının binde biri ödenemez; bu cihetle onların hizmetlerinden geri durmamağa şerân ve aklen mecbûriyet vardır.

Ulemâ ve üdebâ ve üstâdımıza borçlu olduğumuz itâate sözü getirince, bir memlekette ulemâ olmazsa o memleketin ahâlisi câhilliklerinden birbirini bilmeyip ve hukûk denilen şeyi asla tanımayıp artık kim kuvvetli bulunursa rast geldiği zaîfin canına kıyarak mâlını alır; derken ondan kuvvetlisi de ona bu muâmeleyi eder. Hâsılı birbirilerini yer bitirirler. Ve nihâyet muzmehil ve perîşân olurlar. Fakat ulemâsı ve üdebâsı olan memleket böyle olmayıp çünkü bunlar iyi ve fenâyı gösterip, onlardan görülecek fâide ve zararları da anlatıp, herkesi doğru yola götürerek öyle fenâlıklara meydân vermezler. İşte ulemâsı ve üdebâsı olan devletler ve milletler, her zaman bir selâmet ve saâdet içinde bulunurlar. Demek oldu ki ulemânın ve üdebânın hizmetleri devletin ve milletin selâmeti içindir. Artık kendilerine ne derece hürmet ve itâate borçlu olduğumuzu tefekkür etmelidir.

Üstâda, akrabâya ve akrâna ve dostlara da itâat lâzımdır. Fakat her bir şeyde mültezem olduğu gibi itâat maddesinde dahi itidâl şarttır. Şöyle ki herkese müstahak olduğu derecede ve ciddî yanî riyâdan ârî bir sûrette muâmele ve riâyet etmek iktizâ eder.

İtâatın nihâyetsiz faydaları vardır, meselâ:

Kimseyi incitmemek ve kimsenin düşmanlığını kazanmamak için herkesle hoş geçinmek dahi bir türlü itâat olduğundan insan için saâdet ve selâmetin birinci sebeplerinden bulunduğu cihetle cümlemizin buralara dikkat ve riâyet etmemiz elzemdir.

HİKÂYE

Temâşâ

Seyr

Sâlhûrde

İhtiyâr adam

Hacl

Utanmaktan kızarıp kalmak

Bir gün rûzgâr gayet sert esmekte iken, iki çocuk mektebe gitmekte idiler. Yolda güç belâ yürüeyebilen ihtiyâr adama rast geldiler.

Çocuklar adamın yanından geçerler iken rûzgâr ihtiyârın başından fesini düşürdü ve aniden sokağın öbür başına götürdü; bîçâre ihtiyârın fesinin arkasından koşup tutmağa kudreti yok idi. Bu cihetle durdu, çocuklara “Oğullarım, size ricâ eylerim, benim fesimi tutunuz, zîrâ korkarım ki onu kaybederim” dedi.

Oğlanlar seslerini çıkarmayıp durdular fakat kahkaha ile güldüler ve fesin düşmesini temâşâ* etmeyi güzel bir eğlence saydılar. Bu sırada kezalik mektebe gitmekte olan küçük bir kız, düşen fesi görünce hemen koşup fesi tuttu ve götürüp ihtiyâra verdi. Fakat vermezden evvel güzelce tozunu sildi.

İhtiyâr adam küçük kıza “Âferin kızım! Bir zavâllı sâlhûrde* adama iyilik ettin. Allah Teâlâ hazretleri de seni berhûdâr etsin ” diye duâ etti.

Oradan kız ve oğlanlar mektebe gittiler. Meğer Hâce Efendi pencerelerinden bunları görmüş; ders vakti mektebdeki çocukların hepsine ihtiyârın fesinin düştüğünü ve oğlanların güldüklerini ve kızın fesi yerden alıp ihtiyâra verdiğini tamâmen söyledi ve gidip çekmecesinden bir güzel kitâb çıkardı, iyilikte bulunduğu için getirip küçük kıza verdi.

Kitâbın üzerinde kızın ismi yazılı idi, altında dahi şu yazılmış idi:

“Fenâlık eden harâb olur

İyilik yapan hayır bulur.”

İşte küçük kız iyilik etti, iyilik buldu; oğlanlar ise ihtiyâr adama yaptıkları yolsuz ve lâyıksız hareketlerinden ötürü herkesin yanında hacl* kaldılar.

BAHÂR

<u>Harâret</u>	<u>Zivâ</u>	<u>Hayât</u>	<u>Mubâşeret</u>	<u>Nebâtât</u>
Sıcaklık ve otlar	Aydınlık	Dirlik	Başlamak	Sebzevâtlar

Bahâr geldi, her bir şey kış uykusundan uyanıyor. Çayırlar, tarlalar taze ve yeşil esvâblar giyinmişler.

Ağaçların üzerlerinde goncalar var, çiçekler tekrar açılmaya başladılar. İlk önceki bahâr çiçekleri beyâz kar taneleri gibidirler. Bahâr nasıl sevimli bir zamândır! Kuşlar ağaçların arasında öterler yuvalarını yaz için hazırlamağa başlarlar. İnsânlar şimdi tarlaları sürmeğe ve ekmeğe ve bağlardaki asmaları budamağa ve bahçeleri bellemeğe mubâşeret* ederler. İşte bahçevânlar “Asmalar budayım, bahçeler belleyim” diye sokaklarda geziyorlar. Günler haylice sıcaktır, çünkü güneşin ziyâsı* dâimâ yeryüzünden eksik değildir. Her bir şey hayât ve sevinç ile doludur.

Yeri sulamağa ve nebâtâtı* büyütmeğe sebep olan bahâr yağmurları, şimdilerde yağarlar. Allah Teâlâ hazretleri, yağmur vâsıtasıyla ve güneşin harâretiyle* zahîreleri büyütür ve ağaçlara yaprak ve çiçek ve meyve verir. Hâsılı, Hak Teâlâ hazretleri, yolsuz ve fâidesiz hiçbir şeyi halk buyurmamışlardır. Her şeyi yolunda ve yordamında yaratmıştır; bizim fâidesiz sandığımız şeylerin her birinde nice fâideler vardır.

MAÂDİN

<u>Varak</u>	<u>İmâl</u>	<u>Mahlût</u>
Yaprak	Yapmak	Karışık

Altunun rengi sarıdır, pek güzel ve parlaktır. Başka şeylerin ekserisinden çok ziyâde ağırdır. İnsan onu yerden çıkarır.

Ben küreğimi alıp biraz altın çıkarayım mı? Derinde bulunduğundan küreğiniz ile çıkaramazsınız. Hem buralarda bulunmaz, uzak yerden gelir. Yüzük ve sâat zarfları altundan yapılır.

Yaldız nedir? Yaldız pek ince dökülmüş altın varakıdır.

Gümüş beyâz ve parlaktır, altın kadar ağır değildir. Kaşık ve çatal ve tepsi bazı kere gümüşten imâl* edilir.

Gümüş nereden gelir? Çok memlekette bulunur. Bir dirhem altın on beş dirhem gümüş değer.

Bakır kırmızıdır. Güğüm ve tencere bakırdan yapılır. Pirinç ve tûc, kalay ile mahlût* bakırdan imâl olunur. Pirinç hemân altın gibi sarıdır. Tûc koyu renktir; top tûctan yapılır.

Demir pek serttir, fakat güzel değildir. Lakin bilmem ki demir olmasa biz ne yaparız. Çünkü hemân her şey demirden yapılır.

Bayağı ateş içinde demir erimez. Demircinin dükkânına bak, demirci ne yapar, ocakta işler, bir büyük körük ile ateşi körükler. Kızgın demiri maşa ile dışarı alır, sonra örs üstünde çekiçle döğer.

Çelik demirden yapılır, bıçak, kılıç ve makas çelikten imâl kılınır.

Kurşun yumuşak ve pek ağırdır. Tüfenk kurşunu ve su borusu kurşundan yapılır. Su hazîneleri bazı kere kurşun ile kaplanır. Kurşun ateş üzerinde çabuk erir.

Kalay dahi yumuşak ve beyâz ve parlaktır. Teneke kalay kaplı ince demir tahtadır.

DEVE

<u>Vâsi</u>	<u>Sevvâh</u>	<u>Elzem</u>	<u>Tesviye</u>	<u>Tesmiye</u>
Geniş	Memleketten memlekete gezici	Ziyade lâzım	Güç iş yapmak	Ad konulmak

<u>Taavyüş</u>	<u>Mekûlât</u>	<u>İmâl</u>
Geçinmek	Yiyecek şeyler	Yapmak

Dünyânın bazı taraflarında “çöl” yâhûd “bâdiye” derler vâsi* yerler vardır. Bu çöllerde evler olmadığı gibi, hoş ırmaklar ve güzel ağaçlar dahi yoktur. Gözün görebildiği kadar uzağa bakılsa, kum ve taştan başka etrafta hiçbir şey görülebilemez. Bu bâdiyelerden geçecek yolcu ve seyyâh* yolda lâzım olacak her şeyi berâber almak muktezîdir. Yolcu veya seyyâh esnâ-yı tarîkta geçireceği birçok günler için yetişecek kadar yiyeceğini ve suyunu beraber götürmesi elzemdir.

Bu geniş çöllerde ağır yükler taşıyabilecek at ve katır yoktur; lakin Allah Teâlâ hazretleri, bu yerlerde atın görebileceği işleri tesviye etmek için insâna başka hayvân ihsân buyurmuştur. İşte bu hayvân devedir. Gemi tâifeleri gemi ile denizde gezecekleri zaman, gemi onların her muhtâç oldukları eşyâlarını taşıdığı gibi, çölde de sâhibinin her bir şeyini götürebildiği için deveye de “çöl gemisi” tesmiye* olunmalıdır. Deve yüksek olduğu cihetle yükleneceği vakit diz çöker ve o zamân yük sırtına kolayca yükletilebilir.

Deve birçok gün aç gidebilir ve yola çıkarılmazdan evvel yetişecek kadar su içirilir ise birkaç gün gider.

Arab’ın kendi devesini sevdiğine ve devesini medh için türkû söylediğine taaccüp etmemelidir. At sahibini taşır, inek sahibine süt verir, koyun sahibine esvâblık yün verir. Fakat deve Arab’a hepsini verir.

Bâdiye ahâlisinin taavyüşleri* deve sütü iledir. Peynir, tereyağı, ayran gibi hep mekûlat* hemen süt ile imâl olunur. Devenin eti yenir ve tüyünden elbise yapılır.

HİKÂYE

Ferâmûş

Unutma

Mesrûr

Sevinmiş

Bir gün henüz mektebden gelmiş oğluna vâlidesi dedi ki, “ Oğlum saât on ikidir, siz mektebden saât onda âzâd olursunuz, şimdiye kadar nerede idin?”

Çocuk “Vâlideciğim biz top oynuyor idik, vakit geç olup eve gelmek zamanı olduğunu unuttuk; çünkü biz oyuna daldığımız zaman her şeyi ferâmûş ederiz.” diye cevap verdi.

Çocuğun şu lakırdılarına vâlidesi aldandı. Zîrâ çocuğunu sahîhen arkadaşları ile oynamış da geç kalmış zanneyledi. Halbuki çocuk o gün arkadaşları ile oyun oynadığı için geç kalmamıştı; derslerini öğrenmediği için hocası onu birkaç saât mektebde hapsetmiş idi de onun için geç kalmıştı.

İşte çocuk vâlidesine doğrusunu söylemeye kibreyledi. Fakat biraz sonra “Vâlideni aldatmak senin için ne günâhtır ve ne hayâsızlıktır” diye çocuğun kalbinde bir şey peydâ oldu. Bu cihetle kendi kendisine “Saklamam, bir daha yalan söylemem” diyerek yalan söylemeğe, vâlidesini aldatmağa tövbe eyledi ve gidip doğrusunu vâlidesine söyledi; vâlidesi dahi evlâdının kötü huylardan vazgeçtiğine ziyâdesiyle mesrûr oldu.

KÂĞID

Kâğıd ne şeyden imâl olunur? Pamuk ve keten paçavralarından, vesâir her türlü çöp ve samandan yapılır.

Nasıl imâl edilir? Evvelâ, paçavralar gayet ufak parça parça edilir, sonra su ile kaynatılarak suluca lapa haline getirilir.

Bu lapa haline gelen şey ne olur? Bu lapa gibi şey bir mahsûs makineden geçirilip baskıya konulur, badehu serilip kurutulur; işte böylece kâğıd olur.

Matbaalarda kullanılan yani kitâb ve gazete basılan kâğıtlar ne ile yapılır? İspanya’da hâsıl olan bir cins yeşil ottan imâl olunur.

Pirinç kâğıdı nedir? Pirinç fidânının özünden yâhûd kabuğundan yapılan kâğıd, pirinç kâğıdıdır. Bu kâğıdı Çinliler yaparlar ve kullanırlar.

Perdâhlı kâğıd nasıl olur? Kâğıd baskıdan çıkarılınca üzerine bir ince çam sakızı sürülür.

Esmer kâğıd neden yapılır? Çuval ve yelken bezi eskilerinden ve kendirin kabalarından imâl kılınır.

Mukavvâ nasıl yapılır? Birkaç kâğıd tabakaları bir araya getirilip mengeneden geçirilir, olur mukavvâ. Saman ve gübreden dahi bir türlü kaba mukavvâ yapılır.

SÜNGER

Sünger nedir? Bir deniz hayvânının yumuşak kurusudur. Neden ibâret hayvândır? Tekmîl vücûdu, birçok zıvanalardan ibâret bir hayvândır. Bu hayvânın canlı iken elmâsiyeye benzer yumuşak et ile üzeri örtülüdür.

Nerede bulunur? Ekseriyâ Akdeniz’de bulunur; en âlâsı Cezayir, Bahr-i Sefîdin, Yunan adalarından gelir.

Nasıl çıkarılır? Bu adaların yerlileri dalıp çıkarırlar. Bunlar dalıp süngeri çıkarmayı daha çocuk iken talîm ederler.

HİKÂYE

Talîm

Öğrenmek

Tahsîl

Öğrenmek ve almak

Nidâ

Bağırarak

Kelâm

Lakırdılar

Bir fakîr kimsenin bir papağanı var idi. “Ona şüphe yok” sözlerini söylemeklik papağana talîm* edilmiş idi. İşte yalnız bu lakırdıları söylemekliği

tahsîl* edebilmiş olduğundan bütün gün ya ıslık çaldığı, yâhûd “ Ona şüphe yok!”-
“Ona şüphe yok!” dediği işitilebilirdi.

Bu sebeple bu kuş her sorulan şeye kezalık – “Ona şüphe yok” diye cevâb verir idi.

Bir gün satmak için sâhibi bunu pazara götürüp “Papağanımı kim alır? Papağanım yirmi liradır!” diye nida* eyledi.

Bir adam, bu kuşa bu kadar yüksek fiyat istenildiğini işittikte papağana dönüp, “Papağan, yirmi lira değer misin?” dedi.

Papağan “Ona şüphe yok” diye cevap verdi. Bu kelâm* adamın hoşuna gittiğinden kuşu alıp doğruca evine götürdü.

Biraz vakit sonra, kuşa bu kadar para verdiğine keder etti. Ve papağanın kafesinin yanında durarak “Ben ne divâne imişim ki bu kadar çok parayı sokağa atmışım!” dedi.

Papağan “Ona şüphe yok!” diye haykırdı. İşte papağan bu defa doğrusunu söyledi.

TÜTÜN

İrsâl

Göndermek

İstimâl

Kullanmak

Men

Yasak

Duhân

Tütün

Şurb

İçmek

862 senesinde, Avrupalılar Amerika kıtasını buldukları sırada ora adamları yanî asıl Amerikalı bulunan yabâni insanlar, bir türlü kamış içinde tütün içerek ağızlarından, burunlarından duman çıkardıkları görülmüştür. Lakin her millete tütün içmeyi âdet hükmüne koyan, ilk evvel İspanyalılar olmuştur.

Şöyle ki: 889 târihinde Amerika’da “Meksika’yı zabt etmiş olan “Kortes” adlı İspanyalı bir kaptan o zamanda Almanya imparatoru hem İspanya kralı bulunan “Şarlken” yanî Beşinci Şarl’a Meksika Körfezi’nde “Tabako” adasından birçok tütün tohumu irsal* eylemiştir. Hatta bu sebep içindir ki Avrupalılar tütünün adına tabako derler.

932’de Portekiz’de Fransız elçisi bulunan “Nikola” İspanya ve Portekiz tarlalarında hâsıl olan tütünlerden pek çok tütün Fransa’ya yollamıştır. Bundan sonra artık gide gide dünyanın her tarafında tütün içmek âdet hükmüne girmiştir.

977 senesinde İngiltere kralı Birinci “Jak” kendi ülkesinde tütün istimâlini* yasak etmiştir. O tarihte Dördüncü Sultan “Murad” dahi İstanbul vesâir vilâyât-i şâhânedede tütün içilmesini men* eylemiştir. O asırda “Roma” da papa bulunan Sekizinci “Orin” duhân* içen kimseleri aforos edermiş.

Hülâsa her devlet kendi memleketlerinde tütün ekilmemesi ve satılmaması için pek çok çabalamış ve duhân şurb* edenlere dahi türlü türlü cezâlar etmiş ise de, günden güne tütün içenler çoklaşarak, bugünkü günde çocuklar ve kadınlar bile tütün içmeğe alışmıştır.

Ekmek gibi su gibi tütün içmeğe insân mutlak muhtâc değildir. Duhân pek çok içildiği hâlde insanın beynine uyuşukluk verir; kuvve-i hâfızasına dokunur; yanî bir şeyi aklında tutamayıp, pek çabuk unutmaklığa sebep olur.

Hâsılı tütün insâna zararından başka hiçbir fâidesi yoktur. Fakat vapurda, fabrikalarda vesâir ağır işlerde işleyen adamlara tütün içmek pek zarar etmez.

UYKU

Nevm

Uyku

Hâb

Uyku

Uyku, ekmek ve su gibi insânın mutlak muhtâc olduğu şeylerden biri ve başlıcasıdır. Eğer uyku lâyıkı kadar uyunulmaz ise, bedende gevşeklik duyulur. Hiç uyunulmazsa, vücûda fenâlık gelir. Çünkü uyku insânın âzâlarının râhatını, vücûdunun kuvvetini ziyâde eder.

Velhâsıl nevm* bedeninin sebep-i hayâtıdır. Ve zihnin yorgunluğunu alır; fakat uykunun vücûda fâideli olması, âdet ettiğin zaman içinde mükemmel olmak şarttır. Yanî ne kadar vakit uyunacak ise, o kadar müddet uyanmamakla olur. Bazen olur ki insân birkaç saat içinde on kere uyanır. Böyle uykudan insana fâide gelmez.

Hâb*ın müddeti, yirmiden elli yaşına kadar tam uyku sekiz saattir. Elli yaşından yukarı yavaş yavaş az uyku uyunmağa başlar.

MÛLÂHAZÂT

Adâlet olan memlekette, pâdişâhın emrine itâat, kendisine riâyet ve dîn ve devletin selâmetine duâ ve memleketin iyiliğine ve muhâfazasına çalışmak vâcibdir; yanî herkesin boynuna borcudur.

İlim tahsîl etmek evvelinden acı görünür ise de biraz sonra lezzetine doyulmaz.

Kâmil olan çocuğu herkes sever, hilekâr ve yalancı olan çocuğa kimse itibâr etmez.

Ahmak ve nâdânlar ile konuşan âkıbet câhil kalır.

Büyüdüğün zaman küçüklerin sana itâat eylemelerini ârzû edersen sen şimdiden büyüklerine itâat etmelisin.

Tembel el adamı fakîr eder, çalışkan el insanı zengîn eyler.

Fâsîd adamlar hakkı anlamazlar, Allah'ı arayanlar hakkı tanırırlar.

Haylâz evlât babasına, anasına büyük kasvettir.

Cenâb-ı Hak âdil olanlara her zaman inâyet kılar. Lakin zâlimlerin varını perîşân eder.

İnsan hatâsız, hatâ tövbesiz olmaz.

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1	Her on beş günde kere bir musavver çıkar Fi 16 Cemaziyelevvel	NUMARA 2
Cuma	1298	İstanbul

KANÂAT

Kanâat, kaderimizin iktizâsı, bulunduğumuz hâl ve derecenin kadr ü kıymetini bilip ona hamd u şükür etmek demektir. Zîrâ insan kendinde olan kudretsizliği bilir ise, Allah Teâlâ hazretlerinin az ve çok kendine ihsân buyurduğu her bir şeyin derece-i kadrini düşünüp şükür etmekte bir dakika ihmâl eylemez; işte böyle adam, sahîhen kanâat sâhibi bir adamdır. Hâsılı kanâatı olan kimse, kendi kudretsizliğiyle hakkında olan ihsân-ı ilâhîden, Tanrı Teâlâ hazretlerinin büyüklüğünü anlar.

Kanâatsizlik hırs ve emelin çokluğundandır, yanî “Benim itibârım niçin herkesinkinden büyük değildir?” yâhûd “Halk bana ne sebebden ziyâde riâyet ve hürmet etmiyorlar?” veyâhûd “Neden başkalarından benim rütbem aşağıdır?” diye birtakım nefsâni ve şeytânî ve beyhûde fikirlerdendir. Bu ise pek kötü bir hâldir. İşte dâimâ tok gözlü olup da hâlimize ve varımıza hamd etmeye gayret eder isek, bu fenâ huyu tez elden terk edebilmiş oluruz.

İyi düşünmeliyiz ki bizlerin zerre kadar değerimiz ve hiçbir güne hakkımız olmadığı halde, Hak Teâlâ hazretlerinin ancak merhamet-i ezeliyesinden nâşî nâil olduğumuz ihsân u inâyet ve nimetlerin hadd ü hesâbı yoktur. Bu cihetle üzerimize

vâcib olan şükür ve hamdı tekrâr etmeliyiz ve her yüzden yana kanaâat sahibi olmalıyız.

Kanaâat eden adam, dâimâ ziyâfethânelerde ve her zaman zevk u safâ içinde imiş gibi ömür sürer; çünkü bir adam kanaâat yolunu tuttu mu artık hiçbir emeli olamaz ki “Şöyle olamadım, şunu alamadım, bunu yapamadım.” gibi birtakım düşünceler ve ümidlerle ömrünü bir râhatsızlıkla boş yere geçirsin. İşte bir adamda böyle emeller olmadığı hâlde, bundan râhat dünyâda daha nasıl yaşanabilir? Lakin bu nimeti herkes ister de yüzde doksan dokuz kişi nâil olamaz. Şunun için ki insânın fitratında yanî yaratılışında birtakım tabîî hâller vardır ki insâna hemen başında musallat olur; o hâller ise hırs, tama, hased, ümîd, emel gibi değersiz ve beyhûde tabîatlarıdır. İşte insân bunlardan yakasını kurtaramaz ki kanaâat yolunu tutsun, akıllı davranıp da kurtarabilen olursa o da ancak yüzde bir adamdır. Velhâsıl kanaâate nâil olan, dünyada ömrünü rahat geçirmek hâsiyetine mâlik olmuş olur.

Dünyâda bir lezzet varsa o da kanaâattedir; lâıyıkıyla düşünölsün, bir adam nâil olduğu Cenâb-ı Hakk’ın ihsân ve nimetine az çok demeyip şükreder ve hiçbir şeyin ilerisini emel etmez ise, o adam nasıl büyük bir râhat ve lezzet ve emniyet içinde bulunur. Bundan başka kanaâat ehli olan kimsede bir selâmet daha vardır ki herkes ile hûş geçinmeye, tatlı konuşmaya gayret edip âlem dahi kendisinden razı olur ve hakkında dâimâ riâyet ve hürmet ederler; ne selâmet! Ne saâdet! Hâsılı Cenâb-ı Hakk’ın selâmeti kanaâat edenlere mahsûstur dense pek doğrudur.

Kanaâat etmemekten gelecek fenâlıklar pek çok olup cümleden biri hasettir; haset ise şol çaresi bulunmayan bir illettir ki bu illete mübtelâ olan adama devâ ve ilâc, etleri eriyip kemiklerinin kurumasıdır! Yanî ölmesidir! Ölmedikten sonra kurtulamaz! Böyle olduğu sûrette, musîbetli zamânlarımızda dahi hâlimize şükretmek lâzımdır. Zîrâ bize uğrayan keder ve musîbetlerin Cenâb-ı Hak’tan geldiğini bilip hayra tebdîlini kendisinden istemeliyiz. Ve yine tevekkülü ve kanaâati elden bırakmamalıyız.

Semâhatli “Şemî” Efendizâde fazîletli “Mustafa Safiyüddîn” Beyefendi tarafından aldığım varakadır.

Varaka

Şimdi evlâd-ı vatan buldu güzel bir arkadaş

Maârifperver Efendim

Bu kere haseb'ül-hamiyye telif ü neşrine muvaffak olduğunuz “Çocuklara Arkadaş” nâm kitâb-ı fevâid-i nisâbın inâyet-i firistâde-i sûy-ı sitâyişveri buyrulan ilk nüshasını fart-ı memnûniyetle ve kemâl-i mahzûziyetle kırâat ve mütâlaa edelim.

Hakkâ ki işbu kitâb hayli zamândan beri nâçar ve yalnız kalmış birtakım usûl-i atıkada bulunan güç güç kitâbların kırâatından bıkmış ve usanmış olan ve edeb ü maâriife hâhişger ve heveskâr bulunan etfâl-i vatana fazl ü kemâlin kadr ü meziyetini efhâm eden nesâyih ü hikâyat-i müfide ve malûmât-ı nâfia-yı muhtevî bir refik-i sâdık u müstetâb bulunmuş olmağla böyle bir eser-i celîle muvaffakiyetinizden dolayı hisseme düşen tebrîk ve takdîri ifâ ile berâber öyle olur olmaz mevânia kulak vermeyerek telif ve neşri husûsunda devâm ve sebât buyurmalarımı çocuklar nâmına niyâz ve ricâ eylerim.

Mukâbele

Tebrîk ve takdîrinize teşekkür ederim. İlm ü marifet husûsunda liyâkatım mefkûd ve herkesten ziyâde aczim mevcûd ise de; maârif hâdimliğine hevesim fevkalâdedir. Bu hâlde şu değersiz eserimi takdîr ile beni teşvîk edişiniz ise, ancak eser-i fazîletinizdir. Maamâfih her şeyde olduğu gibi bu gazetenin de ilerlemesi, zât-ı âlîleri gibi fuzalânın rağbeti ve halkı teşvîki ile olur.

“M. Celâl imzâsıyla aldığım varakadır.

Efendim!

Bu kere himem-i alîyyeleriyle meydân-ı intişâre çıkan (Çocuklara Arkadaş) nâm risâle-i mergûbeyi fart-ı memnûniyetle aldım, okudum. Husûle gelen memnûniyetimi arz u vâsita ile âcizâne tebrîk ve teşekkürü ifâ için şu varakamı tahrîr ediyorum; etfâl-i vatanın ahvâli nazar-ı mütâlaaya alınsa tesüf etmek elden gelmiyor.

Ümîd-i istikbâlimiz olan çocuklardan hemen ekserisinin – noksan-ı terbiyeden nâşî-vakt-i azîz-i tufûliyetlerini sokaklarda ceviz oynamak ve daha bunun gibi efsâd-ı ahlâktan başka hiçbir fâidesi, hiçbir mürüvveti olmayan oyunlarla geçirdiklerini gördükçe insan tesüften ağlayacak bir mertebeye geliyor!

Zamân-ı tufûliyetine beni neşrin en tâze, en nâzik, en mesûd, en müsteid bir zamândır; insânlar ancak o zamânda hakkıyla terbiye edilebilir.

Vâkîâ şehrimizde çocuklara kâfi mekâtib mevcûd ise de –bunların da muhtâc-ı ıslah olduğundan kat-ı nazar- bir çocuğun kemâliyle terbiyesini nehârî bir mekteb hiçbir vakit, hiçbir vechile temin edemez!

Vâlideleri, pederleri, dadıları, lalaları çocukların terbiye nasıl olacağını ve hiç olmazsa terbiye ne demek olduğunu bilmeli. Bundan başka çocuklara mahsûs u tehzîb-i ahlâka medâr olacak birçok risâlelerde bulunmalı ki terbiye-i etfâl mümkün olsun. Fakat hayf ki vatanımızda bu levâzım terbiye dahi pek noksan! Bunları düşündükçe bendeniz terbiye-i etfâli himmeti vatana edilecek hıdmetlerin en büyüklerinden bilirim. O cihetle çocuklar için bir kitâb, bir risâle, bir gazete neşri olduğunu gördüğüm anda pek memnûn olurum. Muharrirlerine bir varaka yazıp nihâyetine dahi “Muvaffakiyetinizden dolayı tebrîk ederim. Devâmınızı temenni eylerim.” meâlinde ibâreler yazarak hatm-i kelâm ediyorum ki bunu zât-ı âlileri hakkında dahi tekrâr ederim. Şu varakamı risâle-i aliyyenizin bir tarafında derc eder iseniz bundan sonra dahi çocukların anlayıp istifâde edebilecekleri bir yolda bazı şeyler yazarak irsâline cüret edeceğim efendim.

Mukâbele

İşbu “Çocuklara Arkadaş'ın” çıkarılması min gayri liyâkatin vatanımız evlâdına hıdmet etmek maksadından ileri gelmiştir. Bu arzûmu takdîr ve tebrîk buyurmanız maârifemahabbet ve eser-i hamîyyet olmağa herhalde şâyân-ı memnûniyettir.

İrsâlini vaad buyurduğunuz varakalar bahsine gelince, mesleğime muvâfık gelen, yanî beş portakalı iki kişiye taksîm etmenin yolu veya üç kere dokuzun ne eder gibi sahîfeler doldurmak ve zihin yormaktan başka bir fâidesi olmayan

şeylerden mâada, fennî ve edebî her nev gönderilecek âsârı maa'Imemnûniyye kabûl ve derc ederim.

Hikâye

Zâde

Oğul

Taleb

İstemek

Red

Kabul etmemek

Zâdegân

Beyzâde

İrâe

Göstermek

Tefhîm

Anlatmak

Tulû

Doğmak

Konya'da sâkin bir beyzâde* bir akşâm kendi hânesinin kapısı önünde durmakta iken yorgun ve mecâlsiz bir çoban gelip beyzâdeden para istedi. Beyzâde sert bir çehre ile “Sana verecek bir param yoktur.” dedi. Çoban tekrâr bir parça etmek taleb* eyledi. Bey yine reddetti*. Çoban yine bir daha bir mikdâr su istedi. Zâdegân* bu sefer “Haydi defol şuradan köpek çoban!” diyerek çobanı kovdu. Bunun üzerine çoban beyzâdenin yüzüne ve kıyâfetine dikkatlice biraz baktıktan sonra çekilip gitti.

Bundan birçok vakit sonra bu zâdegân av avlamaya gittiği esnâda ormanın birinde yolunu kaybetti. Öteye beriye dolaşip durmakta iken gözüne bir çoban kulübesi gözüktü; hemân oraya gidip şehre gidilecek yol nerede olduğunu sordu.

Çoban “Şehir buraya pek uzaktır, şimdi ise güneş batacak; mümkün değil olduğunuz yere bu gece varamazsınız, eğer ormanda kalır iseniz kurtlar vesâir canavarlar sizi paralar; eğer aklınız var ise bende misâfir kalabilirsiniz.” dedi. Beyzâde çobanın şu insâniyetinden memnûn olup hemen kulübeye girdi. Çoban beye biraz geyik eti pişirip biraz da su verdi ve bir de üstünde yatmaklık için yere birkaç geyik postu serdi.

Sabâh oldu beyzâde güneşin tulû* eylediğini gördüğünden ve olduğu mahale vaktiyle yetişmesini arzû ettiğinden hemen yola çıkmasını ve yolun doğrusunu kendisine irâe* edilmesini çobana tefhîm* eyledi. Bunun üzerine çoban tüfengini alıp beyin önüne düştü. Birkaç sâat yol yürüdükten sonra daha üç sâat yol

olduğunu çoban beye söyledi ve çoban tekrâr beye dönüp “Beni bilir misiniz?” diye sordu. Beyzâde mahcûb olarak “Sizi görmüşlüğüm vardır.” diye cevâb verdi. Çoban tekrâr “Evet, beni kendi kapınızın önünde görmüş idiniz; işte size şimdi hem cesâret vereceğim hem de biraz nasîhat edeceğim; ne zamân kapınıza aç ve susuz bir fakîr gelir ise, haydi defol şuradan köpek, demeyiniz” deyip kulübesine döndü, beyzâde dahi mahcûben yoluna gidip evine vardı.

Yağmur

Setr

Örtmek

Bârân

Yağmur

Mesrûr

Sevinmiş

Sems

Güneş

Yağmur bulutlardan geliyor. Bakın gökte şimdi siyah bulutlar vardır. Onlar boyuna nasıl çabuk gidiyorlar! Görüyor musunuz güneşi sakladılar. Yüzünüzün üzerine bir şey koyduğunuz hâlde, çehreniz nasıl örtülür ise, bulutlar da güneşi öylece setr* ettiler. Lakin aralıkta göğün mâiliği görünüyor.

İşte şimdi göğün mâiliği hiç görünmüyor: Siyah bulutlar ile tekmîl kapandı, gece gibi pek karanlık oldu. İhtimâldir hemen yağmur yağacak.

İşte bârân* başlıyor. Damlaları ne büyük! Ördekler pek mesrûrdurlar*; fakat kuşlar mesrûr değildir, onlar ağaçların dalları altlarında kendilerini saklıyorlar.

İşte yağmur bitti, çünkü bir hafif sağanak idi, geçti. Şimdi şems* meydâna çıkar. Çiçekler tatlı kokarlar ve küçük kuşlar tekrâr öterler.

Hikâye

Memlû

Dolu

Bir adam çarşıda satmak için içinde erik dolu bir sepeti başında götürmekteydi. Sepet ziyâdesiyle memlû* olduğu cihetle yolda giderken beş on erik yere düştü.

Eriklerin düştüğünden adamın haberi olmadığı cihetle boyuna gitmekte idi. O esnâda bir fakîr çocuk düşen erikleri görüp yerden topladı. “Buraya bak! Buraya bak!” diye erikçiyi çağırdı. Erikçi bu sesi işitince arkasına bakıp hemen durdu. Çocuk erikleri götürüp sâhibinin avcuna koydu.

Bu adam yemişi alınca “Sağol” deyip sepeti yere indirdi ve çocuğa “İşte şimdi beğendiğinden birkaç tane alabilirsin çünkü nâmus sâhibi bir çocuksun.” dedi.

Erikçi gittikten sonra, bu hâli görmekte olan bir oğlan gelip bu çocuğa dedi ki “Keşke düşen eriklerin hepsini sâhibinden saklayaydın da birazını da bana vereydin.”

Çocuk “Eğer ister iseniz bu erikleri alabilirsiniz; zîrâ alacağınız erikler benim kendimindir. Çünkü erikleri sâhibinin kendi izniyle aldım. Eğer kendimin olmayan şeyi, yanî sâhibinin haberi olmayarak yerden topladığım erikleri size vermiş olsa idim, habersiz almış olur idim. Her ne kadar fakîr isem de iyi ve temiz ismimi kirletmeye ziyâdesiyle kibir ederim.” diye cevâb verdi. Âferin bu çocuğa!

Hikâye

Yâd

Anmak ve çağırma

Taharrî

Aramak

Derûn

İçeri

Ekl

Yemek

Hakkı Bey diye yâd* olunur bir çocuk, bir gün iki adet beyâz ada tavşanı satın aldı. Bu tavşanların birisi büyük, birisi küçük idi. Hakkı Bey parmaklıklı bir yer yaptırıp hayvânları içine koydu.

Bir gün nasılsa bu kümesin kapısı açık bırakılmış olduğundan tavşanlar dışarı çıktılar ve yiyecek taharrîsi* için ikisi birden bağçenin ötesine berisine koştular. Yol üzerinde içinde şalgam ve havuç memlû bir sepet duruyor idi. Tavşanlar bu sepeti görünce hemân derûnundakilerin hepsinin yeşil yapraklarını ekl* eylemeye başladılar.

Resimde onları görüyor musunuz? Büyük tavşan arka ayaklarının üstüne oturmuş, sepetin tepesine uzanıyor. Bakın! O nasıl şalgamı çekip yere düşürmüştü? Küçük tavşan hemen koşup şalgamı yemeye başlıyor.

Büyük tavşanın şalgamı yere düşürmesi iyi bir şeydir. Çünkü küçük kısmı yüksek mahale yetişemez. Bu cihetle bir büyük, bir küçüğe yardım etti.

İşte efendi oğullar ve hanım kızlar, Hakkı Bey'in beyâz tavşanlarından ders öğrenmeklikleri iyi bir şeydir. Öyle değil midir?

Kahve

Nebât

Ot

İstimâl

Kullanmak

Sevvâh

Memleketten memlekete
gezici adam

Sefîr

Elçi

Küşâd

Açılmak

Cenûb

Güneşin doğduğu tarafa
dönüldüğünde sağ taraf

Tabîb

Hekîm

Kahveyi en evvel bulan Arablar olduğu rivâyet olunur. Şöyle ki: Habeş taraflarında bir Arab çobanı keçi ve koyunlarını otlatırken hayvânların kısa kısa fidânların yapraklarını yedikleri sırada, yerin âteş gibi kızgın bulunduğunu gördüğünde bunun nasıl bir nebât* olduğunu merâk ederek bir mikdâr alıp şehre götürmüş, ondan sonra artık kahve, Yemen vesâir yerlere yavaş yavaş yayılmıştır. Tahmînen 885 târihlerinde Asya kıtasında ve bu târihten 170 yıl sonra Avrupa kıtasında kahve içmek âdet olmaya başlamıştır.

1035 senesinde Venedik'te 1074 senesinde Marsilya'da kahve istimâli* âdet olmuştur. 1088'de "Tavanu" isminde bir Fransız seyyâhı* Fransa'ya kahve götürmüştür.

1089 senesi Paris'te Devlet-i Aliye seffri* bulunan "Süleymân Ağa" Fransızlara kahve yetiştirmenin usûlünü öğretmiştir.

941 târihinde İstanbul'da kahve dükkânları küşâd* olmaya başlamıştır. 1086 târihinde "Paskal" adlı bir Ermeni İstanbul'dan Paris'e gidip orada ilk defa olarak bir kahve dükkânı açmıştır.

1212'de Flemenkliler Hindistan'ın cenûb taraflarında bulunan "Batavaya" şehrine kahve ağaçları dikmişlerdir.

1047'de "Dakliyo" isimli bir Fransız Amerika kıtasında Martimenik" adasına gidip orada kahve fidânı yetiştirmiştir. Birkaç sene sonra Amerika'da bütün küçük adalarda kahve ağacı çoğalmıştır.

Cezâyir'de kahve ağacı dikilmiş ise de ora ahâlisi buna o derece itibâr etmediklerinden arzû olunduğu kadar kahve ağacı yetişmemiştir.

Bazı tabîbler* kahvenin insâna zararlı bir içecek olduğunu ve bazıları da fâideli bulunduğunu söylerler. Herhâlde ya hiç içmemeli yâhûd içildiği hâlde azca içilmelidir.

Hikâye

Tesviye

İş yapmak

İhtirâz

Korkmak ve çekinmek

Bir gün bir adam kendi oğluna, kesmeklik için biraz tahta ile bir testere verdi. Çocuk bu işi tesviye* etmesini istemediği cihetle pederi işine gittikten sonra testereyi kaldırıp yere attı ve testere kırıldı. Testerenin kırıldığını çocuk görünce kendi kendine " Testereyi ben kırmadım, testere kendi kendisine kırıldı." dedi.

İşte bu sözleriyle kendi kendisine teselli verdi; zîrâ pederini testereyi ben kırmadım diye aldatacak idi. Lakin kalbinde bildi ki bu sözleri yalan sözlerdir, bunun

için pederinin gözüne gözükmekten ihtirâz eyledi. Çünkü yalan söylemeği kabûl etmedi; doğruyu söylemek dahi işine elvermedi.

Mühür Balmumusu

<u>Mamûl</u>	<u>Hâsıl</u>	<u>Sark</u>	<u>Nev</u>	<u>Cevher</u>
Yapılmış	Vücûda gelen	Güneşin doğduğu taraf	Türlü	Kıymetli taş ve bir şeyin asıl mâyesi
<u>İmâl</u>	<u>Bâlâ</u>	<u>Ecza</u>	<u>Badehu</u>	<u>Tesmiye</u>
Yapmak	Yukarı	Başka başka şeyler	Sonra	Denilir

Mühür balmumusu nedir bilir misiniz? “Temizlik” denilir bir türlü çam sakızı ile Venedik terementisi ve yanmış fil dişinden mamûl bir cins boya yâhûd al boyadan yapılır.

Bu temizlik denilen çam sakızı neden hâsıl* olur? Hindistan’ın şark* tarafında bulunan bir nev ağaçların kabukları üzerine bir cins ufak böceklerin birbiri üstüne konup kurumalarından hâsıl olur.

Venedik terementisi nedir? Kalın ve yapışkan bir cevherdir*; bu cevher bir nev ağaçtan akar.

Pekâlâ mühür balmumusu uzunca olarak nasıl imâl olunur? Bâlâda* söylenen eczâlar birbirine karıştırıldıktan sonra incede değnek şeklinde küçük küçük parçalanıp badehu* düz ve ısınmış bir mermer taşın üzerinde yuvarlandırarak imâl edilir.

Kurşun Kalemi

Kurşun kalemi ne ile imâl olunur? Kalem kurşunu tabir edilir bir nev madin ile yapılır. “Servâzâd” tesmiye olunur bir cins ağacı kesip, ufacık ufacık yuvarlak

kalem gibi yaparlar ve ortasını bir uçtan bir uca delip sonra kurşun madinini deliklerden akıtırlar, olur kurşun kalemi.

Zamk-ı Arabî

Zamk-ı Arabî nedir? Arabistan'ın bazı yerleri ile Mısır'da bulunan bir cins salkım ağaçlardan akar yapışkan sudur.

Bu su ağaçtan akarken, rûzgâr estikçe damla damla donup kalır. İşte bu donup kalan damlalar Zamk-ı Arabî'dir.

Zamk-ı Arabî sıska illetine mübtelâ olanlara ve göğüs yumuşaklığına ve öksürüğe ve insan için daha pek çok şeylere yararlı bir güzel ilaçtır. Bu cihetle çok kimseler Zamk-ı Arabî'yi leblebi gibi yutarlar.

Hâsılı Zamk-ı Arabî 'nin her bir insâna fâidesi vardır.

Mudhikât

Umûr-ı beytiye

Ev işleri
ve inmek

Telif

Kitâb yapmak

Bârân

Yağmur

Nüzûl

Yağmak

Birkaç kişi bir adama hitâben hep berâber lakırdı söylemekte idiler. O sırada sokaktan geçmekte olan bir merkeb dahi ağırdığı cihetle o adam “Efendiler, hepiniz birden söylemeyiniz. Bir bir lakırdı ediniz ki seslerinizden fark edeyim.” demiş.

Âbdâldan biri tiyatroya gittiğini arkadaşlarından birine söylemiş, arkadaşı tiyatrodan ne oyun oynadıklarını sorduğunda merkûm abdâl oyunu anlamadığı cihetle

arkadaşına “Azîzim tiyatroya girerken o kadar şiddetli bârân* nüzûl* ediyordu ki, oyunun yaftasını okuyamadım.” diye cevâb vermiş.

Meşhûr müelliflerden biri bir kitâb yapmakta iken uşağı odasına birden girip “Efendim hânemiz yanıyor.” diye haber verdiği müellif “Benim işim değildir, umûr-ı beytiyeye karışmam, zevceme haber veriniz.” diye cevâb verip bilâfütûr telifinde devâm eder.

Adamın biri en büyük düşmanlarından birine kendi kızını nikâh eyliyormuş; adamın ahbâbları bunun sebebinin kendisinden suâl eylediklerinde adam “Dünyâda insânın büyük azâb içinde bulunmasını fenâ tabîatlı karıya düşmesiyledir. İşte ben de öcümü almak için en fenâ tabîatlı bulunan kızımı, en büyük düşmanıma verdim. Bundan iyi intikâm mı olur?” demiş.

Bir köylü bir bankanın önünden geçerken çok kimselerin içeri girip dışarı çıktığını görmüş olduğundan, merâktan bankanın kapısından içeri bakmış imiş, mâla metâa dâir hiçbir şey görmemiş; o esnâda içeriden çıkan birisine “Burada ne alınıp satılır.” diye sorduğunda çıkan adam” Burada eşek kafaları satılır.” diye cevâp verince, köylü “Acâyip demek olur ki bu mâl o kadar çok satılıyor imiş; zîrâ hepsi satılmış da yalnız kendi kafanız kalmış.” diye merkûm adamı hayt etmiştir. Adam ise beğenmediği köylünün kendinden akıllı, kendinden zekî olduğunu anlayıp mahçûb olmuştur.

Bir kimse altun yapmanın yolu şöyledir, böyledir diye bir kitâb yazmış ve bu kitâbı birkaç para almak için zengînin birine takdîm etmiş.

Zengin kitâbı biraz okuduktan sonra, çıkarıp bu adama gâyet büyük boş bir kese vermiş. Adam keseyi boş görünce zengîne hitâben “Efendim ben bin zahmetle bu kitâbı yazdım; ancak birkaç kuruş sebeblenirim ümîdiyle size takdîm ettim; siz efendim ise çıkarıp bana bu boş keseyi verdiniz; zahmetin mükâfâtı bu mudur?” deyince zengin “A kuzum mâdemki sen altun yapmak hünerini biliyorsun, işte ben de bu boş keseyi mahsûs sana verdim ki yapacağın altınlar ile doldurasın; bundan büyük mükâfât daha ne istersin?” diye herifi huzûrundan yüzdürmüştür.

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiyye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1

Her on beş günde kere bir musavver çıkar

NUMARA 3

Fi 16 Cemaziyülâhir

Cumaertesi

1298

İstanbul

Bizi Kim Halk Etti?

Bizi ve dünyâdaki insânları kim yarattı?

İşitmeklik için iki kulak, görmeklik için iki göz, koklamak ve nefes almak için bir burun, söylemeklik ve tatmaklık için bir ağız, tutmaklık ve iş işlemeklik için iki kol iki el, yürümeklik için iki bacak ve iki ayak, iyiyi ve kötüyü bilmeklik için akıl, bunların hepsini bize kim verdi? ((Allah Teâlâ hazretleri.)) İşte bizi de gördüğümüz şeylerin kâffesini de Evvel Allah Zü'lcelâl hazretleri halk buyurdu. Lakin bizleri itâatli ve hayırlı olmamız için yarattı. Eğer âsî ve hayırsız olur isek, bizden hûşnûd olmaz. Her ne kadar zât-i pâkî görünmekten münezzeh ise de, kendisi yaptığımız şeylerin cümlesini görür ve bilir.

Ulu Tanrı'mız aydınlık gündüzde ve karanlık gecede hep yaptıklarımızı gözetir. Çünkü gecenin karanlığı kendisine aydınlıktır. Zîrâ her şeyin hâliki yanî yaratıcı zât-ı pâkî olup, kendisinden başka Tanrı yoktur.

Öyle ise her hâlde bir olan "Tanrı"mıza ibâdet ve mahabbet edelim ki dâimâ hayırlı olalım. Zîrâ zât-ı âlâsı hayra'l hâlikîndir.

Hikâye

<u>Bahtiyâr</u>	<u>Murâd</u>	<u>Der- hâtır</u>	<u>Ferd</u>	<u>Hâne</u>
Bahtlı	İstemek	Hâtırlamak	Bir kişi	Ev

Zekî Bey isminde gâyet akıllı bir çocuk var idi. Bir gün bu Zekî Bey, midillisini bağladığı ağaçtan çözmeye gitti; bir de gördü ki midilli kendi kendisini çözüp kaçmış. Fakat nereye gittiği belli olmadığından, aramak için biraz vakit öteye beriye bakındıktan sonra, uzakta usluca otlamakta olduğunu gördü. Hemân koştu, elini başlığına koydu ve tutacağı zaman, midilli biraz daha başlı başına gezmeyi istediğinden, birden bire dönüp arka ayakları ile tekme atarak dörtlal koştu. Zekî Bey midilinin tekmesi rast gelmediği için kendini bahtiyâr* ad eyledi. Bununla berâber midilliyi nasıl tutabileceğini şaşırdı.

Nihâyet, midilli çayırda otlarken sâis onu tutmak murâd* edince, bir kalburun derûnuna biraz arpa yâhûd saman koyup midillinin önüne tuttuğunu ve o sırada hemân midillinin başına yuları taktığını, der-hâtır* etti. Zekî Bey'in şu hâtırına gelen her ne kadar doğru idiyse de, ne kalbur, ne arpa, ne ne de yular var idi. Lakin Zekî Bey kendi kendine “Arpa yoksa taze ot var ya, midilli tâze ot da yer; kalburun göreceği hıdmeti de fesim görür. Yular için bir şey istemem, çünkü midilinin yuları, başlığı ve her takımı kendi üstündedir; bu hâlde onu pek kolay tutarım.” deyip birkaç avuç yeşil ot kopardı, fesinin içine koydu.

Çayırılıkta yeri kazmakta bulunan bir adam ot ile ne yapmağa gidiyorsunuz, diye Zekî Bey'e suâl eyledi. Zekî Bey, midillisini tutmağa gittiğini söyledi. Bunun üzerine o adam dedi ki; “Eğer fesi boş tutmuş olsanız daha iyi olur. Çünkü at kısmı, yaş ottan daha ziyâde arpayı sever. Bu cihetle midilli ta yanınıza gelinceye kadar, fesin içinde bir şey olmadığını görebilemez; herhâlde arpa var zanneder; işte gelip de fesin içine bakar iken, hemân başlığından tutabilirsiniz.” Zekî Bey dedi ki “ Öyle yapmış olsam ona hîle etmiş olurum; hayır, ben bir hayvâna değil bir ferde* bile hîle etmesini sevmem.” O adam cevâb verdi ki “İyi çocuk bundan maâdâ etme.” Zekî Bey tekrâr dedi ki “Eğer ona bir kere hîle eder isem, daha bana emniyet etmez.”

İşte Zekî Bey içinde yeşil ot olduğu hâlde gitti, fesini midillisine gösterdi; midilli usulca yanına geldi. Bizim Zekî midilinin başını boynunu okşayarak, başlığından tutup üzerine bindi ve bir tarîf hânesine geldi.

—————

Üsküdar’da Altunîzâde Rüştîye Mektebi hâcesi Mekremetli İbrâhîm Hilmi Efendi tarafından aldığım varakadır.

<u>Menba</u>	<u>Necât</u>	<u>Nâsih</u>	<u>Müsfid</u>
Bir şeyin peydâ olduğu yer	Kurtuluş	Nasîhat edici	Fesâd çıkarıcı

<u>Mutî</u>	<u>Sefkatli</u>	<u>Amel</u>
İtâat edici	Acıyıp esirgeyen	İş

Varaka

“Çocuklara Arkadaş” nâmında olarak evlâd-i vatanın menfaatleri için neşr olunmakta olan kitâb-ı müstetâbı gördüğümde aşırı derecede memnûn oldum. Bu eserdeki misillü nasâyihin etfâle tesir-i küllisi olacağı be-dîdâr olduğundan, sâhib-i imtiyâzı ve muharriri efendiye dâileri de arkadaş olmaklığı ârzû ile işbu varakpâre-i âcizîmi irsâl eyledim.

Arkadaşın birinci nüshasında görmüş olduğum İtâat mâddesi evvel-be-evvel insân için elzem olmakla ondan başlanmak ûlâ göründü.

İtâat insân için menba-ı* necât* olduğu herkesçe âşikâr ise de, kime itâat olunacağı ve itâat neden ibâret bulunduğunu azıcık tarîfe muhtâcdır. Zîrâ her gördüğümüz nâsih* nâsih olmayıp belki müsfid ve hîle-kârdır. Bu sûrette insân evvelâ Hüdâ’yı mütââla, sonra Resûlallâh ve badehu ulû’l- emre yanî pâdişâh ve peder ve vâlideye mutî* olmalıdır. Çünkü bunlar hiçbir vakitte kendilerinize zarar geldiğini

istemedikten başka cüzî zarar gelecek bir şeyi hissederler ise de der-akab çâresine bakarlar. Zîrâ en ziyâde şefkatli* dirler.

İşte şu söylenen kimselere her kim itâat etmeyip, isyân ve azgınlık eder ise dünyâda ve âhirette rezîl ve bed-nâm olur. Ama denilir ise ki bizim komşu Ahmed, ana ve baba dinlemeyip türlü türlü fenâlıklarda bulunur da yine ne rezîl olur ve ne kendisi utanır. O Ahmed bir kere âr ve nâmûsu terk etmiş, ondan sonra onun hâli alaca karga ile bülbülün hâli gibidir. Zîrâ kargayı kimse sevmez, bülbülü herkes sever.

Bir de insân kendi amelinin* cezâsını görür, görür ama bu benim iyiliğimden yâhûd fenâlığımdan diye fark u temeyyüz etmez ise, işte alaca kargaya benzeyen budur. Bu cihetle insâna nasîhat edenin nasîhatini kabûl ile yaşayan adam, âkıbet bülbül gibi olur. İşte Ahmed de alaca karga gibi olur. Yanî onu kimse sevmez, nasîhat dinleyen ise bülbül gibi olur. Yanî kendisini herkes sever. Bu sûrette insân kendi fâidesini nasîhat dinlemek ile bulacağından, herkes için buna riâyete elzem olduğu âşikârdır.

Nasîhat eden hîlekar ise, insânı kandırmaya çalışır da bunu kimseye söyleme diye tembîh eder. Bu gibi nâsih, nâsih olmayıp belki müfsid olduğundan, çocukları ihtimâl ki büyük adamları bile belâyâ düşürür. Allah Teâlâ cümlemizi hıfz eyleye, âmîn!

Karganın hâli gündüz gezer, gece bir kovukta yatıp ta sabâh güneş doğuncaya kadar kana kana uyur. O güzel güzel tecellî-yi İlahî zuhûrunu ve gökte birtakım letâfet ü bâd-ı sabâ esip sürûr ü zevkiyât müşâhedesinden mahrûm kalır, sabâh olup uyandıktan hemân koşar, sığır yoluna vararak bir tâze sığır pisliği üzerine konar; kanatlarını titrete titrete yani bir büyük şeye mâlik oldum diye sevinerek o pisliği karıştırır. Ağzı burnu mülevves bir hâlde bir ağaç bulup üzerine konar ve gerine gerine acı acı bağırır. İşte karganın ömrü böyle geçer.

Ama bülbül, gece uykuyu gâyet hafif ve az uyduğundan, olunan tecelliyâtı duyar. Ve der-akab zikir ile meşgûl olur. Bunun için ehlullâh yanî evliyâlar, vakt-i azîzlerini gece uyku uyumamakla geçirirler. Ve bülbüller ötüşmeye başladıklarında feryât figânları tesir edip insân ağlar. Herkesin bülbülü tutup kafes içinde sakladığı, gâyet hünerli ve terbiyeli olduğu içindir.

İşte o Ahmed'in hâli karga ve nasihat dinleyip mutî ve terbiyeli insânın hâli bülbül gibidir. Benim çocuklara nasihatim şudur ki, gece uykuyu az uyuyup, derse çok çalışmalıdır. Gündüz mektebde hocası; evde ana ve babası her ne nasihat eder ise, kulaklarına küpe gibi takıp asla unutmamalıdır. Allah tevfik eyleye.

Teşekkür

Evlâd-ı vatanın istifâdelerine hıdmet-i maksad-ı hâlisiyle vâki olan şu teşebbüs-i nâçizânem; nezd-i maârifperverîlerinde rehîn takdîr ile şâkirdân efendileri kitâbımın mütâlaasına tergîb ve teşvîk edişiniz ve böyle muâvenet kılmaya da dahi bulunuşunuz; intişâr-ı maârifeye olan ikdâm-ı fâzılânelerinin semeresi olduğundan bilhâssa teşekkür ederim.

Şu aşağıdaki hikâyeyi karantinada patente odası baş kâtibi makâm-pederim rifatli Mehmed Hûrşîd Efendi itâ eyledi.

Hikâye

<u>Kadîm</u>	<u>Hakîm</u>	<u>Zât</u>	<u>Vâsıl</u>	<u>Feylosof</u>
Eski	Allâh Teâla Hazretlerinin yarattığı kâffe-i şeyin neden ibâret olduğunu, yani her şeyin asıl ve esâsını bilen	Sâhip, kişi	Erişmiş olan	Hakîm
<u>Muvaffak</u>	<u>Hedâvâ</u>	<u>Mülâkât</u>	<u>Zevk-yâb</u>	<u>İrsâl</u>
İşi uymuş olan	Hediyeler	Birbiriyle buluşup görüşmek	Safâlanmak	Göndermek

Zamân-ı kadîm*de birisi başka öbürüsü başka memlekette olarak hükemâdan iki kimse varmış. İşte bu iki zât* birbirileriyle görüşmeyi pek istek ederler imiş. Bir gün bu hükemânın biri, pek çok hediyeler ile kendi adamlarından birisini, öbür memleketteki hakîme* göndermiş. Adam hediyeleri ile hakîmin yanına vâsıl* olup: “Zât-ı şerîfinize, efendim mahsûsen selâm söyledi. Kendisi zât-ı ulemânız gibi bir feylosof* ile görüşmeyi pek ârzû ediyor ise de, yolun uzaklığından ve işlerinin çokluğundan nâşî gelip görüşmeye muvaffak* olamadı. Bu cihetle hâtır-ı hakîmânenizi sûâl ile berâber bu hediyeleri bilhâssa tarafınıza gönderdi ve kabûl buyurmanızı ricâ eyledi.” dedi.

Hakîm: “Efendinizin göndermiş olduğu, şu hüdâyâ*dan pek memnûn oldum. Bu cihetle aldım, kabûl eyledim. Ben de çok vakitten beridir, kendileri ile mülâkât* eylemeyi pek ziyâde emel etmekteyim. Fakat her nasılsa bu emele şimdiye kadar nâil olamadım! Bârî siz, efendinizin ne kıbâlde adam olduğunu tarîf ediniz de, kendilerini görmüş gibi olarak, hayâlleriyle zevk-yâb* olayım.” diye cevâp verdi.

Adam bu hakîme, efendisinin gözlerini, kaşlarını, ağzını, burnunu hâsılı her bir azâsını ne şekilde olduğunu bir bir tarîf etti. Bunun üzerine hakîm bu adama “Ben de senin efendini bir âkil, bir âlim kimse zanneder idim. Meğer senin efendin hırsız imiş.” deyip kendisine gönderilen hediyelerin karşılığı olarak bir hayli hüdâyâ* ve mektûp ile adamı geri irsâl* eyledi. Adam efendisine getirip mektûp ve hediyeleri verdikte,

Efendisi – Nasıl, mülâkât etmesini ârzû ettiğim zât-ı şerîfi gördün mü?

Adam – Evet gördüm. Sizin onunla görüşmekliği istek eylediğiniz misillü, onun dahi sizinle mülâkât etmeye ârzûsu varmış. Bunun için bana: – Bârî efendinin ne kıbâlde olduğunu tarîf et de, kendilerini görmüş gibi olayım – dedi.

Efendi – Tarîf ettin mi?

Adam – Evet efendim, ettim....

Efendi – O benim için hırsız mı dedi?

Adam – Evet ammâ.....

Efendi – Ammâsı yok, pek doğru demiş. Sahîhen feylosof bir adam imiş. Çünkü benim tabîatımda hırsızlık etmek vardır. Fakat aklım, o fenâ işi yapmaktan beni men eder– diye cevâb vermiş.

Bu hikâyeden anlaşıldı ki, Cenâb-ı Hakk'ın insâna ihsân buyurduğu akıl, insânın tabîyatında olan her fenâlığı, her kötülüğü yapmaktan insânı vazgeçiriyor. İşte şu hakîmin tabîyatında hırsızlık olduğu hâlde, akıl ona o fenâ huyu yaptırmıyor. Öyle ise gelin çocuklar akıllı olalım, her hâlde okuyup ilim kazanalım.

Ayasofya Câmî-i Şerîfi

<u>Kostantin</u>	<u>Kayser</u>	<u>Binâ</u>	<u>Hedm</u>
Osmanlı devletinden evvel İstanbul'da bulunan Rum Devleti'nin birinci kralı	Pâdişâh, kral	Yapı ve yapı yapmak	Yıkma
<u>Mîlâd</u>	<u>Nısf</u>	<u>Enkâz</u>	<u>Kadem</u>
Bir kimsenin Doğduğu zamân	Yarım	Binâ yıkıntıları	Ayak

“Ayasofya” Câmî-i Şerîfinin büyüklüğü ve içinde bulunan oymalı direklerin çokluğu ve tavan ve dîvârlarındaki ziyneti cihetle, emsâlsiz bir binâdır.

Bu câmî-i şerîfi en ibtidâ “Kostantin*” tahtadan olarak yaptırmış ve adını dahi Allah'ın hikmeti manâsında olan “Ayasofya” koymuştur. Bu ibâdethâne bir hayli zamândan sonra yandığından, o zamân kral bulunan “Tudusuyus” yeniden yaptırmıştır. “Custenyanus” kayserin vaktinde zuhûr ederek memleketin içinde otuz beş bin kişinin telefîne sebep olan büyük bir karışılıkta tekrâr yandığından “Custenyanus” adalı ustalarına, bugünkü güne kadar gördüğümüz kubbeli ve büyük taş ibâdethâneyi binâ ettirmiştir. Ancak hüner göstermek için gâyetle basık yapılmış bulunan kubbe, büyük bir zelzelede hedm* olduğundan, yerine sivrice ve kavî başka bir kubbe yapılmıştır.

Bu “Ayasofya'nın” yapılmasına İsa Aleyhisselâm'ın mîlad*ından beş yüz on beş sene sonra başlanılıp tam altı yılda tekmîl olmuştur; tekmîlinden on sekiz sene

sonra, bazı yerleri tamîr olunmuştur. Bu ibâdethânenin binâsına en aşağı bir tahmînle, iki milyon yaldız altını yanî iki yüz yirmi bin kese gitmiştir. Câminin şark tarafında, yanî mihrâb bulunan mahal bir büyük yarım üstüvâne şeklindedir ve içerisinde üç nısf* dâire görünür, bunun karşısında garb tarafı, yanî mihrâbın karşısında bulunan kapı dahi bu sûrettedir. Fakat ortadaki kubbe, pek çukurdur; kubbelere nispetle düz yapılmıştır.

Câmi-i Şerîfin yanlarında büyük kemerlerin altında, aşağı katta kırk, yukarıda altmış direk vardır. Bu direkler yirmi iki arşın yüksekliğinde, nâdîde mermer ve somâkî taşlardandır. Ve bu taş direkler “Ayasluk, Atina, Roma ve Çanakkale’sinde” “Eski İstanbul” gibi memleketlerdeki eskiden kalma binâların enkâzından* getirtilmiştir.

“Ayasofya’nın” duvarları, kadın mahfili tabîr olunan yukarı katın kemerlerine kadar, türlü türlü kıymetli taş levhaları ile örtülüp, pervâzlarına taştan yapraklar ve çiçekler işlenmiştir. Ondan yukarısı ve alt katın dahi kemerleri “moseyûn” ve “mosâik” denilen yaldızlı ve renkli sırçalar ile zîynetlenmiştir. Büyük kubbenin altında dört köşede melâike ve binâyı tamîr eden kralların resimleri varmış ise de, melâike resimlerinden başkasının üzerilerine yaldız suvanmıştır.

“Ayasofya’nın” bir sofası vardır. Kanatları oymalı mermer ve tûcdan gâyet zîynetli birçok kapıları vardır. Bu kapıların birinin önünde bir kapı olup vaktiyle bir meşhûr ziyâretgâh imiş.

Bu câmi-i şerîfin mihrâbından büyük kapıya kadar boyunun uzunluğu iki yüz kırk üç, buradan kubbeye kadar yüksekliği, yüz seksen sekiz kadem*dir. Yapıldığı vakitten sonra, bir kere Sarı Sultân Selîm Sâni devrinde, bir kere de cennet-mekân Sultân Abdülhamîd zamânında tamîr olunarak, “İstanbul’un” zîyeni bulunan 1532 yıllık böyle bir emsâlsiz ibâdethâne hâlâ bâkî kalmıştır.

Hikâye

Kem söz, kem akçe sâhibinindir.

Akis

Bir yerden hareket eden bir şeyin
hemân karşıya varıp geri gelmesi

Teaccüb

Şaşmak

Abdî adlı küçük bir çocuk, bir gün bir ormana yakın bir tarlada oynar iken “hû, hû, hû!” diye bağırdı.

Abdî'nin bağırmasına karşılık, ormandan “ hû, hû, hû!” diye bir akis* geldi. Lakin “akisin” ne şey olduğunu evvelden asla işitmemiş bulunduğundan teaccüb* ederek “Kimdir o” dedi. Akis dahi “Kimdir o” diye cevâp verdi.

Abdî tekrâr en hayırlı sesi ile “ Hey şaşkın” diye haykırdı. Akis de “ Hey şaşkın “ dedi.

Bunun üzerine Abdî öfkelenerek, bağıra bağıra birçok pis lakırdılar söyledi. Fakat söylediği pis lakırdıların her biri, ormandan yine kendisine aksetti.

Abdî, ormandan bu cevâbları kim verdiğini görebilemediğinden, doğruca koşup evine geldi ve pederine:

–Babacığım, ormanda birisi saklanmış, ben kendi kendime her ne söylediysem, tıpkısının cevâbını vererek benim ile eğlendi ve daha bana birçok pis sözler söyledi.

Pederi:

– Ah Abdî! Senin duyduğun hiçbir kimsenin sözleri değildir. Ancak kendi söylemiş olduğun sözlerin aksidir. Ormandan sana cevâp olarak gelen pis lakırdıların hepsi, ibtidâ senin ağzından çıkan sözlerdir. Çünkü gerek iyi, gerek kötü, her ne türlü söz söylemiş isen, akis o sözleri aynıyla tekrâr sana getirmiştir. dedi.

&

Şimdi biz, “Kem söz, kem akçe sâhibinindir” darb-ı meselinin ne demek olduğunu öğrendik. Şöyle ki: bir insân karşısındaki adama her ne söyler ise, söylediği sözün cevâbını alır. Yanî bir kimse, bir kimseye iyi söyler ise iyi cevâb alır; kötü lakırdılar der ise, kötü söz duyar. İşte kimseye fenâ söz söylemeyelim. Tatlı lakırdı söyleyelim ki, herkesten tatlılık duyalım.

Hikâye

İngilizceden tercüme eyledim.

<u>Hemşîre</u>	<u>Fehim</u>	<u>Mesgûl</u>	<u>Azîmet</u>
Kız kardeş Gitmek	Anlamak	Bir işe	uğraşmakta olan

Bir yaz gününde, pek küçük bir çocuğu vâlidesi mektebe göndermek istedi; lakin bu çocuğun oyunu pek sevdiğini vâlidesi bilir idi; işte bunun için çocuğa, kız kardeşiyle berâber mektebe gitmesini tenbîh eyledi.

O gün pek sıcak idi, küçük çocuk kız kardeşine “ Böyle sıcak bir günde mektebe nasıl gidilir, gel senin ile derenin kenârında serin serin oynayalım.” dedi. Kız kardeşi “Hayır, hayır oynamaya vaktim yoktur. Seni mektebe götürdükten sonra, çarşıya azîmet* etmeliyim, biraz ibrişim ve yün ipini alıp dikiş dikmeliyim ve kanâfiçe işlemeliyim ve annemin başka işlerini görmeliyim.” dedi.

Bu sırada, küçük çocuk çiçekten çiçeğe uçuyor bir arı gördü ve dedi ki “Keşke ben de arı gibi olsam, zîrâ hiçbir iş yapmıyor, okumak, yazmak gibi hiçbir sıkıntısı yoktur.”

Hemşîresi* dedi ki “Arı iş görmez, tenbel değildir; kış vakti çiçeklerin olmadığı zaman, kendi yemekliği için bal ve balmumu yapar. İşte bak arıya, çiçeğin üzerine konmuş bal alıyor.”

Bu esnâda bir kuş sesi duydular; hemân küçük çocuk dedi ki, iyi bilir ki kuş hiçbir iş işlemez. Ben her gün ağaçların altında oturup, kuşların tatlı tatlı seslerini dinlesem ne iyi olur.”

Hemşîresi şöyle cevâb verdi ki,” Bak, şu kuş yuva yapmak için yerden bir parça çöp almış, uçup gidiyor. İşte boş durmaya asla vakti yoktur, yuva çöp, yosun ve çamur ile yapılır.

Bunun üzerine biraz vakit seslerini kestikten sonra, küçük çocuk yem yiyor iki at gördü ve hemân dedi ki “İşte bunların hiçbir işi olamaz; bari gidip onlar ile oynayayım. Atlara doğru gitmekte iken, bir adam gelip atların boyunlarına boyunduruk koydu ve çocuğa dönüp “Küçük çocuğum benim atlarıma saban ile tarlalarımda çift sürdürüyorum ve o yerlere yulaf, arpa, buğday ekerim, çünkü

onların bir mikdârını ekmek yapmak için öğütüp un yaparım; kusûrunu da satıp para ederim.” dedi.

İşte bundan çocuk fehim* etti ki her bir arı, her bir kuş, her bir hayvân boş durmayıp kendilerine lâzım olan işler ile meşgûldür.

Bu cihetle hemşîresine söyledi ki “Şimdi ben mektebe gideceğim ve dersimi öğreneceğim, sonra âzâd olup da eve geldiğim zamân, vâlidem bana başka çocuklar ile oynamak için birçok vakit izin verir. Öyle değil mi?”

İşte lakırdıları söyleyerek mektebe doğru koştu, hemşîresi dahi memnûn dönüp evine geldi.

Câm

<u>İmâl</u>	<u>İzâbe</u>	<u>Tefrîk</u>	<u>Bevt</u>	<u>Mâyi</u>	<u>Hevet</u>	<u>Badehu</u>
Yapmak	Eritmek	Ayırmak	Ev	Su gibi	Biçim	Sonra

Câm ne şey ile yapılır? Câm bir cins kum yâhûd çakmak taşı veyâhûd sodadan imâl* edilir. İşte bu eczâlar bir nev çömlekler içinde izâbe* olunur. Câm yapılan kum, her yerde bulunmaz. Boğaz içinden dışarıya çıkınca bir sâat uzaklıkta bulunan “İrve” denilir bir küçük memleket ile İngiltere’de “Norfolk” da ve “Vayt” adasında bulunur.

Câm billûr pencerelik ve âyîneler isimleriyle üç safta tefrîk* edilir. Billûrdan ne yapılır? Su bardakları, sürâhîler ve başka türlü eşyâ-yı beytiye* yapılır.

Bu şeyler nasıl imâl olunur? İzâbe olunarak mâyi* hâline getirilen eczâlar kâlbe konulup, uzun bir boru ile üflenerek türlü türlü biçime koyulur. Yani bardak, kadeh, sürâhî vesâir her şey yapılır.

Pencerelik, yaprak gibi düz bir heyete* nasıl getirilir? Erimiş kum veya çakmak taşı, macûn gibi yumuşak bir hâle getirildikten sonra, bundan bir parçası bir değneğin ucuna konulup, câm yapmaya mahsûs olan gâyet kızgın bir furunun içinde çabuk çabuk çevrilir. Badehu bir düz yere dökülüp üzerinden silindir geçirilir

Âyînelik câm nedir? Âyînelik câm, yaprak heyetine getirilen câmin en âlâsıdır. Câmin çabuk kırılmaması için, imâldan sonra sıcak âteşin önüne konulur ve âteş derece derece azaltılıp söndürülür.

Mercân

Cevher

Kıymetli taşve
mâyesi

Heyet

Kıyâfet, benzer

Sâhil

Deniz kıyısı

Hâsıl

Peydâ olan bir şeyin

Mercân nedir? Küçük küçük deniz hayvânlarından vücûda gelen bir türlü cevher*den ibâettir. Bu cevher ise, hem taş hem ağac gibi bir şeydir.

Bu hayvânlar nerelerde bulunur? Sıcak denizlerin dibinde ziyâde bulunur.

Mercânın şekli nasıldır? Mercânın dalları, budakları olup ağaca benzer ve durdukça daları çoğalır ve boyu uzar. Mercânın bazıları da parça parça taş heyetinde* olur.

Mercân kayalığı neye derler? Parça taş heyetinde bulunan mercânların pek çok bulunduğu sâhil* boylarına mercân kayalığı denir. Bu kayalı ise, yukarıda söylenen küçük küçük deniz hayvânlarının birikmelerinden hâsıl* olur.

Mercânın rengi nasıldır? Mercânı biri siyâh, biri kırmızı olarak, iki renklisi olur.

Kaç nev mercân vardır? İki nevi mercân vardır. Birisi iyi, birisi bayağıdır. İyi nev, hayvânların içerilerinden yani etli taraflarından hâsıl olanıdır.

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1	Her on beş günde bir kere musavver çıkar Fî 16 Cemâziyülevvelî	NUMARA 4
Pazar	1298	İstanbul

Ahlâk

“Ahlâk” halkın cemidir. Yani hûylar demektir. Bilirsiniz ki “İyi hûylu adam” ve “Fenâ hûylu adam” diye insânlar iki sınıfa ayrılır. Her şeyin iyisi makbûl, fenâsı merdûd olduğu gibi, insânların dahi iyi hûylusu sevilecek, fenâ huylusu kaçılacak bir mahlûk olduğunu dahi bilirsiniz. Fakat bilmekten bilmeye fark vardır. Her “iyi” denilen şeyi neden dolayı iyi olduğunu bilerek sevmek ve her “fenâ” denilen şeyden ne için fenâ olduğunu bilerek kaçmak akıllılık işidir. Bunun için iyi ve fenâ hûyların dahi hikmetini bilmek lâzımdır.

Fenâ hûylardan “ hiddet” gibi “hased” gibi bazıları vardır ki sâhibinin kendi nefesine zararı olduğu için fenâ sayılmıştır. Meselâ bazı çocuklar vardır ki pek ziyâde hiddetlendikleri zamân kanları başına vurarak hasta bile olurlar. Hele tabîatı kıskaç olan çocuklar her şeye yüreklerini üzerek pek zaîf kalırlar. Görüyorsunuz ki böyle zararı kendisine âit olan fenâlıklardan kaçmak insânın yine kendisi için fâidelidir. Burada isimlerini ağzıma almaktan bile korktuğum bazı fenâ hûylar vardır ki zararı başkalarına dokunur. Bu fenâ hûyların ne gibi şeyler olduğunu anlamak için, kendi nefsinize sorunuz. Başkalarının kendi hakkınızdaki ne gibi muâmelelerinden hoşlanmaz iseniz, işte onlardır.

Bir kimse sizin istemediğiniz şeyleri ve zararınıza sebep olan hâlleri sizin hakkınızda icrâ eder ise, o kimseyi sevmezsiniz ya, demek olur ki o gibi şeyleri siz de başkasına yapmış olsanız onlar dahi sizi sevmezler. Hem sevmemekte hakları da vardır. Hâlbuki bir çocuğu hiçbir kimsenin sevmemesi o çocuk için bahtlılık değildir. Öyle ise, herkes yanında mahcûb olmamak ve bahtlılık ile lezzet bulmak isteyenler, kendi nefisleri için câiz görmedikleri bir şeyi başkalarına yapmazlar. Fenâ hûyları terk eden ve yapmayan çocuklar elbette iyi hûylu sayılırlar. Lakin fenâ hûylar belli olduğu gibi iyi hûylar dahi bellidir. Bunlar ise yine iki kısımdır. Bir kısmî fâidesi insânın kendisine olan iyi hûylardır ki fukâralığa kanâat, kazâ belâyâ sabır gibi şeyler bunlardandır. Fakat asıl insânoğlu insân olanlar, iyi hûyların ikincisine riâyet ederler ki onlar dahi fâidesi başkalarına dokunanlardır. Meselâ: Cömertlik etmek ve âciz ve bîçâre olanları himâyede bulunmak gibi. Bir kere şunu mülâhaza etmelisiniz ki, eğer dünyâda herkes kendi iyiliğini istese ve yalnız kendi nefisini düşünse, insânlık ileri gider mi? Ne mümkün! Eğer insânlar birbirinin iyiliğini isterler ve ona çalışırlar ise, zamân herkes iyi olduğu sırada kendisi dahi iyi olur.

Âlemde iyi hûylu olmayı istemeyen insân bulunmaz. Hata şöyle kendi hâllerinde buldukları zamân, herkes kendisini iyi hûylu zanneder. Lakin iyi hûy ile fenâ hûy cenkleşmeye başladığı zamân, eğer iyi hûylar gâlib gelir ise, işte asıl o kimse iyi hûylu sayılır. Hased bir fenâ hûydur ki bunun karşılığı dahi âlî-cenâblıktır. Arkadaşlarınızdan birinin hâline hased edip etmemek ile, bir de ona âlî-cenâblık göstermek yani onun fenâlıkları var ise affetmek ve onun iyiliğini istemek lâzım gelir. İşte bu zamân âlî-cenâblık gâlib gelir ise, size iyi hûylu diye hükm olunabilir.

Hikâye

<u>Ruhsat</u>	<u>İkrâr</u>	<u>Mağfiret</u>	<u>Ciddî</u>	<u>Hüdâ</u>
İzin	Yaptığımı Söylemek	Cenâb-Hakkın günâhları affetmesi	Gerçek	Allah

Herkesçe iyi hûylu tanınmış “Münîb” adlı bir çocuk, bir gün ikinci vakti, donuk ve mahzûn bir hâlde görüldü. Keyifsiz mi olduğu, niçin mahzûn durduğu kendisinden soruldu ise de, bir şeyim yok dedi. Fakat pek yavaş söyledi ve birkaç kere de içini çekti; işte bundan mutlak bu çocukta bir hâl olduğunu vâlidesi bildi; akşâm oldu, Münîb vâlidesinden ruhsat* aldı, yatağına gitti, lakin arkasından gözledikte, yatağın içinde râhatsız bir hâlde bulunup, sık sık içini çekmekte görüldü.

Nihâyet, kız kardeşlerinden biri içeri girdi, Münîb bu hemşîresine vâlidesine gidip çağırmasını ricâ eyledi. Eğer kendisini râhatsız eden şeyi vâlidesine söylemez ise, gözlerine uyku girmeyeceğini dahi biliyordu. Hemşîresi gidip bu sözleri vâlidesine söyledi, şefkatli vâlide hemân Münîb’in yanına gitti. Münîb annesini yatağının yanına gelmiş görünce, ufacık kollarıyla boynuna sarıldı ve ağlayarak nenesine şunları söyledi: “Azîz vâlide, affet beni! Bugün pek yaramazlık ettim. Yalan söyledim ve bunları sizden sakladım. Amcamın oğulları ile ceviz oynadım; Fakat hîle ettim de kazandım ve hîlemi onlara söylemedim; onlar hîlemi tutmadıkları için pek sevindim. Lakin o zamândan beridir ki pek kederli, pek râhatsızım. Size kabâhatimi ikrâr* etmeden evvel uyumaklıktan korkuyorum, işte size soruyorum ki şimdi ben ne edeyim de, her şeyleri görür ve bilir olan bir Allah beni affetsin.”

Vâlidesi dedi ki “Azîz ve akıllı çocuğum, kabâhatlerine ve günâhlarına gerçekten pişmân olanları ve dâimâ doğru şeyleri yapmaya niyet edenleri, Cenâb-ı Hak affetmeye her ne zamân hazırdır. Hâydi, günâhlarını affetmesi için ulu “Tanrı’ya” yalvar ki seni affetsin ve bir daha kabâhat etmemeye ve günâh işlememeye gayret et; zîrâ tekrâr edecek kabâhat ve işlenecek günâh, belki evvelkilerden daha büyük olur.” Bunun üzerine bizim Münîb, şefkatli vâlidesine teşekkür ettikten sonra, günâhlarının affedilmesi ve ilâ-nihâye mağfîret* olunmaklığı için, ciddî* olarak Kadîr-i Hüdâ’ya duâ ve niyâz edip yatağına yattı ve tatlı tatlı uyudu; ertesi sabah şen ve ferâh bir hâlde kalktı. Amcasının oğullarını görüp, gün ki gün kazandığı oyunu hîle ile kazandığını onlara dahi söyledi ve bir daha hiçbir kimseye hîle etmeyeceğini ve başka türlü fenâ hâllerde dahi bulunmayacağına tövbe etti ve kazanmış olduğu cevizleri geri verdi; bununla berâber tekmîl kötü hûylarından vazgeçmekten katien niyet eyledi.

Aferîn Münîb!

Baykuş

Ziyâ

Aydınlık

Hâric

Dışarı

Havf

Korku

Baykuşa “Gece Kuşu” dahi denilir. Gündüzün ziyâsı* bu kuşun gözlerine ziyâdesiyle kuvvetli, ziyâdesiyle parlak gelir.

Bu sebeble bütün gün, bir ağac veya dîvâr kovuğunda kendisini göz önünden gizler. Gece olunca hârice* çıkar ve öteye beriye uçup, sıçan ve küçük kuşlar arar.

Baykuşun uçtuğu zamân kanatları ses çıkarmazlar bu cihetle, onun geldiği gereği gibi yaklaşmayınca işitilmezler.

Kuşlar baykuşu tanırlar ve ondan pek ziyâde havf* ederler.

Gündüz onu dışarıda buldukları hâlde, hücûm edip olanca kuvvetleri ile ısırmaya çalışırlar. Zirâ baykuş gündüz yarım görür; bunun için kuşlar ile nasıl kavga edeceğini görmez.

Bakınız baykuşa nasıl hücûm ediyorlar. Zavâllı baykuş! Hangi kovuğa gireceğini şaşırmış.

Ay ve Yıl

Nev

Türlü

Kamer

Gökteki ay

Sems

Güneş

İtlâk

Dönmek ve bilmek

Müesses

Kurulmuş

Hilâl

Bir, iki ve üç gecelik ay

İctimâ

Birleşmek

Rebi

Dörtte bir

Tefâvüt

Birbirinden artık ve eksik olmak

Mülûk

Pâdişahlar

Eyyam

Günler

Hâlî

Boş, tenhâ

Veba

Yumurcak

Kabile

Siyâm

Oruclar

Kuûd

Oturmak

Bir yıl on iki aydır. Lakin yıl iki türlü olup, birine “sene-i şemsîye” birine “sene-i kamerîye” tesmiye olunur.

Ay dahi iki nev*dir. Biri kamer* itibâriyledir; biri şems* hesâbıyladır. Kamer itibâriyle bulunan aya “şehir”, şems hesâbıyla olan aya “mâh” yâhûd “ay” ıtlâk* olunur. İşte şehir üzerine müesses* seneye “sene-i kamerîye” yâhûd “sene-i arabîye”, şems hesâbına tesîs olunan seneye de “ sene-i rûmîye” yâhûd “sene-i şemsîye” denilir.

“Şehir” Arapça olup, iki hîlal* arasında olan zamân demektir. Şehir, kâh otuz kâh yirmi dokuz gün olur. Bu cihetle bir sene-i kamerîye, gün hesâbıyla, üç yüz elli dört gün olur. Bu müddette şems ile kamer on iki kere ictimâ* eder. Bir sene-i şemsîye dahi gün hesâbıyla üç yüz altmış beş gün ve rebî* gündür. Bu hâlde bir sene-i arabîye ile bir sene-i rûmînin arasında tefâvüt* her yüz yılda üç yıl olur; yanî sene-i arabîye ile sene-i rûmîye ikisi bir günden itibâren tutulsa, rûmîye yüz yıla vardıkta, sene-i arabîye yüz üç yıl almış olur; çünkü sene-i kamerîye şehir hesâbıyla; şehir ise bazı otuz bazı yirmi dokuz gün olduğundan, sene-i şemsîyeden on gün evvel bir yıl olur. Sene-i şemsîye ayları otuz ve otuz bir gün geldiklerinden, her yıl sene-i kamerîyeden on gün sonra bir yıl tekmîl eder. İşte bu sûretle her sene otuz gün farkları olarak, otuz beş sene de bir yıl, yüz senede üç yıl, sene-i kamerîye fazla gelir.

Sene-i kamerîye şehirlerinin isimleri şunlardır:

Muharrem, safer, rebî’ülevvel, rebî’ülâhir, cemâzîy’ülevvel, cemâzîy’ülâhir, receb, şabân, ramazân, şevvâl, zî’lkade, zî’hicce.

“Muharrem’e” onun için muharrem dediler ki vaktiyle bu günlerde kıtâl yanî cenk harâm imiş. Sene-i kamerîyenin ibtidâsı bu şehirden itibârendir. Ve bu şehrin ilk günü eski Arap melûkunun* indinde nevrûz günü gibi imiş. Bu şehrin onuncu gününe “âşûre” tesmiye olunur.

“Safer” bu şehre bu ismi vermekliklerine sebab, eskiden bu eyyâmnda herkes her şeyden hâlî* olurlarmış. Çünkü safer, hâlî manâsındadır yâhûd bu şehre ad kullandığı zamân büyük vebâ* varmış, bu cihetle herkesin yüzü sararmış olacaktır. Zîrâ safer sarı manâsındadır.

“Rebî’ülevvel” buna rebî’ülevvel dedikleri şunun için ola ki o zamân ol mevsim bahâr imiş, “rebî” bahâr demektir. Be şehrin on ikinci gecesi “mevlûd kandîli” gecesidir ki bu gecede peygamberimiz dünyâya teşrîf buyurmuşlardır.

“Rebî’ülâhir” buna da rebî’ülâhir dedikleri, keزالik bahârın âhîrine tesâdüf eylemesinden olacaktır.

“Cemâzîy’ülevvelî” bu şehre bu isim verildiğine sebep, yağmur yağmadığı zamâna tesâdüf eylemesidir.

Zîrâ cemâz kurumuş, yağmur yağmadığı zamân manâsındadır.

“Cemâzîy’ülâhirî” buna cemâdîy’ülâhirî dedikleri kezalik ortalığın kuruluğu zamânına müsâdif olduğu içindir.

“Receb” Arap’ların tercîm yanî tazîm ettikleri için; yâhûd “kıtâldan kesildikleri için; receb denmiştir. “Arceb” kesilmek demektir.

“Şabân” buna şabân denilmesine sebep, bunda kabîle*lerin teşbî yanî bulunması içindir. Bu şehrin on beşinci gecesi “leyl-i berât” kandîlidir.

“Ramazân” ismi mastar olup yanmak manâsındadır. Buna isim koydukları zamân, şiddet, harâret var imiş. Çünkü ramaz ziyâdesiyle güneşin harâretine denilir. Ramazân Müslüman’lara şehri siyâm* dır. Bu şehrin yirmi yedinci gecesi “leyl-i kadir” dir.

“Şevvâl” buna şevvâl denilmesine sebep ol vakit develere şevlân yani kalkarlar imiş. Bu şehrin ilk günü “ıyd-i fitr”dır yanî ramazân bayramıdır, bir ismi dahi “yevmi’lrahme” dir.

“Zî’lkade” bu şehre böyle ad verildiği, nâsın kîtâldan kuûd* eyledikleri zamâna tesâdüf ettiği içindir.

“Zî’lhicce” buna böyle isim verilmesi, bu zamânda hac olduğu içindir. Bu şehrin birinci gününden dokuzuncu günü akşamına kadar” eyyâm-ı malûmât” derler. Bundan başkaca sekizinci gününe “yevm-i tervîh” dokuzuncu gününe “ yevm-i arife” ve onuncu gününe “yevm-i ıyd-i adhâ” tesmiye ederler. İyd-i adhâ “kurbân bayramı” demektir.” İyd-i adhâdan sonra üç güne “eyyâm-ı teşrîk”derler.

&

Sene-i rûmiye aylarının adları dahi şunlardır:

Mart, nîsân, mâyıs, hazîrân, temmûz, ağustos, eylül, teşrîn-i evvel, teşrîn-i sâni,

31 30 31 30 31 31 30 31 30

kânûn-ı evvel, kânûn-ı sâni, şubât.

31 31 28,29

“Mart” sene-i rûmiyenin ibtidâsıdır. Bu ayın dokuzuncu veya onuncu günü “nevrûz”dur. Yanî ilkbahâr başlangıcıdır. Yirmi altıncı günü nevrûz-ı acemdir.

“Nîsân” bu ayın yirmi üçüncü günü “Rûz-ı Hızır”dır. Yanî Hızır İlyâs günüdür. Rumlar bugüne “Aya Yorgi” derler.

“Mâyıs”ın on altıncı günü “bâd-ı sabâ” esmeğe başlar. Buna Türkçe “kabak meltemi” derler.

“Hazîrân”ın dokuzuncu günü şems tahavvül eder ki buna Türkçe “gün dönümü” derler. İşte bu gün “evvel-i fasl-ı sayf” dır. Yanî yaz ibtidâsıdır. Yine bu ayın on üçünden itibâren yaprak aşî zamânıdır. On sekizinde Mısır diyârında bulunan “Nîl” suyu taşmaya başlar. Ama sâir sular eksilir. Yirmi birinde “vakt-i hasâd” olur, yani orak zamânı ki ekinler biçilir. Yirmi üçüncü gününden itibaren elli bir gün “sâm” yelleri esmeye başlar. Yirmi yedinci günü kabak meltemi nihâyetidir.

“Temmûz” bu ayın on dokuzuncu günü “eyyâm-ı bâhûr” dur. Buna Türkçe “kesin” Fransızca “kanıgöl” İngilizce “dakdeys” tabîr ederler.

“Ağustos” bu ayın on sekizinde pamuk toplamak zamânıdır ve ağaçların yaprakları solmaya başlar. On dördüncü günü sâm yeli nihâyet bulur. On beşinde leylek gider. Yirmi dördüncü günü bildircin geçme zamânıdır. Yirmi altıncı günü kuzulardan koç ayırma vaktidir.

“Eylûl” bu ayın sekizinde “Nîl” nehri karâr bulur. Güzün ibtidâsı on birinci günü ibtidâ-yı sene-i hicriye-i şemsiyedir. On altısında turna kuşu geçimidir. On sekizinci günü rebî-i acemdir. Yanî acemler bu günü bahâr sayarlar. Yirmi altısından itibaren ağaçlardan yapraklar dökülmeye başlar.

“Teşrîn-i evvel”in sekizinde bağ bozumudur. On beşinci günü ağaç kesme vaktidir. Yirmi altıncı günü “Rûz-ı kâsım”dır. Rumlar bu güne “Ayadimitri” derler.

“Teşrîn-i sâni”nin sekizinde koç katımıdır. Ve soğuktan çiçekler hıfz olunmak zamânıdır. Yirmi beşinde yaprak dökümü vaktidir.

“Kânûn-ı evvel” evvel “kış ibtidâsıdır. Bu ayın yedinci gecesinden itibaren sekizinciye “Şeb-i Yeldâ” denilir ki senenin en uzun geceleridir. Hattâ buna dâir bir zât şu beyti söylemiştir: “Şeb-i Yeldâ’yı müneccimle muvakkit ne bilir. Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç saattir.” Dokuzuncu günü “ evvel-i erbaîn” dir.

“ Kânûn-ı sâni”nin ibtidâsı Hristiyanların yıl başıdır. On sekizinde “evvel-i hamsîn” dir. Yirmi üçüncü günü hayvânât çiftleşmek isterler.

“Şubât”ın ikinci günü Rum’lara ıyd-ı makâmedir. Makâme Kudüs’te bir kilisenin ismidir. Yedinci günü havaya cemre düşer. On dördünde cemre suya, yirmi

birinde cemre yere düşer. Yirmi altıncı günü “berd’ül acûz” dur ki buna Türkçe “koca karı soğuğu derler. Ve gûyâ vaktiyle bir koca karı keçiler ile berâber bu soğuktan donmuş diye bir de masal nakledeleler. Fakat benim anlayışım “berd” soğuk manâsındadır. “Acûz”bir şeyin kuyruğu ve nihâyeti manâsındadır. “Acûzun”ibtidâsındaki “el” lafzı ise harf-i tarîf-i Arabî’dir. Bu hâlde “berd ‘ül acûz” soğğun nihâyeti manâsına olmuş olur. Bu berd’ül acûz dört gün dahi marttan alıp “şitâ” yanî kış tamâm olur.

Şubât ayı yirmi sekiz ve rub gündür. Dört yılda bir gün ziyâde gelip yirmi dokuz gün olur. Bu yirmi dokuz olduğu yıla sene-i kebîsa tesmiye ederler. Yirmi sekizli yıla dahi sene-i âdiye derler.

Şeker

İmâl
Yapmak

Seyyâl
Akan şey

Şeker neden imâl* olunur? Ekseriyâ şeker kamışından imâl edilir. Bu kamış nerelerde hâsıl olur? Mısır’da, Hindistan’da, Brezilya’da husûle gelir.

Nasıl yapılır? Suları çıkarılmak üzere kamışlar ezilir. Çıkarılan su durultulur. Badehu süzölüp billûr heyetine gelinceye kadar, kaynatılır.

Şeker süzölen seyyâl* kısmına ne tesmiye edilir? Şeker pekmezi denilir. Şeker, dahâ başka ne şeyden yapılır? Pancardan, hurmâ ağacından ve dişbudak ağacından imâl olunur.

Hikâye

(İngilizce’den tercüme)

Mesen
İhtiyâr

İzdihâm
Kalabalık

Nehir
Büyük dere

Mesken
Ev

Bir ihtiyâr adam kendi oğlu ile berâber, sarmak üzere önlerine bir eşek katıp pazara götürürler iken, yol üzerinde bir adam” “Bunlar ne dîvânedirler, binecek hayvânları var iken yâyân yürürler.” dedi. İhtiyâr adam bunu duyunca hemân oğlunu eşeğe bindirdi. Ve kendisi de yanında yürüdü.

Başka bir adam “Ne terbiyesiz bir çocuk, ihtiyâr pederi yâyân yürüsünde kendisi binekte gitsin.” dedi. Bunun üzerine ihtiyâr oğlunu merkepten aşağı indirip kendisi bindi.

Bir üçüncü kimse “görüyor musunuz, bu ihtiyâr nasıl tenbeldir. Kendisi yalnız başına hayvâna binmiş de bîçâre çocuğu yâyân yürütüyor.” dedi. Bizim mesen* adam bunu işitir işitmez, hemân oğlunu kendi arka tarafında merkebin üzerine bindirdi.

Bu esnâda bir dördüncü adam “Ricâ ederim merkep kendinizin midir?” diye ihtiyâra sordu. İhtiyâr cevâbında “Evet benimdir.” dedi.

Yine bu adam “Zanneder isem böyle sizin gibi merhametsizliği kimse yapmaz, çünkü sen ve oğlun merkebin üzerine binmişsiniz, hâlbuki ikinizi taşımaya bîçâre hayvânın kudreti yoktur. Bu hâlde hayvân sizi götürmekten siz hayvânı taşımaya daha ziyâde kâdirsiniz.” dedi. İhtiyâr “İsteğiniz böyle ise peki” diyerek oğlu ile berâber merkebin dört ayağını bir araya getirip bağladılar. Ve bir sırığa takıp omuzlarına aldılar. Bu hâli görenler gülmek için oraya birikip pek izdihâm eylediler.

Baba oğul omuzlarında eşek olduğu hâlde orada bulunan bir köprünün üzerinden geçmekte iken, nasılsa sırik kırıp merkep nehrin içine düştü.

Zavâllı mesen bu hâlde hem mahcûb olarak hem de hiddet ederek oğlu ile berâber ellerini sallayarak ters yüzüne meskenine döndüler.

İşte bizim ihtiyâr herkesin isteğini yapayım demiş ise de, kimsenin dilediğini yapamayıp, ancak kendisinin merkebinin zâyî etmiştir.

İncü

Sayd

Av

İmâl

Yapmak

İncü nedir? “İncü istiridiyesi” tabîr olunan bir cins deniz kabuğu içinde hâsıl olan sert ve parlak cevherdir.

Nerelerde bulunur? Hindistan’ın şark tarafındaki büyük denizlerde ve Basra Körfezi’nde ve Avrupa’nın bazı cihetlerinde yanî İskoçya sevâhili ile bazı küçük nehirlerinde ve Bavyerya Nehri’nde bulunur.

Bu kabuk nasıl sayd* olunur? Mercân ile süngerin avlandığı gibi avlanır. Yani denize dalınıp avlanır.

Sedef nedir? İncü istiridyесinin kabuğundan imâl* edilir.

Mülâhazât

İnsân dünyâda ne öğrenir ve ne bilir ise, çocukluk zamânında öğrenilir. İsteddiği şeyin öğrenmesini çocukluk zamânında sonraya bırakanlar, büyüdüğü vakit hiçbir şey kazanamadıktan başka, ömrü bitinceye kadar çocukluk zamânını kaçırmış olduğuna acınır ammâ fâide vermez.

Tenbelliği terk eyle ki fakîr olmayasın, çalışkan ol ki aç kalmayasın.

Câhillik kötü hûyların anasıdır, zîrâ her fenâlık, her kötülük ondan doğar.

Çocuk iken ilim ve terbiye öğrenmeye cehd et, çünkü fidân tâze iken doğrulur.

Tenbel çocuk bugünkü okuyacağını yarına bırakır.

Âkil ve âlim yani okumuş çocuğu herkes sever.

Dâimâ berâber bulunduğun arkadaşından ne fikirde adam olduğun belli olur.

Sakın arkadaşlarını gücendirme, zîrâ arkadaş var ki karındaşımdan iyidir.

Bin dostun var ise pek azdır, bir düşmanın var ise pek çoktur.

Nâmûssuz adamlar ile arkadaş olma, zîrâ onların hûylarıyla hûylanıp da sonunda başına bir belâ gelmeye.

İyi adam Allah'ın lütfuna nâil olur, fenâ fikirli adam Tanrı'nın itâbına dûçâr olur.

Uykudan başını kaldırmayan kimse, her zamân ârzûsundan mahrûm kalır.

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1	Her on beş günde bir kere musavver çıkar Fî 1 Receb	NUMARA 5
Pâzâr	1298	İstanbul

Benim İsmim Nedir?

<u>Cilâ</u>	<u>Tenvîr</u>	<u>Suâ</u>	<u>Îsâl</u>
<u>Ziyâ</u>			
Parlak olmak Aydınlık	Parlamak	Tel tel ziyâ	Göndermek
<u>Tulû</u>	<u>Revnak</u>	<u>Mahlûk</u>	
Güneşin doğması	Güzellik	Yaratılmış	

Söyle bana çocuk, ben neyim ve benim adım nedir?

Ben şark tarafından doğarım ve ben doğunca gündüz olur. Altın gibi cilâlî* gözüm ile pencerelerinizden içeri bakarım ve uykudan kalkmak vakti olduğunu size söylerim; yatağınıza yatıp uyuyacağınız vakit size aydınlık vermem, lakin uykudan kalkıp iş işlemeye ve okumaya ve gezmeye gideceğiniz zamân sizi tenvîr* ederim. Başımın üzerinde pertevlerden tâcım vardır, şuâ*larımı her yerlere îsâl* eylerim. Ağaçları ve evleri ve su üzerini ziyâ*landırırım; işte bunları ziyâlandırıdığım zamân her şeyler parlak ve güzel görünürler. Ben size aydınlık ve sıcaklık veririm.

Hâm meyveleri ve hâm zahîreleri olduran benim. Ben gökte pek yukarıyım, en yüksek ağaçlardan ve en yüksek bulutlardan daha yükseğim. Eğer size yakın gelecek olur isem, yanıp telef olursunuz. Bazı zamân pertevlerden bulunan tâcımı çıkarıp, ince gümüş gibi bulutlar giyerim, işte bu zamân bana bakabilirsiniz. Lakin bulutlar olmadığı vakit, hep şuâlarım ile aydınlık veririm ki bana bana bakamazsınız; çünkü gözlerinizi kamaştırırım. Fakat bu hâlde bana yalnız kara kuş bakabilir: zîra kara kuşun gözleri pek kuvvetli olduğundan dâimâ bana seyirci gibi bakar.

Ben sabâhleyin tulû edince, çayır kuşu bana kavuşacağı diye yuvasından uçar ve tatlı tatlı hevâda öter. Benim tulû edeceğimi horoslar yüksek ses ile öterek herkese haber verirler: lakin baykuşlar ve yarasalar benim geldiğimi görünce kaçarlar ve kendilerini harâb duvarlar arasına ve ağaç kovuklarına saklarlar. Arslanlar, kaplanlar inlerine girerler ve onların hepsi akşâma kadar uyurlar. Ben her yerlere ziyâ veririm. Anadolu'yu, Arabistân'ı, Mısır'ı, Fransa'yı, İtalya'yı, İngiltere'yi ve tekmîl yeryüzünü aydınlık ederim. Ben en güzel ve en revnaklı mahlûkum* ki bütün dünyâya gözüdürüm. Ben neyim çocuk, benim ismim nedir?

Hikâye

Birader

Karındaş
iyilik eden

Emrâr

Geçirmek

Taleb

İstemek

Âlîcenâb

Alçak olmayıp

Sehâvet

Cömertlik

Sâlih

İyi ve Allah'tan korkar olan

Vaktiyle adları hâtrıma gelmeyen dört karındaş var idi. Bu dört birader* her gün evlerinden çıkıp, fâidesiz eğlenceler ile vakitlerini emrâr* ederler idi. Bu çocukların büyüğü, dâimâ elinde bir balta olarak, bayır ve ormanlık mahallerde öteyi beriyi kesip kazmak ile uğraşır idi. Öbür biraderleri ise her zamân kendisiyle berâber giderler ve balta ile ne işlediğine bakarlardı.

Bir gün çocukların biri, büyük biraderine “Azîz karındaşım, biraz baltanı bana ver şurada bir şey keseceğim.” dedi. Lakin biraderi baltayı kendisine vermedi. Arası birkaç gün geçtikten sonra, yine bu çocuk baltayı tekrâr talep* eyledi ise de, alamadı. Bir zamân sonra baltayı en küçükleri istedi ve kati sert bir çehre ile vermeyeceğini anlattı. Nihâyet çocukların, baltayı her gün talep etseler, alamayacaklarına akılları erdi. Bunun üzerine her biri para katıp bir balta aldılar. Bir de bir gün, büyük biraderleri deniz kenârında odun yarmakta iken, her nasılsa baltasını denize düşürüp kaybetti. İşi yarım kaldığı cihetle, koşarak karındaşlarının yanına gidip “ Âmân birader! Baltamı kaybeyledim. Bununla berâber işimi de bitiremedim. Ricâ ederim baltanızı biraz bana veriniz de, şu işimi tekmîl edeyim.” dedi. Karındaşı dahi “Geçende sen bana baltanı vermedi idin, şimdi de ben sana baltayı vermem.” diye cevâb verdi. Bunun üzerine kalkıp öteki biraderine gidip baltayı istedi. Bu biraderi “Her ne kadar sen baltanı bana vermedi isen de, ben senden âlî-cenâb* olduğumdan işte sana baltayı sana veriyorum. Hem de ricâ ederim kendi baltan gibi kullan.” deyip baltayı verdi. Kendinden küçük karındaşının şu sehâveti* çocuğun kalbine ziyâdesiyle tesir ettiğinden, gözleri dolu olarak “Lütfunuz pek büyüktür. Fakat benim etmiş olduğum insâniyetsizliği affederek, şu ettiğiniz âlî-cenâblık daha büyüktür. Bu hâlde sahîhen benim biraderim imişsin.” dedi. Biraderi dahi “Hepimiz pederin evlâdı değil miyiz? Cümlemiz bir karından vücûda gelmedik mi?” diye cevâb verdi.

Bunların bu hâllerini sâlih* pederleri duydukta, cümlesine hitâben “Büyük karındaşınız insâniyetsizlik etti, lakin pişmân oldu. Onun küçüğü dahi insâniyetsizlik etti, çünkü tecâhil*de bulundu. Daha küçüğünüz kabâhatsizdir. En küçüğünüzün gönlü ise, hakîkaten sultânî imiş. Zîrâ fenâlık edene âlî-cenâblık eyledi.” dedi. İşte bu çocuklar pederlerinin şu sözlerinden mütenebbihe olup, dâimâ birbirine yardım ve iyilik ederek büyüdüler ve safâ ile ömür sürdüler.

Ada Balığı Avı

Simâl

Güneşin doğduğu
tarafa dönlüdükte
sol taraf

Mesgûl

Bir işle
uğraşmak

Gabye

Geminin baş
direği

Puruva

Sandalın
baş tarafı

<u>Tûl</u>	<u>Varka</u>	<u>Sayd</u>	<u>Semek</u>
Uzunluk	Sandal	Av	Balık

Her yıl pek çok gemi şimâl* denizlerine giderler ve oralarda ada balığı avlamasıyla meşgûl* olurlar. Bu balığın yağı çıkarılır ve damağında bulunan kemikler sanatta kullanılır.

Gemiler berâberinde hayli sandallar götürürler; ada balığının bulunduğu mahale vardıklarında, tâifelerin birkaçı gemilerinin gabye* direğine çıkıp, mezkûr balığı beklerler. Balığın geçtiğini gördüklerinde, “sandallar indirilsin” diye geminin içinde bulunan tâifelere kumanda verilir. Her sandalda “zıbgıncı” tabîr olunur bir gemici bulunur. Bu zıbgıncı sandalın puruva*sında durur.

Zıpgın uzun bir mızrâk olup, gâyet sert demirden yapılmış, ucunda bir damağı vardır. Zıbgının sapında 700 arşun tûl*unda bir halât bağlıdır. Bu halât sandalın puruvasında devşirilmiş durur. Sandal balığın yanına sokulacağı zamân, çabuk çabuk, lakin sessiz sessiz kürek çekerler. Varka* balığın yanına birkaç arşın kaldıkta, kürekleri çekmezler. Bu sırada zıbgıncı kaldırıp ada balığına urur; balık zedelenip hemân denize dalar, yüze yüze gider.

Ada balığı, asıl balık cinsinden değildir. Eğer balık cinsinde olmuş olsa idi, dâimâ denizin içinde bulunurdu ve bu sûretle sayd* olunmazdı. Lakin ada balığı semek* cinsinden olmayıp, sığır ve at nevinden bulunduğu cihetle nefes almak için denizin yüzüne çıkmaya mecbûrdur. İşte ada balığı hevâsız bir vechile yaşayamaz.

Tekrâr sandal balığın daldığı yere gidip, bîçâre hayvânın denizin yüzüne çıkmasını beklerler. Hayvân çıkar çıkmaz, zıbgıncı bir daha zıbgını sokar; ada balığı yine suya dalar ise de, yaralandığı cihetle çabucak suyun yüzüne çıkar, fakat ziyâdesiyle hiddete gelip, büyük kuyruğuyla denize o kadar urur ki, şamatası birkaç mil uzaktan işitilir.

Zavâllı hayvân! Çok zahmet çektikten ve hayli kan kaybettikten sonra pek yorgun düşer. Bu esnâda vücûduna kırk elli kadar mızrâk sokarlar. Artık bîçârenin leşi, denizin yüzünde yüzüp kalır. Bunun üzerine sandaldan üç kere “Âferîn, âferîn, âferîn!” diye bağırlar ve hayvânın ölüsünü sandalın yedeğine bağlayıp götürürler, geminin derûnuna* çıkarırlar. Orada bunu parça parça keserler.

Avrupa’da ada balığının yağını çıkarırlar ve her memlekete gönderirler.

Bu hayvânın damağındaki, yanî ağız içinin tavanında bulunan kemikleri dahi çıkarıp, çok şeyler yaparlar.

Makâle

Altûnîzâde Rüşdiyesi Muallim Ulu İbrâhîm Hilmî Efendi'den alındı

<u>İşâr</u>	<u>Arz</u>	<u>Lütuf</u>	<u>Erham</u>	<u>İrâe</u>
Bildirmek	Yer, toprak	Yavaş muâmele	Ziyâde merhametli	Göstermek
		etmek		

Çalışkan adam bülbül gibi olacağı, geçen nüshaların birinde mümkün mertebe beyân olmuş idi. Bu nüshadan çocukların hâlleri ve akılları ermediklerini bir ufak hikâye ile işâr* edelim de, güzelce anlasınlar:

İskender Zülkarneyn, dünyânın her tarafına hem pâdişâh hem de peygamber olup, askeriyle bir gün gider iken, karanlık memlekete uğradıkta, askerine der ki bu memleketin içinde âb-ı hayât var, her kim içer ve yıkanır ise, asla ölmez ve ihtiyâr olmaz. Ve bir de birtakım taşlar vardır ki alan da pişmân, almayan da pişmân olur. Âb-ı hayâta, Hazreti Hızır ve İlyâs Aleyhisselâm rast gelip, içip yıkanmışlar, anın için el-hâletü hazihi sağdırlar, işte bu taşlardan bazısı az, bazısı çok almış, bazısı da hiç almamış; aydınlığa çıktıklarında görmüşler ki bütün yâkût, zümrüt, elmâs vesâir zîkıymet taş; alanlar “ Ne olaydı da daha çok alaydım.” Hiç almayanlar “Keşke birazcık olsun alaydım.” diyerek pişmân olmuşlar.

Bundan anlaşıldı ki çocuklar hâlleri karanlık memleket içinde yaşayış gibidir. Büyüyüp de akılları erdiği vakit, az okuyup yazan ve güzel ahlâk ve terbiye ile tezyîn-i zât eden, yanî ilim ile kendisini ziynetlendirenler; “Keşke daha çok çalışa idim!” Çok çalışanlar “Keşke daha çok çalışsam!” hiç çalışmayıp okumayanlar “Keşke biz de birazcık okuyup yazaydık!” diye pişmân olacakları âşikâr olduğunu çocuklar okuyup yazan ve okumayıp yazmayanlardan suâl ile öğrensinler. Çalışanlar ise kendilerinin ömürleri yüz sene olup hep çalışsalar, yine doyup kanamazlar. Âkıbet vücûdları Hızır Aleyhisselâm'ın vücûdu gibi olup ölmez.

Âmmâ dünyâyâ gelip de vefât etmeyen yoktur denilir ise, oğlum ehl-i Allâh yanî ehl-i ilim ve hüner ölmez, belki dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ nakleder; nitekim İstanbul'dan Üsküdar'a nakleder gibi, kendi isteğiyle gider. Zan olunmasın ki bu ârz* anların vücûdunu çürütür; belki besler. Nitekim Delâil-i Hayrât müellifi (Süleymân Cezûli) Hazretlerinin vefâtından yüz sene sonra, kabrinden çıkarıp (Marakeşe) naklettikleri zamân, vücûduna yapıştıklarında sağ vücûd gibi imiş.

Öyle ammâ biz anın gibi ülemâ mıyız denmesin. Zîrâ Allâh Zü'l Celâl Ve'l İkrâm hazretleri her bir kuluna lütuf* ve keremini bol bol verdiği gün gibi âşikârdır. Görülmez mi ki bize ehram* olduğundan peygamber ve kitâb gönderip, ancak bizim dünyâ ve ahiret saâdetini kazanmamızı irâe* ediyor. Çünkü Allâh Teâlâ hazretleri; bizim ibâdet ve itâat ve ahlâk ve ilim hünerimize hiçbir vakitte, hiçbir cihetle muhtâc değildir. Belki bizim mabûdumuzun rızâsını kazanmakta kusûr ediyoruz.

Her ne kusûr var ise bizdedir. Hemân kusûrlarımızı affedip, lütuf ve rahmetiyle muâmele eyleye. Âmîn!

“Âlim ölmez” maddesini inşâallah ileride bir hikâye ile beyân edeceğim.

İbrâhîm Hilmî

Hikâye

İngilizceden tercüme eyledim

Sâhil

Deniz kıyısı

Zevâl

Öğle vakti

İâde

Geri vermek

Gemi tâifelerinden biri, Amerika'yı cenûbî sâhillerinden* birine çıkmıştı. Satılmak üzere yanında bir hayli kırmızı külâh var idi. Bu sâhilden biraz uzak bulunan bir şehre giderken, bir ormandan geçmeye mecbûr oldu. Ormandaki ağaçların dallarına, birçok maymûnların çıkmakta olduklarını görmüş idi. Vakit zevâl* olduğundan, güneş beynine doğru urduğu cihetle, güneşin harâretinden kendisini barındırmak istedi.

Bu sebeple büyük ağacın altına gidip oturdu. Boğçasından bir tane külâh alarak, başına giydikten sonra uykuya daldı. Biraz sonra uyandıktan, boğçasında bir

tane külâh bulamayınca teaccüb eyledi. Ve ağaçlarına sık sık dallarında, bu zamâna kadar duymamış olduğu acâyib ses ve şamatalar işittikte, ağaca doğru başını kaldırıp baktı. Bîçâre gemici ne görsün. Ağaçların üzerinde başlarına birer külâh giymiş, bir hayli maymûnlar gördü. Gemici uykuya dalmazdan evvel, kendi başına bir külâh giymemiş miydi? İşte bu maymûnlar dahi bohçadan birer külâh çalıp, tâifenin takallüdünü etmişlerdir. Zavâllı gemici, külâhları bıraksınlar diye, bağırmiş çağırmiş ise de, maymûnlar dudaklarını açıp dişlerini göstermekte ve gözlerini açıp kapayarak, yüzlerini buruşturmakta devâm eylemişler. Tâife bunların şu hâllerine hiddet ettikçe, hayvânlar dahi hiddetinin taklidini etmişler. Gemici artık külâhları bunlardan alabileceğinden ümîdi kesip, başındaki külâhı çıkararak, maymûnlara hitâben “Ah küçük hırsızlar! Eğer kafanızda bulunan külâhları iâde* etmeyecek iseniz, işte bunu da alınız.” diye hırsla külâhı yere atar atmaz; maymûnlar dahi birer birer külâhları çıkarıp yere atmışlar. Gemici külâhları toplayıp, memnûnen ormandan çabucak kaçıp gideceği memlekete gitmiş olduğu rivâyet olunur.

İpek

<u>Dûd</u>	<u>Harîr</u>	<u>İhrâc</u>	<u>Sevyâh</u>	<u>Mamûl</u>
Kurt, yanî böcek	İpek	Çıkarmak	Memleketten memlekete gezici	Yapılmış

İpek nedir? “Dûd-ı harîr” denilir bir cins kurttan hâsıl olan ipliktir; bu iplik ise, dûd-ı harîrin yanî ipek böceğinin kurt kıyâfetine girmezden evvel vücûdunun etrâfında sarılıdır.

İpek böceği ibtidâ ne tarafından getirildi. En önce Çin memleketinden getirilip, etrâfa yayılmıştır. Çinliler, kendi ülkelerinde çıkan her bir şeyin dışarıya ihrâc* olunmasına pek ziyâde dikkat ettiklerinden, ipek böceğini bir İngiliz seyyâhî* bastonun içine koyup dışarıya çıkarmış imiş.

Bu dûd-ı harîr şimdilerde Devlet-i Aliyye ülkesinde “Bursa” vilâyetiyle “İzmid” civârında “Bahçecik” “nâm köyde “Amasya” da vesâir ekser vilâyette ve bir de Fransa’nın sıcak memleketlerinde pek çoktur.

İpek kurdelâsı neden mamûl*dür? İpekten mamûl dar bir sargıdır. Atlâs nedir? Sık dokunmuş ve üzeri cilâlanmış bir kumâştır. İnce cânfes neden ibârettir? İnce ipekten mamûl, pek güzel ve zarîf bir kumâştır. Kadîfe nedir? Kalın ve katı bir kumâştır. Bu kumâşın yüzü tüylüdür. Bürümcek nedir? Bir türlü ince kumâş olup, işlenmemiş ipekten yapılı ve sulu zamg ile katılaştırılır.

Balina

<u>İhrâc</u>	<u>Mecmû</u>	<u>Yek-diğer</u>	<u>Teayyüş</u>
Çıkarmak	Hepsi	Biribirine	Geçinmek

Balina nedir? Ada balığından çıkarılır bir nevi kemiktir. Bu kemik ada balığının vücûdundan mı çıkarılır? Hayır; üst çenesinden ihrâc* olunur. Demek ki dişleridir. Hayır; çünkü ağzının etrâfında değildir; damağında yanî ağzının tavanında dizili ince tel gibi birtakım saçaklardan ibârettir.

Bu saçakların mecmûu iş görür. Saçakları süzgeç heyetinde olduğundan ada balığının gıdâsıyla ağzından giren suyu yek-diğer * inden ayırır.

Adabalığı ne ile teayyüş* eder? Pek küçük balıklar ile. Böyle ufak balıkları yemesinin sebebi nedir? Dişsiz ve boğazı ziyâdesiyle dar olduğundandır.

Balina nasıl imâl edilir? Ada balığının damağında bulunduğunu söylediğim saçaklar, kaynatılır, sonra sıırım biçiminde kesilir, olur balina.

Balina ne işe yarar? Balinadan şemsiye sapı, baston ve şemsiye kirişi vesâir pek çok şey yapılır.

Aşağıdaki hikâyeciği Üsküdar'da Tophâneliolu Rüşdiyesi Muallim-i Sânisî Mekremetli İsmâil Hakkî Efendi tarafından aldım.

Mücerred evlâd-ı vatanı tahsîl-i ilim ve marifete teşvîk etmek efkâr-ı hâlisesiyle neşr eylemekte olduğunuz “Arkadaş” nâm kitâb-ı müstetâbın, çocuklar hakkında tesir-i küllîsi müşâhede olduğu cihetle, kitâb-ı mezkûru tebrîk ve devâm-ı intişârına muvaffakiyet-i aliyyelerini temennî ile berâber, şu hikâyeciğimi irsâl eyledim.

Hikâye

Müsâbakat

Birbirini geçmek

Cebel

Dağ

Tekâsül

Tembellik

Nedâmet

Pişmânlık

Bir gün bir kaplumbağa bir tavşan müsâbakat* etmek için, bir dağın eteğini hudûd tayîn ettiler. Ammâ tavşan kendi vücûdunun hafifliğine ve hareketinin serî olmasına güvenerek, tekâsül* edip yolda uyudu. Lakin kaplumbağa kendi vücûdunun ağır olduğunu bildiğinden, tenbellik etmeyip hemân yürüdü; binâenaleyh tavşandan evvel dağa vâsıl oldu. Tavşan uykudan uyanıp kaplumbağanın kendinden evvel mahal-i maksûda eriştiğini görünce, eyvâh keşke uyumayaydım, dediyse de, nedâmet* fâide vermedi.

İşte çocuklar siz de zekâvetinize güvenip de tenbellik etmeyiniz. Gece ve gündüz derslerinize çalışıp, dâimâ ileri gitmeye say ve gayret ediniz. Eğer siz de tavşan gibi uyuyup kalır iseniz, refikleriniz sizi geçip nâil-i mükâfat olduklarını gördüğünüz vakit pişmân olursunuz, fakat bu nedâmetin fâide vermeyeceğini şimdiden derhâtır ediniz.

İsmâil Hakkî

&

Mülâhazât

Adâlet üzere hükûmet etmek, Hak yoluna kurbân kesmekten makbûldür.

Cenâb-ı Hak zâlimlerin hânesini yıkar, âdillerin virânesini yapar.

Akıllılar ile arkadaş olan iyilik bulur, ahmaklar ile yoldaş olan harâb olur.

Fâsid adam belâya düçâr olur, sâdık kimse selâmette kalır.

Kibir eden ahmaktır, zîrâ akıllı olan kendisinden büyük Cenâb-ı Hak bulunduğunu ve kendisinin ednâ bir kul olduğunu bir dakika hâtırından çıkarmaz.

Dâimâ senden fakîr olanlara bakarak bulunduğun hâle şükreyle.

İlim tahsîl etmek çocukluk zamânında gerektir.

Düşmandan korkan adam, kendi üzerine asker çekmiş olur.

Âr ve nâmûsu ile zinde olmaktan ise, düşmanından intikâm alıp helâk olmak daha hayırlıdır.

Her gün edilen zevk ve safânın lezzeti olmaz, çok vakit iş ile, az vakit istirâhatla vakit geçirilir ise, zevk ve safânın ne demek olduğu o zamân anlaşılır.

Dinleyecek sözü acele ile dinle, verecek cevâbı düşünerek ver.

Kendi kendini beğenip arkadaşlarına hakâret etme, Allâh Teâlâ hazretlerinden utan ve herkese fenâlık eyleme.

Dünyâ ziynetine aldanma, zîrâ hepsi geçicidir.

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1	Her on beş günde bir kere musavver çıkar	NUMARA 6
	Fî 16 Receb	
Pâzârtesi	1298	İstanbul

Nezâfet

İstiğfâr

Allahın affını dilemek

Muhâtıra

Tehlike

Sıhhat

İyilik

Nezâfet, vücûdumuzu yanî el ve ayak gibi her bir azâmızı ve giydiğimiz esvâbı pâk ve temiz tutmaktan ibârettir.

Bizim dînimizin her bir hikmeti temizliğe icrâ olunacağı cihetle, bize temizlik şerân lâzımdır. Meselâ: -Gusle muhtâc olduğumuz ve bir tarafımızda pislik bulunduğu hâlde, namâz vesâir ibâdetlerde bulunamayız.

İşte temizlik şerân vâcib olduğu meydâna çıktı. Bunun gibi aklen ve tabân dahi pek güzel bir şeydir. Buna da şöyle bir misâl getireyim: - Çünkü herkes bizi temiz bir hâlde gördükçe “Bunlar nefislerine bu derece mukayyed oldukları sûrette, elbette başka şeylerine dahi dikkatleri tâmdır.” deyip meyl-i rağbetleri ve itimâdları ve emniyetleri ziyâde olur. Hatta temizlik bizde medh yerlerinde, söze en ziyâde medâr olan lafızlardandır. Şöyle ki bir adamı veyâhûd bir adamın gördüğü bir işi medh edeceğimiz sırada “Filan adam ne temiz adamdır.” veya “Filan adam filan işi ne temîz gördü.” deriz.

İşte temizlik herkesin sevdiği ve beğendiği bir şeydir. Ve öyle para ile, zahmet ile değildir; temizlik insânın kendi elinde olduğu için, güçlüğü de yoktur.

Nezâfetin daha pek çok fâidesi vardır. Ez cümle temiz olduğumuz hâlde nefsimizin kadr ü kıymetini biliriz. Ve kalbimizin fenâlıklarını hâtıra getirip tezen anın dahi tövbe ve istiğfâr* suyu ile pâk edilmesi lâzım geleceğini anlarız. Zîrâ Kur'ân-ı Azîmü'ş-şân'ın kavlince hatâ ve günâh tıbkı elbisemizde olan pislik gibi kalbimizin karalığıdır. Şu hâlde lâyıkiyle vücûdumuzu pâk tutmaya dikkat eyler isek, yüreğimizde olan fenâlıkları da temizlemek iktizâ ettiğini düşünürüz ve ana göre çâresine bakarız.

Bir de nezâfetin giysimizde fâidesi vardır. Bu bâbda yalnız şunu söylemeye farızâ esvâbımızı temiz tutarsak, çabuk berbâd olmaz. Yanî bir sene de eskiyecek esvâb, altı ayda telef olup gitmez. Yoksa öyle esvâbımızı pis tutarak, az vakit içinde eskitip de bir düziye elbiseye para vermekten ise, temiz tuttuğumuz hâlde o paralarımız yanımızda kalacağından bu vechile dahi fâidemiz meydândadır.

Temizliğin fâidelerinden biri de hıfz-ı sıhhattir. Yani vücûdun hastalıktan esirgemesine yardımı vardır. Çünkü pis ve murdâr olan kimseler pislik sebebiyle türlü türlü muhâtıra*lı hastalıklara uğrayıp, az vakit içinde mezâra gireceğinden, her hâlde nezâfete dikkat büyük şart ve nezâfet insâna sıhhati* için dahi lazımdır.

İstanbul'daki Câmiler

<u>Cevâmi</u>	<u>Selâtîn</u>	<u>Mescid</u>	<u>Mesâcid</u>	<u>Serefe</u>
Câmiler	Sultânlar	Küçük câmi	Mescidler	Minârede ezân okunan yer
<u>Mütevakkıf</u>	<u>Mecmû</u>	<u>Mabed</u>	<u>Sürû</u>	<u>Yâd</u>
Bağlı	Hepsi	İbâdet olunacak yer	Başlamak	Anmak
<u>İmparator</u>	<u>Feth</u>	<u>İnşâ</u>	<u>Müceddid</u>	<u>Bânî</u>
Büyük kral	Zabtetmek	Yapmak	Yenilenmiş	Binâ yaptıran

İstanbul'da biri altı, ikisi dört ve yirmisi ikişer minâreli olarak yirmi üç selâtîn*-i cevâmi*-i şerîfe mevcûddur. Bunlardan mâadâ gerek selâtîn ve gerek sâire olarak birer minâreli dört yüzden mütecâviz cevâmi ve mesâcid* vardır. Şunlardan her birilerinin resimlerini göstermekle berâber, uzun uzadıya tafsîlâtlarını beyân eylemek için, ayrıca bir büyük cild kitâb yazmalı ki matlûb tamâmıyla hâsıl olsun. Böyle bir kitâb vücûda getirmek ise pek etrâflı malûmât ile, hayli zamâna mütevakkıf* olduğundan; yalnız bu cevâmiden şu resmi gösterilen Sultân Ahmed Câmisi'yle, diğer on kadarını muhtasaran zikriyle iktifâ eyledim.

&

Sultân Ahmed Câmî-i Şerîfi

Ayasofya Câmî-i Şerîfi'ni resmiyle berâber üçüncü numarada beyân eylemiş olduğumdan, burada tekrâr andan bahsetmek, malûmu ilâm* kabîlinden olacağından anın zikrinden sarf-ı nazar ettim.

Sultân Ahmed Câmî-i Şerîfi'nin altı minâresi vardır. Minârelerinin dördü üçer ve ikisi ikişer şerefe*li olup, mecmû* şerefe on altıya bâliğ olur. Bu ibâdethâneyi 1026 târih-i hicretinde "Sultân Ahmed Hân-ı Evvel" yaptırmıştır.

Bu câmî-i şerîf, Ayasofya Câmî'inden sonra İstanbul'da bulunan câmilerin kâffesinden büyük olup, içerisi dahi gâyetle aydınlıktır.

Ayasofya ile bu câminin arasındaki mesâfe kırk elli adım kadardır. Bu mabedin* medresesi ve mektebi ve imâreti ve muvakkithânesi vardır.

Câmî sâhibi, dârüşşifâ* olarak yaptırdığı mahal mahsûs kılıçhâne olmuş ve daha sonra ıslâhâne nâmıyla vatan çocuklarının sanat ve ilim öğrenmelerine tahsîs edilmiştir. Bu ıslâhâne nâmı sonradan "Mekteb-i Sanâî ve Ulûm-ı Âliyye" ismine tebdîl kılınmıştır.

&

Sultân Mehmed yâhûd Fâtih

Bu câmi-i şerîfin bânîsi* Eb'ul feth “Sultân Mehmed Hân Gâzî”dir.” Bânîsinin nâmına olarak “Sultân Mehmed yâhûd Fâtih” diye iki isim ile yâd olunur. Bu ibâdethânenin iki minâresi vardır. Minârelerin ikişer şerefesi olup, hep şerefede dördtür. İstanbul’da bulunan Rum imparator*luğu zamânında bu mabedin yeri patrikhâne imiş. İstanbul’un fethinden* on sene sonra yani 867 târîh-i hicretinde, bu câmi-i şerîfin yapılmasına şürû olunup, iki sene de tamâm olmuş. Derûnunda güzel sulu bir kuyusu ve üç kat tabakası vardır. Bundan başka kütübhânesi, hâricinde mermer döşeli büyük bir havlusu olup, havlunun ortasında tatlı sulu bir şâdirvânı vardır. Her sene ramazân-ı şerîfinde bu havlunun derûnuna her nev eşyâ bulunur, güzel sergiler kurulur. Yine hâricinde olarak iki tarafında “Sahn-ı Semân” tabîr olunan medreseleri ve imâret ve mekteb vesâir hayrâtı vardır.

Fâtih Câmi-i Şerîfi’nin kubbesi Birinci Sultân Mustafa Hân zamânında 1179 târihinde vukû bulan zelzelede yıkılmakla, inşâsına* mübâşeret olunup 1185 senesinde müceddid* sûrette tekmîl olmuştur.

Fâtih, Sultân Ahmed Câmiî’nden pek az küçük olup, içerisi ziyâdesiyle ferâhlı bir ibâdethânedir.

&

Sultân Bâyezîd

İşbu mabed-i şerîfin birer şerefeli iki minâresi vardır. Dışarısında Fâtih Câmisi gibi mermer döşemeli güzel bir havlusu vardır. Havlunun ortasında tatlı sulu bir şâdirvânı vardır. Kezalik Fâtih’inki gibi bu havluya dahi ramazân- şerîfte mükemmel sûrette sergiler kurulur; bundan maâdâ medrese ve imâret vesâir hayratı mevcûttur.

Bu câmi-i şerîfi, Eb'ul feth Sultân Mehmed Hân Gâzî’nin oğlu “İkinci Sultân Bâyezîd” yaptırmıştır. İnşâsına 906 târîhinde başlanıp 911 târihinde yanî beş sene zarfında tamâm olmuştur. Bu câmi cesâmetçe sâir câmilere nisbetle üçüncü derecededir.

Sultân Selîm

Bu ibâdethâneyi “Yavuz Sultân Selîm” diye yâd* olunan pâdişâh-ı celîlü'l-iktidârın vefâtından sonra ismine olarak, oğlu Kânûnî Sultân Süleymân Hân yaptırmıştır. Câmî-i şerîfin etrâfında birer şerefeli iki minâresi ve hâricinde şâdırvanlı mermer havlusu bir imâret ve bir mektebi vardır. Târîh-i binâsı 929 dur.

Bu mabed hevâsı gâyet yüksek bir mahale binâ olunmuşdur. Dış havlusu İstanbul'un pek çok mahallerini nâzırdır. Fâtih Câmisi'ne yirmi dakîka mesâfede kâindir.

&

Süleymâniye

Bu câmî-i şerîfi “Kânûnî Sultân Süleymân” 964 senesinde meşhûr “Mimâr Sinân”a âlimleri hayrân edecek bir tarzda yaptırmıştır. Bu ibâdethânenin ikisi üçer, ikisi ikişer şerefeli dört minâresi vardır. Şerefelerin mecmûu ona bâliğdir. Sultân Süleymân, Osmânlı pâdişâhlarının onuncusu olmakla, minârelerin şerefeleri adedinin on oluşu güzel tesâdüftür.

Câmî-i şerîfin etrâfında bir dâr'ül hâdis ve dört medrese ve bir imâret ve tâbhâne* ve hamâm ve mekteb vesâir müberrât vardır.

&

Şehzâde

Şehzâde Câmisi'nin ikişer şerefeli iki minâresi vardır. Ve hâricinde şâdırvânıyla berâber bir mermer havlusu ve imâret ve medrese ve mektebi vardır.

Bu mabedi Şehzâde “Sultân Mehmed'in” ismine olarak, pederi Kânûnî Sultân Süleymân 949 târîhinde yaptırmıştır.

&

Yeni Câmî

İşbu câmî-i şerîfin temelini koyan, Sultân İbrâhîm Hân'ın vâlidesi Mâhpeyker Sultân'dır ki "Kösem Sultân" diye meşhûrdur. Bu sultânın ömrü yetişmeyip vefât eylediğinden, Dördüncü Sultân Mehmed Hân'ın vâlidesi " Hatice Sultân" 1074 senesinde tamâmına muvaffak olmuştur.

Bu câmînin olduğu mahal, İstanbul'da Köprübaşındadır. İki yanında iki minâresi vardır. Minârelerin üçer şerefeleri vardır. Etrâfında mekteb, sebîl, çeşmesi vardır.

&

Nûr-ı Osmâniyye

Bu câmî-i âlînin inşâsına, Sultân Mahmûd-ı Evvel başlattırılmış ise de, tamâm olmadan irtihâl eylemiş olduğundan, Üçüncü Sultân Osmân tahta çıktığından bir sene sonra, yanî 1169 târîhinde ikmâl etmekle, ismine "Nûr-ı Osmâniyye" denilmiştir.

Bu ibâdethânenin biri Şeyhülislâm Hâce Sadeddîn Efendinin haremi, Fâtımâ Hatun'un mescidi* imiş. Nûr-ı Osmâniyye'nin ikişer şerefeli iki minâresi ve etrâfında sebîl, kütübhâne, medrese ve imâret vardır.

İşbu câmî-i şerîf ile Bâyezîd Câmî-i Şerîfi'nin arasında İstanbul'un üstü örtülü büyük çarşısı vâkidir.

&

Lâleli

Aksarây'da vâki bu mabedin iki yanında birer şerefeli iki minâresi vardır. Etrâfında imâret, sebîl, çeşme, muvakkithânesi vardır. Bu câmîi 1177 târîhinde Üçüncü Sultân Mustafa Hân inşâ ettirmiştir.

Bu pâdişâhın, Üsküdâr'da Âyâzma denilen mahalde bir minâreli gâyet güzel bir câmîi daha vardır ki Âyâzma Câmîi diye meşhûrdur. Merhûm müşârü'n-ileyh

“İki câmi yaptırđım, birini suya, birini âbdâla kaptırđım.” demiş. Çünkü o zamânda o mevkide” Lâleli” diye şöhret bulmuş bir âbdâl varmış.

&

İşte size İstanbul’daki câmiler hakkında, noksan ve gayrı muntazam sûrette bu kadarlık malûmât verebildim.

İstanbul’da At Meydânı’ndaki Dikili Taşlar

<u>İmparator</u>	<u>Fütûhât</u>	<u>Şehir</u>	<u>Azîm</u>
Büyük kral	Zabtlar	Memleket	Büyük
<u>Aded</u>	<u>Muzafferiyet</u>	<u>Kadem</u>	
Sayı	Merâmına nâil olmak	Ayak	

Osmânlı Devleti’nden evvel İstanbul’da bulunan Rum imparatorları* en meşhûr fütûhâtları*na ve en güzel yaptıkları işlerine bir alâmet ve eser olmak üzere “İstanbul” şehir-i azîmine gâyet ustalıkla yapılmış birçok taşlar dikmişler ise de, bunların tamîrine bakılmadığı cihetle, pek çokları harâb ve kaybolmuş ve fakat altı adedi* hâl-i bâkî kalmıştır.

Bâkî kalan altı dikili taşın üçünü ileride yazacağımdan, burada şu resimlerini gördüğünüz, Sultân Ahmed’de At Meydânı’nda bulunan üç taşı beyân edeceğim. Şöyle ki:

Bu üç dikili taşın biri “Mısır” dan getirilmiş, yekpâre ve her yeri kızıl somâki taşıdır. Eski Mısır yazısıyla üzerinde “Şu eser-i cüzimi Mısır ve Saîd hükümdârı ve dünyâyı yaratan Cenâb-ı Hakkın varlığına itikâd eden, kavli imparator “Tutmizus” bu taşı Tanrı Teâlâ’nın şân-ı azamatini isbât için yaptırmıştır.” diye yazılıdır.

Bu taşın yüksekliği yedi arşundur. Ve bunu muzafferiyet* alâmeti olmak için “Tenudusiyus” Kayser* Mısır’dan getirtip otuz iki gün içinde diktirmiştir. Bu taşın

bir yüzüne kendisinin ve karısı ile evlâdının taht üzerinde resimlerini ve bir yüzüne düşmanlarının kendisine teslim ve tâbi olduklarını ve üçüncü yüzüne At Meydânı oyunlarını ve dördüncü yüzüne, elinde alâmet-i nusret* olan bir melek resmini yaptırmıştır. Bundan başka aşağı tarafında, bu dikili taşın dikilmesinde kullanılan âletin ve At Meydânı'nın resimleri oyulmuştur ve yine aşağı taraflarında Rumca ve Latince beyitler yazılıdır.

İkincisi “Kostantin”in “Mora” şehrinden getirdiği bakırdan yapılmış yılanlı küçükçe ve kısaca bir direktir. İşbu direğin bir başını Fâtih hazretleri kuvvet ve hünerini göstermek için, kılıcıyla düşürmüştür. Bir başını dahi bundan yüz sene evvel bir gece kırıp çalmışlardır.

Üçüncüsü” “Porfiru Yenitus” Kayser’in örme direğidir. Bu direğin hâlâ çivi yerlerinden belli olduğu vechile, üzeri ta yukarisından aşağıya kadar yaldızlı ve resimli bakır kaplı iken, şimdi taşlarının birçoğu döküldüğünden, bir acâyib şekle girmiştir. Ve bir gün büsbütün yıkılıp, bir sakatlık edeceğinden korkulur.

Bu direğin yüksekliği doksan dört kadem* dir. At Meydânı'nda bu dikili taşlardan başka, yaldızlı dört bikir resmi daha varmış. Bu bikir resimlerinin üstâdlık cihetle dünyâda misli yokmuş.

Bu resimleri Mora'da “Gördüs” şehrinden, İtalya'da “Roma” şehrine ve oradan Kostaytin zamânında “İstanbul'a” nakil olunmuştur.

Badehu Cenevizler İstanbul'u zabtettikleri sırada, bunlar Venedik'e götürülmüş ve andan bir müddet sonra Fransa imparatoru “Birinci Napolyon” nâm-diğer “Bonapart” Paris'e nakil etmiş ise de, kendisinin muhârebe bozgunluğunda, Nemçe'ye götürülmüştür.

Açânti Milleti'nin Acâyib Âdetleri

Garîbe

Diyâr

Garb

Şehir

Arâzî

Şaşılacak şey Memleket Güneşin battığı taraf Memleket ve ay Yerler

Mecûs

Âteşe ve ağaçlara tapan

Raks

Sıçrayarak oynamak

VelâhdBir pâdişâhın vefâtından
sonra yerine pâdişâh
olacak kimse

Arkadaşlar!

Dünyâda pek çok acâyib milletler olduğunu bilirsiniz. İşte bu milletlerden biri dahi Açântiler bulunduğundan, size bunların âdet-i garîbe*lerini yazıyorum. Fakat Açânti diyârının ne tarafta olduğunu bilmek için, evvelce burasının coğrafyasından biraz malûmât vereyim de, sonra âdetlerini beyân edeyim.

Açânti ülkesi Afrika kıtasının garb* tarafındadır. Ahâlîsi üç milyona yakındır. Bu diyârın pâytahtı “Komasi” şehridir. Arâzîsi* pek mahsûldârdır. Ve çok maâdinleri dahi var ise de, ahâlîsi bunlardan pek fâidelenemez. Sanatları pamuk dokumak ve boyamaktan ibâret gibidir. Lakin evlerini pek hünerli bir sûrette yaparlar. Başlıca mezhepleri Mecûsî* mezhebidir.

Bu adamlar ziyâde yiğit iseler de, vahşî* bir hâldedirler. İngilizler Açânti ülkesini zabt edip, orada yerleşmeye çalışmışlar ise de, 1240 sene-i hicriyesinde vukû bulan hücûmlarında, inhizâma dûcâr olduklarından dikiş tutturamamışlardır. Fakat şimdilerde İngiliz ve Felemenkler’in bir ticâret yeridir.

Gelelim âdetlerine:

Açânti’de bir çocuk dünyâyâ geldiği vakit, çocuğun vâlidesine hısımları ve komşuları birer hediye getirirler. Ve çocuğa doğduğu gün bir lakab takarlar. Bu lakab ise eşyâdan bir şeyin ismidir. Meselâ:- Sandık ya oda veya kapı gibi şeylerden birisinin adıdır. Bundan mâadâ çocuğa babası dahi başkaca bir isim kor. Zâdegân çocuklarla şehzâdeler, büyükbabalarının anıldığı adı alırlar. Bir şehzâde doğduğu zamân, tüfenk atmak ve rakslar* etmek ile ilân-ı meserret olunur. Eğer bir velâhd* dünyâyâ gelir ise, hayvân yerine adam kurbân edilir. Âdetlerinden biri de, eğer doğan çocuk erkek ise; bir kız, kız ise; bir erkek çocukla hemân dünyâyâ geldiği gün nişânlarlar. Kız veyâ dul bir kadını alacak adam çok masraf etmez.

Evlenecek adam âdi bir kimse ise, biri kendi memleketinde yapılan ve biri “Serim” şehriden gelen iki parça hasîr ile bir peştemâl ve giyinmesine mahsûs bir top kumâş ve altın tozundan yapılmış birkaç bilezik, hediye olarak yavuklusuna

gönderir. Evlenen zengîn ise, nişânlısına göndereceği eşyâ, yine bunlardan ibâret ise de, biraz bahâlıcalarıdır.

Afrika kıtasının sâir memleketlerinde olduğu gibi, Açânti’de dahi bir adam ne kadar çok karı alır ise, o kadar büyük bir şân kazanır. Bu cihetle, her adam elinden gelebildiği kadar karı alır ve karılarının birisinden usandığı hâlde, o karısını kovar ve başka bir erkeğe varmasına izin verir. Bu sebebdendir dolayı, çok kadınlar, on, on beş kocaya vardıkları olur ve her bir kocasından birer ikişer çocuk doğurarak familyalar* ol kadar çoğalır ki âdetâ Açânti ahâlîsinin soyu soplaları ve hısım akrabalıklarının fark olunması pek güçtür.

Açânti şâhı kendi karılarını ahâlînin nazarından saklar ve sarâyın içinde ziyâdesiyle kapalı bir dâirede, birçok ağanın nezâreti altında muhâfaza eder. Eğer karılarından biri sokağa çıkmak ister ise, yanına bir ağa alarak çıkar ve o ağa şâhın karılarından birinin sokağa çıktığını herkese bildirmek için, hızlıca bir ses ile bağırmaya başlar. O esnâda o mahalde bulunan ne kadar adam var ise, şâhın karısı geliyor diye savuşurlar. Fakat kadınlar ile çocuklara yasak olmadığı cihetle, bunlar karısı geçerken seyrederler. Açânti şâhı olan kimsenin, en az üç yüz karısı olur. Eğer şâh çok genç ise, memleketi vâlidesi idâre eder. Ve eğer orta yaşta ise, vâlidesi oğlunun baş müsteşârı olur. Bir şâhın erkek evlâdı olmazsa kız evlâdı babasının yerine şâh olur.

Bunların âdetlerinden biri dahi bir kız çocuğu büyüüp akli başına geldiği zaman, kızın pederi ve vâlidesi ne kadar tanıdıkları karı var ise, cümlesini davet eder. Bu davetli karılar tayîn oluna günde gelir. Ve ana bası dahi berâber olarak hepsi birlikte kızı alarak bir nehir kenârına götürürler. Orada kızı yıkadıktan sonra, birtakım boncuklarla süsleyerek, doğruca yine peder ve vâlidesinin evine getirirler. Orada dahi kızın vücûduna beyâz toprak ile, türlü türlü resimler yaparlar. Ve bundan sonra türküler çağrılarak, oyunlar oynanarak birkaç gün şenlik icrâ ederler. Bu sırada hısım, akrabâ ve komşu ve ahbâbların her birerleri, kudretlerine göre birer hediye getirmeye mecbûrdurlar.

Açântiler, en az on karı aldıklarından, bu karıların bir tânesi hânenin idâresine tayîn ve öteki karıların üzerine nâzır ederler. Bu baş kadın her hâlde kocasından birkaç yaş büyük olmak şarttır. Bunun için dâimâ kocasına nasihat eder. Ve her işine

koşar. Bu nâzır karı ziyâde ihtiyâr olduğu vakit, kendinden genç bulunan başka bir kadına, kendi yerini verir. Karıların birbirini kıskanmak hûyları yoktur.

Bir adam karılarından birini boşadığı hâlde, şâhın yâhûd kendi memleketinin vâlî makâmında bulunan bir adamın huzûruna getirir. Orada karının boyunun üst tarafına, beyâz toprak ile bir işâret eder. Bu işâret karıyı boşadığını imâ eyler.

(Alt tarafı gelecek nüshada)

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1	Her on beş günde bir kere musavver çıkar	NUMARA 7
	Fî 1 Şabân	
Sâlî	1298	İstanbul

Say

Say denilen şey, dîn ve dünyâca üzerimize edâsı lüzum gelen her bir hizmetlerimizin, güzel ve yolunda olmasına çalışıp çabalamaktır.

Çalışmağa muhtâc olmayan hiçbir kimse bulunmaz, hatta zengîn ve mâldâr olan ve kendine iktizâ edecek her bir şeyi, parası ve mâlî kuvvetiyle tedârik eden ve cümle işini câriye ve hizmetkârlar mâarifetiyle görebilenlere dahi çalışmak elzemdir. Meselâ: Pâdişâhlar memleketlerinin hüsn-ü idâresi ve selâmeti ve ehlînin râhatı sebeplerine çalışmağa memûr ve vükelâ ve ulemâ ve ümerâ dahi milletin işlerini adâlet ve hakkâniyetle görmeğe ve her yüzden fâidelerini gözetmeğe velhâsıl kâffe-i işleri güzel görmeğe mecbûrdurlar. Demek oldu ki, pâdişâhlar ve vezîrlar bile çalışmak ihtiyâcından beri olamıyor.

Sayın yanî çalışmanın fâideleri pek çoktur; ez cümle: Çalışan adam, Cenâb-ı Hakkın ihsân buyurduğu rızık u kısmeti kolay kazanacağı cihetle, ac ve açık kalmaz; sıkıntı çekmez; kimseye minnet yanî medârâya mecbûr olmaz; bir taraftan hakâret görmez; hâsılı dâimâ râhat ve selâmet ve meserretle vakit geçirir.

Say ve gayreti olan kimsenin herkes yanında itibârı olur. Boş gezen kimse, serseri sayılacağından, o makûleler itibârları olmadıktan başka herkes yanında dahi

hâr u hakîrdiler. Çalışkanlığın makbûl ve tenbelliğin mekrûh olması şunun içindir ki, say ve gayreti olan adamdan herkes emîn olur; yanî bu gibiler dâimâ işiyle gücüyle meşgûl olacaklarından, kendilerinden hîle ve desîse ve fesâd gibi fenâ şeyler mâmûl olunmaz. Bu cihetle çalışkanlık makbûl ve boş gezenler ise, işsizlikten ne yapacaklarını bilmeyip ekserî mâzâllah! dürlü dürlü fenâlıklara ve hîlelere saparak hem kendilerini ve hem arkadaşlarını tehlikeye uğratacaklarından, o misillüler herkesin nazarında hakîrdiler.

Maamâfih her bir şeyin efrâtında, yanî çokluğunda zarar olduğu gibi, çalışmanın dahi dereceden ziyâdesi zarardır. Fakat büsbütün tekâsül de fenâ bir şeydir. İnsânın çocukluğunda kazanacağı bir fenâ hâl var ise, o da tenbelliktir. Zîrâ tenbellikten pek çok fenâlıklar hâsıl olur. Cümleden biri tenbel adam miskîn olur; miskînlük ise insâna pek çok zarar getirir. Meselâ: Miskîn bir adam lâzım olan ve lâzım olamayan herhangi iş olsa, o işe kayıdsızlıkla bakar; bugün yüzünden pek çok fâide göreceği işi, üşenerek sabâha bırakırsa, bu cihetle o fâideden geri kalır. Eğer bu tenbellik ve miskînlük insânı ziyâdeyle bastırırsa, artık işinden gücünden alıkoyup sonraları pek sıkıntı çekmesine sebep olur.

Öyle ise çocukluğumuzdan hâmâratlığa alışmalıyız; yanî bir iş için üşenmek gelir ise, o üşenmeyi terk eyle, hemân sıçrayıp o işi görmeliyiz. Böyle hareket ettiğimiz hâlde, tabîatımızda bile tenbellik var ise, anı tez elden def etmiş oluruz. Yanî bir adamın çalışması kendi için ise; fâidesi de nefesine âittir. Eğer vatan ve milleti için çalışır ise andan hâsıl olacak fâide hem hem kendine hem devlet ü milletine dokunur ki, en güzel, en iyi say da budur.

Hâsıl, asıl insan olan insân, dâimâ devlet ü millet ve vatanın fâidesi için çalışmalıdır.

Hikâye

Müşfikâne

Acıyıp esirgeyiciye
lâyık sûrette

Memlû

Dolu

Meyve

Yemiş

İtâ

Vermek

Mücâzât

Cezâ etmek

Say

Çalışmak

Birader

Karındaş

Bir adamın Ahmed ve Hasan adlı iki oğlu vardı. Ahmed, Hasan'dan bir yaş büyük idi.

Bu adam Hasan doğduğu gün bağçeye bir boyda olarak iki adet elma fidânı dikti ve ikisine de bir siyâkta baktı. Bu fidânlar büyüdüler ve o derece birbirine benzer oldular ki, görenler asla fark edemezlerdi. Nihâyet bir gün çocuklar bu fidânları çiçek açmış görüp ziyâde beğendiler. Babaları bunlara dedi ki:-

“Çocuklarım bakın bu fidânlar asla belli olmaz derecede birbirine benziyorlar. İşte ben bunları size verdim. Lakin göreyim sizi; eğer bunlara güzel bakar iseniz; ziyâde yemiş verirler. Bakmaz iseniz kurur telef olurlar.” Hasan Ahmed'in küçüğü ise de, kendi ağacına ol derece bakar idi ki, meselâ: Üzerinde bir böcek görse ayıklar ve doğru büyüsün diye fidânın yanına destekler diker idi. Velhâsıl bir vâlidenin kendi çocuğuna müşfikâne* baktığı gibi, Hasan dahi kendi ağacının tımârına pek dikkatli bakardı.

Gelelim Ahmed'e: Bu çocuğun başlıca eğlencesi, gelen geçene taş atmak ve mahallenin serseri, çapkın çocuklarıyla arkadaş olup, bunlar ile dâimâ kavga, döğüş ettiğinden, kâh gözleri şiş ve kâh ağzı yüzü yaralı olarak gezerdi.

Bîçâre ağacı külliye unutup, ta sonbahar mevsimi gelinceye kadar asla aklına bile getirmede. Bir gün nasılsa karındaşı Hasan'ın ağacını ziyâde elma ile dolu ve dallarını yemişin çokluğundan eğilip hemân kırılmak derecesinde görünce; kendi ağacını dahi böyle zannederek, ziyâde sevinç ile koştu. Koştu ammâ, ne kadar cân sıkıntısına uğradı! Çünkü zannettiği gibi ağacını yemiş ile memlû* bulmayıp, her bir dalın üzerinde birkaç kuru yaprak kalmış gördü! Oradan hemân babasına gidip:- “Nedir bu senin benim hakkımda olan garazın ki, bana asla bir işe yaramaz ve yemiş vermez bir ağaç verdin de, gâyet çok meyve* veren ağacı karındaşıma itâ* ettin bâri karındaşım bana olmaz ise elmalarının yarısını versin.”

Pederi cevâb olarak dedi ki “Tenbelleri beslemek için çalışkan olanların kazandıklarından bir hisse terk etmeleri, bir vechile câiz değildir.

Senin ağacın sana yemiş vermemiş ise, o da senin tenbelliğinin mücâzâtı*dır. Karındaşın say*ının mükâfâtı olarak ağacının ne kadar çok meyve verdiğini gördün.

Senin ağacın dahi onunki gibi idi ve ikisi de bir toprağa dikilmiş idi. Ancak sen ağacının tûmârına asla bakmadın; karındaşın ise, kendi fidânının üzerinde bir böcek görse, anı derhâl def ederdi, sen ise ötede beride dolaşarak, tenbellikle vaktini beyhûde yere geçirdin.

Bak böcekler ağacının tomruklarına varıncaya kadar yemişler. Şimdi ben bu ağacın bütün bütün kuruyup telef olmasına râzı değilim. Onun için, ağacı senden alıp karındaşına verdim. Belki onun gayreti ile, yeniden evvelki kuvvetini bulur. Bundan sonra bu ağacdan hâsıl olacak meyve biraderinin* mâlıdır. Artık senin bu fidânda hiçbir hakkın yoktur. Fakat oğlum olduğun için yine sana acırım. Hâydi git benim fidânlığıma, orada beğendiğin bir fidânı seç de al; eğer aklını başına almaz da, anı dahi böyle eder isen, yine senden alıp biraderine veririm.”

Ahmed pederinin şu lakırdılarından utanarak, hemân fidânlığa gidip, en alâ bir elma fidânı seçti aldı ve karındaşı Hasan’dan dahi, ağaca bakmanın usûlünü güzelce öğrenip, aklını böylece kullanmağa başladı ve ne kadar fenâ hûyları var ise terk eyledi ve serseri çapkınların arkadaşlığından dahi çekildi.

Nihâyet yeni senenin son bahârında, ağacını meyve memlû görünce sayın fâidesini anladı. Pederi ise, Ahmed’in bu çalışkanlığından hoşnûd olarak, Hasan ile ikisine küçük bir bağ verdi. Ve bu yüzden râhat ve selâmetle ömür sürdüler.

Açanti Milleti’nin Acâyib Âdetleri

(Üst tarafı geçen nüshada)

Açântiler vefât eyledikleri zamân, cânları tıpkı bu dünyâyâ benzer başka bir dünyâyâ gidip, bu dünyâda ne rütbede, ne hıdmette ve ne işte bulunurlar iseler, orada dahi o rütbede, o hıdmette ve o işte bulunacaklarını itikâd ederler. Bu itikâdları içindir ki, adam kurbân ederler. Şöyle ki: Vefât eden, büyük mensûbda bir adam ise, gittiği dünyâda dahi, o mensûbda olacağını zannettiklerinden, orada da bu adamın hıdmetinde bulunmak için, mensûbu olan ve hıdmetinde bulunan adamlar, kendilerini kurbân ederler. Eğer şâh vefât edet ise, hesâbsız kimseler cânlarını fedâ ederler.

Mesela: Karıları, câriyeleri köleleri vesâir dünyâda herbir işinde kullandığı insânlar “Amân şâhin öteki dünyâda hıdmetinde bulunalım.” diye kendilerini sevine sevine kurbân ederler.

(Ne vahşîlik! Ne akılsızlık!!!)

Bir câriye veya bir köle, efendisinin nefretini kazanmış ise, beyân eylediğim âdetleri bunlar hakkında icrâ olunmaz. Yanî bir insân, câriye ve kölelerinden birini sevmez ise, efendisi öldüğü zamân, onu kesmezler ve o misillüler ecelleri ile öldükleri vakit, cesedlerini dahi görmeyerek, hattâ uzunca bir hasta oldukları hâlde, öleceğini beklemeden, hemân o hâlde bîcâreyi süprütülüğe atarlar. Ölmeyeceği var ise bile, orada açlıkla kıvrana kıvrana cân verirler. Evlenmiş âdi bir adam veya kocaya varmış bir karı öldüğü sırada komşuları, civârdaki hısım akrabâları ile, ahabâblarına vefâtının haberini duyururlar. Derhâl hepsi ölenin hânesine gelerek, ağlamağa başlarlar. Vefât edeni yıkadıktan sonra, en yeni ve en güzel rubasını giydirebilirler. Ve cesedinin başına beyâz toprak ile nev nev resimler yaparlar.

Bu hâl ile cenâze en aşağı iki gün evde kalır. Bu esnâda gelen akrabâ ve ahabâblar biraz ağladıktan sonra, hurmâ şarâbı içerler ve oyun oynarlar. Erkekleri ya koyu renkli veya beyâz ammâ, tozdan kirlenmiş peştemâl giyerler. Kadınları kızıl toprak ile boyanmış bez parçalarını kollarına, başlarına sık sıkıya sararlar. Bazı kere dahi kapısının önünde dahi tüfenk atarlar.

Ertesi gün bu toplanan adamların her biri, ölen için birer hediye getirirler. Şu getirilen hediyeler ise, herkesin hâline göredir. Farıza: Kimi bayağı bir peştemâl, kimi âdi bir hasîr ve kimi bunların iyicelerini ve kimisi dahi altun tozu getirir. Ve gelen şeyler orada hâzır bulunanların cümlesine gösterilir. Şöyle ki: Peştemâl geldiği hâlde, uçlarından iki kişi tutarak, herkes görsün diye yukarıya kaldırır. Eğer gelen şey altun tozu ise, bir küçük leğene korlar. Ve birisi bu leğeni oradakilerin önlerinden geçerek herkese gösterirler.

Bu âdetlerini icrâ ettikten sonra, artık cenâzeyi gömmek için kaldırır. Fakat hiçbir vakit ölüyü hânenin kapısından çıkarmazlar. Ya nereden mi çıkarırlar dediniz?... Nereden çıkaracaklar, çitten ibâret bulunan duvarın bir tarafını yıkıp, oradan çıkarırlar. Tabutları dahi hurmâ dalından yapılmış ve hasîr ile etrâfi kaplanmış, sepet biçiminde bir şeydir. Ölüyü, gelen hediyelerle berâber, yakında

bulunan ormanın içinde kazılmış mezâra gömerler. Andan sonra birkaç tüfenk atarlar ve hepsi berâber mevtânın mezârına Allaha ısmarladık diyerek giderler.

Ölüyü gömmezden bir iki gün evvel, oruc tutmak bâtil dinlerinin iktizâsındandır. Orucularının tamâmında, cenâzenin bulunduğu odaya birkaç sofraya kurup, üzerine dürlü dürlü yemekler korlar. Bu yemeklerin bir mikdârını yerler. Birini dahi mevtânın mezârının üstüne götürüp bırakırlar ve kusûr kalanını da çocuklara pây ederler.

Şu işler olup bittikten sonra, karılar ellerine ikişer dâne çakıl taşı alarak şehrin veya köyün etrâfında gezerler ve ellerindeki taşları birbirine urarak oynarlar. Bundan sonra artık herkes vücûduna kızıl toprak sürüp biraz müddet yas tutarlar. Ve ölen adamın dünyâda sevdiği yemeklerden ara sıra yaparak mezârının üzerine götürüp korlar. Ve bir de yas tuttıkları müddet, kendilerini kirli saydıklarından o müddet içinde, âteşe mi ağaca mı tapacaklar, âyînleri neden ibâret ise, anı yapmazlar. – Çünkü âbdestsizdirler- yasları tamâm olur olmaz, gûyâ gusûl etmek yanî temizlenmek için, cümlesi berâber civârda bulunan bir akar suya girip yıkanır. Andan sonra âdetleri her ne ise, anı icrâ ederek evvelki hâlleri üzerine yaşarlar.

Şu Açıntiler'in muhtesârân yazdığım âdetlerini, misâl zannetmeyin; bu millet halen mevcûd bedevî bir millettir.

Yaz

<u>Tulû</u>	<u>Kemâl</u>	<u>Vaz</u>	<u>Mekûlât</u>
Doğmak, belli olmak şeyler	Olmak ve bitmiş	Komak	Yiyecek

Şimdi yazdır. Günler uzundur. Güneş sizin uyandığınız sâatten evvel tulû* eder.

Ağaçlarda yapraklar doludur. Ve bâğçeler çiçekler ile şenlenmiştir, tarlalarda orakçılar meşgûldürler. Otlar kemâle* ermiş – otları, buğday ve arpa vesâir nebâtâtı, tırpanlar ve oraklar ile biçerler. Köylerde kadınlar ve kızlar, çayırlarda biçilmiş otları kurumak için savururlar. Yeni biçilmiş nebâtât nasıl güzel kokar!

Nebâtât biçildiği zamân yığın ederler; sonra buğday ve arpa gibi zahîreleri harmanlayıp, ânbârlara vaz* ederler. Otları dahî kezalik ânbârlara korlar.

Atların ve ineklerin kış vakti tarlalarda yiyecekleri bulunmadığı zamân, ânbârlardaki otları çıkarıp onları yerler.

Buğday ise, insânların kendi mekûlâtı*dır. Çünkü buğdaydan un olur, ondan dahi etmek yapılır.

Kırlangıç Kuşu

Sikâr

Av

Azîmet

Gitmek

İskân

Ev edinip oturmak

Yaz sıcağında şu râhat bilmez kırlangıçların, uzun kanâdlarını ve çatal kuyruklarını açıp, rızıkları olan ve göze gözükmeyen derecede küçük bulunan böcekleri tutmak için, hızlı hızlı öteye beriye uçtuklarını seyretmek hoş olur.

Hevâ nemli yanî serin olduğu zamân, bu küçük böcekler yüksek uçamadıklarından, kırlangıç dahi, toprağa sürünürcesine alçaktan uçarak şikârını* kovalar. Biz kırlangıcın böyle yerden uçtuğunu görünce “Yakında yağmur yağacak, zîrâ kırlangıçlar yerden ayrılmıyorlar.” deriz.

Sonbahâr gelip rüzgâr soğuk esmeye başlayınca, kimsenin bilmediği bir işâret verilir ki, kırlangıçlar sürü sürü toplanarak hevâsı sıcak bir memlekete azîmet* etmek üzere uçup giderler. Kış geçip yine yaz geldikte, insân misillü akılları var gibi gelir eski yuvasını bulurlar. Allah Teâlâ hazretlerinin yalnız insâna akıl ihsân ettiğinin biliriz. Fakat fazl u kereminden nâşi kimine az kimine çok her hayvâna verdiği gibi, kırlangıça dahi his vermiştir. İşte ol his vâsıtasıyla geçinmesine ve iskân* eylemesine lâzım olan mahali bilir ve bulur.

Hikâye

Rûy

Yüz

Bârân

Yağmur

Sükût

Susmak

İtirâf

İnâd etmek

Hazîrân ayında bir gün çocuğun biri, birkaç arkadaşı ile berâber seyre gitmek üzere hâzırlanmış iken, gökyüzünü bulutlar kapladı. Havâ açılır ümîdi ile çocuk biraz müddet evinde bekledi idiyse de, âkıbet yağmur bardaklardan boşanırcasına yağmağa başladı. Bîçâre çocuk! bu hâle dayanamayıp, ağlayarak ve somurtarak, bir köşeye çekildi ve kimsenin tesellisini kabûl etmez oldu.

Akşâma doğru bulutlar dağılmaya başlayıp, güneş çıktı ve rûy*-ı âlem güzel bir tarzda göründü. İşte bu zamân babası çocuğu kıra götürdü. Havânın tâzeliği, otların yeşilliği ve kuşların terennümü* sebebiyle çocuğun yüreği pür safâ oldu. Bu sırada pederi dedi ki,

“Çocuğum bak ortalık ne kadar değişti. Dün akşâm ve bu sabâh toprak yanmış gibi olmuş, çimenler ve çiçekler dahi bayılmış, solmuş idi. Şimdi ise ortalık bir tatlılığa geldi. Acabâ bu fark neden oldu?

Çocuk utanıp sükût* etti ve sabâhleyin vâki olan kendi hareketinin, yanî bârân* için ağlamış olduğunun ne kadar lâyıksız olduğunu bilip, yağmış olan yağmurun nimet sebebiyle ortalıkta bu fark vukû bulmuş olduğunu itirâfa* mecbûr oldu.

Mesâil

Mîrâsta erkek iki, karının bir almasına sebep nedir?

Lafz “Havvâ” ebced hesâbıyla on beş idir. “Âdem” lafzındaki kırk beşten, bir on beşten, bir on beş “Havvâ” ismine çıkarılır ise “Âdem” isminde iki on beş kalır.

İşte mîrâsta erkek iki pây ve karının bir pây almasının hikmeti bu isimlerden zâhir oldu.

Kimdir o kimse ki, Allah'ın emrini yerine getirirse iyi etmiş olur; getirmez ise, yine iyi etmiş olur?

Velî-i katîldir. Eğer kâtile kısâs ederse, yanî kimsesini öldüren adamı öldürttürür ise, iyi etmiş olur. Öldürttürmeyip affeder ise daha iyi etmiş olur.

Kimdir o adam ki, Cenâb-ı Hakkın emrini yapar ise âsîdir, yapmazsa da yine âsîdir?

Serhûş kimsedir; çünkü serhûşluk hâliyle namâz kılsa âsîdir. Kılmaz ise, terk-i salât ettiği için yine âsîdir.

Kitâb
Tuhfet'üş- Şâhân

Mudhikât

Herifin biri, henüz pederinin pek çok mîrâsına nâil olmuş bir kimseye gidip: “Efendim nâil olduğunuz mîrâsın yarısı benimdir. Çünkü ben sizin karındaşınızım.” demiş. Mîrâsyedi “Acâyib, ne sebep ile benim karındaşım olursunuz?” diye sordukta herif “Allah Allah hepimiz Hazreti Âdemin neslinden değil miyiz, bu cihetle cümlemiz bir pederin evlâdı olmayız mı?” diye cevâb verdikte; mîrâsyedi “Anlaşıldı” deyip çıkarmış herife bir lirâ vermiş. Herif bir lirayı görünce “Bu nedir? Bu kadar bin liralık mîrâsın yarısı bir lirâ mıdır?” deyince, mîrâsyedi “Sus! Sesini kes. Eğer öbür karındaşlarımız duyacak olursa, pâyınıza bu bir lirâ da düşmez.” deyip herifi def etmiş.

Bir küçük çocuk, yirmi paralık ufak bir somun almak için, etmekçi dükkânına gitmiş; somunlardan birini eline alıp hafif gördükte, etmekçiye “Gâlibâ bu etmek eksiktir.” demiş. Etmekçi “Şaşkın eksik olduğu daha iyi ya: Götürürken ağırlık duymazsın; yorulmadan götürürsün.” diye cevâb vermiş. Çocuk “Gerçek öyledir.” deyip somunu almış ve dükkânın pîş tahtasına on beş para bırakıp gitmiş. Etmekçi

arkasından “Bana bak! Parayı eksik verdin. Beş para daha vereceksin.” diye bağırdıkta, çocuk “Hay şaşkın! Eksik olduğu sence daha iyi ya: Çünkü sayarken zahmet çekmezsin; yirmi paradan, on beş parayı daha kolay, daha çabuk sayarsın.” diye somuncuyu cevâbsız bırakmış.

Bir kimseden ahabâbları “Yahu dünyâda senin hiçbir düşmanın yoktur, herkes dostundur, buna sebep nedir?” diye suâl etmişler. O kimse cevâbında “Bana her kim; filan işi şöyle yapacağım iyi mi olur.” diye sorsa:

“Pek iyi olur, hiç siz fenâ iş yapar mısınız, zemîninde cevâb veririm.” yâhûd “Filan işi şöyle yaptım, bunu böyle yaptığımda benim hakkım yok mudur?” diye hasbihâl etse:” Şüphe yok ki her hâlde efendimizin hakkı vardır, zât-ı âlîniz haksızlığı bir vechile kabûl etmezseniz ve desende idâre-i kelâm ederim. İşte bu sebep ile dünyâda hir düşman kazanmayıp, herkesle dost olurum.” demiş.

Sıçana demişler ki, bulunduğu delikten çıkıp da, bir adım ötedeki deliğe girebilir isen; sana tulum peyniri var.

Sıçan düşünmüş ki, bir delikten öbür deliğe kadar mesâfe pek azdır. Mükâfât ise pek çoktur. Bu vechile bunda bir hîle olduğuna akli kesip, bir tulum peynire tama edip de bulunduğu delikten dışarı çıkmamıştır.

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1	Her on beş günde bir kere musavver çıkar	NUMARA 8
	Fî 16 Şabân	
Çehârşenbe	1298	İstanbul

İlim

İlim öyle bir cevherdir ki kıymetine nihâyet olmaz. Zîrâ hâlıkımız, Cenâb-ı Vâcib'ül Vücûd hazretlerini bize bildiren ve hakk u sevâbı yanî doğru olan şeyleri işlemeğe teşvîk eden ve iyi ve kötüyü fark ettiren ve dünyâ ve âhîretçe her hâl ve hareketimizde bize rehber-i saâdet u selâmet olan ilimdir.

İlim bir şehenşâhdır ki, pâdişâhlar bile ona tâbidir. Çünkü ilimsiz hiçbir memleket bâkî ve pâyidâr olamaz.

İlim bir hazînedir ki, devletler bile mâlik değildir. Zîrâ sarf edilmekle tükenmez.

İnsânı sâir insânlardan mümtâz ve muazzez eden para değil ilimdir.

Bir adamın şöhretini şarktan garba ve garbdan şarka götürten ilimdir.

Hülâsâ ilim Cenâb-ı Hakk'ın bir ihsân-ı âlîsidir ki, her ne söylense tamâmiyle tarîf tevsîfi kâbil olamaz. İlmin şeref ve menfaati ne kadar çok ise cehlin kötülüğü ve muzarratı dahi o derece ziyâdedir. Bu cihetle âlim ile câhilin aralarındaki fark da o nisbattedir. Şurası herkesin bildiği bir şeydir ki, dünyâda insânın başına her ne fenâlık gelir ise, ana mutlakâ kendisinin cehli sebep olmuştur. Bunun için misâl getirmekte hâcet görülmez. Bu hâle göre câhil dünyâda yaşadıkça dâimâ bir tehlike

ve korku içindedir. Fakat ilim her bir korkudan sâlimdir. İlim ile cehl, aydınlık ile karanlığa benzer ki, herkes aydınlığı sever. Öyle ise bir ayak evvel ilim tahsîliyle cehl karanlığından kurtulmağa çalışmalıdır.

İlmi çocukluk zamânında çalışıp çabalayıp, âlim kimselerden öğrenmelidir. Fakat şurası da bilinmelidir ki, âlim bir adamda iffet ve istikâmet yanî ehl-i ırzlık ile doğruluk dahi aranılır. Çünkü bir âlimde bunlar bulunmaz ise, onun ilminden hiçbir fâide görülmedikten başka, aksi olarak zarar bile görülür. Öyle âlimin ise câhilden bir farkı olamaz.

İlmin muhtâc olduğumuz şeylere de fâidesi vardır. Çünkü ilim olmasa muhtâc olduğumuz şeylerin hiç birisini tedârik edemez idin. Bununla berâber yakın vakitte gördüğümüz vapurlar, telgraflar ve bunlar misillü sâir başkaları hep ilim sâyesinde bulunmuş şeylerdir.

Bir vakit İstanbul'dan Üsküdâr'a kayıklarla bin meşakket bin tehlike içinde geçilir iken, şimdi vapurlarla karda yürür gibi bir râhat ve emniyet ile gidiliyor. Bir zâman İstanbul'dan Edirne'ye bir mektûb beş altı günde giderken, bugün telgraflar sâyesinde beş altı dakîkada hem haber gönderiliyor hem cevâb alınıyor. Evvelleri on iki sâatte alınan yol demir yollar sâyesinde bir sâatte alınıyor. İşte bununla dahi meydâna çıktı ki, ilmin her bir ihtiyâcımıza fâidesi olduktan başka ilerledikçe ihtiyâcımızı dahi unutturuyor. Hâsılı ilmi mümkün olsa da çocuklarımıza beşikte iken öğretmeğe başlasak.

İlim zengîn olanlara da lâzım mıdır? Hây hây! Asıl birtakım zengîn olan câhillere lâzımdır. Zîrâ bilip gördüğümüz birçok mirâsyediler vesâir zengîn câhiller, biraz ilim şerefinden nasîbleri olsa, öyle ellerinde avuçlarında olanı, safâları yolunda haylâzlıkla yiyip tüketmezler. Ve bir de ilim zengînlik, zügürtlük için değildir. Dünyâda zengînlikle iftihâr olunmaz, ancak ilimle iftihâr olunur. Bir zengîn câhil ile bir âlimin arasındaki fark âdetâ birbirine nisbet olunmaz derecededir. Çünkü âlim mağrûr olmaz, yanî ilmiyle kibir etmez; dâimâ herkesin iyiliğine çalışır. Fakat câhil olan zengîn, kendi servetine yanî parasına gurûrlanır. Kimseye hiçbir fâidesi olmaz. Şu hâle göre kendini bilen adam, zengînlikten ziyâde âlim olmağı istemelidir.

Öyle ise ilmi öğrenelim. İlerletelim. Büyüğümüz kahvehânelerde birtakım laklakayât ile ve küçüğümüz mahalle aralarında cevîz ve kaydırak oyunlarıyla beyhûde vakit geçirmekten artık vâzgeçelim. Elimizdeki birkaç kuruşa güvenip de

alıştığımız tenbellikten çocuklarımızı da hissadâr etmeyelim. Çocuklarımızın muhtâc oldukları ve torunlarımızın muhtâc olacakları ilm ü marifete dört el ile sarılalım. Biz öldükten sonra onların hâllerinden emîn olalım. Hâsıl-ı kelâm; âlim ü âmil, hakîm ü kâmil olmağa cehd edelim.

Hikâye

(Ticâret-i Muhasebe Mümeyyiz Ulu Rifatli Hulûsî Efendi tarafından akdemce gönderilmiştir.)

<u>Sâbık</u>	<u>Sükût</u>	<u>Selasân</u>	<u>Müstefid</u>	<u>İstifâde</u>
Geçmiş	Susmak	Bir şeyin üçte ikisi	Fâide kazanan	Fâidelenmek

Zâman-ı sâbık*ta fakîr bir adam varmış; kuş ve balık avlayıp güç hâl ile etmek parası tedârik edermiş. İşte bu adam bir gün bir mahalde tuzâk kurup kendisi gizlenir. Bir müddet sonra tuzağın yanına üç dâne kuş gelerek tuzağa tutulacakları sırada, kavga gürültüsü gibi bir şey işitilir. Bîçâre fakîr; amân bu sesteki kuşlar kaçacak diye gizlendiği yerden meydâna çıkar; görür ki, iki talebe ilim bahsediyorlar; fakîr onların yanına gidip ricâ eder ki, biraz sükût* etsinler ki kuşlar kaçmasın. Talebeler, kuşlardan ikisini kendilerine verir ise, sükût edeceklerini söylerler. Zavâllı adam çâresiz kuşların ikisini vereceğini vaad eder.

Hâsılı kuşlar tutulur, iki dânesini talebeler alır. Bu sırada ol fakîr adam talebelere der ki “ Siz benim kazandığının selesânını* aldınız müstefid* oldunuz; bâri bağırarak söylediğiniz şey her ne ise, bana söyleyiniz de eğer fâideli bir şey ise, ben de bir istifâde* edeyim.”

O iki talebe gülerek derler ki “Biz mâhiyet-i _hünsâ_ dan bahsederdik.” Fakîr adam hünsâ ne demek olduğunu bilmediğinden tekrâr sorar, talebeler: Hünsâ, ne erkek ve ne dişi olan şeye denir diye cevâb verirler.

Bir zamân sonra bu fakîr adam, balık avına çıkar. Hikmet-i ilâhi bir balık tutar ki, asla nazîri* görülmemiş; kendi kendine düşünerek, bu balığı hediye tarfkiyle o vaktin pâdişâhına takdîm ettirip, ihsânına mazhar olmasına karâr verir.

Uzatmayalım, balığı pâdişâha takdîm ettirir. Pâdişâh balığı görüp beğenir, fakîre bin altın ihsân verilmesini emreder. Fakat pâdişâhın nedîmi* bu ihsânı çok görüp pâdişâha der ki “Bu hediye değerli bir şey değildir. Bu adama cüzi bir şey verip def edelim.”

Pâdişâh bu sözü bir derece kabûl eder ise de, evvelce bin altın ihsân ettim demiş olduğundan, ihsânımı nasıl geri alayım.” dediğinde nedîmi “Getirilen balık dişimi yoksa erkek mi diye fakîrden sorarız. Eğer erkek der ise dişinin getirilmesini ve eğer dişi der ise erkeğinin bulunmasını emredip ol sûretle def ederiz.” der.

Pâdişâh dahi ol sûretle fakîrden sorar, fakîr derhâl öğrendiği kelime hâtırına gelip “Efendim suâl sorulan balık hünsâdır” deyince; pâdişâh ziyâde mahzûz* olup fakîre tamâm iki bin altın ihsân eder. İşte fakîr adam bir kelime sâyesinde böyle külliyetli ihsâna mâlik olarak, ömrünü hoşça geçirir.

Bu hikâyeyi söylemekten murâd amelin fâideleri çok ve hıdmet-i ulemânın ziyânı yok olduğunu bildirmektir. İnsân için her vakit ulemâ ile mahabbet edip, meclîs-i şerîflerinden iktisâb-ı menfaat etmek lâzımdır.

Mehmed Hulûsî

İstanbul

<u>Mîlâd</u>	<u>Elvevm</u>	<u>Müceddiden</u>	<u>Zevce</u>
İsâ Aleyhisselâm’ın doğumu	Hâlâ, şimdi	Yeniden	Nikâhlı karı
<u>Secâat</u>	<u>Şehir</u>	<u>Kayser</u>	
Yiğitlik	Memleket ve ay	Pâdişâh ve kral	

İstanbul’a Rumca “Vizandiyon” yâhûd “Bizansiyun” tesmiye olunur. Rumca böyle denilmesine sebep, târih-i milâd* dan 658 sene-i mukaddem, yanî bundan 2530 sene evvel Mora arâzisinde* “Megara” memleketinin hükümdârı “Bizans” nâm

kimse, elyevm* “Sarâyburnu” ve “Topkapı Sarâyi” denilen mahale gelip otuz kırk hânedan ibâret müceddiden* bir ufak kasaba yaptırtmıştır.

O zamânlarda civârında bulunan ve çadır altlarında yaşayan birtakım vahşî* kabîleler “Bizans”ın yaptırmış olduğu şu yeni medîne*ye hased eylediklerinden bi'ddefaât medîne-i cedîdeyi harâb etmeğe gelmişler ise de “Bizans”ın “Fidalya” ismindeki zevcesinin * tedbîri ve ahâlinin şecâat* ve gayreti sebebiyle, “Bizansiyun” kasabası düşmanların hücûmundan emîn ve halâs olmuştur. Bundan sonra memleket cumhûr sûretiyle idâre olunup, ahâli bir hayli zamân serbestliklerini muhâfaza etmiş iseler de muahharân “Akserkas” nâm Acem şâhının Yunan memleketlerine hücûmunda perîşân olmuştur. Ve badehu “Pelata” muhârebesinde Acem askerini perîşân eden Yunan askeri “Posaniyas”ın eline düşmüşlerdir. İşte bu vakit Vizandiyon şehri* bir kat daha büyümüştür.

Bundan sonra bu şehrin ahâlisi bir müddet Atina seraskeri “Elkiyoyad”ın hükmü altında kalmışlardır. Bir aralık Makedonyalı (Selânik ve civârı) “Felisios”un oğullarıyla beynlerinde çok münâzaa zuhûr ederek Roma kayserleri* Yunan ve Asya ve havâlisine musallat olduklarında, Bizansiyon ahâlisi Makedonyalı’dan iyi intikâm almak üzere Romalılar ile ittifâk etmişler ve giderek tabîatıyla Roma cumhûrunun hükmüne girmişlerdir.

Kıyasara’dan “Vespasiyanus” nâm kral vaktinde Bizansiyon ahâlisinin serbestlikleri kaldırılıp sonra “Sevedus” nâm zâlim kayserin düşmanlarına taraftarlık etmeleriyle, kayser Vizandiyon şehrinin hâne vesâir binâlarını kâmilen yıktırması ve sekinesinin ekserîsini astırıp kestirmiştir. Ve pâytahtını* dahi elyevm Silivri ile Tekfûr Dağı mâbeyninde bulunan “Erikli” kasabasının yanına nakletmiştir ki, hâlâ oraya Eski İstanbul denilir. Nihâyet “Antonyon” nâm oğlunun ricâsıyla, ahâli affolunup, Bizansiyon şehri yeni baştan yapılıp, evvelki hâl ve heyetinden ziyâde mamûr edilerek Antonyon’un ismine “Antonya” şehri tesmiye olundu.

Yine Kıyasara’dan “Galus” un asrında Vizandiyon şehri tekrâr yıkılarak harâb edilmiş ve cümle ahâlisi öldürülmüş ise de, yerliden “Kaludamus” ve “Antenius” nâm kimselerin say ve gayretleriyle şehir evvelki hâl ve heyetine gelmiş iken, “İkinci Kalavdiyos” nâm hükümdâr zamânında Karadeniz kıyılarından inip, o vakitlerde “Harisopol” tesmiye olunan Üsküdâr’a kadar bu havâlîyi yağmâ ve harâb eden Kazaklar’dan hayli zarar görmüştür.

Hâsılı “Kostantin” kayser, rakîbi* olan “Likiniyos”a Edirne sahrâsında galebe eylemesiyle, Likiniyos Vizandiyon’a saklanmış ise de, şehir muhâsara olunduğundan, nihâyet derhadde ümîdsiz kalarak, o zamânlarda “Halekdon” denilen kâdî köyüne gece kaçmıştır. Ne fâide ki, Üsküdâr etrâfında vukû bulan muhârebede, artık büsbütün mağlûb olduğundan Bizansiyonlu Kostantin’a teslîm oldular. Kostantin Vizandiyon şehrini gördükte, mevkiini ziyâdesiyle beğendiğinden, burasını büyütüp kendi ismiyle müsemmâ bir belde-i azîm yapmak ve pâytahtını dahi bu şehri ittihâz etmeğe karâr vermiştir. Artık bundan sonra bu şehre “Bizansiyon”denmeyip “Kostantiniye” denmeğe başlanmıştır. “Bizans”ın gelip yaptığı memleketin büyüklüğü Sarâyburnu’ndan Ahırkapı’ya, Ahırkapı’dan Soğukçeşme kapısına, oradan Yalıköşkü denilen mahalden dolaşarak yine Sarâyburnu’na kadar bulunan mahaldir ki, etrâfi sûr* ile çevrilmiştir. İşte Kostantin bu şehri kara tarafından büyültüp sûrlarını Eyüb’den Marmara Denizi’ne kadar uzatmıştır.

Bu dirâyetli kayser ahâlîsinin râhatını ve ticâret ve sanatlarının ilerlemesini ârzü eylediğinden Roma’dan vesâir memleketlerden, ilim ve hüner sâhibi olanları çağırtmış ve Karadeniz ormanlarından kereste ve Marmara adasından hesâba gelmez taşlar getirtip birtakım müzeyyen ve muhkem binâlar yaptırmıştır.

Mahrûsa*-i Kostantiniye kırk bir derece arzında olup, havâsının letâfeti cihetle kürre-i arz üzerinde birinci mevkiye tesîs* olunmuş bir şehri azîmdir. Bu şehrin şark u şimâl taraflarını limân sûrları ve cenûb* cihetini Marmara Denizi kaplar.

İşte bu memleketi 802 târihinde Birinci Sultân Yıldırım Bâyezıd Gâzî fethetmeğe teşebbüs etmiş ise de, meşhûr “Timûrlenk”in Sivas’ı zabtettiği haberi üzerine derakab oraya gitmiş olduğundan bu emri azîme muvaffak olamamıştır. Muahharân İkinci Sultân Mehmed Gâzî 1452 sene-i mîlâdiye ve 858 sene-i hicriyyesinde feth eylemiştir. Bu fetih maslahatlı kendilerinin “Fâtih” unvânıyla yâd olunmasına bâdî olmuştur. İstanbul’un “Vizas” nâm kayserin ibtidâ-yı binâsından itibâren, Fâtih hazretlerinin târih-i fethine kadar 2111 sene mürûr eylemiştir. Sultân Mehmed Gâzî hazretlerinin teshîrinde, İstanbul’da hükümdâr bulunan; On ikinci “Kostantin Palalugu” nâm kayser idi. Bu sebebe mebnîdir ki, hâlâ paralarımız “Kostantiniye” isimiyle meskûktur. Frenkler dahi İstanbul’a “Kostantinapola” derler.

“İstanbul” a İstanbul denilmesinin sebebi şudur ki: Rumca’da “poli” kelimesi şehir ve memleket manâsına “tin” lafzı ise harf tarîfidir; “İs” dahi edat-ı intihâdır ki, ye ve ya manâlarını ifâde eder. Bu hâlde şu lafızlar birleştirildiği hâlde “İstanbul” terkîbi hâsıl olur ki, “şehir” manâsını ifâde eder. Bundan anlaşıldığına göre bu şehir Rumlar’da iken etrâf köylerinden şehre gidenlere –nereye gidiyorsun– diye sorulduktaki “İstanbul” yanî şehre gidiyorum cevâbı verilmiş giderek İstanbul lafzı bu şehre alem olmuş ve bade’l feth İstanbul terkîbi “İslambol” sözüne tahvîl olunmuş ise de, sonraları terkîbin aslına nisbetle “İstanbul” denmeğe başlanmış ve elyevm işte “İstanbul” sözü el sine ve aklâmda istimâl olunmakta bulunmuştur.

Demir Yolu

<u>Kemâl</u>	<u>Hat</u>	<u>Lokomotif</u>
Her bir şeyin noksanı kalmayıp tamâm olmak	Çizgi	Demir yol arabalarını çeken öndeki makineli araba

Demir yolu en ibtidâ İngiltere’de icâd olunmuş ise de, yavaş yavaş bugünkü gördüğümüz hâl-i kemâle* vâsıl olmuştur.

1059 senesinde araba çeken atlara kolaylık olmak için Almanya’da “Harc” adlı maâdin yerlerinde sırasıyla iki tarafa uzatılmış odun yol icâd olunmuştur.

1090 senesinde dahi İngiltere’de “Nevkastel” maâdinlerinden dahi böyle bir yol yapılmıştır. Bu yolun çabuk bozulmaması için sonraları odun hatlarının* üzerlerini maâdin ile kaplamışlardır.

Bu madin kaplı hatlar çok bir zamân dayanmadığından 1180’de anların yerine uzun dökme çubuklar konulmuş ise de, bunun dahi dayanamayıp kırıldığından 1220’de demir çubuklar kullanmağa başlamışlardır.

1217 senesinde “Tirevetik” nâm mühendis, araba çeken hayvânların yerine buhâr kuvveti yani âteşten sudan çıkan buğu kuvvetini makine ile kullanmağa tecrübe etmiştir. İşbu tecrübe İngiltere’de “Gal” memleketinde “Mertirtayedvil” nâm demir yolunda icrâ olunmuştur.

Bu buhâr kuvvetinin sûret-i istimâli çok zamân tecrübe olunduktan sonra Fransa'da "Sekeden" ve İngiltere'de "İstefgason" nâm kimseler 1245 senesinde lokomotif* icâd eylemişlerdir.

İstefgason'un yaptığı lokomotif 1246'da "Liverpool"dan "Mençistir"a kadar yapılan demir yolunda kullanılmıştır.

Badehu İngiltere'ye bakarak Amerika ve Belçika ve Purusya da dahi demir yoları yapmağa başlamışlardır.

Fransa'da ilk defa olarak demir yolu yapılması 1239'da "Sen Etiyen" den "Liyon"a kadar yapılmış olan demir yoludur.

Demir yola, Arablar sikket'ül hadîd, Acemler, râh-ı âhen, İngilizler reyilvey, Fransızlar dahî şimendüfer derler.

Çay

<u>Nebât</u>	<u>Zer</u>	<u>Hasâd</u>	<u>İstimâl</u>	<u>İdhâl</u>	<u>Aktâr</u>
Ot	Ekmek	Bıçmek	Kullanmak	İçeri komak	Taraflar

Çay nedir? "Çin" de çıkan bir nev nebâtın yaprağıdır.

Bu nebât ise, bilinmez vakitten beri Çin'de zer* edilip hasâd* olunur. Çay istimâline, bundan üç yüz sene mukaddem başlanılıp, gittikçe kullananlar çoğalmıştır. Çayın en alâsı Çin'de bulunur ise de, vaktiyle oradan Hindistan'a idhâl* olunmuş olduğundan "İsâm" isminde bulunan memleketinde ziyâdece zer edilir.

Velhâsıl çay, aktâr*-ı şarkıyye* de bulunduğundan, bundan yetmiş seksen sene evvel, buralarda pek bahâlı olup, bunu yalnız zengîn kısmı içebilir idi. Fakat bugünkü günde haylice ucuzlamıştır ki fukâra takımı bile içiyor. Lakin şu farkı vardır ki, bahâsı cinsine göredir; yanî her şeyde olduğu gibi, çayın da iyisi kötüsü vardır. Bu cihetle fiyatı da ana göredir.

Çinliler, çayı sütsüz ve şekersiz içerler. Evlerine misâfir geldiği zamân, ikrâm olarak kahve makâmında ona çay verirler. Çin'de buluna en fakîr adam, bir çay bağçesine mâliktir. Her Çinli kendisine elverecek kadar çay sakladıktan sonra,

kusûrunu satar ve o ticâretle çoluğunu çocuğunu besler. Bir adam büyük bir bâhçe ile bir hayli çay ağacına mâlik olduğu hâlde, o adam çay çiftçisi addolunur.

Çay koparılmak zamânı gelince, çiftçi ve çoluğu çocuğu pek meşgûl dur. Şöyle ki, ağaçlardan yaprakları yani çayları koparıp sepet içine atarlar, sepetler dolunca evlerine taşırlar. Badehu toplanılan yapraklar tava içinde olarak âteş üzerinde kurudulur; kurudulur iken erkekler ve kadınlar tavayı bir düzüye çevirirler; çayın kuruduğunu anladıklarınca tavayı âteşten indirip, kurumuş yaprakları bir sofranın üstüne yayarlar ve hemân mümkün olduğu kadar çayı sıkıp şiresini çıkarırlar. Bade yapraklar rûzgârde kurutulduktan sonra, tekrâr tavaya konulup âteş üzerine vaz* edilir ki, görmekte olduğumuz kıvrık bükük heyete bu zamânda girer.

Çay çiftçisi, içinde çay dolu sandıkları, bir nev kamışa takarak omzuna alıp satmak üzere pazara götürüp kazanabildiği paraları yine o sandığa doldurup omzunda olarak hânesine avdet* eder.

Tuz

Tuz nereden alınır? Ya maâdinden ya da sudan alınır. Maâdinden alınana “kaya tuzu” sudan alınana “göl tuzu” tesmiye olunur. Gerek kaya tuzunun gerek göl tuzunun çıktığı mahallerle; “tuzla ve memlaha” denilir.

En büyük en çok “memlaha” lar nerelerdedir? Bingâzi’de, Ulâhiyâ’da vesâir ekser memâliktedirler.

Deniz suyundan göl tuzu nasıl yapılır? Su tekmîli buğu olarak kayboluncaya kadar kaynanıp yâhûd bir yerde biriktirilerek, güneşin sıcaklığından yine buğu olarak sâyi olmasıyla, kalan tortu tuz olur.

Kaya tuzu mu yoksa göl tuzu mu makbûldür? Kaya tuzu makbûldür. Çünkü kaya tuzu beyâz ve lezzetli olur. Göl tuzu ise, esmer ve acıca olur.

Kaya tuzunun en alâsı, hangi memlekette çıkar? Konya taraflarında “Hâcî Bektâş” tuzlasından çıkar.

Biz tuzu yemeklerimizin içine niçin koruz? Hem lezzet hem de vücûdumuza fâide vermesi için koruz. Zîrâ yemekleri tuzsuz yiyecek olur isek, vücûdlarımız sağlıksız olur.

Mülâhazât

Kerem ve adâlet, pâdişâhî tahtını muhâfaza ve saltanâtını dâim eder.

—————

İyilikte bulunmaya zengîn, yemiş vermeyen ağaca benzer.

—————

Kanâat eden azîz olur, tama eyleyen belâsını bulur.

—————

Mâlina güvenen berbâd olur, Allah'a dayanan her hâlde feyz bulur.

—————

Akılı çocuk babasının anasının nasîhatına kulak verip, ilim tahsîl etmeğe çalışır.

—————

İyi hûylu çocuk asla yalan söylemeyip, dâimâ doğru söylemeğe cehd eder.

—————

İlim, mâl vermekle yanî para ile alınmaz, ancak çalışmakla kazanılır.

—————

Komşunun evine ayağını seyrek bas ki, senden çabuk usanmasın.

—————

İnsânın dediği olmaz, Allah'ın takdîr ettiği yerini bulur.

—————

Zâlim korktuğu şeye dûçâr olur, âdil ârzûladığını bulur.

—————

Doğruluk insânı hiçbir vakitte utandırmaz.

Dostun ısırması hakikat, düşmânın öpmesi hîledir.

Yavaşlığın sonu selâmet, acelenin âkıbeti nedâmettir.

Ömrünün kıymetli bir define olduğunu bilip, hayırlı işlere sarf edilmesini gayret eyle.

Bir fâideli iş işleme, bin hayırlı fikirden iyidir.

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiyye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1	Her on beş günde bir kere musavver çıkar Fî 1 Ramazân	NUMARA 9
Çehârşembe	1298	İstanbul

Adâlet

Kâim

Durur ve ayakta
olan

Kânûn

Her şeyin doğru
olmasına mahsûs nizâm

Melhûz

Hâtıra gelmiş olan

Gevher

Cevher ve birşeyin
hakîkati

Adâlet, her ne dürlü bir şey için olur ise olsun, birbirimiz hakkında garaz etmeyip, dâimâ doğrulukla muâmele eylemek demektir.

Adâlet ve hakkâniyetten insânın kendine bir zarar erişmeyeceği cihetle, adâletin her hâlde icrâsı lâzımdır. Vesselâm bir zarar mülâhazâ olursa bile; o zararı kendi nefsinden def eyleyebileceğine yöneltmek için garazkârlık etmekten ise, adâlet yolundan ayrılmamak yine her hâlde hayırlı ve iyidir.

Adâlet öyle bir kıymetli cevherdir ki, dünyâ anıyla kâim*dir. Milyon milyon halkın, birkaç sahîfeden ibâret olan bir kânûna* riâyet etmeleri ve boyun eğmeleri, ancak meâlinden gördükleri ve icrâsından ve nihâyetinden bekledikleri adâlet içindir. Eğer adâlet olmasa, ne bir ahâlîde kânûnâ riâyet ve ne de bir hükûmette ahâlîyi zabtetmeğe kudret olur. Bunun için adâletsiz bir devletin, bir milletin sağ kalması mümkün değildir. Şu hâlde ise, adâletin ne mertebe lâzım olduğu meydâna çıkar.

Bizim birbirimize edeceğimiz adâlet, hakkâniyet ve garazsızlıktan ibârettir. Eğer bunlara riâyet etmeyip de, birbirimize garazlı ve haksız olarak muâmele edecek olur isek, bundan mâzallah teâlâ! Birbirimizi döğmek ve sövmek ve belki öldürmek gibi büyük büyük fenâlıklar zuhûr edeceği misillü, daha ilerisi düşünülür ise, bir milletin arasına karışıklık girmesi böyle melhûz*dur. Bu hâlde ise Tanrı göstermesin! Görülecek zarara nihâyet yoktur. İşte adâletin ne kadar kıymetli bir gevher* olduğu bu sûrette dahi meydâna çıktı. Öyle ise bizim için de dâima adâletten ve doğruluktan ayrılmayıp selâmet ve râhatla vakit geçirmek ve ömür sürmek lâzımdır.

Hikâye

Fetvâ

Ser

Âdil

Cenâb-ı Hakkın emri nasıl derse, Allah Teâlâ tarafından sorulana verilen cevâb Kimseye cefâ etmeyip hak üzere iş gören

Bir gün bir çiftçi kâdînin yanına gidip “ Efendim bugün öküzlerimden biri kazâen sizin bir koyununuzu öldürdü. Size gelişim, ancak koyununuzun bahâsı her kaç kurûş ise, parasını vermek içindir.

Kâdî – Âferin sen hak tanır bir adam imişsin, öyle ise hâydi koyunumun yerine bir koyun getir. Zîrâ şerân bir şeyin tıpkısı olmak lâzım gelir.” diye fetvâsını vermiş.

Çiftçi – Pek güzel efendim. Benim merâmımda bu işin şerîsini anlamaktı. Mâdemki şer*-i şerîf böyle emreder, öyle olunca benim öküzüm sizin koyununuzu öldürmedi, sizin öküzünüz benim koyunumu telef etti. Emrediniz de koyunumun yerine bir koyun versinler.

Kâdî – (Biraz düşündükten sonra) Sahîh benim öküzüm senin koyunu mu helâk etti? Eğer böyle ise fetvâyâ bakalım. – deyince,

Çiftçi – Acâyib! Adâlet denilen şey böyle midir? Bir insân kendi hakkını nasıl tanır ise, başkalarının hakkını da öylece tanımalıdır zanneder isem, şer-i şerîfte böyle emreder.” diye kâdînin âdil olmadığını meydâna koymuştur.

İşte bu hikâyeden dahi adâlet nasıl olması lâzım geleceği âşikâr oldu. Bu cihetle, asıl insanoğlu insan hak kendi tarafında iken nasıl hüküm eder ise, başkasının hakkını da öylece hükmetmelidir.

Kanarya

Eğer bülbüller ormanların hânendeleri ise, kanaryalar da salonların muzıkacılarıdır. Bülbüllere güzel savtı tabîatları öğrettiği gibi, kanaryalar da bizim negamât ve muzıklarımızdan istifâde ederler. Kanarya sevilmeğe ve beslenmeğe şâyân bir kuştur. Kanaryalar talîm olunduktan sonra kuşa mahsûs olan âvâzı bırakıp bizim nağme ve muzıklarımızı taklîd ederler. Hattâ ıslık çalmağa ve tekellüm etmeğe yeltendiği gibi, çalgı dolâblarıyla bir takım negamât dahi öğrenebilirler. Bu güzel kuş “Heprîd” adasından neşet etmiş olduğu söylenmektedir.

Kanarya adalarında bulunan kanaryalardan küçük cüsseli bir nev kanarya İtalya’da mevcûd olup, gece vakti gâyet hazîn ve tatlı bir sadâ ile öter ki dinleyenlere rikkatlerinden bükâ ârız olur. Kanaryaların renkleriyle sadâlarından insana ferâh ve sürûr hâsıl olur. Kudret-i mübdia bu masûm kuşlara insânın gönlüne ferah bahş eden sarı renklerin her bir nevini ihsân etmiştir. Limon sarısı ve açık sarı ve altûnî sarı renkte kanaryalar görülmektedir. Kanaryanın makbûl ve muteberi sincâbî tepeli olanlarıdır.

Bu Asrın ibtidâlarından beri bu kuşu beslemeğe merâkı olanlar yalnız bir cinsinden hâsıl olan yirmi sekiz nevini söylerler. Kanaryalar saka kuşlarıyla izdivâc ederek hâsıl olan yavrularının renkleri mütennevvî ve manzaraları latîf ve nağmeleri dilfirîb olur. Kanaryanın her bir nevi tabâatçe birbirine mugâyıyirdir. Kanaryalardan bazıları hazm-mizâclı olup, bazı kere bir hazîn sadâ ile öter ve bazılarının ayağı ve kuyruğu dâimâ kirli olduğu gibi bunlardan vahşî tabîatlı olanlar da vardır ki bazıları yanında bulunan dişisini katl ve yumurtalarını ekl ederler. Açık sarı renkli olanları kendilerini asla yuvaya muhtâc görmezler. Bunların tabîatları bizim sevgili kanaryalarımızın tabîatlarına muhâlif olduğu anlaşılıyor. Bizim kanaryalarımız hânende ve nağme-sâz ve hânegî ve güzel izdivâclı ve mihrîbân übüvvetli ve

yumuşak tabîatlı olmakla beraber, kudret-i mübdia kendilerine gâyet güzel bir istidâd bahş etmiştir.

Kanaryaların esârete dūçâr olan kuşların kâffesinden ziyâde tenâsülleri feyzli ve bereketli olup ihtimâl ki hürriyetleri hâlinde bu derece teksîr-i tenâsüle râğbet etmezler. Bunlar senede beş kere, dört veya altışar yumurta yaparlar.

Kanarya mahall-i vilâdetleri olan memâlikte ırmaklar ve dereler kenârlarında sâkin olur ise de bülbüller gibi suda yıkanmağı sevmez. Bunlar havâsı latîf olan memâlik mahsûlâtı olduklarından elde bulunan kanaryaları kışın soğğun şiddetinden muhâfaza edecek yer mazbût olmalıdır. Genç kanaryalar, renk ve levn ve tabîatça eski kanaryalara muhâlif olurlar. Alışmış kanaryalar yumurtaya başlamazdan evvel hasta oldukları pek nâdirdir. Bunların hastalıklarının birinci âmâresi erkeğinin tabîatında hüzün ve kasvet görülmesidir.

Ahmed Hamdî

Çenberli Taş

Kadem

Ayak

Celb

Getirtmek

Rekz

Dikmek

İstanbul'da eski vakitlerde pek çok dikili taşar var imiş ise de bir haylisi harâb ve mahvolmuş ve şimdi ancak altısı mevcûd kalmıştır. Bu altı taştan üçünü geçen 6 numaralı nüshada yazmış idim. Kalan üçünü de ileride yazacağımı vaad etmiş idim. Buna binâen işte bâkî o üç dikili taşları dahi yazıyorum.

Birincisi – şu resmini gördüğümüz “Yanık Direk” veya “Çenberli Taş”dır ki, bu taşı “Kostantin” Roma'dan getirtip ve tepesine gâyet sanatlı bir büt koydurtmuş idiyse de, bu büte yıldırım isâbet ettiğinden bir tarafı kırılmış ve sonra şiddetli bir lodos rûzgârı ile büsbütün yıkılmıştır. Çenberli Taş'ın yüksekliği doksan, ve çevri otuz kadem* olarak sekiz parça kızıl somâkî taşından yapılmış ve bu taşlar birbirine bakar çenberler ile bitişip, halkın hürmetini celb* etmek için, temeline Hazreti Îsâ Aleyhisselâm vaktinden kalma bazı kıymetli eşyâ konulmuştur.

Etrâfındaki hâne ve dükkânların aralık aralık yanmasıyla bu taş hemân yıkılmak üzere iken, bundan 156 sene evvel demir çenberler ile biraz tamîr olunmuştur.

İkincisi – Sarâchâne civârında bir konak bâğçesinde vâki “Kız Taşı” dır. Hattâ o semte Kız Taşı Mahallesi derler. Bu taş “Marsiyatusi” kayserin eseridir. Eski Rum milletinin itikâdına göre, bu taşın önünden geçen kadının, ırz ehli olup olmadığı, o sâat belli olurmuş.

Üçüncüsü – Topkapı Sarâyı’nın bâğçesinde, serviler arasında görünen “Semûn” direği ki, “Tedusiyus” kayser “Gota” milletini bozup Tuna nehri kenârlarında iskân ettirdikten sonra, bu direği diktirip üzerine kendi resmini yaptırmıştır.

Üçünü evvelce, üçünü dahi burada beyân eylediğim eskiden kalma dikili taşlardan başka, yeni dikilme yani bundan otuz sene akdem, Üsküdâr semtinde “Kavak” nâm mahalin üst tarafına İngilizlerin rekz* eyledikleri bir dikili taş daha vardır. İnşâallah anı dahi ileride resmiyle beraber yazarım.

Gazete

“Mayanes” ve “İştirazburg” memleketlerinin matbaacıları 841 ve 844 sene-i hicriyelerinde bizim yanî “Osmânlıların” Frenklerle olan muhârebelerimizin haberlerini bir kâğıd üzerine basarak herkese bildirirler imiş. Bu havâdis kâğıdları Belçika’da “Henev” memleketi ile Fransa’nın pâytahtı olan “Paris”e kadar gidirmiş.

972 târihinde Venedik’te dahi böyle varakalar çıkarırlar imiş ise de, bu gibi şeyler Venedik Cumhûriyeti tarafından yasak ettirildiği cihetle, bunları çıkaranlar zarûrî ahâliye el yazısıyla havâdis vermeğe başlamışlar. Bu varakalar o zamân “gazete” isminde olan Venedik paralarından bir gazete bahâsına satıldığı için, herkes birbirinin elinde bu kâğıdlardan gördüğü vakit o nedir diye sordukta öteki de ne olacak bir gazete diye cevâb verdiğiinden, gide gide artık şu havâdis kâğıdlarının ismi “gazete kalmıştır.

1051 senesinde Fransa’da “Teofera Setaranedü” adlı bir hakîm “Gazet dö Frans” isminde bir gazete çıkarmıştır. Bu gazete en eski Fransız gazetesidir. Ve bu

güne kadar Fransa’da çıkmaktadır. 1204’te zuhûr eden Fransa karışıklığından sonra artık Frenkistan’da gazetecilik ilerlemiştir.

Gazetelerin çoklanmasıyla yalan yanlış havâdislerin çabucak her tarafa bildirilmesi ve herkesin aklına ve ağzına gelerek devletlerin ve milletlerin zararına dokunacak şeyleri, gazetelere yazması iyi bir şey olmadığı cihetle, her devlet gazetelerin içine ahâlinin karışıklığına ve zihinlerinin bozulmasına sebep verici şeyler yazılmaması için, birer “matbûât” idâresi açmıştır. Ve gazeteleri işbu matbûât müdürliğinin nezâreti altına koymuştur.

“İstanbul” da en ibtidâ 1247 senesinde “Takvîm-i Vekâyi” isminde resmî yanî devlet tarafından bir gazete çıkmıştır. Bu gazete hâlâ ara sıra çıktıkta ise de, işe yarar bir şey yazmadığı için esef olunur.

Takvîm-i Vekâyi’den sonra 1256’da “Çorçil” isimli bir İngilizlinin imtiyâzı altında “Cerîde-i Havâdis” nâmıyla nîm-resmî yani aylık alır bir gazete daha çıkararak hâlâ devâm etmektedir. 1277 senesinde “Tercümân’ül Ahvâl” nâmıyla saâdetli “Âgâh” Efendi gayr-ı resmî yanî devlet tarafından olmayarak bir gazete tesis etmiş ise de, birkaç yüz nüshasından sonrası çıkmamıştır. 1278 târihinde maârif meclisi azâsından bulunan merhûm “Şinâsi” Efendi dahi gayr-ı resmî olarak “Tasvîr-i Efkâr” ismiyle bir gazetenin neşrine muvaffak olmuştur. Fakat bu gazete dahi dört beş yüz numaradan ziyâde devâm edememiştir. Şu gazetelerden başka ilmî, fennî, edebî, siyâsî, eğlence ve çocuklara mahsûs olarak daha birçok gazeteler çıkmış iseler de, bunların dahi hiç birisi devâm edememiştir.

Bugünkü gün Türkiye’nin her tarafında Türkçe, Arabca, Rumca, Ermenice, Fransızca, İngilizce, Yahudice, Bulgarca olarak 84 gazete mevcûddur. İngiltere’de ise 621, Fransa’da 510 gazete mevcûddur. İngiliz gazetelerinin en meşhûrları şunlardır: “Tayms” yanî Vakit “Mornin Post” yanî Sabâh Postası “Mornin Herald” yanî Sabâh Dellâlî “Deyli Telegraf” yanî Hergünkü Telagraf “Deyli Nevs” yanî Hergünkü Havâdis.–

Fransa gazetelerinin pek meşhûrları dahi bunlardır: “Jurnal Ofisiyal” yanî “Resmî Gazete “Lömonitör Universal” yanî Takvîm-i Cihân “Gazet dö Frans” Fransa Gazetesi “Jurnal Dideba” yanî Mübâhesât Gazetesi “Konstitusiyonal” yanî Meşrûtiyyet “Seyekalpires” yanî Asır “Pateri” yanî Vatan.

Almanya'nın en meşhûr gazetesi "Gazete Dayikseburg" ve Macarlıların "Peşterlevid" ve Nemçe'nin dahi en meşhûr gazetesi "Nayferayepires" dir. Belçika'da çıkan " Ende Pandenes Belj" gazeteleridir. Bunlardan mâadâ maârif, edebiyât ve fûnûndan bahseder resimli ve eğlenceli olarak pek çok gazeteleri vardır.

Aşağıki makâle Mekteb-i Harbiye" ezkiyâ-yı telâmizinininden "Mehmed Mümîn" Efendi tarafından verilmiştir.

Makâle

Arkadaşlar geliniz ulu Mevlâmız'a birçok şükürler edelim. Çünkü bizi ve cümle kâinâtı yoktan var eden ol büyük Tanrımız'dır. Bundan fazla olarak Cenâb-ı Hak hadsiz ve hesâbsız mahlûkâtı içinden nev-i benî - beşeri yanî insânları muhtâr eyledi. Şu sûretle ki: Bizi yani insânları sâir hayvânâttan tefrîk için nutuk yani söylemek gibi bir haslet cihân-kıymet daha doğrusu şükrü îfâ olunmaz bir nimet içinde bıraktı. Bu ihsân-ı nimette Cenâb-ı Hakk'ın murâd-ı İlahîsi, Kuran-ı Kerîm yanî Kelâm-ı Kadîm'de beyân buyrulduğu üzere birçok sebebler üzerine müstenid ise de, başlıcası kullarına ihsân etmiş olduğu akl u firâsetle zât-ı ehadiyyet-simâtını tasdîk etmek ve söylemeğe vâsita olan lisân yanî dil ile de ikrâr eylemekten ibârettir.

Şimdi Cenâb-ı Hakk'ın birliğine kalben ikrâr eylemek için lâzım gelen vâsıtaları yanî sebebleri arayalım. Lakin pek çok zihin yormaksızın kestirme bir yoldan gidelim ki semt-i maksûda yani sebep arayacağımız mahale çabuk varalım. Öyle ise şu sözün yanınızda ziyâdesiyle sevimli olan risâle sâhibinin yanî Şemseddîn Bey'in yukarıki cüzde yazmış ve nûrlu gözlerinizin önüne koymuş olduğu (okumağı) ele almağa: İşte bu serlevha bizim arayacağımız sebeblerden biri ve belki de birincisi olabilir.

Öyle ise şimdi kıymetli vakitlerimizi okumağın tarîf ve tavsîfiyle geçirmeyelim de sâde muharririmiz beyefendinin beyân ve ifâdesi üzerinde sebât edelim. Yanî duralım. Gerçi zikrolunan serlevhayı okuyup da unutan yâhûd hiç okumamış olanlar var ise yukarıda söylediğimiz (okumak) serlevhasına mürâcat

etsinler. Ve ol vechile derin düşünmekle okusunlar ki bu sâyede Cenâb-ı Hakk'ın varlığına ve birliğine kanâat hâsıl edeceklerini anlasınlar. Şimdi bakınız aklınıza ne geldi? Ne gelecek (arkadaş okumak bilmeyen adamlar Cenâb-ı Hakk'ın varlığına ve birliğine ve daha sâiresine kanâat hâsıl etmiyorlar ve bilmiyorlar mı?) suâllerini birden bire soracaksınız öyle değil mi? Evet öyledir. Lakin kardeşçığım evet okumak ve yazmaktan hissadâr olmayanlardan pek çokları vardır ki: Allah'ımızın varlığını ve birliğini ve oturup kalacak, uyuyup tayacak yeri olmadığını ve bizim gibi anası babası bulunmadığını velhâsıl insânlarda olan nâm-ı diğerle yaratmış olduğu mahlûkâtında bulunan hâllerden hiç birisinin kendisinde olmadığı ve olmayacağını pek âlâ öğrenmişler. Fakat ne çâre ki: bu hâllerden hiç birinin Cenâb-ı Hak'da ne sebebe mebnî bulunmadığını bilmezler ve hiçbir zamânda bu sebepleri öğrenmezler. Ya nasıl öğrensinler ki: Allah'ımızın hakkında olan suâllerini cevâplarını bir âlim yanî güzelce okuduğunu bilmiş bir hâce okuyup yazmak bilmeyen câhil adamlara yüz sene her gün anlatmış olsa bitiremez. Velez farz edelim ki bitirmiş olsun. Lakin bilinmez ki o câhil adam yüz sene yaşayacak mıdır! İşte bu mümkünsüzlükten ileri gelen hatâlardan nâşi zavâllı câhil adamlar her dürlü belâlara uğramaktan bir vakit kurtulamazlar. Çünkü kısa günde binlerce günâha girerler. Yine niçin diyeceksiniz. Evet şunun için ki! Şu dünyâda görmekte olduğu Cenâb-ı Mevlâ'nın her bir âsârını yanî işlerini aklınca başka sebebe ve diğer manâya haml ederler. İnşâallah okumakta ilerledikçe anlarsınız ki! O misillü adamlar pek çok günâh sâhibi olurlar. Ve işte bu sebebden başlarına her dürlü belâlar gelir. Yiyip içtiğinde bereket bulunmaz ve gördüğü işten bir şey kazanmaz. Nihâyet aç kalır, susuz olur. Eğer olmazsa da câmi kapılarında yâhûd sokak ortalarında dilenir. Sonunda bir tarafta ölür gider. Şimdi görüp anladınız ya! Okumak bilmeyenlerin hâli dünyâ ve âhirette perîşân olurmuş. Öyle ise her iki dünyâda selâmetini arayanlar vakitlerini boşa geçirmeyerek okumağa çalışmalı. Ve ol vechile çalışmalı ki her kangı bir ilim olursa olsun tahsîlinden çekinmemeli. Zîrâ! "İlmin envâi ile olmalı. Belki lâzım gele istimâli. Elbette bilmek değil mi ahsen. Sorulursa ben anı bilmem demeden" demişler. Düşününüz ki ne güzel söylemişler. Şimdi bir kişi her ilmi bilirse anın için dünyâda ve âhirette zahmet yoktur. Lakin ikbâl ü devlet çoktur.

Çünkü: Her nereye gitse ve her kangı bir mahalde bulunursa kadr ü itibârı bilinir. Ziyâdesiyle hürmet ve riâyet olunur. Şimdi gördünüz mü bu fâni dünyâda

bundan ziyâde nimet mi bulunur? Artık bundan ziyâde devlet hiçbir vakit bulunamaz. Ya nasıl bulunsun ki: bu gibi âlim adamlar herkes yanında itibârca pâdişâhlarla berâber bulunur. Ve belki de pâdişâhlardan ziyâde sevilir.

Çünkü! Pâdişâhlara kendi memâliki içinde bulunan ahâlî tarafından itâat olunursa böyle dediğimiz âlim adamlara her memlekette riâyet olunur. Şimdi buna bir misâl aranılacak olursa meşhûr-u cihân olan ve ulemâ-yı İslâmiyân'dan bulunan “Ebû Alî İbn-i Sinâ” ve Rum hükemâsından Rumca “Platon” Arabca “Felatun” Türkçe “Eflatun” denilen zâtları gösterebilirler ki! Bunların her kangı bir fen olursa olsun ve ilmi öğrenmekte ve sonra evlâd-ı vatanlarına öğretmekte olan gayretleri sâyesinde kazanmış olduklarının nîk-nâm ihtimâl ki Allah yanında nâil-i merâm olmalarına sebep olur. Bu iki zâtı misâl olarak getirdiğimiz için “O dediğiniz âlimlerden dünyâda sâde bu iki zât mı gelmişler?” yollu bir suâl sorulursa hayır “bunlar gibi ve belki bunlardan daha ziyâde âlim adamlar gelmişlerdir” cevâbı alınır. Bizim bu iki zâtı misâl olarak getirmekliğimizden murâd-ı muhzen Müslümânlarca bu iki zâtın ismi darb-ı mesel hükmüne girerek büyüklerimizden küçüklerimize varıncaya kadar bu zâtı bilmeyen olmadığını ve gerçi başka isimlerle olan âlimleri söyleyecek olur isek belki o zâtın isimleri henüz sizin için bilinmemekte olduğunu mülâhaza etmekliğimizden ileri gelmiştir. Şimdi hâller böyle olduğu hâlde durmayalım, dinlenmeyelim okumağa bakalım ve okumağın kolayca sebeplerini arayalım. Yani bir hâcenin önünde besmele çekip “elif, be” denilen heceyi okurken bu heceyi ve daha sâireyi en nihâyet şu risâleyi çok vakit beklemeksizin çabucak okuyup öğrenmek için lâzım gelen sebepleri arayalım. Şimdi o sebeplerden birisi belki de birincisi “say ve gayret” yanî çalışıp çabalamaktır! İnsân olan kimse bu iki şeyi bir defa âdet edinirse o insânın görmeyeceği iş tasvîr olunamaz. Yanî her neye başlarsa çabuk bitirir. Ve her ne yapmak ârzû ederse başa çıkarır. Ve hele sizin ve bizim gibiler âdet edinirse oyundan ve oyuncaktan vazgeçer. Ve hattâ oyun oynayanları bile değil sevmek âdetâ nefret ettirir. Şimdi yine diyeceksiniz ki “Amân arkadaş çalışıp çabalamak âdetini kendiye âdet edinen zât oyun oynamadığı ve hattâ oynayana bile nefret ve lanet gözüyle bakarsa kendisinin cânı sıkıldığı zamân ne ile eğlenir. Veyâhûd birkaç arkadaş içinde bulunduğu hâlde ne ile arkadaşlarını eğlendirebilir?” işte bu suâllerinize ben de cevâb olarak derim ki say ve gayret sâyesinde mütâlaa (1) isminde bir arkadaş bulacaktır ki işte o mütâlaa arkadaşı

kendisini yalnızlıkta olsun oyun mahallerinde bulunsun velev ki arkadaş meclisinde olmasın eğlendirdiği gibi herkesi de eğlendirir.

(1) Mütâlaa hakkında uzun uzadıya mübâheseler etmeğe ve dürlü dürlü manâlar vermeğe daha henüz kudretim yoktur. Lakin akılcığımızın erdiği ve kırık kalemin yazdığı ve dilimin döndüğü mertebe iki şıkkını beyân etmekte ârzû ve hevesim çoktur. İnşâallah ileride hakîkî yanî dosdoğru olan manâlarını bilenlerden öğreniriz. Şimdi gelelim sözümüze . mütâlaanın manâca olan birinci şıkkı: Gözümüzü bir kere göğe kaldıralım bir de yere indirelim. İşte gözümüzün icrâ ettiği bu iki harekette Cenâb-ı Hakk'ın hadsiz ve hesâbsız mahlûkâtını görüp ve bunlar hakkında birtakım şeyler düşünmek. İkinci şıkkı elimize okunacak mertebede her ne kitâb geçer ve dünyâda olan müellif ve mütercimler her kangı bir kitâb yazarlarsa anları gözden geçirerek satırlarında beyân olunanların manâ ve meâllerini anlamaktır.

Şimdi yine diyeceksiniz ki” Nasıl eğlendirir?” Şimdilik bir mikdâr sabrediniz de sonra cevâbını veririm. Çünkü şimdiye kadar her ne sorduysanız cevâb verdim. Şimdi ben de size bir şey soracağım siz de ana cevâb veriniz. “Birkaç arkadaş bir mahale toplandığımız zamân kendinizi ne ile eğlendirirsiniz?” suâlidir.

Ne ile eğleneceğiz “yüzük, aşık, dama, tavla velhâsıl bu gibi oyunları oynarız. Bazımız da hikâyeler, masallar, bilmeceler söyleriz. İşte bu vechile eğleniriz. Demek oluyor ki bunlardan bir lezzet alıyorsunuz oradan birkaç dakîka geçtikten sonra da kaybediyorsunuz öyle değil mi? Evet böyledir. Mâdemki böyledir bu hâlde bu gibi sâhtekâr bir eğlenceyi terk edebilseniz de sizinle ta mezâra kadar berâber gidecek yani ömrünüz oldukça mütelezziz olacağımız bir eğlence bulsanız fenâ olmaz. Ne gibi? Ne gibi olacak efkâr-ı mütâlaa yâhûd mütâlaa nâmındaki arkadaş gibi. Demincek birkaç satır yukarıda mütâlaa insânı “nasıl eğlendirir” demiş idiniz. Biz de burada cevâb vereceğimizi beyân eylemiş idik şimdi yine tekrâr edilmeğe akl u fikri mütâlaa etmek olan kimselerin hiçbir vakitte cânı sıkılmaz. Çünkü eline bir gazete alır baştan aşağı harf harf okur. Şimdi esnâ-yı mütâlaasında nelere tesâdüf eder ki her birinden bir nev lezzet alır. Meselâ gazetenin baş tarafında “İcmâl-i ahvâl” yanî “hâllerin kısaca beyânı” serlevhasını okur.

Şimdi bu serlevhadan dünyâda olan insânların hâlleri, ne yolda olduğunu ve kangı milletlerin başlarından felâketler gelip geçmekte olduğunu öğrenir.

Akıllı, fikirli adamların lakırdılarını işitir. Bazan anlarla konuşur. Bildiği ve fakat gözünün önünde hâzır olmayan dostlarıyla konuşup görüşür. Müddet-i ömründe milyonlarca para sarfıyla varıp da hâllerini anlayamayacağı şehirleri görür, işitir. O memleketin ve ahâlîsinin hâllerini öğrenir. Her taraftan gelmiş telgraflardan havâdisler alır. Bu sebeplerden sizin söylediğiniz hikâyelerden, masâllardan ziyâde memnûn kalır velhâsıl göremediği pâdişâhları görür. Hâllerini öğrenir. Büyüklerine taaccüb eder. Daha doğrusu senelerce seyâhat ettiği hâlde gidip göremeyeceği birçok şehirleri, dağları, ovaları, dereleri, tepeleri, nehirleri, gölleri, bir cerîdenin okunabileceği dakîkalar içinde görür. İsimlerini de ezber ederek îcâb hâlinde sorulursa utanmaksızın cevâb verir. Gider bir tiyatro kitâbı alıp mütâlaa eder. Bunda ya müdhiş yani korkunç yâhûd gülünç bir vakayı görerek bazen ağlar, bazen kakhahalarla güler. Yâhûd bir roman yanî hikâyeye kitâbı mütâlaa eyler. Bunda da kâh güler kâh ağlar ve bazen tüyleri ürperir. Eğer bir târih mütâlaa eylerse bundan da çok fâidelenir. Çünkü koca koca devletlerin, milletlerin kanlı, şanlı muhârebelerini görür. Kendisini o meydân-ı mahşer-nişân içinde zanneder. Bazen o kahraman yiğitlerin birbirilerine uruşlarını, arslanlar gibi güleşlerini okuyarak kendisini de o yiğitlerden biri zan ve kıyâs ederek bulunduğu odanın içine sığmaz olur. Bazen da muhârebe meydânlarında gâlib gelenlerle berâber olarak başına meserret çiçeklerini takar bazı olur ki kendisini mağlûb ve perîşân olan tarafta bularak sersemliğinden başını duvarlara çarpar. Bazı defa olarak ki muhârebe meydânlarında pârelenmiş ve yararlıkta esîr olarak yüreciği büsbütün berelenmiş vatanından uzak olmuş düşman memleketlerinde inlemekte bulunmuş olan vatan kahramanlarını görerek gözlerinden seller gibi yaşlar akar. Velhâsıl bu mütâlaa sâyesinde dünyâda olmakta olan ve olmuş bulunan hep vukûâtı öğrenerek ve görerek malûmâtı çoğalır. Tehzîb-i ahlâk eder yani hûyunu düzeltir.

Mâhâsal “Eyleme vaktini zâyî çalış tahsîle azîz. İbtidâ güç gelir ammâ sonu helvâ-yı lezîz” beyti manâsınca ibtidâ okumağı öğrenirken çektiği (Alt tarafı gelecek nüshada)

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1	Her on beş günde bir kere musavver çıkar	NUMARA 10
	Fî 16 Ramazân	
Pençsenbe	1298	İstanbul

Nasîhat

Asla hilâf söylemeyiniz. – Görmüş veya işitmiş olduğunuz bir şeyi naklederken, doğrusu ne ise anı söyleyiniz. Bir güzel şey söyleyeceğiniz zannıyla, kendiliğinizden bir harf değiştirmeyiniz ve katmayınız. Eğer görmüş veya işitmiş olduğunuz şeyden birazını unutmuş iseniz, unutmuş olduğunuzu beyân etmeyiniz. Herkesler doğru olanı sever, sakın şaka ile bile yalan söylemeyiniz.

Bir şey vaad etmezden evvel iyi mülâhaza eyleyiniz. Eğer bir şeyi yapacağınızı vaad edip de anı yapmaz iseniz, yalan söylemiş olursunuz; o hâlde size kim inanır veya itimâd eder?

Bir fenâ söz ile lisânınızı asla kirletmeyiniz. Dîne dokunur veya pis olan lakırdıları dinlemekten kulaklarınızı tıkayınız, yok eğer bir kötü lafz duymuş ve dinlemiş bulunur iseniz, anı unutmağa gayret ediniz ve eğer untabilemez iseniz (çünkü unutmaması biraz güçtür) hiç olmaz ise anı dudaklarınıza getirmeyiniz, yanî siz fenâ söz kullanmayınız.

Suç ettiğiniz zamân inkâr etmeyiniz, eğer söylemekten korkar iseniz bile inkâr etmeyiniz, zîrâ inkâr ettiğiniz için âzârlanırsınız. Eğer yapmış olduğunuz suç için pişmân olmuş iseniz; bir daha o gibi kabâhatları yapmamağa gayret ediniz. Bu

hâlde herkes size pek nâdir darılır ve doğru söylediğiniz için sizi severler ve bir de kendinizi tekdîr olunmaktan ve cezâ çekmekten esirgemek ister iseniz, dâimâ kabâhat işlememeğe cehd ediniz.

Hiçbir kimsenin cânını acıtmak ile kendinizi eğlendirmeyiniz, değil insânların hattâ hayvânların bile eğlenmek için cânını acıtmayınız. Vâkıâ biz birçok hayvânları öldürüyoruz, lakin onların bazılarının etlerini yemeklik için kesiyoruz. Koyun, keçi, sığır, deve, hindi; tavuk, kaz, ördek gibileri, çünkü Tanrı Teâlâ hazretleri bunları insânların yemesi için yaratmıştır. Bazılarını da bize zarar verdikleri için katlediyoruz. Pire, tahta kurusu, kehle, fâre vesâir bunlara mümâsil hayvânlar zîrâ bunların dâimâ insânlara muzarratları vardır.

İşte böyle yenmesi câiz olmayan hayvânlar ile, insânlara vesâir şeylere zarar eden haşerâttan mâadâ, gerek bir kimsenin ve gerek bir hayvânın cânını acıtmak, hem dînen günâh hem aklen lâyük değildir. Lakin akıllı olmayan kötü hûylu bulunan oğlan ve kızlar, sineklerin kanâd ve bacaklarını çekip kırarlar veya bîçâre hayvânları öldürürler! Yâhûd kelebekleri tutarlar, ezip telef ederler yâhûd yumuşak, sıcak ve râhat yuvalarından yavru kuşları çalarlar veyâhûd kedilerin, köpeklerin, atların ve eşeklerin bir taraflarını kanatıncaya veya kırıncaya kadar döğerler yâhûd başka dürlü merhametsiz işler ederler.

Hikâye

Vaktiyle “Sıddık” adlı küçük bir çocuk var idi. Bir gün pederi, bu çocuğa oynamaklık için bir balta vermiş idi. Sıddık buna ziyâdesiyle sevinip, baltayı alarak bahçeye çıktı ve râst geldiği şeyleri keserek; nihâyet tâze bir kiraz fidânının yanına gelip; birkaç kere baltayı fidâna urur urmaz, ağaç dibinden kesilerek yere devrildi.

Sıddık’ın babası, bu kiraz ağacını kendi gözlerinden sakınırdı. Fakat Sıddık, babasının bu ağacı esirgemekte olduğunu unutmuş idi. Arası çok geçmeksizin, pederi bahçeye girdi ve doğruca o kiraz ağacının olduğu mahale geldi. Geldi ammâ, kiraz fidânını devrilmiş yerde yattığını görünce pek kederlendi ve hemân öfkeli bir hâl ile oğluna : – Sıddık! Bunu kim yapmış?” dedi.

Sıddık – Ben yapmadım, bilmem babacığım.” diye cevâb verdi.

Sıddık yaptığını inkâr etti. Lakin kabâhatini başkasına mı yükletti?

Hayır, kimseye yükletmedi. İşte gözlerinden yaş akarak, pederinin yüzüne baktı. Ve dedi ki: –

“Babacığım! Yalan söyleyemem– anı ben yaptım.”

İşte, suyu ve huyu temiz çocuk! Yaptığını doğruca söylemekten hiç korkmadı ve pederi Sıddık’ın doğru söylediğine memnûn olarak, kabâhatini affetti.

Çocuklar ekseriyâ doğru söylemeğe mâildirler. Lakin ne vakit bir kâbâhat eder iseler; “Sıddık”ı hâtırlarına getirip “Yalan söyleyemem ben anı ben yaptım.” diye işin doğrusunu söylemeğe gayret etsinler.

Güz

Zahîre

Buğday ve arpa gibi şeyler

Kemâl

Yetişmiş ve olmuş

Mahv

Yok etmek

Güz geldi. Yapraklar solmağa başladı; anlardan bazıları ağaçlardan düşmekte ve yerde mahv* olup gitmektedirler. Şimdi meyve vaktidir. Elma, armut, ayva, üzüm vesâir her dürlü meyveler bu zamân kemâle* ererler.

Zahîreler * ziyâdesiyle olmuşlardır. Orakçılar anları biçmeğe başlıyorlar. Bakın uzun saplar güneşte nasıl baş sallayıp dalgalanıyorlar!

Buğday tarlalarından kaç okka etmek yapılacak ve anları kaç aç ağız yiyecek.....

Karnımızı doyuracağımız zamân yâhûd doyurduğumuz anda; zahîreleri kemâle erdirene ve rızkımızı verene şükür etmeği asla unutmayalım

Tavşan

Tavşan pek korkak bir hayvâncıktır. Kırdâ çalılar arasında bir dürlü yuva yapıp, orada kendisini saklar.

Bu hayvân, mazlûm ve zararsız bir hayvândır. Ekser diyârda rengi sarıca kırdır. Fakat soğuk memleketlerde rengi beyâz olduğundan, karada gezer iken kolay görülüp tutulmaz.

Tavşanın kuyruğu kısa ve kabadır. Ve üst dudağı tüylü ve yarık olup anı bir düziye oynatır. Ard ayakları ön ayaklarından çok ziyâde uzun bulunduğundan, pek hızlı koşar. Hattâ ilk koşuşta tazıdan ziyâde koşar. Lakin tazı kuvvetli bulunduğu cihetle, asla yorulmaz, tavşan ise çabuk yorulduğundan, âkıbet tazıya tutulur.

Tutkal

<u>Lüâb</u>	<u>Mezc</u>	<u>Vaz</u>	<u>İstimâl</u>	<u>İmâl</u>
Yapışkan	Bir şeyi diğer şeyle	Koymak	Kullanmak	Yapmak
	karıştırmak			

Tutkal nasıl yapılır? Hayvânâtın derilerinin ve sinirlerinin ve tırnaklarının, kırkıntılarını kaynatıp lüâb* hâline getirirler. Badehu soğutup katılaştırırlar.

Kullanmak için şişelerin içerilerinde bulunan tutkalı ne yolda tertîb ederler? Bir tavanın içine katı tutkal korlar; diğer bir tavanın içine biraz su koyup, ısıtırlar. Sonra ısınmış suyu tutkal bulunan tavanın içine boşaltırlar. Ve biraz da şeker koyup mezc* ederler. İşte bu sulu tutkalı şişelere vaz* edip satarlar. Kâğıd vesâir yapıştırmağa bu şişe tutkalı iyi istimâl* olunur.

Balık tutkalı nedir? Birkaç cins balıklardan imâl* olunur; bir güzel berrâk ve hâlis tutkaldır. “elmâsiyye” denilen tatlı bu tutkaldan yapılır.

Makâle

(Üst tarafı geçen nüshada)

Zahmet işte bu mütâlaa sâyesinde mübeddil lezzet olur. Nihâyet bu mütâlaa arkadaşının himmetiyle bir büyük insân veyâhûd yukarıda dediğimiz gibi bir âlem-i

cihân olur. Şimdi gördünüz mü okumağa, ilerilemeğe sebep olanlardan birincisi olarak ele alıp yola girdiğimiz şeyi neler yapıyor. Ve nasıl arkadaş meydâna getiriyor. Demek oluyor ki gayretin bize takdîm ettiği mütâlaa nâmındaki arkadaş okumağı ileriletmeğe sebep olanlardan ikincisi olarak ele aldığımızdan dolayı bir hatâ etmemiş olacağız. Evet bu husûsta hiçbir vakit hatâ etmeyiz. Ve etmeyeceğiz. Çünkü! Okumağı bir ağaca ve gayreti de dal ve budaklarına benzetir isek mütâlaayı da o ağacın meyvesine benzetmeğe cesâret edebileceğiz. Evet cesâret etmekte de bir dakika geri bile kalmayacağız. Ve kalmayalım. Zîra! Okumak bilinip de bir de mütâlaa ârzûsuna düşülürse okumak ağacının meyvesi lezzetini ol vakit anlayacağız. Ve bu dünyâda olan mahlûkâtın hâllerini bileceğiz ve yukarıda dediğimiz gibi bizzât kendileriyle konuşacağız. Şimdi biliyorum ki: aklınıza bir şey daha geldi. Ne gibi? Ne gibi olacak “ okumak bilinip de bir de mütâlaa ârzûsuna düşülürse ibâresinden okumak bilinip de mütâlaa efkârına düşmeyenlerin de vücûdunu gösteriyorsanız “yollu suâlleriniz değil mi? Evet benimde efkârım bu adamları size ayrıca beyân etmek idi. Şimdi bu adamlar hakkında uzun uzadıya mübâhaseye girişmeyelim de bunları yanî okuyup yazmak bilip de mütâlaa efkârında olmayanları bir şeye benzetelim. Neye benzetelim. Geliniz bahçelerde olan kavak ağacına benzetelim. Niçin? Çünkü: o kavak ağacının ne meyvesi ne de gölgesi vardır. Sâir ağaçların güzel gölgesiyle lezzetli meyvesini gördükçe hased ve mahcûbiyetinden utanarak ve istediği kadar uzanarak bir daha diğer ağaçları görmek ve mahcûb olmamak için ta göklere kadar çıkmak ister. İşte mütâlaa efkârında bulunmayanlar da tıpkı kavak ağacına benzer. Çünkü: mütâlaa efkârında olmuş ve bütün ömrünü mütâlaa ile geçirmiş adamların meclisine râst gele, ömründe mütâlaa etmemiş bununla berâber dünyânın safâ ve cefâsı lezzetini tatmamış velhâsıl kendisinin ne idiğini bilmemiş kavak ağacına benzetmiş olduğumuz adamlardan birisi bulunursa “Nitekim kavak ağacının sâir ağaçlar arasında bulunduğu gibi “diğerlerinin tatlı tatlı sözlerinden, şâhin gibi sözlerinden bin dürlü manâlar anlaşılır. Öbürüsüne ise söz gelince dilsiz gibi iki sözü bir yere getiremeyerek tutulup kalır. Sonrada fenâ sûrette mahcûb olur. Bu hâlde mütâlaa efkârına düşüp de okumağı ileriletmediğine binler kere nâdim ve pişmân olur gider. Ve bir daha bu gibi meclislerde bulunmağa ve bununla berâber de artık kendisini insân gürûhundan saymamağa yemîn eder. Şimdi bu netîceden hiç

okumak yazmak bilmeyenlerin hâllerini düşünmeli ki yukarıda ettiğimiz davâlar sâbit olsun.

Mehmed Mümîn

“İstanbul” un Bazı Mevâkına Dâir Malûmât

At Meydânı

İstanbul, daha Osmânlıların eline geçmezden evvel, Rum halkının gâyetle mecbûr oldukları – at ve araba yarışları bu meydânda icrâ olunduğu için, orasına “At Meydânı” tesmiye olunmuştur. O vakitler bu meydânın dört tarafı duvarla kapalı imiş. İçerisinde seyir mahali olmak üzere, mermerden mamûl yerler ve imparatorlara mahsûs mahfiller var imiş. Binâ-yı Kostantiniye yanî –İstanbul’un ilk yapılmaya başlandığı zamânın– yortusu günü, bu mahfiller allı, yeşilli yapraklar ile donatılır ve meydânda cânbâz, pehlivân ve daha sâir oyuncular seyr ü temâşâ olunurmuş.

Bu meydân-ı vasfîn bir tarafına Sultân Ahmed Câmi-i Şerîfi, karşı tarafına da defterhâne, mehterhâne ve bir cehtine dahi kılıchâne (şimdi Mekteb-i Sanâyi)” yapılarak, eylevm dikili taşların bulunduğu az bir meydânlığı kalmıştır.

Bin Bir Direk

Sultân Mahmûd türbesinin karşı tarafında Fazlî Pâşâ denmekle marûf olan mevkide otuz otuz beş ayak merdiven ile inilir, yerin altına direkler ile yapılmış bir mahal vardır ki, bugünkü günde ipek bükücü esnâfi burada işler. Bu mahale mübâlağa ile “Bin Bir Direk” denir ise de, hakîkatte iki yüz yirmi mermer direk vardır.

Kostantiniye şehrini, yaz günlerinde su sıkıntısından kurtarmak için “Felekus” nâm kral, mezkûr bin bir direği sârniç olarak yaptırmıştır.

Beyoğlu

Fâtih Sultân Mehmed Hazretlerinin emriyle, ol vakit Trabzon kralı “Komininyus”un oğlu “Aleksi” Galata’nın üst tarafında iskân edildiğinden orasına “Beyoğlu” denilmiştir.

Kız Kulesi

Ahırkapı yakınında bulunan fenerin yerinde, vaktiyle “Menke” kulesi olup, buradan ta “Damalis” denilen kız kulesine kadar, “Manuel Komininus” nâm kayser, zincîr gerip, limânı düşmandan muhâfaza edermiş.

“Damalis” denilen şu kuleye kız kulesi denilmesi, kurbün o vaktin ser askerlerinden bir ser asker karısının defnolunması içindir. Evâilde sâhilden bu kuleye kadar rıhtım var imiş.

Men Allemenî Harfen Fekad Sayyaranî Abden

Bu cümle Cenâb-ı Alî’nin kelâm-ı hikmet encâmlarından olup zâhir manâ-yı münîfî (Bana bir talîm edene ben kul olurum.) demek olduğu anlaşılıyor.

Mamâfih buraca şâyân-ı tedkîk ve dikkat iki cihet olup bunlar nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınır ise manâ-yı mezkûr, esâsen tegayyür etmediği hâlde diğer bir sûretle tevcih ve telif olunabilir.

Birincisi tevâzu ve mahviyyetin lüzûmunu beyândır. Zîrâ tevâzu kibrin mukâbili yanî zıddıdır. Kibir ise gerek inde’llah ve gerekse inde’nnâs mezmûm-ı ve memnû-ı ahlâk, rezîle-i şeytâniyyeden olmakla en sakınılacak hûylardan biridir. Ve hikmet-i Hüdâ, erbâb-ı kibir ü azamet ibtidâları her ne kadar zengin ve mâldâr olsa –

kurdun ağacı içinden dele dele çürütüp bitirdiği- gibi sâhibini fakr u fâkaya ve daha nice bin dürlü müşkilâta dûçâr ettirerek hâl-i perîşâniyyete ilkâ ediyor.

Tevâzua gelince dünyâda bunun kadar makbûl ve mergûb hiçbir hûy ve sıfat yoktur. Çünkü insân hem cinsine ne kadar tevâzu gösterir ise Cenâb-ı Hallâk-ı Âlem ol kimsenin kadrîni ol derece terfî ve bâlâter kılar. Ve hem cinsi kendinden memnûn ve müteşekkîr kalıp dâimâ gıyâbında medh-i sitâyîşinde bulunurlar.

Lakin tevâzuun da derecesi mahdûd olup temellük dedikleri tevâzu-u kelbiyeye vardiılmayarak vakâr ve temkîn ile mütevâzı bulunmalıdır.

İkincisi ilmin ulviyeti ile hakk-ı üstâza vücûb-ı riâyeti isbâtır.

İlim dünyâ ve âhiretçe sebab-i feyz u rifat olup sâhibinin kadrini âlî ve mertebesini yüce eder. İnsân için âlim olmaktan büyük nimet ve devlet olamaz. Hem de âlim olmak zengîn olmak gibi zannolunmasın. Zirâ zengînlük sâhibi meydânda ve hayâtta olduğu hâlde mâlî yanar, çalınır, zâyî olur velhâsıl mahvolur. Lakin ilim, sâhibi ile berâber ta kabire kadar gider. Ya meziyet-i maneviyesi düşünülür ise gençlerimizin gece gündüz durmayıp bir dakîka bile vakt-i kût etmeyip tahsîl-i ulûma ez-dil ü cân çalışmaları lüzûmu meydâna çıkıyor.

Riâyet-i üstâza gelince bu bâbda tafsîlâta kâklılâşacak olsa birkaç cild kitâb olacağı cihetle sarf-ı nazar olunup ancak üstâza gâyetle tazîm etmek ehemmi umûrdan olduğunu riâyet üstâz-ı insânın dünyâ ve âhiret mûcib-i sebab feyz u saâdeti bulunduğunu beyânla iktifâ kılındı. Şimdi şu tafsîlâttan anlaşılıyor ki Cenâb-ı Alî muttasîf buyruldukları sıfat-ı memdûha-ı haydârâneleri vechile ilmi ol derece âlî ve hak üstâzı bir derece yüce bir mevkide ve ana nisbetle kendilerini şol derece mertebe-i tevâzuda ve mahviyette bulundurmuşlardır ki bununla ilmin ulvî kadrini ve tâlibinin da mevki ve vazîfesini pek güzel tayîn buyurmuşlardır.

Bu hâlde bâlâda beyân olunduğu vechile kelâm-ı hikmet beyân-ı müşârünileyhin esâsen manâsı tagyîr olunup ancak (Bana bir harf talîm edenin ben abd-i memlûku mesâbesinde olup her bir emrine mûnkâd olur ve her kârda kendüye riâyetkâr bulunurum.) demek olur ki bu da yukarıkinin tafsîli o da bunun fezlekesidir.

Mehmed Esad

Kurt

Kurt denilen mahlûk, ne kadar yırtıcı hayvân var ise, cümlesinden hiddetli bir canavârdır. Bu hayvân köpek soyundan bir mahlûktur. Ve biraz köpeğe ve biraz da tilkiye benzer.

Kurdun ini ormandadır. Yaz vaktinde kuşlar, tavşanlar vesâir küçük hayvânları yemekle yaşar.

Kış zamânında; kurtlar ekseriyâ yiyecek aramaklık için ormanları terk ederler. Ol vakit bir büyük sürü olup ava giderler bunlar ziyâde acıktıkları hâlde, pek hiddetli ve pek cesûr olurlar. Bu cihetle köylere girip; kuzulara, koyunlara, ineklere ve atlara hücum ederler.

Kışın soğuk kısmında yanî karlar yerde yattığı vakitte, gece bunların sesleri işitilir. Ve sabâhleyin bir ineğin ve bir atın kaybolduğu görülünce, köylüler ormandan kurt gelmiş derler.

Mülâhazât

Evlâdına çocuk iken doğru yolu öğret ki, büyüdüğü vakit eğri yoldan gitmesin.

Bir kimse özüne lâzım olmayan işe karışır, kendine lüzûmu olan işi berdâr etmiş olur.

Senin ile hayli vakit arkadaşlık eden veyâ pek çok iyilikleri dokunan bir kimse, bir şeyden dolayı seninle dargın olur, yâhûd haksız olduğun bir işini görmez ise, o kimseye düşman olup evvelki arkadaşlık ve iyiliklerini hâtırlayarak medh u senâsında ve elinden gelir ise sen de onun iyiliğinden bulunmak insânlığın en büyük senâsındandır.

Kibirli adama kibir etmek, bir nev sadakadır.

Hakkı meydâna çıkararak sabr u zamândır, yanî hakkını kazanmak için zamânını beklemek lâzımdır.

Câhil kimse sağ bulunanların ölüsüdür, çünkü her zamân, doğru olan şeylerden haberdâr olmadığı cihetle, ölü sayılır.

Söylediğiniz söz, yaptığınız işe muvâffak olmalıdır.

Fukâraya zulüm eden hâlkını tahkîr eder, hâlkına itâat eyleyen fukâraya ikrâm eyler.

Hîlekar adam her zamân hatâyâ dûçâr olur.

Zulüm ile yapılan bir binâdan adâletle kurulan çâdır daha kavîdir.

İyiliğe kemlik edenin iki yakası bir araya gelmez.

Helâl ve adâletle biriken mâl selâmet bulur, harâm ve zulüm ile cem olan tez perişân olur.

İyi adam kendi nefesine hayır eyler, fenâ adam kendi vücûduna da zarar eder.

Adâletle yürüyen selâmet bulur, eğri yola sapan halka ibret olur.

Adam var ki mâlını dağıtır ammâ bereket bulur, adam var ki lâyıkindan ziyâde esirger ammâ fakîr olur.

Arkadaşlarınla güzel geçin ki sıkıntın olduğu zamânda sana yardım etsinler.

Başkalarını zem ettiğin vakit, dikkat et ki kendin dahi fasla şâyân olmasın.

Bir işin başlangıcı fenâ ise, nihâyeti daha fenâ olacağından şübhe etmemelidir.

Eğer başkalarının seni medh u senâ etmelerini ister isen; kendi kendini medh etme.

İlmin, hiçbir adamı bulunduğu hâlinden ziyâde fenâ ettiği yoktur. Fakat daha iyi yaptığı pek çoktur.

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Muharriri
Sıhhiye Ketebesinden
MEHMED ŞEMSEDDİN

CİLD 1	Her on beş günde bir kere musavver çıkar	NUMARA 11
	Fî 16 Şevvâl	
Cuma	1298	İstanbul

Nasîhat

Sabır

Sabır gerek haklı gerek haksız olsun, bir taraftan vukû bulan felâket ve musîbetin ve vücûdumuza ârız olan maraz ve hastalıklarla, mâlımıza gelen zarar ve ziyânın cümlesini Cenâb-ı Hak'tan bilip ve def etmesini de yine Hak Teâlâ hazretlerinden niyâz edip, o hâllere tahammül etmeğe derler.

Yoksa öyle, “ filan bana şunu söyledi de, öteki hakkımda şöyle bir iş yaptı da andan zarara uğradım” diye kimseye buğuz ve kîn etmemelidir.

Sabırdan ne fâide görebiliriz denilir ise; dünyâda her ne için olur ise olsun, sabır pek büyük ve pek çok fâideler verir. Bunun için demişlerdir ki, “Sabrın sonu selâmettir.” Bir de sabrımız kemâlde olduğu sûrette, dûçâr olduğumuz cevr ü cefâ ve mübtelâ bulunduğumuz emrâz ve hastalıklar her ne ise, Tanrı Teâlâ'nın lütf u inâyetiyle kolay bir yol ile def olacağına asla şübhe etmeyiz. Ve musîbetli günlerimizde dahi fikrimiz sâkin olup, o musîbeti ne yüzden hayra tebdîl edebileceğimizi, sabır denilen istidâd talîmiyle düşünüp define çâre buluruz.

Sabır ile insân düşmanını dost edip, hiçbir kimse ile öyle düşmanlık ve husûmet kaydında olmaz. Ve mutlak düşmanın kemliğine sabır ve tahammül ve belki

kötülüğüne karşı iyilik edip, düşmanını ettiğine pişmân ederek mahcûb bırakır. Ve şu cihetle nihâyette düşmanın kötülüğünden bir zarara uğramaz.

Herkes bilir ki, her kimde olur ise olsun, fitrî yanî yaratılış olarak sabır vardır. Fakat iş o sabrı kuvvetleştirip yanî ziyâdeletip yerinde kullanmaktır. Bu ise dâimâ Cenâb-ı Hakk'ın üzerimizde olan lâyıkımızdan ziyâde bunca nimetlerini ve ettiğimiz günâhlara nihâyetsiz sabrını ve bizlere olan rahmet ve şefkatini mülâhaza ederek, gerek sâir cinsimiz bulunan insânları, gerek kendimizi Tanrı Teâlâ hazretlerinin gazabına dûçâr olacak işlerden men etmemiz ile olur.

Herkeste fitrî olarak sabır olduğu gibi, “hiddet” denilen öfke dahi vardır. Gerektir ki, insân, hiddetlenmekten hâsıl olacak fenâ ve muhâtralı hâlleri mülâhaza ederek, hiddeti kendimize uğratmamalıyız. Yani sabrımızı hiddetimize gâlib getirmeğe çalışmalıyız. Çünkü hiddet sabrın zıddı olduğu gibi, Allah Teâlâ hazretlerinin rızâ-yı şerîfinin mugâyiri bir haslet olduğu da mülâhaza eder isek, her vakit öfkemize gâlib gelebiliriz. Bu sûrette sabrı hiddete galebe ettirmekte güçlük çekmeyiz.

Sabrın fazîlet ve fâidesini anlayacak derecede izânlı pek az kimse vardır. Adam var ki, kendinde azıcık sabır hisseder ise, anı muzır bilip terk etmeğe çabalar. Âlet ucunda sabırsızlıktan birtakım seyyieler çeker de hiç anın farkına varmaz. İşte buralara sebep, hep enâniyet, kibir, hırs ve inâd gibi birtakım tabîatlardır. Akıllı olan adam, bu tabîatların fenâlığını idrâk edeceği cihetle, andan bahse lüzum yoktur.

Hâsıl, sabır, âdâb ve îmân ve mezhebe müteaallak bir fazîlet olup, Bârî-yi Teâlâ hazretlerinin birliğine olan îmân ve itâatimiz sabrımızdan belli olur.

Sabırda lütf u ihsân hudâdır.

Acele mikr-i şeytân hem hudâdır.

Sabrı kim kıldı ise buldu selâmet

Acele kim eder ise buldu melâlet

İnsân arkadaşlarını gücendirmemelidir. Zîrâ arkadaş var ki karındaştan iyidir.

Şu meselin hikmeti o kadar büyük, o kadar geniştir ki, bunun için beş on cild kitâb yazılsa, yine bitirilemez.

Evet! Arkadaş, karındaştan iyidir. Hem de ne kadar iyidir bilir misiniz? Bir anadan bir babadan doğma iki terbiyesiz karındaşın, birbiriyle gücenip aylarca yıllarca küskünlük etmek, ve birbiriyle görüşmemek, ve hattâ kanlı bıçaklı olmak ihtimâli vardır. Lakin bir mektebde okuyup cân ciğer geçinen iki arkadaşın, öyle olur olmaz şeyler için, birbirinin hâtırını kırmaları olmaz. Çünkü mektebde, ve ilim sâyesinde görecekları güzel terbiyeler; onlara dâimâ birbirileriyle karındaş gibi geçinmek, ve birbirine karındaş misillü muhabbet edip, hiçbir kere gücendirmemek yollarını öğretir.

Mekteb arkadaşlığındaki güzel güzel fâidelerin biri de; büyüyüp ve memûriyetle her biri bir tarafa dağıldıktan sonra, mektebde geçen güzel günlerle sevgili arkadaşlarının muhabbetini düşündüğü, veyâhûd arkadaşlarının birinin bir mektûb, veyâ bir selâmı geldiği zamân, alacağı lezzettir. Âh! Bu lezzet hangi lisân ile söylense, ve hangi kalem ile yazılsa, şübhe yok, ki tarîf edilemez.

Arkadaşlık fâidelerinin birisi de; arkadaşları uğrunda cânını bile esirgememektir. Bakın şuracıkta bir hikâye nakledeyim de, arkadaşlığın kadr ü kıymeti ne kadar büyük olduğunu anlayın:

Vaktiyle bir mektebde okumuş, ve karındaştan ziyâde güzel görüşmüş, iki arkadaşın biri, bir memûriyetle Bağdâd'a azîmet eder; hem de Bağdâd vilâyetinin en uzak bir mahaline gider. Orada iş vazîfesiyle uğraşır iken, bîçâre birden bire hastalanır! Bu hastalığı tam bir sene sürer. Nihâyet Bağdâd'dan bu adamın yerine başka bir memûr gönderirler. Bu zavâllı açıkta kalır.

Bilirsiniz ya! Oralarda bundan on sene evvel hekîm, eczâcî, filan bulmak mümkün olmadığından, o zavâllı garîbin bîçâre karısı, nesi var nesi yok, satar savar, ta uzak bir memlekette bir hekîm getirir; hekîm hastaya birkaç ay bakar ise de, dünyâda ecele hiç kimsenin gücü yetebilemediğinden, bîçâre adam orada vefât eder! Çoluğu çocuğu mâtemle feryâd ile bağıra çağıra babacağızlarını gömerler.

Zavâllı garîbler! Ellerinde beş paralık kudret yok, ki vatanlarına kavuşsunlar. Bunlar o derece fakr u zarûrete düşerler, o kadar yalnız kalırlar, ki – kibirlerinden değil – kemâl-i edeblerinden hâllerini Allahları'ndan başkasına bildirmek istemezlerdi.

Üç öksüzle bir nâmûslu kadıncağız, bir harâb kulübe köşesinde ağlaya ağlaya vakit geçirirler iken, memûriyetle Basra taraflarına gitmek üzere bunların bulunduğu

yere uğrayan bir iyi adam, bu tâlihsiz garîblerin başlarına gelen felâket haber alır, acır, merâk eder. Öksüzlerden en büyüğünü yanına çağırarak, pederini vesâireyi sorar sûâl eder. Çocuk yetîmâne bir âh ile pederinin filan mektebden çıkma, filan efendi olduğunu söyler söylemez; bu adamın gözlerinden yaş akar, çocuğu bağrına basar. Bir hayli ağlar, andan sonra vâlidesiyle öteki yetîmleri dahi yanına çağırır. Birçok teselli verir. Badehu çocuklarla vâlidelerini pederlerinin zamânından bin kat alâ bir hâlde, memleketleri olan İstanbul'a gönderir; ve kendilerinin üç senelik geçineceklerini verdikten sonra, babalarının mezârına dahi bir güzel taş diktirir; ve çocuklara hitâben: –

Sevgili, ve bir arada yaşadığım yoldaşım idi. Ne çâre felek böyle yaptı! Siz İstanbul'a gidin ilerisine Mevlâ kerîmdir.”

Meğer bu adam, vefât edenin sevgili bir mekteb arkadaşı imiş! Âferîn bu adamın hamiyetine! İnsâniyetine! Arkadaşlığına! İşte şu hikâyeden dahi anlaşıldı ki:

İnsân arkadaşlarını gücendirmemelidir.

Zîrâ arkadaş var ki karındaştan iyidir.

Zîrdeki hikâyeyi, ticâret muhâsebe odası mümeyyizi Rifatli Mehmed Hulûsî Efendi makdemen göndermiştir.

Hikâye

Malûmdur, ki hayvânattan “kaz” denilen mahlûk, suda yaşamağı pek çok sever. İşte bu mahlûktan iki kaz, tabîatları mûcibince bir gölde birlikte – mekân tutmuş, ve o gölde bulunan kurbağalardan biriyle karındaş gibi ülfet etmişlerdi. Fakat avcılar ekser zamân, ol göle gelip kazları urmağa çalıştıkları cihetle, bu iki kazın râhatları selb olduğundan, orasını terk ile başka göle gidip vatan etmeği kurdular; ve vedâ etmek için kurbağaya gelip, avcılardan râhatsız olduklarını, ve başka göle gitmek üzere, Allah ismârladığa geldiklerini söylediler. Kurbağa Allah

ismarladık sözünü işitince; feryâd ü figân edip, kendisinin de berâber götürülmesini ricâ etti.

Kazlar “Ey birader! Seni berâber alıp götürmek kolaydır. Fakat korkarız, ki sen bizim nasîhatimizi tutmazsın.” dediler. Kurbağa nasîhatlerini tutacağını ve ne derler ise, sözlerinin hilâfî harekette bulunmayacağını söyledi.

Bunun üzerine kazlar uzunca bir değnek getirip, ortaya koydular. Ve kurbağaya ağızıyla değneğin ortasından tutmasını, ve havâyâ kalktıkları zamân, ağızını açıp kimseye bir söz söylememesini tenbîh ettiler. Ve değneğin orta yerini kurbağanın ağızına verip, kendileri dahi değneğin uçlarından tutarak, uçmağa başladılar. Giderler iken bir köy üzerinden geçerler idi.

Köy ahâlisi bu kazları, ve değnek ile bir kurbağa götürmekte olduklarını görünce, teaccüb edip “Bakın! Bakın! Kazlar kurbağayı nasıl götürüyorlar.” diye bağışmağa başladılar. Kurbağa biraz sabredip, nihâyet köy ahâlisinin bağışmaları ziyâde olduğunu işitince, gûyâ ahâliye körlük vermek için ağızını açmasıyla, değnekten kurtulup yere düşerek helâk oldu! Kazlar dahi dostlarının nasîhatini tutmayanın hâli budur deyip, yollarına giderler.

İşte şu hikâye; kendisinin iyiliğini isteyen ahabîblarının sözlerini tutmayan, ve kendisinden büyüğünün nasîhatini kulağına koymayan kimselerin, âkıbet bir belâyâ giriftâr olarak, asla halâs bulamayacaklarını meydâna kor güzel bir misâldir.

Mehmed Hulûsî

Hurûfât Basması

Bu sanat bugünkü gördüğümüz mükemmel hâle yavaş yavaş gelmiştir, şöyle ki: Felemenkte “Arlem” memleketinde doğmuş Loran Foster isminde bir kilise hizmetçisi ilk evvel tahta üzerine yazılar oyarak bir kitâb basmıştır.

Almanya’da “Mayanes” şehrinde 803 senesinde dünyâyâ gelmiş zâdegândan Gutenberg adlı bir adam Loran Foster’in bu icâdını öğrenip 828’de “İştirazburg” giderek orada bu yeni sanatın ilerilmesi için birçok paralar sarf ettikten sonra 845 senesinde tahtada ufak ufak harfler yapmıştır.

850’de tekrâr kendi vatanı olan “Mayanes” şehrine gelip Fost isimli gâyet zengîn bir kuyumcu ile “Dameştad” memleketinde doğmuş olan Şofer adlı diğeri birisiyle ortak olmuştur.

Masrafını Fost verip Gutenberg’un îcâd eylediği harfler ile “Bibelya Latina Mevsum”denilir kitâbı basmışlardır. Gutenberg 860 senesinde ortağı bulunan Fost’tan ayrılıp kendi kendine bir basmahâne açmıştır. Bu basmahâne de bir zamân işledikten sonra 873’te ölmüştür. Fost Şofer’e kızını verip kendine ortak etmiştir. Şofer gâyet akıllı bir adam olduğundan ve Gutenberg’in îcâd eylediği tahta harfler çok bir zamân dayanamadığını gördüğünden kalıp yapıp anınla kurşûn harf dökmeği îcâd eyledikten sonra 905 senesinde vefât etmiştir. Hâsıl hurûfât basmasını Gutenberg, Loran Foster’den öğrenerek îcâd etmiş Şofer dahi mükemmel sûrette tamâm eylemiştir. Bugünkü güne kadar Almanya basmacıları ile kitâbcıları ve “İştirazburg” ahâlisi her yüz sene de bir kere basmacılık sanatının îcâdına tesâdüf eden günde şenlik ederler.

Makâle

Âlim ölmez manâsına dâir bir vaadim var idi, evvel anı îfâ edeyim herkesin bildiği her ilimde mükemmel “keşşâf” deyü şöret bulmuş bir âlim var idi kendisi mutezileden olduğu hâlde, vefâtından birçok sene geçtikten sonra kabrinin bir tarafı yıkılmış; oradan görürler ki vücûdu ter ü tâze duruyor der-akab oraya bir türbe yapıp örterler mutezile olduğu hâlde vücûdu çürümemiş ya ehl-i senet olup itikâd-ı tâm erbâbından olur ise nice olacağı ehl-i arifâne mestûr değildir biri dahi ilim hakkında nice hadîs-i şerîfler vardır, cümleden birisi şu meâldedir:– “Üç tâkim kimseler ölmez; biri câmi ve köprü ve yol ve çeşme yaptırınlar, öbürü evlâd-ı sâlihası olanlar, öbür diğeri ilim sâhibi olanlar bu kimselerin bıraktığı kıyâmete kadar defter-i amâlinde anılırlar. Husûsa ki âlim olan zât bir kitâb telîf eder anınla anılır veyâhûd okutur şâkirdân yetiştirir şâkirdi anınla kıyamete kadar anılır. Tarîk-ı ilmiyenin silsile-i nâmeleri gibi, ta İmâm Gazalî’ye varınca ki elhâletü haza anılıyor. Şimdi ilim sâhibi bulunan adama ölmüş denilir mi? Denilemez sâniyen ilim cenâb-ı vâhib’ül atâya hazretlerinin kendi sıfât-ı aliyyesinden bir sıfattır. Her kimde bulunur

ise, dünyâ ve âhirette azîz olur. Dünyâda olan izzet herkes görüyor ki ilmi olanlar herkes yanında muteberdir.

Ammâ hangi ilim ve hangi fendir denir ise, lâ ale't- tayîn hangi feni insân talîm eder ise, mutlakâ Hazreti Kayyûmun kudret-i bâligasını müşâhede edeceği âşikârdır. Meselâ: — coğrafya okur isek, küre-i arzın devr ü hareketi ve şems ile arzın münâsebeti ve muallak-ı fi'ssemâ durması ve yerin su ile topraktan terkiib edip, bir yuvarlak şekilde olması, ve beş kıtanın her birinde bir gûnâ tabîat olup dürlü dürlü meyve ve maâdin ve insân ve hayvân yaşaması ve bulunması, hep cenâb-ı kibriyânın azametini isbât ettiğinden herhangi ilim tahsîl olursa, hep hüdâ-yı müteâl hazretlerinin kudret bâligası müşâhede olunur. Bununla berâber hep ilmi bir peygambere Allah Teâlâ inzâl etmiştir. Tarîh okuyanlara malûmdur. Bir adam ne kadar ulûm ve fûnûn elsine okur ve öğrenir ise, ol kadar mükemmel olur. Bir fenle bir ulemâ kalır ise, noksân kalır. Ve bir de Allah rızâsı için okumalıdır pek büyük adam olur. Filan olacağım deyü okur ise, ya olur, ya olmaz ise dahi, terakkî edemez. Allah cümlemize tevfiik eyleye âmîn.

Üsküdâr'da Tophâneli Oğlu
Mektebi Muaalim Evveli
İbrâhîm Hilmî

Hikâye

<u>Meyve</u>	<u>Avdet</u>	<u>Mûnis</u>	<u>Havf</u>	<u>Firâr</u>
Yemiş	Geri dönmek	Alışık	Korku	Kaçmak

Hindistan'da "Delfi" şehrinde bir terzi var imiş. Bu terzi, her gün dükkânının önünden geçmekte olan bir file biraz meyve* vermeği âdet edinmiş imiş. İşte bu âdete hayvân alışmış olduğundan, oradan geçtiği vakit, umduğu hediye ye nâil olmak için, dükkânın penceresinden içeri, hortumunu uzadırmış.

Lakin bir gün, terzi; filin şu hâline kızmış olmağla, filin hortumuna iğnesini sokmuş, ve def ol şuradan diye söylenerek, bir şey dahi vermemiş.

Fîl oradan, usulla gitmiş, fakat o civârda suyu pis olan bir göle giderek, hortumunu doldurup avdet* etmiş. Ve doğruca hortumuna iğne sokulan pencereden içeri, zavâllı terzinin üzerine seyl gibi suyu akıtmış.

İşte şu hâli görenler, büyük eğlence seyretmiş olur!

Yine Defli şehrinde fakîr bir hatun varmış. Bu bîçâre kadının çârşıda küçücük bir dükkânı olup, orada yemiş satmakla geçinir imiş. Bir mûnis* fil, dâimâ bu hatunun dükkânı önünde gelip durmuş. Kadın, fil kısmının meyveyi pek ziyâde sevdiğini bildiğinden, bazı kere bu file biraz yemiş verir imiş.

Bir gün bu fil, kendi sâhibine nasılsa kızmış olduğundan yularını koparıp, çârşıya doğru alabildiğine koşarak, önüne râst gelen şeyleri çiğnemeğe başlamış. Bu cihetle yolda ve dükkânlarda bulunan halkın, korkularından her biri bir tarafa kaçmış zavâllı kadın dahi havfından* uzak bir yere firâr* etmiş. Lakin bîçâre hatun dükkânında bulunan küçük bir çocuğunu, alıp kaçmağı unutmuş olduğundan, ve filin ise dükkânına doğru koştuğunu görmüş bulunduğu çocuğunu mutlak çekindiği zannında bulunmuş.

Hâlbuki fil o çocuğu tanımış. Zîrâ çocuk bu file her zamân meyve verirmiş. İşte bunun için, çocuğu görünce durmuş. Çocuk korkusundan yere kapanmış olduğundan, hortumuyla çocuğu yerden kaldırıp kendisi usulca yoluna gitmiş.

Fakîre hatun gelip çocuğunu sağ ve sâlim görünce ziyâdesiyle sevinmiş; ve hayvân kısmının iyilik gördüğü yere hıyânetlik etmediğine şaşarak Cenâb-ı Hakk'a hamd etmiş.

Tahsîl ü Mütâlaa İle Vakit Geçirmek

9 numaralı nüshaya konulan “Mehmed Mümîn” Efendi'nin makâlesinde, mütâlaa hakkında kâfi vâfi haylice söz bulunmuş ise de, – eltekrâr hasen” mantukunca, bu bâbda ben de birkaç kelime yazmağı ârzû eyledim. Şöyle ki:—

İnsânın gerek çocukluğunda, gerek büyüklüğünde, her vakti için bir dürlü işi vardır. Meselâ: Sabâh oldumu, çocuk ise mektebine, büyük ise dükkân veya memûriyetine gider. Akşâma kadar orada vakit geçirip, akşâmüstü yine evine gelir. Burada büyükleri bir tarafa bırakıp çocukların vaktini taksîm edeyim:

Yukarıda söylediğim gibi, çocuk sabâhleyin mektebe gider. Fakat şafakla berâber gitmez ya? Ne kadar erken gitse, yine hiç olmazsa iki sâati evinde geçer. Mektebde dersleri arasında da, en aşağı iki sâati boş kalır. Akşâmda güneş batıncaya kadar mektebde bulunmaz. Şurası burası ne kadar geç kalsa, yine on birde hânesinde bulunur. On birden gice – mevsimine göre – üçe beşe kadar geçen vakitte kezalik boş kalır.

Demek oldu, ki bir çocuk sabâhleyin yerinden kalkıp, gece yatıncaya kadar tabî olarak sekiz dokuz sâat boş vakit kazanır. Hâydi yemek yemeye, peder ve vâlidesi veya arkadaşlarıyla görüşmeye, ve ders arasında teneffüs etmeye, vesâire vesâireye bol bola dört sâatini verelim. Geriye beş sâat kalır. Ya bu beş sâat gibi uzun bir vakti ne ile geçirelim? Çünkü iş güç kalmadı.

İşte bizim çocuklarımız, bu vakitlerini oyunla vesâir hâyılâzlıkla geçiriyorlar, yirmi dört sâatin mahsûlü olan böyle uzun ve kıymetli zamânı cân sıkıntısı def etmeklik, diye hâyılâzlıkla oyuna fedâ edivermek, ve bir günlük tahsîlden kazanılacak fâideyi bu sırada unutup tamâmıyla kaybetmek acınacak hâllerden değil midir? Ya ne yapalım? Asıl bu vakti güzel ve eğlenceli ve fâideli bir şeyle geçirmeli. O da tahsîl ve mütâlaadır.

Farazâ: Derslere tamâmıyla bakıp, yanî şübhe kalmayacak derecede dersleri anlayıp pişirdikten sonra, kütübhâneyi açıp bakınca; fûnûn, maârif, târîh, edebiyât, hikâyât kitâbları kendisini gösterir. Fûnûn, maârif, edebiyât kitâblarını okusak pek çok fâideleneyeceğiz. Târîh mütâlaa etsek gûyâ dünyâ kurulalıdan beri yaşıyormuşuz gibi, herbir zamânın hâllerini bir dürlü teaccüb ve hayretle göreceğiz. Hikâyât, ki o da edebiyât cümlesindedir. Bunları dahi okumaktan pek çok zevk ü ibret alındıktan başka, ahlâkı yanî hûyları bile düzeltir.

İşte böyle vakit geçiriş, hem eğlenceli hem fâideli olmaz mı? Bunlar birtakım oyundan vesâir hâyılâzlığa benzer mi? Bununla berâber kitâb okumakla vakit geçirmek bir dürlü tahsîl demektir.

Hâsılı boş vaktini ders çalışmağa ve kitâb okumağa harc etmek, o vakti kaybetmeyip, belki kazanmak demektir; pek güzel bir vakit geçiştir. Böyle vakit geçirişe, işten geçtikten sonra hâli olmayan adamların, ve belki hâylâzların bile hased ettiği bir şeydir.

Arı

Mevâ

Ev

Kovan

Arıların bal yaptığı yer

İmâl

Yapmak

Arı, bal toplamak için sabâhları mevâ*sından dışarı uçar. Dışarıya çıktığı zamân, yalnız olduğu yere yakın bulunan çiçekleri dolaşmaz. Ekseri kendi meskeninden birkaç mil mesâfe uzağa gider. Lakin asla yolunu kaybetmez. Yolda iken yağmur yağar ise, kendisini bir dîvâr kovuğuna, yâhûd bir ağacın yaprakları arasına, veyâhûd bir büyük çiçeğin altına gizler. Güneş tekrâr meydâna çıkınca, havâlanarak, ve güzel güzel uçarak yine mevâsına gelir.

Arılar yalnız bal toplamazlar. Balı çiçeklerden topladıkları gibi, yine bazı çiçeklerden, altun tozu misillü sarı bir dürlü cem* ederler. Bu tozu arka ayaklarının üzerlerinde kovanlarına* getirirler. Kovanda o tozu “ârî etmeği” yaparlar.

Ve bu etmeği yavru arılara yedirirler. Ve yine bu tozu balmumu yapmağa dahi kullanırlar. Balmumundan küçük küçük birçok güzel imâl ederler.

İşte çiçeklerden topladıkları balları, sarı toz ile yapmış oldukları göz göz balmumunun içine doldururlar. Şu göz göz olan balmumu içindeki bala “gömec balı” ya “çî bal” derler.

Mudhıkât

Köylünün biri, ihtiyâr adamların bir şey okuyacakları zamân, gözlerine gözlük takmakta olduklarını gördüğünde, “ben de kendi gözlerime bir gözlük alayım” diye yakında bulunan şehre gidip, bir gözlükçü dükkânına girmiş; ve

gözlükçüden bir çift gözlük istemiş. Gözlükçü bunun burnunun üzerine bir çift gözlük takmış. Köylü derhâl eline bir kitâb alarak, açıp bakmış. Ve gözlükçüye” Bu gözlük iyi değildir.” demiş. Dükkâncı başka bir gözlük çıkarıp vermiş. Köylü adam yine kitâba bakarak, “ Bu gözlük de bir işe yaramıyor. Baksana kitâbı yazılarını okuyamıyor.” deyince gözlükçü “Dostum gâliba sen okumak bilmiyorsun.” dediğinde; köylü cevâbında” eğer okumak bilmiş olsaydım senin dükkânında ne işim var ve gözlüğü ne yapayım.” demiş.

Mülâhazât

İlm ü marifet tahsîl eden kimsenin, tahsîl eylediği ilm ü marifet altun ve gümüş ticâretinden daha fâidelidir.

ÇOCUKLARA
ARKADAŞ

Tâbı
Mehmed Esâd ve Ohannis

Muharriri
Mehmed Şemseddîn

CİLD 2	Her on beş günde bir kere musavver çıkar	NUMARA 1
	Fî 22 Zi'lkade	
Çârşenbe	1299	İstanbul

İlm ü Maârifete Mahabbet

Birinci cildin sekiz numaralı nüshasında, ilim serlevhasıyla yazdığım bende, ilm ü maârifetin, ne derece şeref ve kıymeti olduğunu mümkün mertebe meydâna koymuştum.

İlmin, yanî okumanın kıymeti ne kadar büyük ise, anı yanî ilmi sevenlerin dereceleri de o rütbe yüksektir. Zîrâ ilmi sevmek, aklın çokluğundan, fikrin büyüklüğünden gelir. Bu hâlde aklı çok, fikri büyük olanların ileride büyük adam olacaklarına şübhe kalır mı?

Demek oldu, ki bir çocuğun akıllı olup olmadığını anlamak için, ilme yani okumağa olan heves ve muhabbetinin derecesine bakmalıdır.

Şu ifâdeden, ilm ü mârifî sevmeyenlerin akılsız yanî dîvâne olacağına hükmettiğim anlaşılmasın. Çünkü âlim, câhil, zengîn, fakîr, hâmârât, tenbel, hâsılı nasıl adam olur ise olsun; herkes kendine göre akıl vardır. Lakin iş, o akli güzel kullanmaktır. Bunun içindir, ki aklını kullanmayanlara, âdetâ deli manâsını anlatan: “akılsız” denilir.

Aklı güzel kullanmak, akıllıların yaptıkları işlere göre hareket etmekle olur. Zîrâ onlar dünyâda buldukça vücûdlarını ilm ü mârifete sarf etmişler, ve evlâdları demek olan bizler için pek çok çalışmışlar, ve pek büyük eserler bırakmışlardır.

Bazı akıllı az ve ilimden zevk almamış adamlar, çocukları gûyâ okumağa ve yazmağa heveslendirmek için “Okuyup yazmanın, şimdi sıkıntısını çekeceksiniz ammâ, sonra râhatlığını görürsünüz.” derler, ki evvelden güç ve sıkıntılı bir şey olduğunu anlatırlar; ve bu sözler ile çocukların hevesini kaçırtırlar da haberleri olmaz.

Hâlbuki ilim tahsîl etmeliğin hiçbir güçlüğü, hiçbir sıkıntısı olmadıktan başka, ilimde olan zevk ve lezzet o kadar çoktur, ki bilmeyene anlatmak mümkün değildir. Nasıl mümkün olsun, ki tahsilden her bir gün bir dürlü lezzet bulunur; gide gide o lezzet öyle bir artar, ki ayrılıp da yemek yemeği, ve uyku uyumağı bile cân istemez. İnsânın hâtırından sâir her bir zevki, her bir dürlü eğlenişi çıkarır. Çünkü ilim her bir şeyden tatlıdır.

Hâsılı, insân aklını vaktiyle, yanî gençlik çağında güzelce kullanmalı, ve ilm ü mârifete mahabbet etmelidir; ve andan zevk ve lezzet alıp, tahsîl yani öğrenilmesi çâresine bakmalı ki, büyüdüğü zamân kendini tehlikeden katarıp, râhat ve saâdetle yaşasın; çünkü dünyâda insân, kendi başının çâresini vakt ü zamânıyla kendisi düşünmezse, ileride kimseden fâide yoktur.

Târîh

Târîh, vukû bulan bir şeye vakit tayîn etmeğe derler; ve iki şeye kullanılır. Birincisi:—

Takvîmlerde yazılan târîhlerdir, ki farazâ: Bizim târîh-i hicret-i nebeviyye-i alehy efsalü'l salâvât efendimiz hazretlerinin 1260 sene-i şemsiyesi, ve 1299 sene-i kameriyesidir. Târîh-i İskender rûmînin 2192, ve târîh-i mîlâdînin 1882 senesidir.

Şu zikrolunan seneler, birbirine benzemeyip, hepsinin başka başka olmasına sebep nedir? Sebeb şudur ki: —

Târîh denilen şey, bir günde gâyet bir emr-i garîb, ve emsâli görülmemiş ve insâna hayret verir derecede meselâ: tufân, ve hıfzâllah! Gâyet büyük yangın, ve zelzele gibi şeyler vukû bulur, ve o günden başlanılarak, târîh itibâr olunur. Ve o gün târîhin birinci senesi olur. Hattâ bizim peygamberimiz aleyhi salavât efendimiz

hazretlerinin “Mekke” şehri, ced-be-ced” ve dünyâya teşrîf buyurdıkları mahal mübârek iken, münâfiklar birtakım ezâ ve cefâsından, “Medîne-i Münevvere”ye hicret buyurdular; hicret buyurdıklarının birinci gününden itibâren Arablar o günü târîh tayîn ettiklerinden, “ Târîh-i hicret-i nebeviyye” tesmiye olundu; ve elân bizim târihimiz de bu târihtir.

Nitekim; Hıristiyanlar Îsâ Aleyhisselâm, Allah’ın emriyle kız olduğu hâlde Hazreti Meryem’den babasız doğdu. Babasız bir çocuğun emsâli görülmediği için, doğduğu günü târîh tuttular; ve o târihe “ târîh-i milâdiye” tesmiye ettiler.

İkincisi: — Eski vakitlerde vukû bulan şeyleri, sonra bilmeklik için bir kitâba kaydederler, o kitâba dahi târîh derler. Bu târîhi kurûn-ı evvelî, kurûn-ı vasatî, kurûn-ı ahîrî diye başlıca üç kısma taksîm etmişlerdir.

Kurûn-ı evvelî târîhi, Hazreti Âdem’den peygamberimiz Muhammed Aleyhisselâm’ın vaktine yakın vukû bulan şeyleri beyân eder.

Kurûn-ı vasatî, peygamber efendimizin vaktinden İstanbul’un fethine kadar olan şeyleri yazar.

Kurûn-ı ahîrî, İstanbul’un fethinden şimdilere kadar vukû bulan ahvâli beyân eyler.

Tezhîb-i Ahlâk Hakkında Kavâid-i Mahsûsa

Mehmed Mümîn Efendi tarafından

Şu serlevha ile Fransızca “ Lektör Koran” nâm risâlede, mütâlaa- güzârımız olan bend-i mahsûs oldukça şâyân-ı dikkat bir husûs olduğunu vicdânımda hükmettim. Öteden beri ise arkadaşlarıma ve bâhusus ebnâ-yı vatanıma olacak hizmeti değil vecîbe-i zimmet âdetâ ubûdiyyet bildiğimden tercümesiyle berâber arkadaşın bir köşesine sıkıştırılmasını münâsib gördüm. Lahzâ: tercüme etmekle berâber göndermeğe dahi muvaffak oldum. Lakin şu kadar var ki Fransızca’dan tercüme olduğu vech üzere yazılsa mütâlaaya râğbet buyuran arkadaşlarımızdan bazıları esâs mâddeyi anlayamayacakları hâtıra geldiğinden îcâb eden sâir tafsîlâtını

erbâb-ı himem ve kaleme ve husûsuyla sâhib-i imtiyâzı risâleye bırakarak aklıcağızımın erdiği kadar ekser mâddenizin şerh u îzâhına mecbûr oldum. Binâenaleyh kendi mütâlaât ve efkârımı şu misüllü “ ” iki kavs arasına derc ettim.

İnsânın ıslâh-ı hâl ü şânına sebep olacak mâddeler ber-vech âtî zikrolunan kâidelerden ibârettir. O kâidelerin gerek kitâbetçe ve gerekse birbirine olan rûchânîyetçe nizâm u intizâmına riâyet olunmayarak gelişi güzel risâlemiz derûnuna derc olunmuştur. Lakin evvelce hâzırlanmış güzel toprağa ekilen bir dâne yalnız başına neşevnümâ bulduğu gibi oldukça birçok başak dahi verir “ yanî yazılan bir şey her husûsta istifâdeyi mûcib olsun da ibârenin nizâm u intizâmı bir hüsün sûretle olmazsa olmasın” bunun için okuyup mülâhaza ettikten sonra “kâideleri” hıfzediniz.

(1) Akıllılığın ibtidâsı yanî başlangıcı Allah’tan korkmaktır. “hakîkaten böyledir. Zîrâ: Allah’tan korkmayanın akli ve fikri yoktur. İşte bunun için hemcinsine ve daha sâireye zarar ve ziyânı çoktur. Bu sebebden Türkçe (Allah’tan korkmayandan kork) derler. Fakat ne güzel söylerler. Demek ki Allah’tan korkmayanların şimdiye kadar yaktıkları cânlar; yıktıkları hânûmânlar hadd ü hesâba gelmemiş ki:— öyle söylemişler. Ne hâcet uzun uzadıya ifâde-i merâm işte bizim için bir kânun düstûr-ı tâm olan “rese’l hikmet-i muhâfazallah” hadîs-i şerîfine; Türkçede her dürlü tercüme olunabilirse de bizim “akl u hikmetin ibtidâsı Allah korkusu gibi olan tercümemiz dahi pek de garîb hatâ değildir. Zannederim? Her ne ise Allah’tan korkan dünyâ ve âhirette mazhar-ı mükâfât olur. Aksi hâlde bulunanlar nâil-i mücâzât olduğu hâlde kalır.

(2) Dünyâda hakîkî olarak ne hürriyet, ve ne de sağlamca bir huzûr ve râhat vardır. Lakin güzel bir vicdân sahibi olup da Allah’ından korkarsa işte ol vakit her istenilen şey mevcûd vardır.

“ Evet bir kimse ki: sâf bir vicdâna mâlik olursa ve mazalik Allah’tan korkup, peygamberden de utanırsa kendi âleminde hür ve serbest olacağı derkârdır. Çünkü Cenâb-ı Hakk’ın emirlerini harf-be-harf icrâ eder ve nehîlerinden dahi ictinâb eylerse tabîî hilâf-ı kânûn u nizâm-ı devlet bir harekette bulunmaz, ve mugâyyir medeniyet ve insâniyet birtakım hâl-i nâ-becâyı kendisine sezâ görmez ki: Pençe-i nizâm u kânûna çarpılsın? Veyâhûd sen şöylesin böylesin diyerek ahir kimselerin birtakım tahammülgüdâz sözleri altında ezilsin? Mâhasal kendi âteşiyle kendisi yanar, kavrulur. Hiçbir kimseye de medârâ etmez. Gerçi husûl bulacak bir işi,

veyâhûd hallolunacak müşgülü olursa bunların icrâsı ve nihâyetini hakka havâle eder ve hakkın da (ümîdimi kesmem Hakk'tan, var eyledi yoktan) der geçer gider.

(3) Her şeyi Cenâb-ı Hakk'ın görüp, bildiğine îmânı olan kimse ne gizli ve ne de âşikâra olarak günâh işler. “Bu mâddenin şerhi dahi yukarıdaki îzâhâtımızın aynıdır.

(4) Sen bîçâreleri terk etme ki: Cenâb-ı Mevlâ da seni terk etmesin “Bu mâdde de bîçâreler hakkında olacak merhamet ve şefkati tavsiye eder? Hakîkaten misillü ahlâk-ı hamîdeyi âdet etmek her nerede olursa saâdet ve selâmeti der agûş eylemek demek olduğundan buralara cümlemiz güzelce dikkat âdetâ zimmettir. Ne lâzım uzun söz bîçârelerin hâlleri mûcib-i rikkat ve kudûrettir. İnsân hakîkat nokta-ı nazarından bakıp da doğrusunu söylemeği âdet ederse bîçâreler, sâiller ve daha sâireler hakkında her dürlü muâvenetten geri kalmak fazâil-i beşeriyenin hâricinde durmakla berâber olduğuna şübhesiz hüküm verir. Bir kere düşünelim biz kendimiz bir şeye muhtâc olup da diğerlerin celb-i merhameti yolunda el açmak niyâzlar etsek nasıl gücümüze giderse elbette onların da öylece güçlerine gider âh ne yapsınlar ki: Bir kere her nasılsa aç ve bî-îlâc ve işte şu cihetle bir dilim nân pâreye muhtâc olmuşlar. El açıyorlar. Ricâlar, niyâzlar takdîm ediyorlar. Şu hâlde dahi artık anlara, olup da beş para vermemek, veyâhûd teselliyet-i hâtırlarına şitâb eylememek muğâyyer kânûn-ı insâniyettir. Ve çünkü: bu misillü hareket onların yâreli olan ciğerlerine câm parçalarıyla karışık tuz ekmekten ibârettir. Lakin esef olunur ki: memleketimizde bu gibi şeylere alışılmış olduğundan bîçârelerin sûz-ı ciğer sözlerine havâle-i sem u itibâr etmemek ekser hemcinslerimizce âdet-i hükmünü alıp gitmiştir.”

(5) Pederin hayır duâsı çocukların hândânının takviyesine sebep olduğu gibi vâlidenin dahi bedduâsı o hândânın temelinden harâb olmasına yanî oynamamasına sebep olur. Bunun îzâhı peder ve vâlidesinin kadr u kıymetlerini bilenlerce ne kadar tafsîl olursa yine az ise de bilmeyenlerce Türkçemizde olan (peder ve vâlidesini seven sırâttan geçer. Sevmeyenlerin ayağı sürçerek cehenneme düşer) darb-ı meseli kifâyet eder.

(6) Cenâb-ı Allah hiçbir kimseyi terk etmek için halk etmedi. “Yanî hiçbir kulunu terk etmez. Ve kısmetini dahi ihsân eder. Lakin behemehâl bir sebebe muhtâcdır. Bu sebebler ise çalışıp, çabalamaktır.”

(7) Tenbel olanlar hiçbir şeye iktidârım yok der. “İşte bu tenbellik tabîatı gibi tabîat, gerek inde’llah ve gerek inde’r-rasûl ve gerekse indü kirâmü’n-nâs mûci-i nefret hiçbir şey yoktur. Çünkü Cenâb-ı Hak Kurân-ı Kerîmi’nde (Leyse li’l insân illâ mâseâ) buyurmuş. Yanî ulemâ-yı alâm hazretinin zâhirân olan tefsîrlerine göre (insân bir şeyin husûli için çalıştığı hâlde anın husûle gelmemesi mahâl. Ve çünkü: dünyâda gözümüzün önünde insânların akıllara hayret veren eserleri dâldir.) Cânım kısa günde binlerle söylenmekle avâm beyninde adetâ darb-ı mesel hükmüne girmiş olan (talebnâ vicdânâ) kelâmı meydândadır. Âlemde ben bunu yapamam demek gibi ayıp sayılan hiçbir şey yoktur bilir misiniz Türkçede dahi (murâdın elinden bir şey kurtulmaz) derler.

(8) Evvelâ kendi tarlanı çapala, sula, gübrele, sür de andan sonra Cenâb-ı Hak’tan duâ ile iste “yanî çalış çabala Cenâb-ı Hak da kısmetini versin. Küçüklüğümde vâlideceğizimin nakletmiş olduğu bir hikâye aklıma geldi. Dinlerseniz söyleyeyim. Gerçi bu hikâyecik zâhirân sâde ve saçma bir şey ise de, hakîkatte muvâffak akıl ve hikmet ve mea hezâ duâmıza muvâffak delîl ve isbâtır. Şöyleki: vaktiyle çöl ve yabânda yolculuk edenlerden birisi şiddet harâretten yanmış, şu cihetle susuzluktan ciğeri kavrulmuş zavallıcağız! Bir katre suya fedâ-yı cân etmeği göze aldırılmış olduğu hâlde gitmekte iken her nasılsa esnâ-yı râhda ziyâdesiyle derin bir su kuyusuna tesâdüf etmiş. Kuyunun kufa (koğa) ve ip gibi şeyler bulunmaktan başka kendi yanında dahi su çıkarmağa dâir bir alet yokmuş. Bîçâre adam susuzluğu şiddet-i tesîrine tahammül edemeyerek kendi kendine her nasıl olursa şuraya inerek şu billûr gibi sâf olan suyu içeyim de çıkmaklığıma da elbet bir kolay bulurum diyerek kuyuya inmiş. Ne ise suya kandıktan ve âdetâ su içmekten usandıktan sonra kuyudan dışarıya çıkmaklığın çâresini aramağa kalkar. Lakin her neye mürâcaat ettiyse boşa çalar. Nihâyet kuyunun dibinde kalır. İşte bu hikâyeden anlaşıldığı üzere tedbîrsizliğini isbât eylemiş. Fakat tedbîrsizlere bir ders ibret vermiştir.

(9) Tenbel adam yemeği iyi ârzû eder. Lakin çekirdeğini kırma zahmetinden korkar. “Bu mâddenin mâili meydânda ise de bazı cihetlere dahi çekilebilir.

(10) Bunu sabâh yapacağım demeyesin. Zîrâ yapılan bir şey, yapılacak şeyden daha iyidir. Bu mâddede (her şey kullanmakla cilâlanır) darb-ı mesel-i Türkîsi müfessirdir. Türkçede (sona kalan dona kalır) derler.

(11) Bir direk yâhûd kiriş törpülemekle bir iğne yapılabilir.

(12) Dünyâda hiçbir şey yoktur ki kemâl ve dikkat ve gayretle çalışmakta ele getirilmesin? “Bu da murâdın elinden kurtulunmaz” darb-ı meselini müfesserdir.

(13) Kendi bahçeni sulamak için yağmura güvenme. “ Her bir şeyi kendin yapıp etmeğe bak. Daha Türkçesi (el eliyle yılan tut) darb-ı meselini derhâtır et.”

(14) Tenbellik fakîrliğin anâhtarıdır. “Çünkü; saâdet hâline sebep olacak bir işi görmez ki fakîr olmasın.”

(15) Bir şeyin bilinmemesini ârzû eder isen yapma. “ Yanî nihâyet herkesin bilmesiyle utanmaklığımıza sebep olacak şeyin icrâsından ictinâb ediniz demektir.”

(16) Bir şeyi sen iyi yap da herkes ne söylerse söylesin. “Ko ne derlerse desinler tuta gör dâmeni yarı demektir.

(17) Serhûşluk hastalığa bir ilâc-ı âcil ister isen serhûşa bir kere nazar et.

(18) Elmâsların değeri vardır. Lakin güzel nasîhatlerin fîatları gayr-ı maktûaddir. Yanî elmâsların da fevkindedir demektir.”

(19) İnsân bilmediğini öğrenmekte hicâb etmemelidir. “Bu husûsta (İlimde âr olmaz, âr beherdâr [berhüdâr] olmaz) meselini derhâtır etmek iktifâ eder.”

(20) Bir şeyi evvelâ iyice anla da sonra cevâb ver.

(21) Fenâ ve müdhiş olan yâreler iltiyâm-pezîr olur. Âmmâ fenâ şöhret hiçbir vakit unutulmaz. “Bu da” (Bir adamın ismi çıktımı dokuza, inmez sekize) meselini muhâkeme etmek elverir.”

(22) Her kim ki zengîndir itibârı vardır.

(23) Münâzaalarımızı ertesi güne tehîr edelim. “ Yanî mümkün mertebe yek-diğerimizle bozuşmamağa eyleyelim demektir.”

(24) Sen gençliğinde akrabâ talikâtına her ne muâmele eder isen, ihtiyârlığında o muâmelelerin aynını kendi çocuklarından bekle yanî gözet “ ve görürsün”

(25) Sâireye olan kötülöklere ve fenâlıklara ehemmiyet ver ki: kendi hatâların anların yanında hafif görünsün.

(26) Fukarâlığa sebep olan şeylere esef etme. Ve bilakis saâdet-i hâl ile yaşamaklığına sebep olanlara da mağrûr olma. “Fukarâlıktan esef etme. Zengînliğine de mağrûr olma.”

(27) Herkesin kusûr ve kabâhatini affetmek şîâr-ı insâniyetten, ve bilakis kendi kusûr ve hatâlarını affetmeyerek ıslâhına uğraşmak ve zâif-i ubûdiyetten madûddur. “Yanî herkesin bir şeyini sen affet. Lakin kendininkini hiçbir vakitte affetme.”

(28) Güzel ölmek isteyen kimseler saâdet-i hâl ile yaşmalıdır.

Selânik'ten Mektûb-ı Mahsûs

Azîz efendim!

Çocukların tezhîb-i ahlâklarına medâr olur bir refîk-i müşvîk nâmıyla ve himem-i aleyheleriyle meydân-ı intişâre çıkan “Arkadaş” nâm risâleden Türkçe muallimi bulunduğum Selânik'te vâki Bulgar mektebinde mevcûd şâkirdânın emr-i talîm terbiyeleri için bu âna kadar çıkan nüshalarını burada sahâflardan alınarak okutturulmakta olduğunu ve bundan sonra çıkarılacak nüshalarını dahi mübâyaa olunacağı tabîdir.

Bu risâle-i mündericâtının sâde ve sarf lisân-ı Türkîden mürekkeb. Ve birtakım nesâyih-ı belîge ve tenbîhât-ı margubadan müretteb olması bi'lumûm etfâl ve tahsîs böyle milel-i gayr-i Müslime evlâdları haklarında bir nimet-i azîme ve meşkûr idiğinden bunun neşrine himmet ü devlet aleyhinizden ve ez cümle muvaffakiyetinizden dolayı fart-ı memnûniyetle tebrîke cesâret eyledim.

Çocukların terbiyeleri herhâlde talîmlerine mukaddem olarak bir çocuk için en evvel lâzım olan şey emr-i terbiyesi olduğuna ve bugünkü gün mevcûd bulunan âsâr-ı edebiyeye ise risâle-i mezkûranın rüchâniyeti kat kat ziyâde idiğine ve nesâyih-i vâkia güzel güzel yanî çocukları sıkımayıp bi'lakis memnûn edecek birtakım hikâyelerden müretteb bulunduğuna binâ böyle ve âtîfet bezl-i mukderet buyrulması cümlece mûcib-i teşekkürdür.

Cenâb-ı Hak devâm-ı neşrine zât-ı âlinizi herhâlde muvaffak eylesin duâsını îfâ ve işbu varaka-i bendegânem mezkûr risâlenin bir tarafçığına sıkıştırıldığı takdîrde bade-mâ dahi mektûbumuzca usûl-i tahsîl ve emr-i idâre ve sûret-i cereyân-ı

ahvâlce peyderpey arz-ı malûmâtтан geri durmayacağımızı inhâ ederim ve ol bâbda irâde efendimindir. Mayıs 98

Selânik Bulgar Mektebi
Muallimi Abdî

Bir İletli Kimse İle Bir Tabîb Arasında Muhâvere

İletli — Efendi şu illetimin şifâsına bir ilâc.

Tabîb — İletiniz nedir, ve nerededir?

İ — Göğsümde.

T — Zik-ı sadr mı?

İ — Evet sadr illeti.

T — Kendinizi bir tabîbe gösterdiniz mi?

İ — Hayır...

T — Demek ki ilâc da kullanmadınız?

İ — Evet...

T — İletiniz soğuktan hoşlanır mı?

İ — Asla, soğuktan illet göğsümü ziyâde hırpalar.

T — Suyu çok mu içersiniz?

İ — Anı çokça içerim.

T — İçtiğiniz zamân râhatsız olur musunuz?

İ — Evet biraz zahmet duyarım.

T — Şimdi ben size bir ilâc söyleyeceğim. Söyleyeceğim ilâc hem hastalığımıza fâidedir. Hem kesenize.

İ — Ne alâ!

T — Lakin bu ilâc hâp, tuz, şurûb, macûn, merhem gibi şeylerden değildir.

İ — Ya ne gibi şeylerdendir.

T — Bir sözden ibârettir.

İ — Acâyib! Buyurunuz işitelim.

T — İşte efendim sizin derdinize ilâc, su içmemektir.

İ — Nedir nedir?

T — Su içmemektir.

İ — Hiç mi?

T — Değilse de pek az içmektir.

İ — Sebeb?

T — Sebebi suyu çok içmek size muzardır.

İ — Çok tuhaf!!

T — Teaccüb ettiniz.

İ — Nasıl etmem. Cenâb-ı Hak Kurân-ı mucîdinde “ Ve cealnâ min’el mâi kûl şeyin hayyün” buyurmuştur. Bununla cemî şeye hayât veren su olduğunu kûllarına duyurmuş. Sen ise bana su muzardır içme diyorsun.

T — Ben suyun zararlı bir şeyi bulunduğunu, ve her kimseye içmesi muzar olduğunu söylemedim. Hastalığınız iktizâsı çok su içmek size muzardır dedim. Bununla berâber âyet-i kerîmeyi pek isâbet söylediniz. Zîrâ âyât-ı Kurâniyye’ye inanmak ve mûcîbince amel etmek, İslâm olan her kimseye farzdır. Âmennâ ve sadaknâ. Şimdi sizin dahi söylediğiniz gibi bu âyet-i celîlenin tefsîrini “Sudan her şey diridir demek olmuyor mu?

İ — Hây hây.

T — İşte benim size su içmeyin dediğim, derdinizi diriltmek değil öldürmek içindi. Bakınız âyet-i kerîmede sudan taş, toprak, ağaç, çimen, hayvân, insân hayât bulur buyrulmamış. “Küllî şey” lafz-ı şerîfiyle sudan her şey diridir buyrulmuş. Şey demek nesne demek değil midir? Yanî her ne olursa olsun mevcûd olana “şey denmez mi? İşte sizin de hastalığınız mevcûddur. “Şey” den başka nedir?

İ — Orası öyle.

T — Öyle olduğu hâlde mâdemki su her şeye hayât verir, elbette marazınızı da cânlandırır. Maraz cânlanırsa ne yapar? Şübhe yoktur insânı cânsız kılar.

İ — Pek doğru.

T — Demek ki kabûl ettiniz.

İ — Evet, çünkü ifâdeniz makûldür. Bu cihetle tenbîhiniz de makûldür. Bununla berâber, bir de ilâc tertîb etmenizi ricâ ederim.

T — Baş üstüne. Sadr illeti için ilâc pek çoktur. Lakin sizin illetiniz için her gün bir dirhem süt otu matbûhunun derûnuna bir buğday tartarmak ve bir buğday tatule hulâsası vazıyla yirmi dirhem dolu pelesengi şurûbu istimâl olunmalı ve evvelki tenbîhime de riâyet kalınmalıdır. Allah ısmârladık.

İfâde-i Mahsûsa

Mehmed Mümîn Efendi tarafından

Arkadaşa âcizâne muâvenet-i kalemiyede bulunmak keyfiyetini ârzû ettiğim vakit “vazîfe-i mukaddese-i askeriye müddet” vakit ettikçe ebnâ-yı vatanıma müfteharâne ala kadre’l istitâa hıdmette bulunabileceğim” şartı beyân idi. Hamd olsun mevlâyâ işte bu kere oldukça müsâid vakit buldum. Bundan mukaddem neşrolunan birinci cildin on ikinci nüshasında derc olunup bîşgâh-ı enzâr-ı evlâd-ı vatana arz olunan makâleceğizimin asıl rûh-ı müsâbesinde olan “Osmânlılarda Muhabbet-i Vataniye” serlevhasıyla olan makâleciğimin dahi tahrîr ü takdîmine muvaffak oldum. İnşâallah bundan sonra da yekdiğerini velî edecek olan makâlelerimin de neşrine muvaffak olurum. Şunu da âcizâne ihtâr etmek isterim ki Osmânlılara millet-i necîbe-i İslâmiyye arasından bi’t- tefrîk muhabbet-i vataniyelerinden bahsetmekliğimden “İslâmlar içinde vatanlarını seven sâde Osmânlılar olduğuna hükmolunmasın” henüz hâtırlaradan çıkmamıştır ki: nevresîdegân-ı vatanımıza tabîri diğerle genç arkadaşlarımıza (Osmânlılara Osmânlı) ne sebebe mebnî denildiğini beyân-ı seyâkında bir mukaddimeceğiz yazmıştım. İşte o makâle bâ’l münâsebe “Osmânlılarda Muhabbet-i Vataniye” serlevhasıyla olan makâlenin tezîline mecbûriyet hâsıl olmuştur. (Bu mecbûriyet sâikâsıyla şu yolda yazılan şeylerden başka manâların çıkarılmasını ârzû ederim.

Osmânlılarda Mahabbet-i Vataniye

Osmânlıların alî-cenâblıkta, mürüvvetlikte, ferdlikte; çıldırasıya vatan-ı mukaddeslerini sevmekte gösterdikleri harekât-ı dilîrâne ve merdâne; zihinlerinde lâyıkiyle tasvîr edebilmek için akdimce enfâz-ı fevke'l-âdelerinin hüküm sürmekte olduğu iklîm-i cismi bir kere harîta-i âlemde olsun gözden geçirmek iktizâ eder. Acabâ Avrupa'da şimdiki hâlde devel-i muazzamadan kangısı vardır ki öyle bir serhad-ı cismaniyeye mütesarrıf olsun? Zamânımızda da kangı kuvva-i gâlibe vardır ki: öyle bir memâlik-i vâsiyayı kolay kolay dört taraftan seylâb-ı belâ gibi hücum eden düşmanların bâdi-yi tesellutundan muhâfaza edebilsin? Osmânlılardan başka kangı (mâbadi sonra)

KAYNAKLAR

AKYÜZ, Kenan (1990), **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İstanbul: İnkılap Yayınları.

AKYÜZ, Yahya (2001), **Başlangıçtan 2001'e Kadar Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul: İnkılap Yayınları.

AZİM, Mehmet (2000), **Çocuk Bahçesi Dergilerinin İncelenmesi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

BALCI, Ahmet (2002), **Çocuklara Rehber Dergisi'nin Çocuk Eğitime Katkı Açısından İncelenmesi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay.

BANARLI (2004), Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı II. Cilt**, İstanbul: MEB Yayınları.

BAYAT, Nihat (2002), **Eski Harfli Çocuk Dergilerinin (Çocuk Bahçesi, Çocuk Dünyası) Çocuk Eğitimindeki İşlevleri** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

BAYRAK, M. Orhan (1994), **Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993)**, İstanbul: Kül Yayınları.

BERKER, Aziz (1945), **Türkiye'de İlköğretim I (1839-1923)**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

CALP, Mehrali (2005), **Özel Öğretim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi**, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

CEMİLOĞLU, Mustafa (2004), **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**, İstanbul: Aktüel Yayınları.

DEMİREL, Özcan, ŞAHİNEL, Melek (2006), **Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi**, Ankara: Pegema Yayıncılık.

CİRAVOĞLU, Öner (1999), **Çocuk Edebiyatı**, İstanbul: Esin Yayınevi.

Çocuk Edebiyatı Yıllığı (1987), İstanbul: Gökyüzü Yayınları.

DEMİRAY, Kemal (1962), **Türk Çocuk Edebiyatı**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

DEVELİOĞLU, Ferit (2001), **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

DOĞAN, Erdal (1997), **Edebiyatımızda Dergiler**, Ankara: Bağlam Yayıncılık.

DUMAN, Harun (Bahar 1995), **Sürelî Yayınlar Üzerine Yapılmış Tezler Bibliyografyası**, Sayı:5, Müteferrika.

EMİROĞLU, Öztürk (1992) **Tanzimat'tan 1928'e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kayseri.

ENGİNÜN, İnci (1998), **Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış**, İstanbul: Çocuk Edebiyatı Yıllığı.

_____ (2004), **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

ERGİN, Osman, (1977), **Türk Maarif Tarihi**, İstanbul: Eser Matbaası.

Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Kataloğu (1987), Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı Yayınları.

GENÇEL, Şeyma (1984) “Çocuk Dergileri”, **Türkiye’de Dergiler-Ansiklopediler** (1849-1984), s. 54-71, İstanbul: Gelişim Yayınları

İNAL, İ. Mahmut Kemal, **Son Asır Türk Şairleri**. MEB Yayınları, İstanbul,1969.

İNÜĞUR, M. Nuri (1993) , **Basın ve Yayın Tarihi**, İstanbul.

DUMAN, Hasan (1986), İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu 1828-1928, İstanbul: IRCICA Yayınları.

KÜR, İsmet (1991), **Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

OĞUZKAN A. Ferhan (1987) , “**Dünya Çocuk Edebiyatının Ana Çizgileri**”, **Çocuk Edebiyatı Yıllığı**, İstanbul: Gökyüzü Yayınları.

_____ (2001), **Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Anı Yayıncılık.

OKAY, Cüneyd (1998), **Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler**, İstanbul: Kırkambar Yayınları.

_____ (1999), **Eski Harfli Çocuk Dergileri**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

_____ (2000), **Meşrutiyet Çocukları**, İstanbul: Bordo Yayınları.

OKAY, Orhan (1993), **Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı**, Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri.

ÖZBAY, Murat (2006), **Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri I-II**, Ankara: Öncü Kitap Yayınları.

PEHLİVAN, Gülinaz (1993), **1860-1928 Yılları Arasında Yayınlanan Çocuk Kitapları** (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Kayseri.

SOYSAL, M.Orhan (1999), **Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe Öğretmenin El Kitabı**, İstanbul: MEB Yayınları.

ŞİMŞEK, Hüseyin (2002), **Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi** (Doktora Tezi), Ankara.

ŞİRİN, Mustafa Ruhi (2000), **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

TÜZÜNER, Nurdan (1993), **Türk Edebiyatında Şairler Yazarlar**, İstanbul: Tıp Matbaacılık.

YALÇIN, Alemdar, AYTAŞ, Gıyaseddin (2002), **Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Akçağ Yayınları.

YALÇIN, Alemdar (2002), **Türkçe Öğretim Yöntemleri Yeni Yaklaşımlar**, Ankara: Akçağ Yayınları.

YARDIMCI, Mehmet, TUNCER, Hüseyin (2000), **Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Ürün Yayınları.

YAŞAR, Şeyma (2001), **İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

YILDIRIM, Ali, ŞİMŞEK (1999), Hasan, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER:

MİLLİ KÜTÜPHANE BAŞKA

Eser Adı : Çocuklara Ar-talab

Yıl : 1298

Cilt :

Sayı : 1298 S: 1-1
1299 S: 1

Yer No : 1962 SA 14

MFA (S) : 622

Poz Sayısı :

چوچقده
Solim Nigmet Garrek
kalkhaifovici
انقلابمحرری
صهید کتبه اسندن
محمد شمس الدینجلد ۱
نومبر ۱
مهرین بن کتبه برکوه مصور چقده
فی ۱ جمادی الاولی
۱۲۹۸

ابتدا

باسمه سبحانه و بجمده

اطفال وطنی او قویوب یازمه تشویق و رغیبا تاج مقصد مجروداً
بر طبع سند اقدم « آر قداش » نامله ادبی بر غز نهنگ تحریرینه شروع ایدوب
اون اوج نسخه سنه قدر نشر ایلش ایدم . آه نه چاره که بعض کونه آسید
مانع دنگ ظهور نین نانی ، بالضروره تعطیل اشغاله مجبور اولیشیم .
مع ماقیده هر خصوصده نال زرقیات اولغلتیر مطلوب عالی چقده
{ عبد الحمید } خانی اولان شو عصرده ، اعتقاد عاجزانه آخ و چون
هر کس اقتداری درجه سنه معارف ، وامور دولت وطنه تابع هر نور
خدمتدن کری طور مابق لازم کلب .
ایشته بو کابنه و « آلتاخار » نام اثر کتبه نه من برنجی کتابک
ابتداسنده - لندن کلدیکی قدر خدمتدن کری دلیور ماقده هر تم پک قوی دور

۱۹۶۲ SA 14

وسعادتله بنامد سمره، و آخرتده دخی بوخه نهمت وعنايتره نال اوله جهنزه سبب اولدینگی ایچون، کندیلرینی بیامت، وضع شفاعت طایفه دق، هر بر امرلرینی برینه کیتومکه، و نه برندن قاچمغه دقت وعیثرت الی در . سائر کیش و کیمش، و دین قورمش بوخه یغمبرله دخی حرمت ایگ، و هر بر لرینی حق یغمبر طایق، هر بر اسلام ایچون ازمدر .

بادشاهه کلنجه: بادشاه عموم بر منک حاکی یعنی اک بیوک اولدینگی جهنسه، عموم ملتی بر وجود فرض ایدرک، بادشاهده منک بر پدر شفقتی در شفقتی بر باباک ایسه، اولدینک سعادت ایچون نه فداکار لقلر ابتدیی آشاغیده سولندیک کی، بادشاهدره اولادی حکمنده اولان منک - حقوق، و جان، و عرض، و مالرینی محافظه و وقایه ایله بقا و سلامتیرینی نامین ایگ ایچون، هر بر ایشارده عدالت و حقانیت اجرا ایلری لازمدر .

بادشاهن سلطان { عبدالحمید } خان تاقی حضرت نری ایسه، بو وظیفدری تمامیه ایفایلیکه سعی این بر بادشاه عدالت کستر اولدق لرندن، حقیقه منک بر بر شفقتی و حامی حقوق در . ایته هر حالده و هر زمانده بادشاهره اطاعت ایگ بر یوغزه بوج در . و شریعتز کده امری بویه در .

والده و پدر، انسانک وجوده کلمسه سبب اولدق لری، و طوغذ بنغندن ناکندینی بیلجه قدر، تحمل اونز بوخه اذیت و محنت و مشقتی چکوب، و وارینی بولنه صرف ایدوب، و اگر فقرا ایسه ل چالیسوب چالیسوب بسلمیرک میدانه کیتودکلری جهله اولرک حق یک بیوکدر . بولک ایچون آناهه باباه هر نه قدر، و نه بولنه محبت و اطاعت اولنسه، بنه حق لرینک بیکده بری اوده نهر؛ بو جهته اولرک خدمت لرندن کری طور مانغه شرعا

و عقلا مجبوریت واردر .

علا و ادبا و استاد سمره بورجلی اولدینن اطاعت سوزی کیتیرنجه : بر ملکمنده علا اولنسه، اول ملکتنک اهالیسی جاهل کلرندن بر برنی بیلیوب،

دیدیکه، امشالا، بودفهمده «چو جقره آردقاش» اسمیه اطفال وطنک تحصیل علمه خواهش لرینی آرتیرر ببولده، ایدیتن کوزل کوزل مقالله و حکمله یازمق اوزره، هر اون بش کونسه بر کره بور قیاره بی یالکر باشمه تحریر ونشره یچاسر اولدم .

امیدوارم، که شو خدمت عاجزانه مدن طولانی مظهر و تشویق و تالیف بیوریلورم . توفیق الله تعالی حضرت نرندن در .

محمد شمس الدین

اطاعت

خلاف حامی شکر شفیق

ند امر کیمی دوشنک آجیبه امر کیمک

محبت وقایه ملترم

سوک امر کیمک الزم

اطاعت، یاشده و رتبهده و علمه کندیلرندن بیوک اولانلرک امر لرینک خلافتده بولماق دیمکدر .

اولا، برلری و کولکری و بونجه شیرلی یوقندن وار اینن تکرری تعالی حضرت نرینه، صکره یغمبریز (محمد مصطفی) علیه الصلوة والسلام اقدیمز حضرت نرینه، بعده، حامی * شریعت و خادم دین احمد بولان بادشاهن اقدیمز حضرت نرینه، بعده، آنا و ابا، و علا و ادبیه، و استاده، و سائر زدن بیوک اولانلره اطاعت و حرمت ایگ اوزریمزه فرض و واجبدر .

جناب حق بری یوقندن وار ایتمش، و حموده بوخه شیر انعام و احسان ایلمش اولدینن، کندینستی خانی و صاحبز بیلارک اطاعت ایگلی در . و یغمبریز دخی الله تعالی حضرت نرینک هر بر امری و اراده ستی بره بیان بیورورق، جاهل کندن قور تاروب، و بیره طایفه ناکلمسنر و بیخمسز بر شی اولدینتی، بیلدر بر رک، حق و حقیقی آکلادوب، دنیا ده سلامت

چوچقلمه آرقداش

0

کتیمکه ایلدیر . بولسه، کوچ بلا بوروبه ییلان بر اختیار آمده راست کلدیلمر .

چوچقلمر بو آدمک یانسدن کچرل ایکن، روزگار اختیارک باشسدنمن فسفی دوشوردی، و آئیده سوزفاک او بر باشسه کونوردی؛ بیچاره اختیارک، فسفی آرقه سندن قوشوب طوقمه قدرتی یوق ایلی . بو چجهله طوردی، وچوچقلمه « اوغلام، سزه رجا ایلمر، نیم فسفی طونوکر، زبرا قورقلم، که آتی طائب ایلمر » دیدی .

اوغلانلر سسلرینی چیقارمیوب طوردیلمر، فقط قهرقه ایله کولدیلمر؛ وفسک دوشمه سنی * نماشا ایتمکی کوزل بر کلنجه صایدیلر . بو صرهده کتیمکه مکتبه کیتیمکه اولان کوچک بر فز، دوشن فسفی کورنجه، همان قوشوب فسفی طوندی؛ وکوتوروب اختیاره وردی . فقط بیرمزدن اول کوزلجه نوزینی سلدی .

اختیار آدم کوچک قزه « آقرن قزم ا برزوالی سالخورده * آدمه ایلیک ایتمک، الله تمسالی حضرتلریده سینی برخوردار ایسین » دپه دعا ایتمدی .

اورادن قزو اوغلانلر مکتبه کیتدیلمر . مکر خواجه اقدی بچره لک برندن بولری کورمش؛ درس وقفی مکتبه کی چوچقلمرک هپسند اختیارک فسسک دوشدیلمکی، و اوغلانلرک کولدیلمرکی، قزک فسفی بردن آوب اختیاره وردیککی تماماً سوبوله دی؛ و کیدوب چکجه سسندن برکوزل کتیب چیقاردی، اینلکده بولندیلمی ایچون کیتوب کوچک قزه وردی .

کتیمک اوزرنده قزک اسمی یازلی ایلی، آئنده دخی شو یازیشیدی : —

« فتالیق ایدن حراب اولور،

ایلیک یایلن خبربولور . »

چوچقلمه آرقداش

4

و حقوق دینلان شی، اصلاطانیوب، آرتیق کیم قونلی بولنورسه، راست کلدیلمکی ضعیفک چانه قیدرق مالی آلیر؛ دبرکن اولندن قونلیسه ده اوکا بومسامله یی ایلمر . حاصلی بر برلینی بی بییرلر . و نهایت مضحل و بریشان اولورلر . فقط علملی و ادیبلی اولان مملکت بوله اولیبوب، چونک بولرانی وفتایی کوستروب، آئیزدن کوربله جک قائمه وصرورلیده آکلانوب، هر کسی طوقری بوله کورتورک اوله قنقلاره میدان ویرمزلی . ایشته علملی و ادیبلی اولان دولتسار و ملنلر، هر زمان بر سلامت و سعادت ایچنده بولنورلر . دیمک اولدی، که علمک و ادبک خدمت لری دولتک و ملنک سلامتی ایچون در . آرتیق کیندیلمرینه نه درجه لده حرمت و اطاعته یورجلی اولدیلمری تفکر * ایتمی در .

استاده، اقربایه، و اقربایه، و دوستلرده، اطاعت لازم در . فقط هر بر شیده ملنزم * اولدیلمی کبی اطاعت ماده سنده دخی اعتدال شر طدر .

شوبله، که هر کسه مسخقی اولدیلمی درجه ده، و جدی یعنی ریادن حاری بر صورتده معامله و رعایت ایتمک اقتضا ایلمر .

اطاعتک نهایتسز فائده لری وارد، مثلا :

کیمسینی ایچنماملک، و کیمسندک دشمنلکنی قزناماق ایچون، هر کسه له خوش کیمسک دخی بر درلو اطاعت اولدیلمنن انسان ایچون سعادت و سلامتک برنجی سبیلندن بولندیلمی جهله، جلمه مکر بورالزه دقت و رعایت ایتمه یز لازم در .

حکله

نماشا	سالخورده
سید	لخبار آدم
خجول	او تاققندن قزاروب تاقق

بر کون روزگار غایت سرت اسمکده ایکن، ایکی چوچق مکتبه

چوچنجره آرقداش

ایشنه کوچك قر، ای لاینتدی اینك بولدی؛ اوغلانتر ایسه، اختیار
آدمه باندقیری بولسز ولایقسنن حر کلتلرین اوزی، هر کسک یاننده خیل *
قالدیر .

بهار

حرارت	ضیا	جباب	مباشرت	نیاتات
سپهاتلق	آیدانلق	دیرباتک	باندانق	چو، ولایق و لوتو

بهار کلدی، هر برشی قیش اویقوسسنن اویلیبور، چاپری، ترلاز،
قاز ویشیل اوابر کینشلر .

آقاجارک اوزر زنده قنصل وار، چچکر نکر آجانله باندلیر .
بلك اویکچی بهار چچکری ییاض قاردانلاری کچی درل . بهار نصل
سوملی بر زماندر ! قوشلر آقاجارک آره سنده اوتورل و بو والری بازلیبور

چوچنجره آرقداش

حاضر نه باشلارل . انسانلر شمدی ترلازی سورمهک و ایکنه، باغزده ی
آهمدی بودانه، و اینجیلدی باله مکه مباشرت * ایدرل . ایشنه باشجوانلر
« آهمدلر بودام، اینجیلر بله م » دیه سوفاقرده کر بیورل .
کونلر خیل جه صیحاقدر، چونکه کونشک ضیلیسی * داتما پروزدنن
اکسک دکادر . هر برشی حیات وسوخ ایله طولی در .

دی صولامغه و نباتی * بیونمکه سبب اولان بهار باغوزوری، شمیدلر ده
یاغارل . الله تعالی حضر نلری، باغوز واسطه سیله و کونشک حرارتیه *
ذخیره لری بیوزور، و آقاجارله باراق و چچک و میوه وور . حاصل، حق
تعالی حضر نلری، بولسز و فالده سنن هر برشی خلق بیورمادندلر؛
هر برشی بولنده و یورداننده برانمشدر؛ بزم فالده سنن صاندیقیز شیارک
هر برنده نیجه فالدهل واردر .

معادن

مخلوط	اعمال	وزق
قارشیق	باقق	بهرات

آنونک رنگی صاری در، یک کوزل و بارلاق در . بشقه شیرک اکثر .
بسنن چوق زیاده آقر در . انسان آنی برن چچاریر .

بن کورکی آوب بران آنسون چچاره می ؟ درینده بولسدنقلن
کور ککر ایله چچاره من مسکر . هم بورالده بولیز، اوزاق برن کلیر .
بورک وساعت ظفری آتوشن پایلیور .

یالند نهدر ؟ یالند یک اینجه دو گلش ائون وروق * در .

}

چو جگر آرقداش

۱۱

ساعت اون ایکی در، سز مکتب سن ساعت اونمه آزاد اولور سکر، شمیدی به
قدر زده ایلك . «

چو جق « والده جکم بز طوب اوتبور ایلك، وقت کچ اولوب اوه
مکک زمانی اولدیغنی اونوقت؛ چونکه بز اوونه طالدیغز زمان،
هرر شینی فراموش * ایلرز « ده جواب ویردی .

چو جک شو لافردیرینه والدهسی آلدانی . بزرا چو جقنی صحباً
آرقداش لری ایله اویناشمده کچ قاش ظن ایلدی . حالبو که چو جق
او کون آرقداش لری ایله او یون اوتدیغنی ایچون کچ قاشیدی؛ در س لری
او کرندیکی ایچون خواجسهسی اونی برفاق ساعت مکتبه حبس ایش
ایله ده آنک ایچون کچ قاشیدی .

ایشته چو جق والدهسنه طوغریسنی سولیکه کبر ایلدی . فقط
بزانصره « والدهنی آلدانق سنک ایچون نه کنهدر؛ نه جیاسزلق در»
ده چو جق قانیده برشی پیدا اولدی . بو جهنله کندی کندی سنه «سلام،
ردھا یلان سولیم ، « دهرک بلان سولیکه . والدهسنی آلدانغه توبه
ایلدی؛ و کینوب طوغریسنی والدهسنه سولیدی؛ والدهسی دخی اولدینک
کوقو خوبردن واز کچدیکنه زیده سیله مسرور * اولدی .

کاغذ

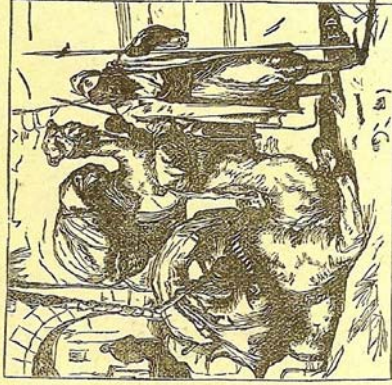
کاغذ نه شی دن اعمال اولور ؟ باموق و کتنن پیورالندن؛ وسائر
هر درلو چوب و صماندن پاییلیر .

نصل اعمال اییلیر ؟ اوله، پیاورال غایت اوفق پارچه پارچه
اییلیر؛ مسکره صو ایله قیندلهرق صولچمه لایه حاله کتیریلیر .
بو لایه حالسه کلان شی نه اولور ؟ بو لایه کبی شی بر مخصوص

چو جگر آرقداش

۱۰

عربک، کندی دوه سنی سو دکنه دوه سنی مدح ایچون ترکی سولیکه،

تعجب ایتملی در . آت صاحبی طاشیر، ایلك صاحبه سود ویرر، قیون
صاحبه اوابلق یون ویرر . فقط دوه عربه، بوزک هپینی ویرر .
بادنه اهالیسنک تعیشلری * دوه سودی ایله در . بیدر، تره باغی، آران
کبی هپما کولات * همان سود ایله اعمال اولور . دوه لکاتی بیدر، قوتندن
السنه پاییلیر .

حکایه

فراموش
اونوقت

مسرور
سولیم

برکون هندور مکتب سن کلش اولغنه والدهسی دندی، که « اوغلم

چو جفاره آرقداش

ماکنه دن کچیریلوب، باصفیه قوبیلور، بعدسه سربلوب قورودیلیر؛
 ایشته بولجسه کاغد اولور .
 مطبعله قولایلان، یعنی کتاب وغزهباصیلان کاغذله ايله پایلیبر ؟
 اسمبایاده حاصل اولان برجنس ییشیل اولتن اعمال اولنور .
 برنج کاغدی نهدر ؟ برنج فدانتک اوزنن یاخود قوغندن پایلان
 کاغذ، برنج کاغدی در . بو کاغدی چیتلیبر یارارلی وقوللانیرلر .
 پرداخلی کاغذ نصل اولور ؟ کاغذ باصفیدین چیقاریلنجیه، اوزرینه
 بر ایجه جام ساقزی سوردولور .

اسمر کاغذ نهدن پایلیبر ؟ چوال، و ییلکن بری اسکیرلنن، و کتندرک
 قبالنن اعمال قلدور .
 مقوا، نصل پایلیبر ؟ بر قاج کاغذطباققلری بر آرمه کتیریلوب منکندن
 کچیریلور، اولور مقوا . صمان و کورهدن دخی بردرلو قبال مقوا پایلیبر .

سونکر

سونکر ندر ؟ بر دکرجیوانتک بومشاق قوروسی در نهدن عسارت
 حیوان در ؟ نکبیل و جودی، بر چوق زیولهاردن عبارت بر حیوان در،
 بو حیوانلشجانلی ایکن، الماسیه بکیر بومشاق ات ايله اوزری ورتیلیر .
 زرده بولنور ؟ اکثرایاق دکرده بولنور، اک اعلاسی جزایر بحر
 سفیدک بونان آطلدنن کلیر .

نصل چیقاریلیر ؟ بو آطه لک برلی زوی طلوب چیقاریلیر . بولر
 طلوب سونکر چیقارغی، ده چا چوق ایکن نعلم ابرلر .

چو جفاره آرقداش

حکایه

تعلیم تحصیل ندا کلام
 قورمک اکره و آتی باغوق لاقردیلر
 بر فقیر کیسه ناک بر بیغانی وار ایلی . (آ کا شهبه یوق) سوزلری
 سوبیلکاک، بیغانه تعلیم * ایلمیشی . ایشته بالکر بولاقردیلری سوبیلکاک
 تحصیل ایله نیش اولدوغندن ؛ بون کون یا اسبق چالدیغی، یاخود
 «آ کا شهبه یوق !» — «آ کا شهبه یوق !» ددیگی ایشیدیلیردی .
 بوسبیله بوقوش هر سوریلان شیه کدک — «آ کا شهبه یوق» دبه
 جواب ویریر ایلی .

بر کون صامق ایچون صاحی بونی یازره کوروروب «بیغانی کیم
 آلمر ؟ بیغانم بکرمی لبرادر !» دبه ندا * ایلیدی .
 بر آدم، بوقوشه بوقدر بوکسک قیات ایستلیکی ایشدکده، بیغانه
 دونوب، «بیغان، بکرمی لبرادر میسین ؟» ددیگی .

بیغان «آکشبه یوق» دبه جواب ویردی . بوکلام * آدمک خوشنه
 کیتدیکنن، قوشی آلوب طوغریجه اوینه کورودی .
 بر از وقت صکره، قوشه بوقدر یاره ویردیکنه کسایتدی . و بیغانک
 قسمنک یانده دورارق، «بن نه بولانه ایتم، که بوقدر چوق یاره سوزی قانغه
 آتمش !» ددیگی .

بیغان «آکشبه یوق !» دبه حایرمدی . ایشته بیغان بوقده طوغریسی
 سولهادی .

توقون

ارسال استعمال منق دخان شرب
 کورنورمه قولایق یقان توقون ایچمک
 ۸۶۲ سنه سنده، آورو بالیلر امرقا قطعه سستی بولاقلری صره ده
 اورا آدملری یعنی اصل امر یقانی بولنسان بیاتی انسانلر، بردرلو قاعش

اچئنده تون اچئدرک، آغزئین بورولرئین دومانی چیماردقاری کورلشدر. لکن هرملته تون اچمکی هادت حکمه قویان، ایلک اول اسپانیالیر اولمشدر.

شوله، که :

۸۸۹ تاریخده امر بقاده «مکسیقا» یی ضبط ایش اولان «قورنس» ادلی اسپانیالی برقیودان، اوزمانده هم المانیا امپراطوری هم اسپانیا قرالی بولان «شارل کز» یعنی بشخی شارله مکسیقا کورفرزنده «طابقو» اظهمندن برچوق تون تخمی ارسال ایشدر. حتی بو سبب اچوندر، که آوروبالیر تونک آدینه طابقو دیرل.

۹۳۲ ده پورتگیزنده فرانسز الجیسی بولان «بقوله» اسپانیا وپورتگیز ترلاندن حاصل اولان تونلردن یک چوق تون فرانسیه یوللامشدر. بولن صکره آرنق کیده کیده دینک هر طرفنده تونون اچمک هادت حکمه کیرمشدر.

۹۷۷ سنهسنده انکلتره قرالی ریچی «ژاق» کندی اولکلکسنده تونون استمالی بساق ایشدر. اولترخنده دردیجی ساطان «مراد» دخی استانبول، وسائر ولایات شاهانده تونون اچمستی منع ایشدر. اوعصرده «روما» ده پایا بولان سکرزجی «اورین» دنان اچین کیسهلری آفوروس ایرمش.

خلاصه هر دولت کندی ملکلترنده تونون اکللمسی وساتلمسی اچون یک چوق چپلامش، دنان شرب ایدلره دخی درلو درلو جزال ایش ایدسه، کونن کونه تونون اچمچر چوقلاشدرق؛ بوکونکی کونده چوچطره قادیلر یله تونون اچمکه آلمشدر.

اتمک کبی مسوکی، تونون اچمکه دخی انسان مطلق محتاج دکلدن. دنان یک چوق اچمکی حالده، انسانک بینه اوبوشوقلوق ویریر؛ قوه

حافظهسنه طوقونور؛ یعنی برشی عقلمسده طوبهسوب، یک چابوق اونوقمقغه سبب اولور.

حاصلی تونونک انسانه ضررئین بشقه هیچ بر فاندسی یوقدر. فقط واپور، وافرقلرده، وسائر آغز ایشلرده ایشلیان آدملره تونون اچمک یک ضرر ائیز .

اویقو

خواب	نوم
اویقو	اویقو

اویقو، اتمک وصوکی انسانک مطلق محتاج اولدیغی شیلردن بری، وباشلیجهسیدر. اگر اویقو لایق قسدر اویونلر ایدسه، بدنه کوشکلک طویلدور. هیچ اویونلرسد، وجوده قشلق کلیر. چونکه اویقو انسانک اعضالریک راحتی، ووجودنیک قوتی زیاده ایدر.

والحاصل نوم بئنگ سبب حیاتیدر. وذهنک یورغونلغی آبر؛ فقط اویقونک وجوده قائمه اولسی، هادت ایتدک زمان اچنده مکمل اولوق شرتدر. یعنی نه قسدر وقت اویونلر ایدسه، اوقدر مدت اولانمقغله اولور. بعضاً اولور، که انسان پرطاج ساعت اچئنده اون کره اویونر؛ بویله اویقودن انسانه قائمه کلر .

خواب ک مننی، یکرمی دن الی یاشنه قدر تام اویقو سکر ساعتدر. الی یاشندن یوقاری بولاش آز اویقو اویومقغه باشلار.

ملاحظات

عدالت اولان ملکلکنده، بادشاهک امرینه اطاعت، کندیسنه رعایت؛

چو جگره آرداش

نه چالشهتی
 و دین جوانک سلامتته ده، و ملکتنک این لکنه
 واجه در؛ بهی هر کسک بووندت بوج در.

صکره زوی
 تحصیل ایتک اولندن آبی کورینور ایسه،
 لذتند لورینه من.

چو جهده
 عمل اولان چو جتی هر کس سور، حاد کار ولایته
 کیمسه اعتبار ایتز.

سن عدین بیوکلرینه اطاعت ایتلین.
 و دینک زمان کوچکک سکا اطاعت ایتلرینی آرزو ایدر
 جتی و نادانلر ایله قونوشان ماقبت جاهل قایلر.

نیل ال آدقی قفیر ایدر، چالشقان ال انسانی زتکین ایدر.
 ایدر آقار حق آکلارمز، الهی آرایانلر حتی طایبولر.

بلاز یلاد باهشه آناسنه بیوک قساوتنور.
 باب قی عادل اولانلره هر زمان عنایت قیلر، لکن ظالمرک وارینی
 پریشا ایدر.

سان طاسر، خطا توبه ستر اولوز.
 چو جگره آرداش

چو جگره

اقوالیس

مجر ری

صحبته کتبه سندن

محمد شمس الدین

نومرو	۲
استانبول	۱۲۹۸
جلد	۱
چجهده	۱۶
عروز بن کتبه ستر کور، چو جگره	
۱۶ ۱۶ ۱۶ ۱۶ ۱۶ ۱۶	

قناعت

قناعت، قدرمیزک اقتضای، بولدیتمز حال و درجه ای قدر و قیسنی
 بیلوب، آکلجه و شکر ایتک دیگدر. زیرا انسان کندنده اولان قدرتمیزکی
 بیلر ایسه، الله تعالی حضرتارنیک آز و چوق کندنه احسان یوردیجی هر
 بر شیک درجه قدرینی دوشونوب، شکر ایتکده بر دقیقه اهمال ایلز؛ ایسته
 بویه آدم، صحیحاً قناعت صاحبی بر آدمدر. حاصلی قناعتی اولان کیمسه،
 کندی قدرتمیزکیله حقیقه اولان احسان الین، نکری تعالی حضرتارنیک
 بیوکلکی آکلار.
 قناعتسزک حرص و امارک چوقلندن در؛ یعنی «بم اعتبارم نیچون
 هر کسدم بیوک دکلمر.» یاخود «خلق بکانه سببینه زیاده رعایت و حرمت
 ایتبوروز.» یاخود «لین بشقه لزلدن بم رنم آشانی در.» دیه بر
 طامق نفسانی و شیطنانی و بهوده فکر دندر. و ایسه بک کوتور بر

ÖZGEÇMİŞ:

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı:	Arife ERDOĞAN			
Doğum Yeri:	Seydişehir/ KONYA			
Doğum Tarihi:	01.08.1984			
Medeni Durumu:	Bekar			
Öğrenim Durumu	Lisans			
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Merkez İÖO		Seydişehir	1990-1995
Ortaöğretim	İmam Hatip Lisesi		Seydişehir	1995-1998
Lise	Enis Şanlıoğlu Lisesi	Yabancı Dil Ağırlıklı	Seydişehir	1998-2002
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Türkçe Öğretmenliği	Konya	2002-2006
Yüksek Lisans				
Becerileri:	El sanatları			
İlgi Alanları:	Edebiyat, tiyatro			
İş Deneyimi:	Seydişehir Vedat Kesmen İlköğretim Okulu'nda Türkçe Öğretmeni olarak çalışmaktadır.			
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Yrd. Doç. Dr. Zehra GÖRE			
Tel:	05059448960			
E-Posta:	arife-212@hotmail.com			
Adres	Alaylar Mah. Ilıca Cad. Menekşe Apt. 1/1 Seydişehir			